

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «УНІВЕРСИТЕТ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»

З Б І Р Н И К Н А У К О В И Х П Р А Ц Ї

ВІСНИК

УНІВЕРСИТЕТУ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Заснований у 2007 році. Виходить тричі на рік.

№ 3 (33)

2018

К И Ї В 2 0 1 8

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.

Свідectво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21815-11715 від 31.12.2015.

Збірник наукових праць внесено до Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук (економічні науки):
Наказ МОН України № 374 від 13.03.2017.

Рекомендовано до друку вченою радою ДВНЗ «Університет банківської справи»
(Протокол № 4 від 21 грудня 2018 року).

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

доктор економічних наук, професор **Т. С. СМОВЖЕНКО**
(головний редактор);

доктор економічних наук, професор **Г. М. АЗАРЕНКОВА**
доктор економічних наук, професор **О. І. БАРАНОВСЬКИЙ**
доктор економічних наук, професор **О. Д. ВОВЧАК**
доктор економічних наук, професор **О. О. ДРУГОВ**
доктор технічних наук, професор **А. А. ЗАСЯДЬКО**
доктор економічних наук, професор **І. С. КРАВЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **А. Я. КУЗНЕЦОВА**
доктор економічних наук, професор **О. О. ЛАПКО**
доктор економічних наук, професор **Б. І. ПШИК**
доктор економічних наук, професор **В. С. РУДНИЦЬКИЙ**
доктор філософських наук, професор **З. Е. СКРИННИК**
доктор економічних наук, професор **Р. А. СЛАВ'ЮК**
доктор економічних наук, професор **Н. В. ТКАЧЕНКО**
доктор економічних наук, професор **Б. В. САМОРОДОВ**
доктор філософських наук, професор **Г. Ф. ХОРУЖИЙ**
доктор технічних наук, професор **В. М. ЧАПЛИГА**
доктор наук, професор **Еріх КЕЛЛЕР**
доктор габілітований, професор **Станіслав ОВСЯК**
доктор габілітований, професор **Гражина ВОЗНЄВСЬКА**
доктор економічних наук, професор **Арвідас ПАШКЕВІЧУС**
доктор технічних наук, професор **Ян МІНІСТР**
кандидат технічних наук, професор **Дімітер ВЕЛЄВ**
доктор економічних наук, професор **І. З. СТОРОНЯНСЬКА**
доктор економічних наук, професор **І. С. ГУЦАЛ**

кандидат економічних наук, доцент **І. В. ТЯЖКОРОБ**
(відповідальний секретар)

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ

Державний вищий навчальний заклад «Університет банківської справи».
04070 м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Тел.: (044) 425-96-13, факс: (044) 462-53-41, (032) 297-72-37.
E-mail: visnuk_ubs@ukr.net (відповідальний секретар),
сайт видання: visnuk.ubsnbu.edu.ua.

При передруку матеріалів, опублікованих у збірнику,
посилання на «Вісник Університету банківської справи» обов'язкове.

УДК 330.1:330.8

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ І ТРАДИЦІЇ КЛАСИЧНОЇ ШКОЛИ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ТА ЇХНІЙ РОЗВИТОК В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

Смовженко Тамара Степанівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: rector_ubs@ukr.net

Хмелярчук Марія Ігорівна,
доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: mkhmelyarchuk@ukr.net

Анотація. Обґрунтовано роль класичної економічної школи в утвердженні та поширенні у світі фундаментальних принципів економічної науки та європейських економічних цінностей і традицій. Доведено, що становлення і розвиток класичної школи в економічній науці знаменували не лише появу першої наукової економічної школи і популяризації економічної науки, а й популяризації й поширення європейських економічних цінностей у світі, на ґрунті яких сформувалась економічна школа, а саме: свобода економічної діяльності, приватне підприємництво, вільна конкуренція, економічний лібералізм. Вказані економічні цінності заклали фундамент формування ринкової економіки та її поступового утвердження як найбільш успішної моделі економічної системи в більшості країн світу.

Проаналізовано внесок Київської економічної школи в розвитку ідей класичної школи і в обґрунтуванні доцільності ринкових трансформацій в Україні у XIX столітті. Акцентовано увагу на вагомому внеску вітчизняних учених у європейську і світову скарбницю економічної науки.

Ключові слова: класична економічна школа, економічні цінності, європейські цінності та традиції економічної науки, Київська економічна школа.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 13.

EUROPEAN VALUES AND TRADITIONS OF THE CLASSIC SCHOOL OF ECONOMIC SCIENCE AND THEIR DEVELOPMENT IN UKRAINIAN ECONOMIC SCIENCE

Smovzhenko Tamara,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Institute of Banking Technologies and Business
of SHEI «Banking University»
e-mail: rector_ubs@ukr.net

Khmel'yarchuk Mariya,
Doctor of Economics, Associated Professor,
Head of the Department of Economics and Informational Technologies
Lviv Educational-Scientific Institution
of SHEI «Banking University»
e-mail: mkhmelyarchuk@ukr.net

Abstract. The article substantiates the role of the classical economic school in the adoption and dissemination of the fundamental principles of economic science and European economic values and traditions in the world. It has been

proved that the formation and development of the classical school in economic science marked not only the emergence of the first scientific and economic school and the popularization of economic science, but also the popularization and spread of European economic values in the world, on the basis of which formed the economic school, namely: freedom of economic activity, private entrepreneurship, free competition, economic liberalism. The indicated economic values laid the foundation for the formation of a market economy and its gradual establishment as the most successful model of the economic system in most countries of the world.

The authors proved that the development of the classical school was characterized by a gradual increase in attention to social issues, which are difficult to solve only with the help of market forces of self-regulation. This was reflected in the gradual updating of the issues of the equitable distribution of public goods and the ideas of social reformism in the works of classics.

European values and traditions of the classical school have shown a vivid development and continuation in the studies of Ukrainian scholars and the formation of the Kiev School of Economic Science. Developing on the basis of the traditions of the classical school, the Kyiv school has made a significant contribution to the development of economic science and the spread of European economic values not only in Ukrainian areas, but also contributing significantly to the development of European and world economic science.

Keywords: classical economic school, economic values, European values and traditions of economic science, Kyiv economic school.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 13.

ЕВРОПЕЙСКИЕ ЦЕННОСТИ И ТРАДИЦИИ КЛАССИЧЕСКОЙ ШКОЛЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКИ И ИХ РАЗВИТИЕ В УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Смोजенко Тамара Степановна,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Института банковских технологий и бизнеса
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: rector_ubs@ukr.net

Хмельярчук Мария Игоревна,
доктор экономических наук, доцент,
заведующая кафедрой экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: mkhmelyarchuk@ukr.net

Аннотация. Обоснована роль классической экономической школы в утверждении и распространении в мире фундаментальных принципов экономической науки и европейских экономических ценностей и традиций. Доказано, что становление и развитие классической школы в экономической науке знаменовали не только появление первой научной экономической школы и популяризации экономической науки, но и популяризации и распространения европейских экономических ценностей в мире, на почве которых сформировалась экономическая школа, а именно: свобода экономической деятельности, личное предпринимательство, свободная конкуренция, экономический либерализм. Указанные экономические ценности заложили фундамент формирования рыночной экономики и ее постепенного утверждения как наиболее успешной модели экономической системы в большинстве стран мира.

Проанализирован вклад Киевской экономической школы в развитии идей классической школы и в обосновании необходимости рыночных трансформаций в Украине в XIX веке. Акцентируется внимание на весомый вклад отечественных ученых в европейскую и мировую сокровищницу экономической науки.

Ключевые слова: классическая экономическая школа, экономические ценности, европейские ценности и традиции экономической науки, Киевская экономическая школа.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. Однією з пріоритетних цілей у дослідженні розвитку економічної науки є з'ясування моделі її розвитку як із позиції виокремлення теоретико-методологічних засад її провідних течій і шкіл, так і з позиції практичної спрямованості економічних концепцій на

розв'язання економічних проблем на мікро-, мезо-, макро- і глобальному економічному рівні. Водночас дослідження розвитку економічної науки має важливе не лише науково-практичне, а й освітнє значення, що передбачає впровадження фундаментальних

економічних досліджень в освітній процес для підготовки висококваліфікованих фахівців-економістів, конкурентоспроможних на європейському і світових ринках праці, здатних забезпечити прискорене економічне зростання і соціально-економічний розвиток країни.

З цих позицій, а також з огляду на усвідомлення розвитку цивілізаційних процесів і належності України до економічних, культурно-історичних та наукових надбань європейської цивілізації, а також сучасного євроінтеграційного вектору розвитку національної економіки зростає актуальність досліджень, спрямованих на з'ясування фундаментальних європейських цінностей і традицій економічної науки, обґрунтування їхнього науково-практичного та освітнього значення.

У зв'язку із зазначеними обставинами актуальним є дослідження європейських цінностей і традицій класичної школи політичної економії, яка, зародившись в Європі (в Англії і Франції) наприкінці XVIII — на початку XIX століть, заклала фундаментальні принципи економічної науки, обґрунтувавши теорію саморегульованої ринкової економічної системи, побудованої на засадах економічної свободи, ринкової конкуренції та економічного лібералізму. Економічна теорія, обґрунтована класиками, стала не лише завершеною економічною концепцією, а й яскравим прикладом її успішної реалізації на практиці в найбільш розвинутих в економічному плані на той час країнах Західної Європи — Англії і Франції, а відтак набувала поширення в багатьох країнах, поширюючи європейські економічні цінності у світі.

Аналіз останніх досліджень і постановка завдань.

Науковою основою проведення нашого дослідження є наукові праці класиків А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Ж.-Б. Сея, Н. Сеніора, Ф. Бастіа, Дж. С. Мілля, які працювали наприкінці XVIII — на початку XIX століть та обґрунтували фундаментальні засади класичної школи політичної економії, сформували теоретико-методологічні підходи до дослідження економічних процесів та явищ, а також категоріальний апарат, який заклав підвалини не лише європейської, а й світової економічної науки. Значний внесок у розвитку традицій класичної школи економічної науки належить і видатним українським ученим світового рівня: Т. Степанову, І. Вернадському, Д. Піхно, А. Антоновичу, М. Бунге, М. Туганові-Барановському та іншим.

На сучасному етапі значний внесок у дослідження теорії та методології економічної науки, історії економіки та економічної думки належить таким вітчизняним ученим: С. Антонюку, В. Базилевичу, Н. Гражевській, Т. Гайдаю, С. Злупку, Л. Корнійчуку, П. Леоненку, А. Поручнику, Н. Татаренку, С. Степаненку, В. Фещенку, П. Юхименку, А. Чухну та іншим.

Попри значний доробок вітчизняних і зарубіжних учених стосовно дослідження проблем теорії та методології економічної науки, внеску економічних шкіл

у її розвиток, залишаються недослідженими питання основоположних ціннісних принципів і базових орієнтирів у розвитку класичної школи економічної науки та її внеску в поширення європейських економічних цінностей та традицій.

Мета дослідження. Метою роботи є обґрунтування внеску класичної економічної школи в утвердженні європейських економічних цінностей і традицій та їх поширення у світовій та українській економічній науці.

Результати дослідження. Становлення і розвиток цінностей і традицій економічної науки є фактично історичним відображенням еволюції економічної думки та економічного мислення людства, становлення системи наукових підходів до трактування сутності економічних явищ і процесів, розвитку наукових теорій, формування теоретико-методологічних засад концепцій соціально-економічного розвитку як наукової основи організації моделей економічних систем. Особлива заслуга в розвитку економічної науки належить європейським економічним школам, зокрема класичній школі, яка сформувалась у культурно-історичному просторі Західної (європейської) цивілізації, європейських суспільно-економічних цінностей на засадах генетико-спадкоємного розвитку європейської економічної науки.

Ідейно-історичний фундамент становлення європейських економічних цінностей формувался еволюційно на базі розвитку європейських суспільних традицій античності, духовних Християнських цінностях середньовіччя, культурно-просвітницьких і гуманістичних традицій епохи Відродження, ідей демократії та суспільно-політичної й економічної свободи періоду демократичних революцій і реформ у Західній Європі, що формували світогляд людини, моральні норми, цінності, які знаходили свій прояв у економічній поведінці та тлумаченні суспільно-економічних процесів.

Суспільно-історичними передумовами зародження класичної економічної школи стали суттєві зміни в духовно-культурній, політичній, господарській і соціальній підсистемах суспільства у країнах Західної Європи наприкінці XVII — на початку XIX століть. Ідеологія цих нових змін значною мірою сформувалась під впливом модифікацій у релігійній сфері (виникнення протестантизму), а також на ґрунті поширення ідей соціальної рівності та справедливості філософами Просвітництва — Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, П. Гольбахом, К. А. Гельвецієм та іншими.

Поширення гуманістичних цінностей стало одним із чинників посилення боротьби за демократичні свободи, наслідком якої стали демократичні революції у країнах Західної Європи. У результаті демократичних перетворень змінилася суспільно-політична система, що ліквідувала станові відносини і започаткувала формування демократичних державних інститутів (поділ влади на законодавчу, виконавчу і судову).

Вказані перетворення поступово демократизували і господарську сферу Західної Європи, закладаючи основи формування ринкової економічної системи. Виразниками концепції ринкової економіки стали представники класичної школи політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Ж.-Б. Сей, Дж. С. Мілля та інші), які наголошували на принципах «природного порядку» економічної системи (підпорядкованості господарської діяльності об'єктивним економічним законам), механізмі вільної конкуренції, який забезпечує стихійну дію об'єктивних законів ринкових сил, та обґрунтовували економічну політику держави, засновану на принципі *«laissez-faire»* (принцип невтручання або мінімального втручання держави в економічні процеси). При цьому класики передбачали, що економічні свободи та економічний розвиток забезпечуватимуть розширення свободи людини загалом. Зокрема, А. Сміт зазначав, що для того, щоб людина почувалася вільною і повноцінно брала участь у суспільному житті, вона повинна бути забезпеченою не лише предметами життєвої необхідності, а й достатньою кількістю засобів для активної участі в суспільному житті.

Зазначимо, що в цілому класики вбачали соціально-економічний прогрес і добробут націй у зростанні матеріальних благ, що створюються людською працею у виробничій сфері. Зокрема, у праці «Добробут націй» А. Сміта наголошується на головних чинниках, що спонукають підвищення продуктивності праці, а саме: поділ і спеціалізація праці, схильність людей до взаємовигідного обміну, універсальний характер поділу праці (як на рівні окремого господарства, так і на рівні національної економіки). Водночас додатковими чинниками зростання продуктивності праці вчений визнавав і зростання майстерності працівника, а також і «винайдення усіх машин, які полегшують і скорочують працю» [1, с. 14].

На значенні технічного прогресу в соціально-економічному розвитку наголошував і Д. Рікардо. Так, в «Основах політичної економії» учений виділив окремий параграф технологічному прогресу («Про машини»), у якому зазначив його неоднозначний і суперечливий характер, що, з одного боку, прискорює виробничий процес, поліпшує якість продукції, а з другого — може завдати збитків інтересам працівників, якщо в результаті «частина працівників залишиться без роботи і населення стане зайвим порівняно з фондом для його використання» [2]. Розуміючи певні протиріччя технологічного прогресу із соціально-економічного погляду, Д. Рікардо все ж наголошував, що технологічний прогрес у жодному разі не можна стримувати на державному рівні. Адже капітал у пошуках дохідності завжди шукає шляхів його найвигіднішого використання, а отже, може переміститися за кордон, що, у свою чергу, ще більше послабить попит на

працю на національному ринку. Отож, упровадження технологічного прогресу є об'єктивною потребою збільшення привабливості інвестиційних вкладень у зв'язку зі зростанням дохідності капіталу, ефективно вкладення якого стимулює суспільно-економічний прогрес.

Д. Рікардо усвідомлював тогочасні протиріччя не лише технологічного прогресу, а й усієї соціально-економічної системи періоду вільної конкуренції. Однак, як і всі представники класичної школи, відстоював невтручання держави в економічні процеси і вбачав можливість розв'язання всіх соціально-економічних проблем у межах ринкової економічної системи самими учасниками ринку. «Звужуючи поступово сферу застосування законів про бідних, роз'яснюючи біднякам цінність незалежності, привчаючи їх самостійно забезпечувати себе засобами існування, а не розраховувати на систематичну чи випадкову благодичність, переконуючи їх, що розсудливість і передбачливість — не зайві і не безвигідні чесноти, — наголошував Д. Рікардо, — ми поступово наблизимось до нормального і здорового стану» [2].

Слід відзначити, що принципи економічного лібералізму і гармонії економічних інтересів, обґрунтованих класиками, досягли вершини в «законі ринків» Ж.-Б. Сея, відповідно до якого в ринковій економіці кризи надвиробництва неможливі. «Людина у промисловості намагається надати цінність своїм продуктам, створюючи для них будь-яке корисне застосування, і може сподіватися, що її товар буде оцінений і проданий лише там, де є люди, що мають кошти придбати його. З чого складаються ці кошти? З інших цінностей, з інших продуктів, плодів промисловості, з капіталів, земель. А з цього випливає, — підсумував учений, — що збут для продуктів створюється самим виробництвом» [3, с. 43].

Непохитна відданість принципам економічного лібералізму була притаманна класикам навіть у період виникнення перших економічних криз. Так, зокрема відомий учений Дж. С. Мілля, будучи свідком економічної кризи 1847 року, вважав головною причиною кризи надлишок спекулятивних закупівель і скорочення масштабів кредитування, а головним засобом подолання кризи — відновлення довіри між суб'єктами кредитування. Загалом, у своїх працях Дж. С. Мілля наголошував на важливому значенні кредиту в ринковій економіці: «Виступаючи абсолютно необхідним для перетворення всього капіталу країни в продуктивний, кредит слугує також засобом кращого використання виробничих можливостей країни» [4, с. 240—241].

Слід відзначити, що у працях Дж. С. Мілля можемо прослідкувати деякі ознаки відходу від ліберальних традицій класичної школи. Це, зокрема, стосується питання обґрунтування вченим доцільності регулювання центральним банком норми позичкового про-

цента і залучення на цій основі іноземного капіталу й регулювання валютного курсу.

Загалом, бажання удосконалення соціально-економічних процесів привело Дж. С. Мілля до важливих методологічних обґрунтувань відмінностей між законами виробництва, які, на думку вченого, є об'єктивними, і законів розподілу, які є суб'єктивними і залежать від конкретних людських інститутів, які повинні вдосконалюватися в інтересах людини: «Ефективність виробництва перебуває у прямій залежності від того, наскільки плоди виробництва дістаються особам, які його здійснюють, а також від того, якою мірою всі суспільні інститути сприяють корисному застосуванню сил і належній винагороді кожного за його працю пропорційно вигоді, яку він приносить» [4, с. 224]. У цих словах ученого яскраво прослідковуються розвиток гуманістичних цінностей європейської економічної науки, її зорієнтованість на справедливий розподіл матеріальних благ у суспільстві.

Слід відзначити, що на європейських традиціях класичної школи формувалась і економічна наука в Україні у XIX столітті, відстоюючи необхідність відміни кріпосного права і розвитку економіки на ринкових засадах. Відтак саме на європейських цінностях свободи економічної діяльності та економічного лібералізму формувались економічні концепції Т. Степанова, І. Вернадського, Д. Піхна, А. Антоновича, М. Бунге, М. Тугана-Барановського та інших учених.

Плідно використовуючи надбання європейської класичної економічної науки, українські вчені не лише запозичували відомі концепції, а й формували власні наукові школи, які стали вагомим надбанням у розвитку європейських і світових традицій економічної науки. Яскравим прикладом розвитку європейських традицій економічної науки є формування Київської школи політичної економії в останній третині XIX століття на базі наукових досліджень представників Київського університету, з яких найбільш відомими були праці І. Вернадського, М. Бунге, Д. Піхно і А. Антоновича. До напрацювань представників Київської економічної школи слід віднести теоретичні дослідження, які стосуються теорії та методології економічної науки, розвитку монетарної теорії, а також практичні дослідження перспектив економічного розвитку, вирішення аграрних питань та економічної ролі держави загалом.

Коротко спинимось на кожному з головних досягнень українських вчених.

Дослідження предмета і завдання економічної науки (політичної економії). Політичну економію розглядали як науку про народне господарство, що вивчає господарські явища і внутрішні закони, яким підпорядковані ці явища. Предметом політичної економії вважали дослідження індивідуальних і суспільних потреб, що залежать від фізичного і духовного розвитку, культурного рівня, зовнішніх умов тощо. «У по-

літичній економії, — писав І. В. Вернадський, — немає, можливо, ні одного предмета, пояснення якого було б таким важливим, як потреби. Якби ми не обмежували їх коло, вони все-таки залишаються в її межах і при цьому тією межею, до якої, як до центра, тяжітимуть усі висновки науки» [5, с. 34]. Акцент на дослідженні суспільних та індивідуальних потреб є яскравим прикладом розвитку української економічної науки в напрямі становлення її неокласичних традицій, а також і еволюція гуманістичних цінностей в економічній науці та її людиноцентрична спрямованість.

Теорія вартості. Закони ринку, попит і пропозиція, ринкова рівновага є головними чинниками у визначенні вартості. «Придатність чи корисність предмета, його рідкісність, праця, що використовується у виробництві, витрати виробництва, попит і пропозиція, або конкуренція, розглядаються як причини, які можуть самостійно, незалежно одна від одної впливати на цінність, між тим як у дійсності остання визначається попитом і пропозицією, а всі інші причини, що обумовлюють її величину, входять або в умови попиту, або в умови пропозиції» [6, с. 54].

Дослідження перспектив економічного розвитку. Учені Київської школи відстоювали ринкові механізми функціонування економіки на засадах свободи економічної діяльності, приватної власності, вільного підприємництва, ринкової конкуренції та втілення у практику господарювання ринкових реформ.

«Конкуренція — необхідна умова обміну, без неї ця угода мала б, більшою мірою, характер насилля та приватного свавілля. Відсутність конкуренції є відсутність життя суспільного і його необхідних частин — поділу праці, права власності та особистої господарської діяльності» [7, с. 12].

Монетарна теорія. Значну увагу у своїх дослідженнях українські вчені приділяли питанням функціонування монетарної сфери. Предметом дослідження вчених були такі науково-практичні проблеми: економічна суть грошей і соціальна природа грошових відносин; цінність грошей; еволюція грошового обігу і перспективи паперово-кредитного обігу; розвиток кредиту і його важливе економічне значення; формування ефективної грошово-кредитної політики держави.

Відтак більшість учених дійшли висновку про доцільність державного регулювання грошово-кредитної сфери в цілях збалансованого розвитку національної економіки. З цих міркувань деякі вчені аргументували доцільність створення державних банків з метою пріоритетного фінансування стратегічних для держави проектів і програм соціально-економічного розвитку. «Банк, як установа, переважно призначена для більш вільного і успішного розвитку промисловості, — відзначав М. Х. Бунге, — через страхування векселів вимагає узгодження вигід учасників кредитних відносин з вигодами народногосподарськими.

У цьому аспекті банки державні або товариства взаємного страхування векселів мають, безумовно, переваги перед публічними банками, що створені на основі акцій. Останні інколи переймаються набагато більше інтересами акціонерів, ніж народногосподарськими інтересами» [8, с. 329].

Земельне і сільськогосподарське питання. Практичні проблеми реалізації аграрної реформи також займали вагомe місце в дослідженнях українських учених. Так, зокрема, М. Бунге очолював фінансову комісію, на яку покладалось розроблення підстав і способів викупу селянських наділів за сприяння уряду. З його ініціативи було створено селянський поземельний банк з метою полегшити умови іпотечного кредитування селян.

А. Антонович у своїх дослідженнях земельного питання особливої уваги надає критичному аналізу існування сервітутів, проблему малоземелля селян, їхню економічну безграмотність і пропонує власне бачення шляхів виходу з кризи, у якій перебувало сільське господарство [9, с. 62—68].

Економічна роль держави. Вітчизняні вчені дискутували з приводу економічної ролі держави і меж її втручання в соціально-економічні процеси. Так, зокрема, М. Бунге дещо відходить від принципів класичного економічного лібералізму і стверджує, що тільки держава спроможна посприяти справедливому розподілу доходів і забезпечити «гармонію економічних інтересів у країні».

Д. Піхно, розглядаючи розвиток капіталізму як закономірний природний процес, виступав в основному за невтручання держави в економічні процеси. Водночас зазначав, що влада повинна визначити і підтримувати стратегічні галузі народного господарства, а також ті, які на певному етапі потребують державної підтримки (наприклад, сільське господарство) [10].

Соціальна спрямованість і гуманістичні цінності економічної науки. Дослідження українських учених характеризувались соціальною спрямованістю і прихильністю до врахування морально-етичних чинників у функціонуванні економічної системи. «Політична економія — це наука суспільної домовитості... Політична економія в такому випадку підводить до

одного знаменника духовну діяльність із матеріальною діяльністю» [11].

Значного розвитку соціальні питання досягли у працях М. І. Тугана-Барановського: «Соціальна теорія розподілу» (1913)[12], «Соціальні основи кооперації» (1916) [13]. Видатний український учений намагався не лише теоретично обґрунтувати засади справедливого розподілу суспільних благ, а й сформувати практичні рекомендації стосовно можливості соціалізації економіки на засадах розвитку кооперації та обґрунтував її соціальні основи.

Висновки. Становлення і розвиток класичної школи в економічній науці знаменувало не лише появу першої наукової економічної школи і популяризації економічної науки, а й популяризації й поширення європейських економічних цінностей у світі, на ґрунті яких сформувалась економічна школа, а саме: свобода економічної діяльності, приватне підприємництво, вільна конкуренція, економічний лібералізм. Зазначені економічні цінності заклали фундамент формування ринкової економіки та її поступового утвердження як найбільш успішної моделі економічної системи в більшості країн світу.

Варто відзначити, що розвиток класичної школи характеризується поступовим зростанням уваги до соціальних питань, які складно вирішити лише за допомогою ринкових сил саморегулювання. Це знаходить відображення в поступовій актуалізації питань справедливого розподілу суспільних благ та ідей соціального реформізму (Дж. С. Мілль).

Європейські цінності і традиції класичної школи знайшли яскравий розвиток і продовження в дослідженнях українських учених та становленні Київської школи в економічній науці. Розвиваючись на ґрунті традицій класичної школи, Київська школа залишила помітний вклад у розвитку економічної науки і поширенні європейських економічних цінностей не лише на вітчизняних теренах, а й формуючи вагомий внесок у розвиток європейської та світової економічної науки. Підтвердженням зазначеному є світове визнання праць М. Тугана-Барановського, М. Бунге, Є. Слуцького і багатьох інших відомих українських учених.

Список використаної літератури

1. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт ; пер. з англ. О. Васильєва [та ін.] ; наук. ред. Є. Литвин. — Київ : Port-Royal, 2001. — 594 с.
2. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения [Электронный ресурс] / Д. Рикардо. — Режим доступа : <http://books.efaculty.kiev.ua/isekvs/10>.
3. Сей Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Ж.-Б. Сей. — Москва : Дело, 2000.
4. Милль Дж. С. Основы политической экономии : в 3 т. / Дж. С. Милль. — Москва : Прогресс, 1980. — Т. 1. — С. 240—241.
5. Вернадский И. В. Очерки теории потребностей / И. В. Вернадский. — Санкт-Петербург, 1852.
6. Бунге Н. Х. Основания политической экономии / Н. Х. Бунге. — Киев, 1870.
7. Бунге Н. Х. Речь и краткий отчет, читанные в торжественном собрании Императорского университета св. Владимира 9 июня 1856 г. — Киев, 1856.

8. Микола Християнович Бунге: сучасний дискурс : монографія / за ред. В. Д. Базилевича. — Київ : Знання, 2005. — 697 с.
9. Антонович А. Я. Сельскохозяйственные сервитуты в Привислянском крае / А. Я. Антонович // Труды Императорского вольного экономического общества. — 1876. — № 242. — Т. 3. — С. 62—68.
10. Пихно Д. И. Основания политической экономии / Д. И. Пихно. — 2-е изд. — Киев, 1899. — Выпуск первый.
11. Антонович А. Я. Курс политической экономии / А. Я. Антонович. — Киев, 1886.
12. Туган-Барановский М. И. Социальная теория распределения / М. И. Туган-Барановский. — Санкт-Петербург, 1913.
13. Туган-Барановский М. И. Социальные основы кооперации / М. И. Туган-Барановский. — Петербург, 1916.

References

1. Smith, A. (2001). *Dobrobut natsii. Doslidzhennia pro pryrodu ta prychyny dobrobutu natsii* [Goodwill of nations. Study on the nature and causes of the welfare of nations]. (O. Vasylyeva et al. Trans.). Ye. Lytvyn (Ed.). Kyiv: Port-Royal [in Ukrainian].
2. Ricardo, D. (n. d.). *Nachala politicheskoy ekonomii i nalogovogo oblozheniya* [Beginnings of political economy and taxation]. Retrieved from <http://books.efaculty.kiev.ua/isekvs/10> [in Russian].
3. Say, J.-B. (2000). *Traktat po politicheskoy ehkonomii* [Treatise on Political Economy]. Moscow: Delo [in Russian].
4. Mill, J. S. (1980). *Osnovy politicheskoy ekonomii* [Foundations of Political Economy]. Moscow: Progress [in Russian].
5. Vernadskii, I. V. (1852). *Ocherki teorii potrebnostej* [Essays on the theory of consistency]. Saint Petersburg [in Russian].
6. Bunge, N. Kh. (1870). *Osnovaniya politicheskoy ekonomii* [The foundations of political economy]. Kiev [in Russian].
7. Bunge, N. Kh. (1856). *Rech' i kratkij otchet, chitannye v torzhestvennom sobranii Imperatorskogo universiteta sv. Vladimira 9 iyunya 1856 g.* [Speech and brief report, read in a solemn meeting of the Imperial University of St. Vladimir June 9, 1856]. Kiev [in Russian].
8. Bazylevych V. D. (Ed.). (2005). *Mykola Khrystyianovych Bunhe: suchasnyi dyskurs* [Mykola H. Bunge: modern discourse]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
9. Antonovich, A. Ya. (1876). *Sel'skohozyajstvennye servituty v Privislyanskom krae* [Agricultural easements in Privislyansky Krai]. *Trudy Imperatorskogo vol'nogo ehkonomicheskogo obshchestva — Proceedings of the Imperial Free Economic Society*, 242 (3), 62—68 [in Russian].
10. Pichno, D. I. (1899). *Osnovaniya politicheskoy ekonomii* [Foundations of political economy]. Kiev [in Russian].
11. Antonovich, A. Ya. (1886). *Kurs politicheskoy ekonomii* [The course of political economy]. Kiev [in Russian].
12. Tugan-Baranovskij, M. I. (1913). *Social'naya teoriya raspredeleniya* [Social distribution theory]. Saint Petersburg [in Russian].
13. Tugan-Baranovskij, M. I. (1916). *Social'nye osnovy kooperacii* [Social foundations of cooperation]. Peterburg [in Russian].

УДК 658.15:657

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОТРЕБ ФІНАНСІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Боярко Ірина Миколаївна,
кандидат економічних наук, доцент,
начальник науково-дослідної частини
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: boyarko@ukr.net

Голуб Роксолана Ростиславівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: or.golub@gmail.com

Анотація. Визначено напрями трансформації інформаційних потреб фінансів у процесі складних соціально-економічних перетворень, які супроводжують становлення і розвиток інформаційного суспільства. Вихідною тезою дослідження є те, що зростання ролі якості формування, функціонування та задоволення інформаційних потреб є головним інструментом управління і розвитку в умовах інформаційної економіки.

Стратегічна орієнтованість інформаційних потреб заснована на посиленні об'єктивного зв'язку між оперативною, поточною і стратегічною інформацією, системності та комплексності вивчення впливу внутрішніх і зовнішніх факторів навколишнього середовища на поточний і перспективний стани об'єктів суспільної діяльності, у т. ч. фінансів. Установлено, що економіка інформаційного суспільства характеризується поступовим нівелюванням відмінностей між інформаційними потребами та інформацією у фінансових відносинах з огляду на прискорення інформаційно-комунікаційних процесів. Транспарентність інформаційних систем, яка передбачає як відкритість інформації, так і відкритість інформаційних потреб суб'єктів фінансових відносин, сприяє поступовому розширенню інформації фінансових відносин і, відповідно, розмиванню змістовної межі між ними та інформацією фінансів.

Напрями трансформації інформаційних потреб обґрунтовані з позиції сучасних концепцій інформаційної онтології — діяльнісної, системної, когнітивної та часової. Розроблено структурно-логічну модель трансформації інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки. Надано визначення інформаційних потреб фінансів, яке, на відміну від наявних, урахує специфіку, яка визначається напрямиами їхньої трансформації відповідно до профілю та особливостей фінансової діяльності як однієї з форм реалізації інформаційно-комунікаційних взаємодій в інформаційному суспільстві на засадах комплексного поєднання діяльнісної, системної, когнітивної та часової концепцій інформаційної онтології.

Ключові слова: фінанси, інформаційна економіка, інформаційні потреби.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 12.

TRANSFORMATION OF INFORMATION NEEDS FOR FINANCES IN THE INFORMATION ECONOMY

Boiarko Iryna,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Head of the Research Department
of the SHEI «Banking University»
e-mail: boyarko@ukr.net

Holub Roksolana,
Ph. D. in Economics,
Associate Professor of the Department of finance, banking and insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: or.golub@gmail.com

Abstract. The article defines the directions of the transformation of information needs of finance in the process of complex socio-economic transformations that accompany the formation and development of an information society.

The starting point of the research is that the growth of the role of quality of the formation, functioning and satisfaction of information needs is the main tool of management and development in the conditions of information economy. The strategic orientation of information needs is based on the strengthening of the objective connection between operational, current and strategic information, systematic and comprehensive study of the impact of internal and external environmental factors on the current and prospective state of objects of social activity, including finance. It was established that the economy of information society is characterized by gradual leveling of differences between information needs and information in financial relations in view of acceleration of information and communication processes. Transparency of information systems, which involves both the openness of information and the openness of information needs of financial relations subjects, promotes the gradual expansion of information on financial relations and, accordingly, the erosion of the content between the demand information on finances.

The directions of transformation of information needs are justified from the point of view of modern concepts of information ontology — activity, systemic, cognitive and temporal. Structural-logical model of transformation of information needs of finance in the conditions of information economy is developed. The definition of information needs of finance is presented, which reflects the specifics that are determined by the directions of their transformation. It is proved that the information needs of finance correspond to the profile of financial activity and the peculiarities of information and communication interaction in the information society.

Keywords: finance, information economy, information needs.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 12.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОТРЕБНОСТЕЙ ФИНАНСОВ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Боярко Ирина Николаевна,

кандидат экономических наук, доцент,
начальник научно-исследовательской части
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: boyarko@ukr.net

Голуб Роксолана Ростиславовна,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательно-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: or.golub@gmail.com

Аннотация. Определены направления трансформации информационных потребностей финансов в процессе сложных социально-экономических преобразований, которые сопровождают становление и развитие информационного общества. Направления трансформации информационных потребностей обоснованные с точки зрения современных концепций информационной онтологии — деятельностной, системной, когнитивной и временной. Разработана структурно-логическая модель трансформации информационных потребностей финансов в условиях информационной экономики. Дано определение информационных потребностей финансов, которое, в отличие от существующих, учитывает специфику, определяемую направлениями их трансформации в соответствии с профилем и особенностями финансовой деятельности как одной из форм реализации информационно-коммуникационных взаимодействий в информационном обществе на основе комплексного сочетания деятельностной, системной, когнитивной и временной концепций информационной онтологии.

Ключевые слова: финансы, информационная экономика, информационные потребности.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 12.

Вступ. Становлення інформаційного суспільства об'єктивно супроводжується перетвореннями в усіх сферах людської діяльності, у т. ч. й у фінансово-економічній сфері, у якій, насамперед, прискореними темпами розвивається підсистема інформаційного забезпечення фінансів відповідно до появи та усвідомлення нових і додаткових інформаційних потреб суб'єктів фінансових відносин, створення та впровадження фінансових інновацій, появи процесів, продуктів і біз-

нес-моделей у сфері фінансових послуг, створення нових технологій для поліпшення фінансової діяльності, розвитку Fintech-галузі сучасних фінансів тощо.

Входження людства в епоху інформаційного суспільства закономірно викликає підвищений інтерес до переосмислення інформаційних потреб фінансів, адже подальший соціально-економічний розвиток потребує відповідної модернізації всієї фінансової системи як спеціалізованого інституту, в якому функціонують

фінансові відносини з мобілізації, розподілу та використання фінансових ресурсів, потрібних для фінансового забезпечення вирішення виробничих, інвестиційних, соціальних, економічних, техніко-технологічних та інших завдань ефективного функціонування інформаційної економіки.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблеми становлення і розвитку інформаційного суспільства й економіки всебічно досліджують такі відомі зарубіжні та вітчизняні вчені та практики, як У. Артур (*W. Arthur*), Д. Белл (*D. Bell*) [1], А. Демінс [2], І. Лазарев, Д. Нейсбітт (*J. Naisbitt*) [3], Т. Сакайя (*T. Sakaiya*), Т. Стоун'єр (*T. Stonier*) [4], Е. Тоффлер (*A. Toffler*), Ф. Уобстер (*F. Webster*) та ін.

Попри широке поширення термінів «інформаційне суспільство», «інформаційна економіка», «мережева економіка», «цифрова економіка», розуміння їхньої сутності та змісту залишаються одним із невирішених завдань сучасної науки. Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що процеси становлення відповідних явищ є незавершеними і перебувають у постійному розвитку, що зумовлює поступову зміну їхнього прояву в суспільному житті, виявлення нових аспектів, атрибутів та закономірностей у процесі пізнання цих феноменів. Найвні підходи до тлумачення ролі інформації в соціально-економічному розвитку можна поділити на ті: 1) для яких первинним у становленні нової якості суспільного життя — інформаційного суспільства — є розвиток мережових (або цифрових) технологій здійснення інформаційно-комунікаційної взаємодії, тобто зміни, які відбуваються у знаряддях праці як складової продуктивних сил сучасного суспільства, визначають його як таке, у якому забезпечується легкий і вільний доступ до інформації з усього світу; 2) які акцентують увагу при вивченні феномену інформаційного суспільства на зміні у предметах праці та основних результатах діяльності, змістовною особливістю формування нової якості виробничих відносин такого суспільства є те, що в них основними об'єктами і результатами праці більшості є інформація й знання.

У площині історії становлення теоретичних засад інформаційного суспільства також варто враховувати, що їхній розвиток відбувався паралельно з виникненням і становленням концепції постіндустріалізму, заснованої Д. Беллом [1], у категорійному апараті якої еквівалентом інформаційного було запроваджено поняття постіндустріального суспільства. Проте аналіз історичного розвитку теоретичних концепцій інформатизації суспільного розвитку свідчить, що наприкінці 70-х рр. XX століття відбулася конвергенція інформаційної та постіндустріальної концепцій, що призвело до поширення трактування інформаційного суспільства як нового етапу в розвитку постіндустріального.

Усі ці процеси становлення концептуальних засад інформаційного суспільства супроводжувалися та-

кож і переходом від формаційного до цивілізаційного підходу, який має чітку антропогенну орієнтованість, тобто розглядає організацію суспільного життя з позиції впливу її як зовнішніх умов життєдіяльності на духовні складові буття людини — суспільну свідомість, духовну культуру особистості, моральні загальнолюдські цінності, розвиток інтелектуального потенціалу. Відповідно, інформаційне суспільство в контексті цивілізаційного розвитку є передумовою становлення антропогенної цивілізації, представленою суспільством соціальної справедливості, орієнтованого на людину.

Антропогенний характер розвитку людської цивілізації зміщує акценти в розвитку всіх сфер життєдіяльності суспільства, у т. ч. і фінансовій, скориговуючи всі явища та процеси на пошук шляхів найкращого виявлення, узгодження і задоволення інтересів і потреб окремих індивідуумів та суспільних колективів. Таким чином, інформаційне суспільство об'єктивно вимагає іншого, порівняно з характерним для індустріального етапу суспільного розвитку підходу до задоволення інформаційних потреб.

З урахуванням поширених у різних областях наукового знання підходів до розуміння сутності інформаційних потреб існує велика кількість визначень відповідного поняття, що має витоки з теорії інформаційних потреб, базові положення якої розроблялись у 80-х роках XX століття. Здебільшого сутність інформаційних потреб трактується через усвідомлення потреби певної інформації або знань. Так, наприклад, Д. Блюменау у своїх працях [5] трактував їх як «...акт усвідомлення недостатності наших знань», Р. Гіларевський і Ю. Гриханов — як «...усвідомлену потребу в інформації для вирішення поставленого завдання за розробленим планом» [6]; М. Миріманова — як «усвідомлену необхідність в отриманні певних порцій інформації з того, що може бути надане інфосередовищем» [7], а А. Соколов — як «абстрактне поняття, що позначає потребу в інформаційній діяльності, яка усуває дисбаланс інформаційної сфери суб'єкта» [8]. Дещо інший підхід, у якому акцентується увага також і на причинах виникнення такого усвідомлення — використання інформації як продукту праці, пропонується в роботах В. Бородині [9], у яких під такими потребами розуміється «...відображення об'єктивної дійсності навколишнього світу для підтримки і розвитку матеріальних та духовних основ суспільного процесу життя через певні форми ставлення людей до предмета потреби — інформації, які виражаються у прагненні використовувати інформацію як продукт праці».

Проте недостатньо дослідженою залишається проблема ідентифікації змісту інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки, дослідження поточних, прогнозування перспективних інформаційних потреб фінансів і пошук оптимальної моделі їх задоволення, ураховуючи множинність і суперечли-

вість фінансово-економічних та соціальних інтересів, які формують і визначають такі потреби.

Метою статті є обґрунтування напрямів трансформації та змісту інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки.

Результати дослідження. Діяльнісний, системний, когнітивний і часовий підходи філософського пізнання суспільного буття [10; 11] формують теоретичне підґрунтя дослідження трансформації суспільних відносин, у т. ч. фінансових, в інформаційно-комунікаційну взаємодію. Через призму цих підходів викристалізуються напрями трансформації інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційного суспільства.

З погляду діяльнісного підходу фінанси є діяльністю, яка пов'язана постійним раціональним вибором комплексу форм і методів фінансового забезпечення функціонування суспільного виробництва, збалансованого задоволення потреб та інтересів суб'єктів фінансових відносин у сфері мобілізації, акумуляції, розподілу та використання фінансових ресурсів шляхом створення централізованих і децентралізованих фондів та організації руху фінансових потоків. Відповідно, з огляду на необхідність здійснення усвідомленого цілеспрямованого вибору і пошуку раціональної організації потоків фінансових ресурсів та пов'язаних із ними фінансово-інформаційних потоків від суспільства в епоху інформатизації вимагається усвідомлення інформаційних потреб фінансів.

Це усвідомлення визначає перший напрям трансформації інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційного суспільства і полягає у науковому обґрунтуванні ідеального «пошукового образу», застосування якого в системі інформаційного забезпечення фінансів створює можливість оптимального врахування, шляхом збалансованого узгодження, уявлень суб'єктів фінансових відносин та інших, індивідуальних та інституційних, зацікавлених осіб про характер і зміст тієї інформації, якої їм не вистачає для ухвалення раціональних (з позиції як фінансово-економічної ефективності, так і міркувань соціальної відповідальності, сталості суспільного відтворення та розвитку) рішень у сфері фінансової діяльності.

Для фінансів як системи фінансових відносин із мобілізації, накопичення, розподілу і використання фінансових ресурсів характерними є не тільки наявність зв'язків між суб'єктами фінансової системи, утворювальними її елементами, складовими і підсистемами, а й нерозривна єдність із середовищем (внутрішнім і зовнішнім), в інформаційно-комунікативній взаємодії з яким виявляється цілісність, системність, ієрархічність та багаторівневність фінансів.

З огляду на це можна зробити висновок, що другим напрямом трансформації інформаційних потреб фінансів в інформаційному суспільстві є розширення інформаційного поля, у межах якого реалізується пошук, збір і накопичення інформації відповідно до усві-

домлених інформаційних запитів суб'єктів фінансових відносин: зростає потреба в отриманні одночасно із суто фінансовою інформацією нефінансових відомостей, які конкретизують дані фінансової інформації в частині формування комплексного уявлення про всю сукупність причинно-наслідкових зв'язків, які призвели, призводять або можуть призвести до зміни в масиві фінансових даних і параметрів обмінно-розподільчих процесів між суб'єктами фінансових відносин.

Отже, в інформаційному суспільстві саме інформація (про фінансово-економічні інтереси, цінність, вартість, чинники їх формування, рух тощо) стає системоутворювальним компонентом фінансів, який перетворює фінансові відносини в інформаційно-комунікативні зв'язки між їхніми суб'єктами. За таких умов розширюється інформаційне поле фінансів: з відображення суто процесів мобілізації, накопичення, розподілу і використання фінансових ресурсів, руху фінансових потоків між суб'єктами фінансових відносин — до формування повної картини щодо внутрішніх і зовнішніх процесів, які впливають на мобілізацію, розподіл, рух та використання фінансових ресурсів, утворення та перерозподіл вартості.

Третім напрямом трансформації інформаційних потреб фінансів під впливом інформатизації суспільства, на нашу думку, є формування нової якості інформаційно-комунікативних зв'язків — вартісно-інформаційної взаємодії, заснованої на узгодженні соціальної (відображення цінності фінансово-економічних відносин щодо їхньої відповідності інтересам і потребам як суб'єктів таких відносин, так і інших зацікавлених осіб) та вартісної (надання грошового виміру рівню відповідності фінансово-економічних відносин інтересам і потребам) функцій фінансів. Їхнє поєднання змінює цільову орієнтацію фінансів — із фінансового забезпечення суспільної життєдіяльності на створення, нарощення і перерозподіл вартості в єдиному інформаційно-комунікативному полі суспільства, — і перетворює фінанси в особливий елемент логосфери.

На нашу думку, цей напрям слід також розглядати як прояв тенденції поступового зміщення пріоритетів суспільної життєдіяльності: повернення до духовних і моральних цінностей та відходу від пріоритезації матеріально-фінансових благ. Якщо ще на початку ХХІ століття Дж. Сорос (G. Soros) у книзі «Криза світового капіталізму. Відкрите суспільство у небезпеці» [12] вказував на руйнівну для суспільства дію процесів деморалізації, поширення ринкових цінностей та орієнтації виключно на фінансові результати своїх дій, то в сучасних умовах, з огляду на поширення концепції сталого розвитку як базової при виборі курсу подальшого розвитку світового співтовариства, намітилися позитивні зрушення, які вказують на повернення до збереження морального і духовного базису суспільства. Проте навіть за таких умов фінанси зберігають

важливе значення в усіх сферах суспільної життєдіяльності, що зумовлює важливість знаходження означеного вище балансу між соціальною і вартісною функціями фінансів та відповідної зміни інформаційних потреб у частині орієнтованості на створення і нарощення вартості за умови максимального збереження цінності суспільних благ.

Зазначені зміни в цільовому призначенні фінансів неминуче призводять до відповідної трансформації та інформаційних потреб у фінансовій сфері: інформаційні потреби підпорядковуються пошуку інформації, потрібної для розв'язання проблеми забезпечення створення додаткової та збереження створеної вартості.

Якщо розглядати це питання в контексті вирішення економічних питань забезпечення соціально-економічного розвитку і зростання суспільного виробництва, то трансформація інформаційних потреб

фінансів пов'язана з тим, що в інформаційну епоху спостерігається тенденція домінування ролі уречевлених чинників, зокрема інформації та знань, над традиційними факторами виробництва в активізації такого зростання. Це пов'язано зі зменшенням витрат на інформаційний обмін завдяки розвитку інформаційних технологій. Тому інформаційні потреби фінансів в умовах інформаційного суспільства не лише набувають спрямування на створення і нарощення вартості й збалансоване задоволення інтересів суб'єктів фінансових відносин та інших зацікавлених осіб, а й мають вирішувати завдання знаходження інформації, потрібної для досягнення правильного поєднання вартості всіх факторів у процесі суспільного виробництва, порівняння їх у просторі та часі, оптимізації фінансово-економічних і виробничо-технічних рішень за критерієм максимізації ринкової вартості та суспільної цінності.

Рис. Визначення змісту інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки

Примітки: 1. У визначенні виділено і позначено елементи, в яких ураховано відповідні напрями трансформації інформаційних потреб фінансів. 2. Авторська розробка.

Четвертий напрям трансформації інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційного суспільства пов'язаний як з об'єктивними закономірностями суспільного розвитку (динамічність розвитку суспільних систем і волатильність суспільних явищ та процесів, прискорене генерування нової інформації в міру активізації процесів розвитку, появи нових інформаційних технологій), так і внутрішніми механізмами нарощення інформації у процесі пізнання навколишнього світу (у міру пізнання й отримання знань відкриваються нові інформаційні потреби, які потребують вивчення).

Фінанси, як і будь-яке явище, існують у вимірах простору і часу. У площині розподілу явищ і подій, пов'язаних із реалізацією фінансових відносин, при виникненні та зміні кожного з них в єдиному суспільному інформаційному просторі генерується відповідна інформація. У зв'язку з цим процес оновлення інформації є перманентним і нескінченним та полягає в появі з часом нової інформації, виникнення якої знижує цінність попередньої, не змінюючи її змісту.

У свою чергу, всебічна інформатизація суспільного життя, з одного боку, призводить до нарощення швидкості оновлення інформації та, відповідно, прискорення й оновлення інформаційних потреб фінансів, а з другого — її результатом також є скорочення інформаційного циклу задоволення інформаційних потреб унаслідок зближення моментів часу виникнення інформації, її фіксації та сприйняття користувачем, що поступово нівелює змістовну відмінність між інформаційними потребами (як усвідомленням браку потрібної інформації) та інформацією.

З урахуванням вищевикладеного ми пропонуємо структурно-логічну модель трансформації змісту інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки (рис.).

На відміну від наявних, запропонований підхід дозволяє врахувати специфіку інформаційних потреб інституту фінансів, яка визначається напрямками їх трансформації відповідно до профілю та особливостей фінансової діяльності як однієї з форм реалізації інформаційно-комунікаційних взаємодій в інформаційному суспільстві на засадах комплексного поєднання діяльнісної, системної, когнітивної та часової концепцій інформаційної онтології.

Висновки. Для інформаційного суспільства об'єктивно емерджентним стає антропогенний підхід і задоволення інформаційних потреб, який орієнтований на пошук і застосування оптимальних моделей виявлення, узгодження та задоволення потреб окремих індивідуумів та суспільних колективів в інформації,

потрібній для ухвалення ними рішень з приводу участі в обмінно-розподільчих процесах із фінансовими ресурсами, ураховуючи множинність і суперечливість фінансово-економічних та соціальних інтересів, які формують і визначають такі потреби.

На нашу думку, економіку інформаційного суспільства характеризують: 1) поступове нівелювання відмінностей між інформаційними потребами та інформацією у фінансових відносинах з огляду на прискорення інформаційно-комунікаційних процесів; 2) зростання ролі якості формування, функціонування та задоволення інформаційних потреб як інструменту управління і розвитку; 3) перетворення знань у визначальний фактор виробництва, за допомогою якого проявляється і відбувається перехід умовних можливостей інших факторів створювати нові, значимі для суспільства явища, формувати нову цінність, при поєднанні в певному продукті чи послугі, у генеруванні додаткової ринкової вартості; 4) стратегічна орієнтованість інформаційних потреб, заснована на посиленні об'єктивного зв'язку між оперативною, поточною і стратегічною інформацією, системності та комплексності вивчення впливу внутрішніх і зовнішніх факторів навколишнього середовища на поточний і перспективний стани об'єктів суспільної діяльності, у т. ч. фінансів; 5) транспарентність інформаційних систем, яка передбачає як відкритість інформації, так і відкритість інформаційних потреб суб'єктів фінансових відносин, сприяє поступовому розширенню інформації фінансових відносин і, відповідно, розмиванню змістовної межі між ними та інформацією фінансів.

Інформаційні потреби фінансів — це комплекс фінансової та нефінансової інформації, спрямований на подолання усвідомленої невизначеності зовнішнього і внутрішнього середовища провадження фінансової діяльності, яку суб'єкти фінансових відносин мають створити, одержати, накопичити та/або надати у процесі інформаційно-комунікаційної взаємодії між собою та з іншими зацікавленим особам, щоб мати можливість створювати і нарощувати вартість у процесі мобілізації, акумулювання, розподілу та використання фінансових ресурсів для фінансового забезпечення дій, необхідних для позитивного розв'язання індивідуальних, колективних та суспільних проблем і завдань, збалансованого задоволення приватних і суспільних інтересів у різних сферах життєдіяльності.

Визначені нами напрями трансформації інформаційних потреб фінансів та їхні особливості лежать в основі інституційного оформлення та розвитку різних форм функціонування системи інформаційного забезпечення фінансів.

Список використаної літератури

1. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting / D. Bell. — New York : Basic Books, 1973. — 234 p.
2. Демин А. И. Информационная теория экономики: макромодель : монография / А. И. Демин. — Изд. 2-е, стереот. — Москва : КомКнига, 2007. — 352 с.

3. Naisbitt J. *Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives* / J. Naisbitt. — New York : Warner Books, 1982. — 290 p.
4. Stonier T. *The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy* / T. Stonier. — London : Thames Methuen, 1983. — 224 p.
5. Блюменау Д. И. К уточнению исходных понятий теории информационных потребностей / Д. И. Блюменау // Научно-техническая информация. — 1986. — № 2. — С. 7—12. — (Сер. 2).
6. Гиляревский Р. С. Информационная потребность / Р. С. Гиляревский, Ю. А. Гриханов // Библиотечная энциклопедия. — Москва : Пашков дом, 2007. — С. 419—420.
7. Мириманова М. С. Информационная потребность как психологическая проблема / М. С. Мириманова // Научно-техническая информация. — 1987. — № 4. — С. 1—4. — (Сер. 1).
8. Соколов А. В. Что есть информационная потребность? / А. В. Соколов // Труды Санкт-Петербургского гос. ун-та культуры и искусств. — Санкт-Петербург : СПб ГУКИ, 2013. — Т. 197 : Анализ информации в науке, культуре, бизнесе. — С. 7—18.
9. Бородин В. И. Информационные потребности, их виды и основные свойства / В. И. Бородин. — Киев : «Знання», 1970. — 25 с.
10. Меркулов И. П. Когнитивная эволюция / И. П. Меркулов ; Рос. акад. наук, Ин-т философии. — Москва : РОССПЭН, 1999. — 310 с.
11. Пригожин И. Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы / И. Пригожин. — Ижевск : ЦИИ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. — 208 с.
12. Soros G. *The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered* / G. Soros. — New York : Public Affairs, 1998. — 241 p.

References

1. Bell, D. (1973). *The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books.
2. Demin, A. I. (2007). *Informacionnaya teoriya ekonomiki: makromodel* [Information theory of economics: macromodel]. Moscow: KomKniga [in Russian].
3. Naisbitt, J. (1982). *Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives*. New York : Warner Books.
4. Stonier, T. (1983). *The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy*. London: Thames Methuen.
5. Blyumenau, D. I. (1986). K utochneniyu iskhodnyh ponyatij teorii informacionnyh potrebnostej [To clarify the initial concepts of the theory of information needs]. *Nauchno-tekhnicheskaya informatsiya — Scientific and technical information*, 2, pp. 7—12 [in Russian].
6. Gilyarevskij, R. S., & Grikhanov, Yu. A. (2007). Informacionnaya potrebnost' [Information need]. *Bibliotekhnaya ehnciklopediya — Library encyclopedia*. Moscow: Pashkovdom [in Russian].
7. Mirimanova, M. S. (1987). Informacionnaya potrebnost' kak psihologicheskaya problema [Information need as a psychological problem]. *Nauchno-tekhnicheskaya informatsiya — Scientific and technical information*, 4, 1—4 [in Russian].
8. Sokolov, A. V. (2013). Chto est' informacionnaya potrebnost'? [What is the information need?]. *Analiz informatsii v nauke, kul'ture, biznese — Analysis of information in science, culture, business*. St. Petersburg: SPbGUKI [in Russian].
9. Borodinya, V. I. (1970). *Informacionnye potrebnosti, ih vidy i osnovnye svoystva* [Information needs, their types and basic properties]. Kiev: Znannia [in Russian].
10. Merkulov I. P. (1999). *Kognitivnaya ehvolyuciya* [Cognitive evolution]. Moscow: ROSSPEHN [in Russian].
11. Prigozhin, I. (2000). *Konec opredelennosti. Vremya, haos i novye zakony prirody* [End of certainty. Time, chaos and new laws of nature]. Izhevsk: CIC «Regulyarnaya i haoticheskaya dinamika» [in Russian].
12. Soros, G. (1998). *Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered*. New York: Public Affairs.

УДК 336.748.12(477):338.23

ІНФЛЯЦІЯ ТА ІНФЛЯЦІЙНІ ОЧІКУВАННЯ В УМОВАХ СУТТЄВИХ НЕВИЗНАЧЕНОСТЕЙ

Петрик Олександр Іванович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Інституту банківських технологій та бізнесу
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Дейсан Ігор Миколайович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: deysan.igor@ukr.net

Анотація. Висвітлено основні положення сучасної нової класичної теорії та можливості їх практичного застосування в діяльності центральних банків. Установлено, що монетарна політика спрямовує свої зусилля для забезпечення низької інфляції в довгостроковому періоді. У короткостроковому періоді монетарна політика стабілізує коливання розриву ВВП навколо довгострокового тренду (потенційного зростання ВВП). Визначено, що центральні банки, які застосовують активну монетарну політику, публічно проголошують про зміни (або незмінність) монетарної політики для забезпечення досягнення головної цілі в довгостроковому періоді та стабілізаційного впливу на економічну активність у короткостроковому. Головним чином зміна монетарної політики полягає в рішенні про зміну ключової короткострокової ставки центрального банку. Доведено, що відбулося визначне зростання у прозорості монетарної політики через якісні зміни в комунікаціях центрального банку із суспільством з метою приведення інфляційних очікувань до рівня довгострокового цільового показника від інфляції та постійного утримання їх біля цього рівня. Зроблено висновок, що антиінфляційна політика, базована на чітко визначених правилах і зростанні довір'я, може знизити інфляцію та підтримувати її на низькому рівні без значного зменшення обсягу виробництва. Наступний практичний досвід десятків і десятків країн підтвердив правильність цього підходу і тому саме зараз він є домінуючим у світі.

Ключові слова: інфляція, інфляційні очікування, монетарна політика, невизначеність, центральний банк.

Формул: 5; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 29.

INFLATION AND INFLATION EXPECTATIONS IN CONDITIONS OF SATELLITE INDEPENDENCE

Petryk Alexander,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
Institute of Banking Technologies and Business
of SHEI «Banking University»

Deisan Igor,
Ph. D. student
of SHEI «Banking University»
e-mail: deysan.igor@ukr.net

Abstract. The article reflects the main provisions of the modern new classical theory and the possibility of their practical application in the activities of central banks. It is established that the monetary policy is aimed at ensuring low inflation in the long run. In the short run, monetary policy stabilizes fluctuations in the GDP gap from the long-term trend (potential GDP growth). Despite the fact that the overwhelming number of modern central banks have a priority goal of ensuring price stability, they are also trying to stabilize the growth of the real sector of the economy within their own capabilities. Such a deviation is usually measured by breaking the current and potential release. Thus, the actions of monetary policy can be conditionally defined as minimizing losses due to deviations of inflation from the target indicator and deviations of the current output from its potential level using the quadratic loss function.

It has been determined that central banks applying active monetary policy publicly proclaim changes (or immutability) of monetary policy in order to achieve the main goal in the long term and stabilize the impact on economic activity in the short term. The main change in monetary policy is the decision to change the key short-term rate of the

central bank. It has been proven that the monetary policy has become more transparent due to qualitative changes in the communications of the central bank with the company in order to bring inflationary expectations to the level of a long-term inflation target and to keep them at this level. It was concluded that an anti-inflationary policy based on well-defined rules and an increase in confidence can reduce inflation and keep it low without significantly reducing output. The following practical experience of dozens and dozens of countries confirmed the correctness of this approach and that is why it is now dominant in the world.

Keywords: inflation, inflation expectations, monetary policy, uncertainty, central bank.

Formulas: 5; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 29.

ИНФЛЯЦИЯ И ИНФЛЯЦИОННЫЕ ОЖИДАНИЯ В УСЛОВИЯХ СУЩЕСТВЕННОЙ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Петрик Александр Иванович,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры финансов, банковского дела и страхования
Института банковских технологий и бизнеса
ГБУЗ «Университет банковского дела»

Дейсан Игорь Николаевич,
аспирант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: deysan.igor@ukr.net

Аннотация. Отражены основные положения современной новой классической теории и возможности их практического применения в деятельности центральных банков. Установлено, что монетарная политика направлена на обеспечение низкой инфляции в долгосрочном периоде. В краткосрочном периоде монетарная политика стабилизирует колебания разрыва ВВП от долгосрочного тренда (потенциального роста ВВП). Определено, что центральные банки, применяющие активную монетарную политику, публично провозглашают об изменениях (или неизменности) монетарной политики для достижения главной цели в долгосрочном периоде и стабилизационного воздействия на экономическую активность в краткосрочном. Главным образом изменение монетарной политики заключается в решении об изменении ключевой краткосрочной ставки центрального банка. Доказано, что монетарная политика стала более прозрачной вследствие качественных изменений в коммуникациях центрального банка с обществом с целью приведения инфляционных ожиданий до уровня долгосрочного целевого показателя от инфляции и постоянного удержания их на этом уровне. Сделан вывод, что антиинфляционная политика, основанная на четко определенных правилах и росте доверия, может снизить инфляцию и поддерживать ее на низком уровне без значительного уменьшения объема производства. Следующий практический опыт десятков и десятков стран подтвердил правильность этого подхода и поэтому именно сейчас он является доминирующим в мире.

Ключевые слова: инфляция, инфляционные ожидания, монетарная политика, неопределенность, центральный банк.

Формул: 5; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 29.

Вступ. Наразі Національний банк на чолі з Радою НБУ проголосив і здійснює поступовий перехід до нового монетарного режиму — інфляційного таргетування (ІТ). Міжнародна статистика показує, що країни з ІТ у середньому мають нижчу інфляцію і вищі темпи зростання, ніж країни з іншими монетарними режимами. З огляду на важливість обраного монетарного курсу для національної економіки і відповідно розроблення стратегії монетарної політики важливо розуміти його теоретичне підґрунтя щодо природи зростання цін, проблем грошової пропозиції, вартості грошей, інфляційних очікувань, за які безпосередньо відповідає або на які впливає центральний банк. Виникає питання: «Чи має розроблятися стратегія монетарної політики кожного року?».

Аналіз досліджень і постановка завдання. Сам факт щорічного розроблення і затвердження Радою

НБУ Основних засад дисонує із визначенням «стратегія монетарної політики», бо згідно із Законом про НБУ (статті 8 і 9 Закону «Про Національний банк України») Рада повинна розробляти і щороку затверджувати основні засади (тобто стратегію) монетарної політики, що певною мірою є нонсенсом. Світовий досвід і логіка переконують, що монетарні влади мають один раз розробити і затвердити стратегію монетарної політики НБУ на багато років наперед, на те вона і є стратегією. При цьому, звісно, центральний банк може і навіть повинен час від часу вносити певні зміни до стратегії та затверджувати їх відповідно до змін у фундаментальних факторах в економіці, але потреба цих змін, здебільшого, не виникає дуже часто, тим більше з регулярністю раз на рік.

Саме ця поточна практика щорічного розроблення і затвердження основних засад монетарної

політики Національного банку, яка має бути змінена, підводить до потреби чіткого розуміння ключових положень при визначенні стратегії сучасної монетарної політики. Їхні рішення мають ґрунтуватися на тих сучасних, актуальних тенденціях, які дискутуються та імплементуються передовими центробанками у світі, та повинні фокусуватися на тих змінах, які потрібні НБУ при визначенні власної стратегії.

Головний компроміс, який має бути вирішений при визначенні стратегії монетарної політики, або, іншими словами, вибір, що його треба зробити: політика центрального банку повинна здійснюватися згідно із ситуацією (дискреційна, ситуативна політика) або відповідно до наперед визначених і законодавчо затверджених правил. І ситуативний підхід, на перший погляд, видається більш гнучким та ефективним, ніж той, що має спиратися на певні правила. Саме так ситуативно і діяли центробанки світу до 90-х років минулого століття. Але проблема часової неузгодженості (time inconsistency), яка притаманна дискреційній (ситуативній) політиці і яку вперше було піднято нобелівськими лауреатами Кідландом і Прескоттом (Kydland and Prescott [1]), зводить нанівець переваги дискреційного підходу у гнучкості.

Результати дослідження. Теорія, на якій базується сучасна монетарна політика. Нова класична теорія, або новий неокласичний синтез, яка, з одного боку, включила основні елементи неокейнсіанського підходу, але, з другого боку, базувалася на припущенні щодо *раціональних очікувань*, знайшла рецепт розв'язання проблеми одночасного зростання інфляції та падіння реального випуску, тобто стагфляції, і стала новим революційним кроком розвитку сучасної монетарної теорії.

Основним рівнянням у новокейнсіанській моделі, яке пов'язувало інфляцію і розрив у ВВП, була крива Філіпса, та саме це було слабким місцем моделі і не могло пояснювати реальну економіку і, зокрема, зростання інфляції, за одночасного падіння виробництва, тобто стагфляції:

$$\pi_t = -\beta u_t, \quad (1)$$

де π_t — інфляція; u_t — безробіття.

Необхідність розв'язання цієї проблеми призвела до популяризації монетаристського підходу, основна ідея якого була сформульована М. Фрідманом: «У довгостроковому періоді не існує жодного зв'язку між рівнем зайнятості та інфляцією» [2] і незалежно від нього іншим нобелівським лауреатом з економіки Едмундом Фелпсом [3]:

$$\pi_t = E(\pi_t), \quad (2)$$

де $E(\pi_t)$ — інфляційні очікування.

Аргументи Фрідмана і Фелпса містили основну ідею, що спроби «експлуатувати» постійно криву Філіпса з метою зниження безробіття за рахунок

підвищення інфляції буде мати тільки коротко-строговий ефект. Потім реальний сектор економіки повернеться до початкового рівня безробіття, але за більш високого рівня інфляції (рис.).

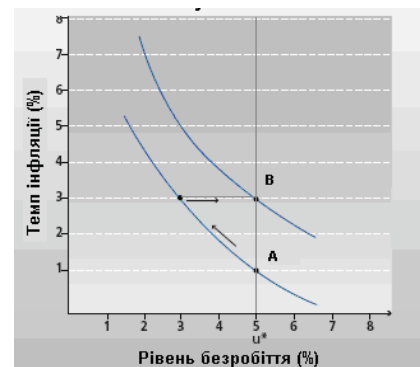

Рис. Вертикальна крива Філіпса, розширена інфляційними очікуваннями в довгостроковому періоді
Джерело: [3].

Раніше, щоб забезпечити більш приємний результат економічної активності, монетарна політика намагалася утримувати інфляцію, вищу за інфляційні очікування, що склалися на поточний момент часу.

Але поступово макроекономічні агенти починали очікувати більшу інфляцію і в майбутньому, і будували власні рішення таким чином, що стимулювальна дія монетарної політики поступово втрачалася. Навіть у разі адаптивних очікувань цей процес буде відбуватися з певним часовим лагом. У разі, коли очікування є раціональними, ця зміна відбувається дуже швидко.

Щоб довести постулат про те, що не існує меню вибору між безробіттям (або зростанням) та інфляцією в довгостроковому періоді, М. Фрідман вводить поняття «природний рівень безробіття», що відображає не постійний кількісний рівень, а залежність від «реальних» (на протилежність від «монетарних») умов, тобто від структурних факторів економіки, наприклад, ефективності ринку, ступеня конкурентності, бар'єрів чи стимулів тощо.

Подібний висновок отримав й Е. Фелпс, який увів інший, спеціальний термін для позначення безробіття, що відповідає тій ситуації, коли фактична інфляція збігається з очікуваною, — *NAIRU (non accelerating inflation rate of unemployment)* — рівень безробіття, що не призводить до зростання інфляції).

З монетаристського аналізу кривої Філіпса випливало, що стимулювання економічного зростання і штучне підтримання зайнятості вище від «природного» рівня призведе до втрати контролю над інфляцією, тому потрібно відмовитися від політики інфляційного стимулювання попиту, а на перший план висунути єдину досяжну для економічної політики ціль — боротьбу з інфляцією.

У подальшому новий підхід — «неокласичний синтез» — став панівною теорією в монетарній економіці, який об'єднав кейнсіанські і монетаристські погляди, а також теорію раціональних очікувань і теорію реальних бізнес-циклів.

Таким чином, було знайдено консенсус у тому, що повна зайнятість може бути повністю досяжною, але тільки в довгостроковому періоді, у короткостроковому періоді вони вказують на існування недосконалостей ринку, зокрема на негнучкість цін і заробітної плати, які не дозволяють економіці досягти рівноважного стану, тобто виникає потреба у стабілізаційній політиці для згладжування економічних бізнес-циклів, а класична крива Філіпса була доповнена інфляційними очікуваннями в роботі Е. Фелпса [3] і була уперше уведена в неокейнсіанську модель Тобіном [4]:

$$\pi_t = E(\pi_t) + y^{gap}, \quad (3)$$

де y^{gap} — розрив ВВП (різниця між фактичним і потенціальним рівнями ВВП).

Рівняння (3) фактично є «функцією агрегованої пропозиції», яка встановлює співвідношення між поточною інфляцією та очікуваною майбутньою інфляцією, а також зворотно-обернена до розриву ВВП (що більший розрив між потенційним ВВП і поточним ВВП, то менша інфляція). «Функція агрегованої пропозиції» напряму впливає з моделі нестійкого ціноутворення за Кальво [5] і щільно пов'язана з передовими дослідженнями в роботах Стенлі Фішера [6] і Джона Тейлора [7].

Іншим ключовим рівнянням нової класичної теорії стала «перспективна» (*forward looking*) *IS*-крива, в якій поточний агрегований попит відносно до потенційного випуску залежить позитивно від очікуваного майбутнього доходу і негативно від короткострокової реальної процентної ставки. За формою це схоже із класичною кейнсіанською *IS*-функцією, окрім залежності від майбутнього доходу. Це стало поєднанням кейнсіанського підходу з теорією споживання, яка вперше була запропонована І. Фішером [8] і розвинута М. Фрідманом [9].

Консенсус різних течій економічної теорії був досягнутий і в тому, що монетарна політика в довгостроковому періоді не може впливати на довгостроковий рівень безробіття та економічного зростання, а її ціллю має бути утримання низького рівня інфляції. Але в короткостроковому періоді монетарна політика може використовуватись для стабілізації виробництва і рівня зайнятості, тобто повинна згладжувати економічні цикли. Так, у період зростання сукупного попиту і підвищення інфляції центральний банк має вдаватися до суворішої політики, а в періоди зниження сукупного попиту та інфляції — до стимулювання економіки. Крім цього, неокейнсіанська теорія в рамках неокласичного синтезу повністю

погодилася з пріоритетом монетарної політики — підтриманням інфляції на низькому рівні.

Дії монетарної політики в сучасних моделях, у рамках нової класичної теорії визначаються з урахуванням того, як ця політика буде діяти в майбутньому. Раціональні очікування доводять, що неможливо моделювати поточні дії монетарної політики поза межами загальної системної політики і без урахування раціональних очікувань, у тому числі й щодо майбутніх дій монетарної політики.

Тому моделювання дій монетарної політики варто розглядати щодо досягнення результату в короткостроковому і довгостроковому періодах таким чином, щоб дії з досягнення короткострокових завдань не протирічили досягненню цілі в довгостроковому періоді. Виходячи з постулату, що центральний банк не може впливати на реальні показники в довгостроковому періоді і тому ставить на меті досягати цільових показників з інфляції для забезпечення низької інфляційного середовища, що є необхідним для сталого економічного зростання економіки.

Одночасно монетарна політика в короткостроковому періоді разом із контролюванням інфляції має на меті утримувати економічну активність біля свого рівноважного рівня.

У цій новій моделі в довгостроковому періоді всі ціни і заробітна плата є абсолютно гнучкими, а очікування є раціональними. Але в короткостроковому періоді у зв'язку з тим, що ціни і зарплати є суворими, то зростання грошової маси може підсилити агрегований попит і зменшити безробіття або стимулювати економічне зростання. Ці ідеї були розвинуті в роботах Фелпса, Тейлора [10] і Кальво [5].

Моделювання очікуваного майбутнього доходу в перспективній *IS*-кривій та очікуваній майбутній інфляції в модифікованій кривій Філіпса (3) базувалося на розвитку парадигми раціональних очікувань, яка була запропонована Лукасом і загальновідома як критика Лукаса [11]. Остання наголошувала, що тільки неочікувані зміни інфляції мають вплив на реальні змінні, такі як рівень безробіття і реальний випуск. Оскільки за зростання самої інфляції нелінійно збільшується неочікувана компонента зміни інфляції, то, таким чином, був зроблений висновок, що при проведенні макроекономічної політики не треба керуватись, як раніше, існуванням компромісу між зростанням та інфляцією, а намагатися досягати тільки низької та стабільної інфляції в довгостроковому періоді з метою зниження її неочікуваної компоненти.

Лукас [12] і разом з ним Сарджент [13] розвинули теорію раціональних очікувань з метою дослідження того, чому всі моделі, які ґрунтувалися на новокейнсіанському підході, приносили такі незадовільні результати.

Лукас аргументував, що переваги суб'єктів і технології є інваріантними до змін у політиці, але поведінка суб'єктів не є інваріантною.

Критика Лукаса призвела до розуміння, що в більшості випадків ухвалення рішень суб'єктами залежить від їхніх очікувань майбутньої політики, тому будувати прогноз результатів політики тільки на основі прогнозу власної політики і прогнозу поведінки суб'єктів на основі їхньої попередньої поведінки без урахування їхніх очікувань є некоректним.

Сучасні роботи Сарджента та інших авторів [14; 15], беручи за основу аналіз Кідланда і Прескотта [1], доводять, що політика без чітких правил може призводити до суттєвих інфляційних наслідків, зокрема, як це було у США у 1970-х роках¹. Аналіз у цих роботах ґрунтується на припущенні, що ті, хто ухвалює рішення, не знають чітко розташування поточного стану економіки на кривій Філіпса. Тому логічно вони базують свої рішення, виходячи з історичних даних. Але економіка пристосовується до нової політики новими рішеннями і, відповідно, відбувається зсув оновленої кривої Філіпса щодо кривої, яка побудована на історичних даних. Щодо рівня економічної активності, або рівня безробіття, то економіка повертається кількісно на попередній рівноважний рівень за вищого рівня інфляції. Сарджент також проаналізував досвід країн, які мали високі рівні інфляції, а потім докладали зусилля до її зниження. Витрати для економіки, у термінах економічного призупинення, для цих країн були набагато вищими, ніж це визначалося, виходячи з їхньої кривої Філіпса. Основним висновком було те, що коли антиінфляційна політика є очікуваною, вона відбувається з набагато меншими витратами для економіки.

У подальшому сучасні економісти Лоуренс Болл [16] і Девід Ромер [17] аргументували, що занадто сувора монетарна політика в намаганні досягнення низької інфляції може також мати депресивний ефект на зростання і зайнятість з огляду на природу ринку праці та існування ефекту гістерезису. Але основною практичною проблемою такого підходу, яка потребує вирішення, є надійна міра інфляційних очікувань. Між тим, ці роботи не заперечували ідею пріоритету цінової стабільності як головної мети монетарної політики, але доповнювали її функцією згладжування економічних циклів у короткостроковому періоді.

Нова модель на основі теорії раціональних очікувань, яка розвинута в роботах Роберта Лукаса [11], Роберта Гордона [18], Беннетта Мак-Каллума [19], Едмунда Фелпса і Джона Тейлора [10], Г. Кальво [5], Фредерика Мішкіна [20], Стенлі Фішера [21] та інших, дає два основні висновки того, як треба проводити політику. Ці висновки поширювалися не тільки на

сферу монетарної політики, а й установлювали їх узагалі для макроекономічної політики в широкому сенсі.

По-перше, є різниця, коли кроки політики є передбачуваними або непередбачуваними для всіх учасників економічних відносин. По-друге, ті, хто ухвалюють рішення, не можуть наперед знати результати своїх рішень, якщо ці рішення є непередбачуваними для решти економічних суб'єктів.

Основним висновком нової теорії було те, що ситуативна політика, яка не керується наперед проголошеними правилами, не може бути ефективною. Намагання проводити політику залежно від ситуації створюватиме стан нестабільності. Це буде призводити до втрат економічного зростання та підвищення інфляційних очікувань і, як наслідок, збільшення інфляції.

Передусім це стосується моделі проведення монетарної політики. Раціональні очікування вчать, що неможливо передбачити заздалегідь, як заходи монетарної політики будуть впливати на дії суб'єктів економічних відносин у разі, якщо ці суб'єкти не розуміють і не можуть передбачити дії монетарної політики в майбутньому. Тобто не розуміють або не вірять у ті правила, за якими здійснюється монетарна політика.

У роботах Стенлі Фішера [21], Едмунда Фелпса [22] і Джона Тейлора [23] та інших нова класична теорія отримала новий розвиток для випадку негнучкої заробітної плати і негнучкості цін. Головним висновком такого розвитку сучасної моделі було те, що непередбачувана політика сильніше впливає на сукупний обсяг виробництва, але інфляційні очікування, а відповідно й інфляція, є вищими, а отже, і втрати випуску в довгостроковому періоді зростають.

Ще одним важливим напрямом розвитку нової класичної теорії стало вивчення стійкості інфляції (*inflation persistence*). Висновок, що попередня інфляція є важливою при визначенні поточної та майбутньої інфляції поза будь-якими ефектами економічної активності або інфляційними очікуваннями, зроблено у [24–28].

Така стійкість інфляції є викликом для політиків у намаганні проведення антиінфляційної політики та обмеження інфляційних очікувань. Притаманна інфляції стійкість робить антиінфляційну стратегію проблематичною. Що скоріше бажання знизити інфляцію, то з більшими для економіки витратами це можна здійснити.

Стійкість інфляції в основному є наслідком того, що в економіці не всі макроекономічні агенти будують власні рішення, виходячи з очікуваної інфляції, але частина з них базуються на попередньому досвіді. У роботі Галі та Гертлера [29] на основі припущення, що економіка складається як із перспективних, так і ретроспективних агентів, запропонована гібридна крива Філіпса, в якій поточна інфляція є функцією від інфляції в минулому, очікувань майбутньої інфляції та розриву ВВП:

¹ Часова суперечність ситуативної політики, яку вперше аргументували Кідланд і Прескотт [1], полягає в тому, що політика, яка діє за ситуацією, тобто спрямована на вирішення поточних подій, має велику ступінь невизначеності і не дає можливості правильно оцінювати поведінку суб'єктів у майбутньому. Тому така політика занадто утруднює ухвалення поточних рішень, які б давали можливість досягати довгострокових цілей.

$$\pi_t = \theta \pi_{t-1} + (1 - \theta) E(\pi_t) + y^{gap}, \quad (4)$$

де π_t — інфляція; π_{t-1} — інфляція в попередні періоди; $E(\pi_t)$ — інфляційні очікування; y^{gap} — розрив ВВП, $0 \leq \theta \leq 1$.

На нашу думку, таке представлення можна трактувати і з альтернативної позиції. Стійкість інфляції, яка в гібридній кривій Філіпса введена як інфляція в попередні періоди, є результатом не тільки і не стільки ретроспективних очікувань макроекономічних агентів, а компонентом, який характеризує відповіді макроекономічних агентів на ситуативну політику без чітко визначених і чітко зрозумілих правил політики. Це є новим кроком у розумінні природи інфляції, а також застосування кількісного оцінювання при моделюванні макроекономічних, і зокрема інфляційних, процесів. Що ближче параметр θ наближається до нуля, то більш визначеною і такою, що викликає довіру, є антиінфляційна політика монетарних влад.

Висновки. Три основні практичні застосування для центральних банків впливають із сучасної нової класичної теорії.

По-перше, монетарна політика спрямовує свої зусилля для забезпечення низької інфляції в довгостроковому періоді. У короткостроковому періоді вона також стабілізує коливання розриву ВВП навколо довгострокового тренду (потенційного зростання ВВП).

Попри те, що переважна кількість сучасних центральних банків мають пріоритетну ціль щодо забезпечення цінової стабільності, вони також у межах власних можливостей намагаються стабілізувати зростання реального сектору економіки. Таке відхилення зазвичай вимірюється розривом поточного і потенційного випусків. Таким чином дії монетарної політики можна умовно визначити як мінімізацію втрат за рахунок відхилень інфляції від цільового показника і відхилень поточного випуску від свого потенційного рівня за допомогою квадратичної функції втрат:

$$L_t = (\pi_t - \pi^*)^2 + \lambda x_t^2, \quad (5)$$

де L_t означає втрати економіки протягом періоду t (зокрема, період може бути кварталом); π_t означає значення інфляції за період t ; π^* означає цільове значення інфляції; x_t — значення розриву випуску (найбільш уживаною мірою випуску є ВВП) за той самий період та $\lambda > 0$ означає відносну вагу стабілізації розриву випуску порівняно із стабілізацією інфляції².

По-друге, центральні банки, які застосовують активну монетарну політику³, публічно проголошують про зміни (або незмінність) монетарної політики з метою забезпечення досягнення головної цілі в довгостроковому періоді та стабілізаційного впливу на економічну активність у короткостроковому. Головним чином зміна монетарної політики полягає в рішенні про зміну ключової короткострокової ставки центрального банку.

По-третє, відбулося визначне зростання у прозорості монетарної політики через якісні зміни в комунікаціях центрального банку із суспільством з метою приведення інфляційних очікувань до рівня довгострокового цільового показника від інфляції та постійного утримання їх біля цього рівня.

Головним висновком нової класичної теорії, яка ґрунтується на припущенні, що очікування є раціональними, є таке.

Антиінфляційна політика, базована на чітко визначених правилах і яка постійно досягає проголошуваних нею цілей або пояснює причини їх відхилення, тобто політика, яка заснована на зростанні довіри, може знизити інфляцію та підтримувати її на низькому рівні без значного зменшення обсягу виробництва.

Наступний досвід десятків і десятків країн підтвердив правильність цього підходу і тому саме зараз цей підхід є домінуючим у світі. Звичайно, з'являються нові та нові ідеї, які підсилюють і модернізують сучасну економічну теорію, і головним чином це приходить із сучасної практики макроекономічних політик у різних країнах світу.

Список використаної літератури

1. Kydland F. E. Rules Rather than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans / F. E. Kydland, E. C. Prescott // Journal of Political Economy. — 1977. — № 85:3. — P. 473—91.
2. Friedman M. The Role of Monetary Policy / M. Friedman // American Economic Review. — 1968. — № 58 (1). — P. 1—17.
3. Phelps E. S. Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment over Time / E. S. Phelps // Economica. — 1967. — Vol. 34. — P. 254—281.
4. Tobin J. A General Equilibrium Approach to Monetary Theory / J. Tobin // JMCB. — 1969. — № 34.
5. Calvo G. A. Staggered Prices in a Utility-Maximizing Framework / G. A. Calvo // Journal of Monetary Economics. — 1983. — Vol. 12. — № 3. — P. 383—398.
6. Fisher S. Modern Central Banking / S. Fisher // A Central Banking Symposium of the Bank of England : working papers collection. — 1994.

² Індекс інфляції π_t може вимірюватися на кварталній, річній основі або середній інфляції за більш тривалий період.

³ Активна монетарна політика характеризується можливістю впливу через зміну відсоткової ставки на інфляцію в середньостроковому періоді та одночасно згладжування коливань ВВП.

7. Taylor J. B. Staggered wage setting in a Macro Model / J. B. Taylor // *American Economic Review*. — 1979. — Vol. 69 (2). — P. 108–113.
8. Fisher I. *The Theory of Interest* / I. Fisher. — Fairfield, NJ : Augustus M. Kelly, 1930.
9. Friedman M. *A Theory of Consumption Function* / M. Friedman. — Princeton : Princeton University Press, 1957.
10. Phelps E. Stabilizing Powers of Monetary Policy under Rational Expectations / E. Phelps, J. Taylor // *JPE*. — 1977. — Vol. 85. — № 1. — P. 163–190.
11. Lucas R. E. Jr. Econometric Policy Evaluation: A Critique / R. E. Jr. Lucas // *Journal of Monetary Economics: Supplementary Series*. — 1976. — Vol. 12. — № 4. — P. 19–46.
12. Lucas R. E. Jr. Expectations and the Neutrality of Money / R. E. Jr. Lucas // *Journal of Political Economy*. — 1972. — Vol. 4. — P. 103–124.
13. Sargent T. J. Rational Expectations, The Real Rate of Interest, And The Natural Rate of Unemployment / T. J. Sargent // *Brookings Papers on Economic Activity*. — 1973. — № 2. — P. 429–472.
14. Sargent T. J. *The Conquest of American Inflation* / T. J. Sargent. — Princeton, NJ : Princeton University Press, 1999.
15. Sargent T. Shocks and Government Beliefs: The Rise and Fall of American Inflation / T. Sargent, N. Williams, T. Zha // *American Economic Review*. — 2006. — № 96 (4). — P. 1193–1224.
16. Ball L. Disinflation and the NAIRU / L. Ball. — New York : NBER, 1997. — № 5520.
17. David R. Reducing Inflation: Motivation and Strategy / D. Romer. — Chicago : University of Chicago Press, 1997.
18. Gordon R. J. The Recent Acceleration of Inflation and its Lessons for the Future / R. J. Gordon // *Brookings Papers on Economic Activity*. — 1970. — № 1. — P. 8–41.
19. McCallum B. T. *Monetary Economics: Theory and Policy* / B. T. McCallum. — New York : Macmillan Publishing Company, 1989.
20. Mishkin F. S. *A Rational Expectations Approach to Macroeconometrics* / F. S. Mishkin. — Chicago : University of Chicago Press, 1983.
21. Fischer S. Dynamic Inconsistency, Cooperation, and the Benevolent, Disassembling Government / S. Fischer // *Journal of Economic Dynamics and Control*. — 1980. — № 2:1. — P. 93–107.
22. Phelps E. S. *Structural Slumps: The Modern Equilibrium Theory of Unemployment* / E. S. Phelps // *Interest and Assets*. — 1994.
23. Taylor J. B. The policy rule mix: a macroeconomic policy evaluation / J. B. Taylor // *World Bank Festschrift Conference : working papers*. — Washington, D. C., 1997.
24. Levin A. Time-Variation in U.S. Inflation Persistence: manuscript / A. Levin, J. Piger. — Federal Reserve Bank of St. Louis, 2003.
25. Clarida R. The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective / R. Clarida, J. Gali, M. Gertler // *Journal of Economic Literature*. — 1999. — № 37. — P. 1661–1707.
26. Calvo G. A Theory of Rational Inflationary Inertia: manuscript / G. Calvo, O. Celasun, M. A. Kumhof. — University of Maryland. — 2001.
27. Batini N. Euro Area Inflation Persistence / N. Batini. — London : Bank of England, 2002.
28. Benati L. Investigating Inflation Persistence Across Monetary Regimes : manuscript / L. Benati. — London : Bank of England, 2002.
29. Gali J. Inflation Dynamics: A Structural Econometric Analysis / J. Gali, M. Gertler // *Journal of Monetary Economics*. — 1999. — № 44 (2). — P. 195–222.

References

1. Kydland, F. E. (1977). Rules Rather than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans. *Journal of Political Economy*, 85:3, 473–91.
2. Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*, 58, 1–17.
3. Phelps, E. S. (1967). Phillips Curves, Expectations of Inflation and Optimal Unemployment over Time. *Economica*, 34, 254–281.
4. Tobin, J. (1969). A General Equilibrium Approach to Monetary Theory. *JMCB*, 34.
5. Calvo, G. A. (1983). Staggered Prices in a Utility-Maximizing Framework. *Journal of Monetary Economics*, 12 (3), 383–398.
6. Fisher, S. (1994). Modern Central Banking. *A Central Banking Symposium of the Bank of England : working papers collection*.
7. Taylor, J. B. (1979). Staggered wage setting in a Macro Model. *American Economic Review*, 69 (2), 108–113.
8. Fisher, I. (1930). *The Theory of Interest*. Fairfield, NJ: Augustus M. Kelly.
9. Friedman, M. (1957). *A Theory of Consumption Function*. Princeton: Princeton University Press.
10. Phelps, E., & Taylor, J. (1977). Stabilizing Powers of Monetary Policy under Rational Expectations. *JPE*, 85 (1), 163–190.

11. Lucas, R. E. Jr. (1976). Econometric Policy Evaluation: A Critique. *Journal of Monetary Economics: Supplementary Series*, 12 (4), 19—46.
12. Lucas, R. E. Jr. (1972). Expectations and the Neutrality of Money. *Journal of Political Economy*, 4, 103—124.
13. Sargent, T. J. (1973). Rational Expectations, The Real Rate of Interest, And The Natural Rate of Unemployment. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2, 429—472.
14. Sargent, T. J. (1999). *The Conquest of American Inflation*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
15. Sargent, T., Noah, W. & Tao, Zh. (2006). Shocks and Government Beliefs: The Rise and Fall of American Inflation. *American Economic Review*, 96, 1193—1224.
16. Ball, L. (1997). *Disinflation and the NAIRU*. N. Y.: NBER Working Papers, 5520.
17. Romer, D. (1997). *Reducing Inflation: Motivation and Strategy*. Chicago: University of Chicago Press.
18. Gordon, R. J. (1970). The Recent Acceleration of Inflation and its Lessons for the Future. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1, 8—41.
19. McCallum, B. T. (1989). *Monetary Economics: Theory and Policy*. New York: Macmillan Publishing Company.
20. Mishkin, F. S. (1983). A Rational Expectations Approach to Macroeconometrics. Chicago: University of Chicago Press.
21. Fischer, S. (1980). Dynamic Inconsistency, Cooperation, and the Benevolent, Dissembling Government. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 2:1, 93—107.
22. Phelps, E. S. (1994). Structural Slumps: The Modern Equilibrium Theory of Unemployment. *Interest and Assets*.
23. Taylor, J. B. (1997). The policy rule mix: a macroeconomic policy evaluation. *World Bank Festschrift Conference: working papers*. Washington, D.C.
24. Levin, A., & Piger, J. (2003). Time-Variation in U.S. Inflation Persistence. Federal Reserve Bank of St. Louis.
25. Clarida, R., Gali, J., & Gertler, M. (1999). The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective. *Journal of Economic Literature*, 37, 1661—1707.
26. Calvo, G. A., Celasun, O., & Kumhof, M. A. (2001). Theory of Rational Inflationary Inertia. University of Maryland.
27. Batini, N. (2002). Euro Area Inflation Persistence. London: Bank of England.
28. Benati, L. (2002). Investigating Inflation Persistence Across Monetary Regimes. London: Bank of England.
29. Gali J., & Getler, M. (1999). Inflation Dynamics: A Structural Econometric Analysis. *Journal of Monetary Economics*, 44, 195—222.

УДК 336.14:336.56:336.22

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСФЕРТІВ МІЖ ДЕРЖАВНИМ БЮДЖЕТОМ УКРАЇНИ І МІСЦЕВИМИ БЮДЖЕТАМИ У 2015—2018 РОКАХ

Пухир Світлана Тимофіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: p.sveta1952@gmail.com

Данилевич Христина Валеріївна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: kiber2@ukr.net

Анотація. Проаналізовано функціонування міжбюджетних трансфертів у контексті реалізації реформ децентралізації влади і бюджетної децентралізації. Висвітлено результативність передання частини делегованих повноважень місцевим органам влади і збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів. Розкрито особливості структури доходів місцевих бюджетів і встановлено значну їхню залежність від трансфертів державного бюджету. Зазначено, що система горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів не забезпечує скорочення значних відмінностей у дохідній спроможності місцевих бюджетів, механізм вирівнювання є недосконалим і вимагає запровадження механізму не за середньоукраїнським значенням, а за медіанним, що забезпечить реальну збалансованість місцевих бюджетів. Установлено недосконалість і неповноту нормативно-правового забезпечення управління міжбюджетними трансфертами, зокрема відсутність чіткого і взаємовиключного переліку власних і делегованих органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування повноважень за галузями бюджетної сфери та розмежування видатків на виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування і делегованих їм державою. Обґрунтовано потребу подальшої реформи трансфертів між державним бюджетом і місцевими бюджетами України.

Ключові слова: міжбюджетні трансферти, дотація, субвенція, місцеві бюджети, податкоспроможність, горизонтальне вирівнювання, власні і делеговані повноваження.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 6.

AN ANALYSIS OF THE FUNCTIONING OF TRANSFERS BETWEEN THE STATE BUDGET OF UKRAINE AND LOCAL BUDGETS IN 2015—2018

Pukhyr Svetlana,
Ph. D. in Economic, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Information Technologies
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: p.sveta1952@gmail.com

Danylevych Khrystyna,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: kiber2@ukr.net

Abstract. The article it is noted that budget decentralization is one of the basic preconditions for the independent and effective activity of local authorities in the management of the territory, the ability to provide high quality and affordable services to the population. The presence of significant volumes of intergovernmental transfers testifies to the presence of unresolved problems in the modern system of intergovernmental fiscal relations. Analyzes the

functioning of intergovernmental transfers in the context of the implementation of decentralization of power and budgetary decentralization reforms. The high centralization of budget resources is determined. The effectiveness of transfer of part of delegated authority to local authorities and increase of tax revenues to local budgets are highlighted. It is noted that the real autonomy of local budgets is not achieved. The features of the structure of local budget revenues are revealed. The largest fiscal significance belongs to the personal income tax. Significant dependence of local budgets on transfers from the state budget is established. The system of horizontal alignment of local budgets' fiscal capacity does not reduce the significant differences in the revenue capacity of local budgets. The alignment mechanism is imperfect and requires the introduction of a median-based mechanism that will ensure a real balance of local budgets. The imperfection and incompleteness of normative-legal provision of management of intergovernmental transfers are established. There is no clear and mutually exclusive list of own and delegated bodies of executive power to local self-government authorities in the branches of the budget sphere. There is no differentiation of expenditures for the fulfillment of the powers of local self-government bodies and their delegated state. The article substantiates the need for further reform of transfers between the state budget and local budgets of Ukraine.

Keywords: intergovernmental transfers, subsidies, subventions, local budgets, fiscal capacity, horizontal alignment, own and delegated powers.

Formulas: 0; fig.: 3; tabl.: 1; bibl: 6.

АНАЛИЗ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ТРАНСФЕРТОВ МЕЖДУ ГОСУДАРСТВЕННЫМ БЮДЖЕТОМ УКРАИНЫ И МЕСТНЫМИ БЮДЖЕТАМИ В 2015—2018 ГОДАХ

Пухир Светлана Тимофеевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: p.sveta1952@gmail.com

Данилевич Кристина Валерьевна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: kiber2@ukr.net

Аннотация. Проанализировано функционирование межбюджетных трансфертов в контексте реализации реформ децентрализации власти и бюджетной децентрализации. Освещено результативность передачи части делегированных полномочий местным органам власти и увеличение налоговых поступлений в местные бюджеты. Раскрыты особенности структуры доходов местных бюджетов и установлено значительную их зависимость от трансфертов государственного бюджета. Отмечено, что система горизонтального выравнивания налогопоспособности местных бюджетов не обеспечивает сокращения значительных различий в доходной способности местных бюджетов, механизм выравнивания является несовершенным и требует введения механизма не по среднеукраинскому значению, а по медианному, что обеспечит реальную сбалансированность местных бюджетов. Установлено несовершенство и неполноту нормативно-правового обеспечения управления межбюджетных трансфертов, в частности отсутствие четкого и взаимоисключающего перечня собственных и делегированных органами исполнительной власти органам местного самоуправления полномочий по отраслям бюджетной сферы и разграничения расходов на выполнение собственных полномочий органов местного самоуправления и делегированных им государством. Обоснована необходимость дальнейшей реформы трансфертов между государственным бюджетом и местными бюджетами Украины.

Ключевые слова: межбюджетные трансферты, дотации, субвенции, местные бюджеты, налогопоспособность, горизонтальное выравнивание, собственные и делегированные полномочия.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 6.

Вступ. Одним із пріоритетних завдань державної регіональної політики є забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів з метою підвищення їхньої фінансової самодостатності шляхом імплементації бюджетної децентралізації, оскільки саме вона є однією з базових передумов незалеж-

ної та ефективної діяльності органів місцевої влади в управлінні територією, спроможності забезпечити для населення якісні та доступні послуги.

Перші роки реформ децентралізації влади і бюджетної децентралізації надали органам місцевого самоврядування фінансові інструменти для підвищення

бюджетної та фінансової самостійності місцевих бюджетів, розширення їхньої наявної доходної бази і зменшення залежності від центральної влади у фінансовій сфері, установлення нової системи вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками. Проте значні обсяги міжбюджетних трансфертів засвідчують наявність нерозв'язаних проблем у сучасній системі міжбюджетних відносин.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Проблематикою формування системи міжбюджетних відносин, ефективного функціонування міжбюджетних трансфертів, бюджетного регулювання, горизонтально і вертикального вирівнювання займалися такі вітчизняні дослідники, як: О. Василик, Г. Возняк, І. Волохова, О. Кириленко, М. Кульчицький, І. Луніна, К. Павлюк, І. Сторонянська, В. Христенко та інші. Попри беззаперечний внесок зазначених учених, недостатньо дослідженими на сьогодні є питання результативності

бюджетно-фіскальних змін у підвищенні самостійності місцевих бюджетів.

Мета статті полягає в розкритті особливостей функціонування міжбюджетних трансфертів і визначенні проблем на шляху формування ефективної системи міжбюджетних відносин в Україні.

Результати дослідження. З позицій реалізованих заходів у рамках бюджетної реформи, удосконалення міжбюджетних відносин і системи бюджетного вирівнювання, а саме розподілу доходів і видатків між ланками бюджетної системи, проаналізуємо особливості функціонування міжбюджетних трансфертів і на підставі аналізу спробуємо зробити висновок щодо запроваджених новацій бюджетного законодавства в напрямі функціонування міжбюджетних трансфертів.

Насамперед, розглянемо динаміку доходів і видатків зведеного, державного і місцевих бюджетів за 2014—2017 роки (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка доходів і видатків зведеного, державного і місцевих бюджетів у 2014—2017 роках

Показник	2014 р.		2015 р.		2016р.		2017 р.	
	доходи	видатки	доходи	видатки	доходи	видатки	доходи	видатки
Зведений бюджет, млрд грн, у тому числі:	455,9	523,0	652,0	679,8	782,7	835,59	1 016,79	1 056,76
Державний бюджет (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн	354,8	299,5	531,5	402,9	612,1	489,35	789,5	567,0
Частка державного бюджету в доходах зведеного бюджету, %	77,8	-	81,5	-	78,2	-	77,4	-
Частка державного бюджету у видатках зведеного бюджету, %	-	57,3	-	59,3	-	58,6	-	53,6
Місцеві бюджети (без урахування міжбюджетних трансфертів), млрд грн	101,1	223,5	120,5	276,9	170,6	346,24	229,5	490,12
Частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету, %	22,2	-	18,5	-	21,8	-	22,5	-
Частка місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету, %	-	42,7	-	40,7	-	41,4	-	46,4

Примітка. Складено за даними звітності Державної казначейської служби України і Міністерства фінансів України [1—3].

Як свідчать дані табл. 1, бюджетній системі України притаманна висока централізація бюджетних ресурсів. Так, 77—81 % доходів і 53—59 % видатків зведеного бюджету належать Державному бюджету України.

Якщо 2015 року централізація лише посилилась (частка державного бюджету в доходах досягла 81,5 %, а у видатках — 59,3 %), то у 2016—2017 роках ситуація дещо поліпшилась, проте суттєво не змінилася. Так, частка державного бюджету зменшилась до 77,4 % у доходах і до 53,6 % — у видатках зведеного бюджету 2017 року. Отже, реформи, які перманентно відбуваються в бюджетній сфері держави, не повною мірою розв'язують головну проблему — надання реальної самостійності місцевим бюджетам, а отже, не сприяють

скороченню обсягів міжбюджетних фінансових потоків шляхом передання частини делегованих повноважень місцевим органам влади, що дасть змогу фінансувати їх коштом власних доходів місцевих бюджетів, відтак стимулюватиме місцеві органи до активних дій щодо наповнення бюджетів для забезпечення економічного і соціального розвитку територій, регіонів, держави.

У результаті проведених новацій щодо збільшення податкових надходжень до місцевих бюджетів структура їхніх доходів зазнала суттєвих змін, насамперед, через часткове зарахування надходжень податку на доходи фізичних осіб до державного бюджету, частка цього податку в доходах місцевих бюджетів скоротилась

із 61,9 % у 2014 році до 47,2 % у 2017-му [2]. Водночас слід наголосити, що 2017 року частка податку на доходи фізичних осіб у порівнянні з 2016-м зросла на 2,0 %, проте частки надходжень акцизного податку з реалізації об'єктами господарювання роздрібної торгівлі під акцизних товарів, земельного податку, орендної плати зменшились.

Таким чином, у загальній структурі податкових надходжень найбільша фіскальна значимість належить податку на доходи фізичних осіб і майже третину становлять інші податки і збори.

Зазначимо, що 2017 року доходи місцевих бюджетів у порівнянні з 2016-м збільшились на 31,4 млрд грн і становили 229,5 млрд грн (без урахування міжбюджетних трансфертів із Державного бюджету). Обсяг надходжень ПДФО становив 110 млрд грн, плати за землю — 26,4 млрд грн і податку на нерухоме майно — 2,4 млрд грн [3]. Темп приросту фактичних надходжень ПДФО становить 39,3 %, у 18-ти регіонів темп

приросту ПДФО вищий за середній показник в Україні. Найнижчий приріст мають Донецька і Луганська області. Темп приросту плати за землю, вищий від середнього в Україні, було забезпечено у 22-х регіонах, водночас найнижчий показник — у Луганській області та в м. Києві.

Проведений порівняльний аналіз результатів 2015, 2016 і 2017 років дає підстави стверджувати про позитивну динаміку у зростанні обсягів надходжень до місцевих бюджетів, що відповідає завданням проведення децентралізації в Україні. Так, надходження загальних доходів до місцевих бюджетів (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) 2015 року збільшились у порівнянні з попереднім роком на 27,1 %, 2016-го — на 24,7 % і 2017-го — на 37,1 % [1].

Розглянемо, як вплинуло виконання положень законодавства у сфері міжбюджетних відносин на динаміку зростання доходів місцевих бюджетів і динаміку міжбюджетних трансфертів (рис. 1).

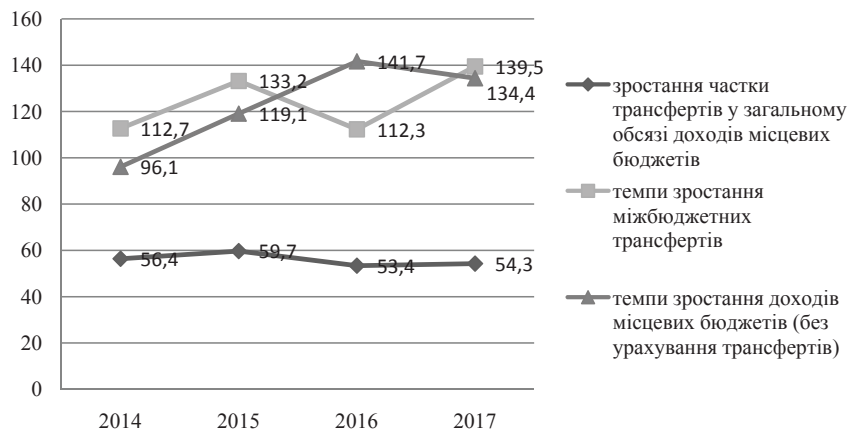

Рис. 1. Динаміка темпів зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів), темпів зростання міжбюджетних трансфертів і частки трансфертів у доходах місцевих бюджетів

Примітка. Складено за даними звітності Державної казначейської служби України і Міністерства фінансів України [1; 2].

Проаналізувавши динаміку темпів зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) за 2014—2017 роки, зазначаємо, що 2014 року мало місце зменшення на 3,9 % обсягу доходів. Водночас темпи зростання міжбюджетних трансфертів щорічно випереджали темпи зростання доходів місцевих бюджетів (без урахування трансфертів). Тобто констатуємо, що зростання доходів місцевих бюджетів більш ніж на половину забезпечено міжбюджетними трансфертами, а отже, далі продовжує мати місце тенденція щодо неспроможності місцевих бюджетів самостійно забезпечувати вирішення питань соціального і економічного розвитку території.

Зокрема, 2015 року на загальний обсяг доходів місцевих бюджетів і темп його зростання вплинуло зростання обсягу міжбюджетних трансфертів, що надійшли з державного бюджету, на 43,4 млрд грн, або на 33,2 %, при цьому обсяг доходів до місцевих бюджетів

без урахування міжбюджетних трансфертів збільшився на 18,6 млрд грн, або на 19,2 %. Тобто мало місце зростання обсягів державної підтримки, а водночас і централізації. Але 2016 року ситуація дещо змінилася. Доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів збільшились на 50,2 млрд грн, або на 41,7 %, а міжбюджетні трансферти з державного бюджету — на 21,4 млрд грн, або на 12,3 %. Проте 2017 року тенденції до зростання міжбюджетних трансфертів вищими темпами відновились і становили 39,5 %, при цьому доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів збільшились на 34,4%.

Отже, у 2015—2017 роках має місце тенденція до зростання загального обсягу доходів до місцевих бюджетів значними темпами, проте спостерігається тенденція до переважаючої частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів, зокрема 2015

року до 59 %, 2016-го вона становила 53,4 %, 2017-го — 54,3 %, тобто запроваджені зміни не змінили транс-

фертну залежність місцевих бюджетів від державного (рис. 2).

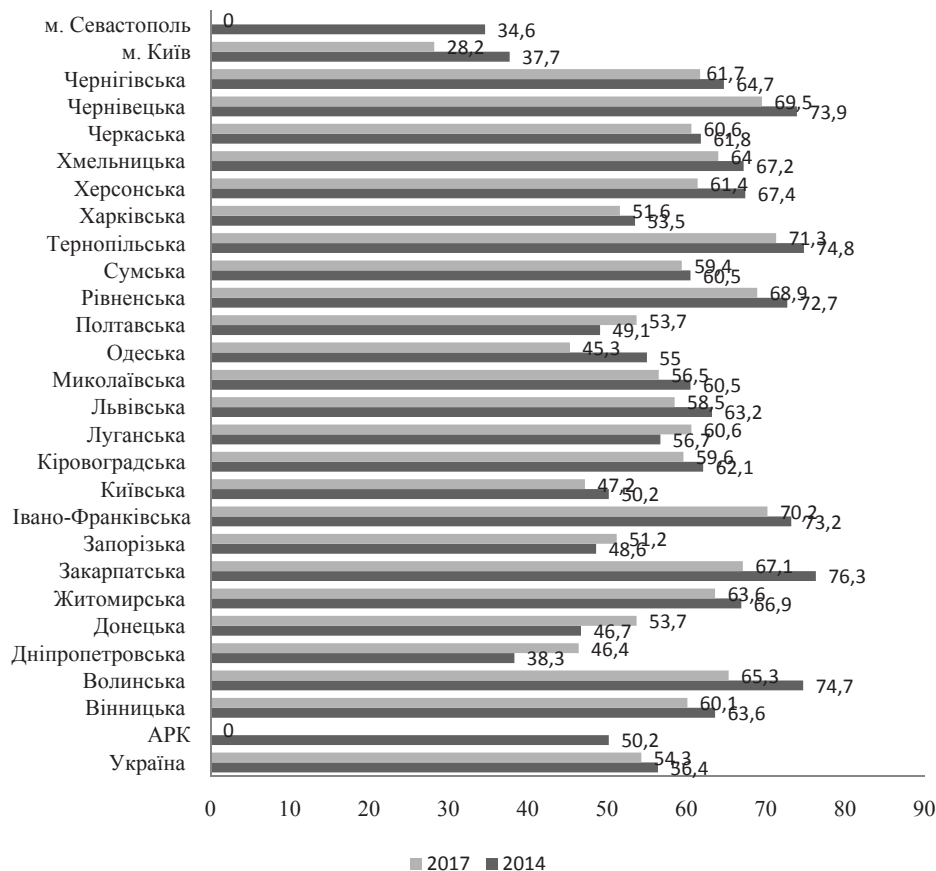

Рис. 2. Зміна частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів за 2014 і 2017 роки за регіонами

Примітка. Складено за даними звітності Державної казначейської служби України і Міністерства фінансів України [2].

Міжрегіональні порівняння частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів дозволяють констатувати таке:

— у 17 регіонів із 25-ти частка міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів перевищувала середньоукраїнське значення — 56,4 % у 2014 році і, відповідно, 54,3 % у 2017 році, тобто «втручання» державного бюджету у формування фінансової спроможності регіонів залишається домінуючим;

— бюджетна децентралізація суттєво не вплинула на зміну позицій регіонів за часткою міжбюджетних трансфертів. Так, найменш спроможними були і залишаються Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька і Чернівецька області. Водночас частка дотацій і субвенцій з державного бюджету була і залишається значно нижчою від середньоукраїнського значення лише в семи регіонів: у Дніпропетровській, Запорізькій, Київській, Одеській, Полтавській, Харківській областях і в м. Києві. Значне зменшення частки міжбюджетних трансфертів у доходах м. Києва пояснюється тим, що бюджет столиці

відповідно до норм статей 98 і 99 Бюджетного кодексу України не бере участі в горизонтальному вирівнюванні податкоспроможності та у 2015—2017 роках не одержував трансфертів із Державного бюджету України на виконання столичних функцій.

Таким чином, розв'язання проблеми, на наш погляд, слід шукати у площині ретельного дослідження міжбюджетних трансфертів із державного бюджету місцевим. У 2016—2017 роках із державного бюджету трансферти отримали 1 017 місцевих бюджетів, а саме: 24 обласних, 149 бюджетів міст обласного значення, бюджет м. Києва, 456 районних бюджетів, 388 бюджетів об'єднаних територіальних громад [5].

Зазначимо, що за період з 2002 року, з часу ухвалення Бюджетного кодексу України (у редакції 2001-го) до теперішнього часу (з урахуванням внесених змін і доповнень у 2010, 2013 і 2014 роках) роль фінансової допомоги з державного бюджету місцевим бюджетам зазнала значних трансформацій щодо збалансування бюджетів, перерозподілу коштів, запровадження інструментів бюджетного регулювання.

Проаналізувавши зміни структури міжбюджетних трансфертів (рис. 3), зазначаємо, що 2014 року майже половина (49,3 %) коштів припадала на дотації, які спрямовувалися на вирівнювання доходної спроможності бюджету, і, відповідно, друга половина на субвенції для використання на певну мету в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

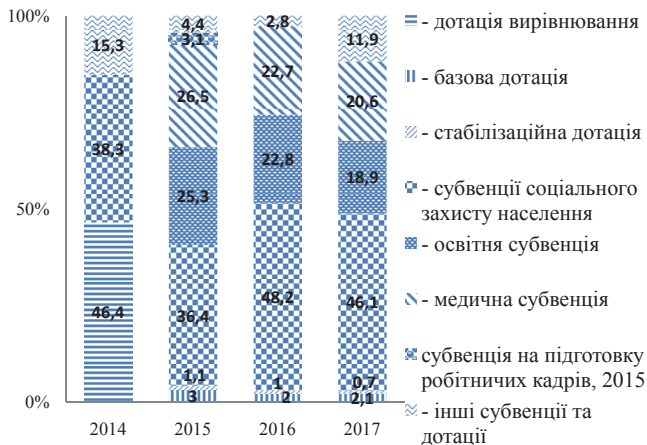

Рис. 3. Зміна структури трансфертів, що передаються з Державного бюджету до місцевих бюджетів, у 2014—2017 рр.

Примітка. Складено на основі звітів Міністерства фінансів України на 2017 рік.

Сумарна частка базової дотації, стабілізаційної дотації, освітньої та медичної субвенцій у загальному обсязі міжбюджетних трансфертів 2017 року становила майже 44 %. Обсяг зазначених дотацій і субвенцій — 114,6 млрд грн, що в 1,9 раза перевищив обсяг дотації вирівнювання 2014 року.

Традиційно у структурі трансфертів значну частку займають субвенції зі соціального захисту населення: 2014 року — 38,3 %, 2015-го — 36,4 %, 2016-го — 48,2 %, 2017-го — 46,1 %, при цьому обсяг коштів на зазначені субвенції збільшився до 125,9 млрд грн [2]. Слід зауважити, що ці субвенції забезпечують реалізацію важливих державних програм соціального захисту, а отже, їхнє стабільне зростання є фактором, який пов'язаний зі збільшенням соціальних стандартів.

Зміна структури трансфертів протягом 2015—2017 років засвідчує нестабільність і відсутність збалансованої системи дотацій і субвенцій, що є результатом надання і використання міжбюджетних трансфертів за відсутності розмежування повноважень між органами державної влади і місцевим самоврядуванням.

Так, 2015 року надавалась субвенція на підготовку робітничих кадрів, обсяг фінансових ресурсів Державного бюджету України на яку становив 5,4 млрд грн. З 2016 року цю субвенцію з переліку трансфертів виключено. Також з 2016 року виключено видатки на оплату комунальних послуг та енергоносіїв, які були 2015-го закріплені за освітньою і медичною субвенціями на покриття видатків місцевих бюджетів на опла-

ту поточних видатків. А 2017 року напрями освітньої субвенції доповнено видатками на вищі навчальні заклади I і II рівнів акредитації, а з напрямів субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту виключено видатки місцевих бюджетів на надання пільг із послуг зв'язку і пільгового проїзду громадським транспортом.

Тенденції, які склались у 2015—2017 роках щодо міжбюджетних трансфертів, мали місце і при затвердженні Державного бюджету на 2018 рік [3]. Так, базова дотація 2018 року збільшилась порівняно з 2015-м в 1,5 раза, порівняно з 2016-м — в 1,74 раза і з 2017-м — в 1,4 раза. Зросли 2018 року проти 2017-го обсяги освітньої субвенції на 10,22 млрд грн, або на 19,8 %, медичної — лише на 1,15 млрд грн, або на 2,0 %. Загальна сума чотирьох субвенцій щодо соціального захисту населення досягла 134,5 млрд грн. Найбільшу питому вагу мають субвенції: на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам із дитинства, дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям та допомоги з догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу — 59,9 млрд грн, або 44,5 % від загальної суми субвенцій соціального захисту й надання пільг і житлових субсидій населенню на оплату електроенергії, природного газу, послуг тепло-, водопостачання і водовідведення, квартирну плату (утримання будинків і споруд та прибудинкових територій), вивезення побутового сміття і рідких нечистот — 71,0 млрд грн, або 52,8 % [4].

Загалом, у Державному бюджеті на 2018 рік передбачено інші дотації та субвенції на загальну суму понад 47 млрд грн, при цьому кількість інших субвенцій на фінансування заходів, пов'язаних із соціально-економічним розвитком окремих територій, підтримки учасників антитерористичної операції та територій на Сході України, обслуговування боргів, розвитку спорту, будівництво доріг, проведення виборів, збільшилось до 23 у порівнянні з 13 субвенціями 2017 року. Окрім того, у сфері освіти передбачено три субвенції: на модернізацію та оновлення матеріально-технічної бази професійно-технічних закладів (100 млн грн); на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (504,46 млн грн); на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа» (1 369 млн грн), у сфері охорони здоров'я, окрім медичної, передбачено шість субвенцій на загальну суму понад 4 млрд грн. На здійснення з переданих із Державного бюджету видатків з утримання закладів освіти та охорони здоров'я визначена субвенція в сумі 16,5 млрд грн. Отже, 2018 року має місце значне збільшення кількості субвенцій (до сорока).

Водночас слід зауважити, що частка субвенцій соціального спрямування: соціального захисту населення, освітньої та медичної скоротилась із 85,6 до 82 %, а інші субвенції і дотації збільшились з 11,9 до 15,3 %.

На наш погляд, такий розподіл трансфертів свідчить про зростаючу роль держави, яка шляхом надання спеціальних субвенцій узяла на себе відповідальність щодо фінансового забезпечення поточних видатків, зокрема установ освітньої та медичної сфер, що належить до повноважень місцевих бюджетів і становить левову частку в їхніх видатках.

Запровадження нового виду міжбюджетних трансфертів, а саме реверсної дотації, як інструменту механізму вирівнювання дохідної спроможності адміністративно-територіальних одиниць, мають на меті розв'язання проблеми підвищення ефективності використання територіями власного потенціалу. Проте міжрегіональний вимір бюджетних диспропорцій і сучасний механізм їх вирівнювання недостатньо враховує неоднорідність за своєю економічною суттю бюджетів міст, районів, територіальних громад та обласного бюджету, які є складовими бюджету регіону. Водночас недосконалість механізму полягає в тому, що вирівнювання здійснюється за двома показниками, а саме: податком на прибуток підприємств і ПДФО для обласних бюджетів та для бюджетів міст обласного значення, районів і об'єднаних територіальних громад за одним показником ПДФО. Доходи від інших платежів залишаються в повному обсязі в розпорядженні місцевих органів влади. Недоліком також визнано те, що індекс податкоспроможності розраховується на основі даних попереднього року, що може призвести до викривлених показників на плановий період.

Зауважимо, що при визначенні обсягів базової та реверсної дотації на 2016—2017 роки Міністерством фінансів України застосовано підхід до розрахунку середнього значення податку на доходи фізичних осіб на одного жителя як відношення загального обсягу податку з усіх зведених бюджетів до загальної чисельності населення цих бюджетів по Україні, який не відповідає зальноприйнятій методиці розрахунку середнього значення. У результаті в Держбюджеті на 2018 рік затверджено завищений обсяг базової дотації на 1 035,5 млрд грн, а реверсної — занижено на 520,5 млн грн [5].

Значення індексу податкоспроможності місцевих бюджетів 2017 року в діапазоні від найвищого 1,39 для Дніпропетровської і Київської областей до найнижчого 0,55 для Чернівецької області. Окрім Дніпропетровської та Київської, ще у двох областях — Полтавській (1,32) і в Запорізькій (1,25) — рівень надходжень на одного мешканця вищий від 1,1 — середнього показника в Україні, тобто має місце реверсна дотація з цих регіонів до Державного бюджету. Проте в областях: Дніпропетровській — 19 % місцевих бюджетів із загальної кількості місцевих бюджетів в області, у Київській, відповідно, 46 %, Полтавській — 34 % і в Запорізькій — лише 12 %, мали індекс податкоспроможності вищий від 1,2. Одночасно індекс податкоспроможності, нижчий від 0,5, був у Дніпропетровській області, також у 19 % місцевих бюджетів, у Запорізькій —

у 16%, у Полтавській — у 7 %, лише в Київській області немає місцевих бюджетів з таким низьким індексом.

Загалом, 2017 року в 11 регіонів індекс податкоспроможності був у діапазоні від 0,9 до 1,1, і в дев'яти регіонів цей показник був нижчим за 0,9. Разом із цим (за загального в Чернівецькому регіоні показнику індексу — 0,55) 92 % місцевих бюджетів області мали індекс податкоспроможності нижчий від 0,5, у Тернопільському, відповідно, за 0,66 — 62 %, Івано-Франківському — за 0,67 — 74 %, що свідчить про низьку фінансову спроможність і високу дотаційність на Заході країни, окрім Львівської області [6, с. 97] (індекс 0,99, проте 56 % місцевих бюджетів мають індекс, нижчий за 0,5). Водночас це засвідчує, що відмінності в податкоспроможності місцевих бюджетів залишаються значними в усіх регіонах.

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дає підстави зробити такі висновки.

Проведення реформи міжбюджетних відносин забезпечило розширення наявної дохідної бази місцевих бюджетів за рахунок закріплення за ними додаткових доходів і дозволило збільшити доходи місцевих бюджетів за 2015—2017 роки у 2,2 раза (з 231,7 млрд грн у 2014 році до 502 млрд грн у 2017 році) і спрямування з державного до місцевих бюджетів 2017 року понад 272 млрд грн трансфертів, що у 2,1 раза більше ніж 2014 року.

Водночас результати аналізу структури доходів місцевих бюджетів у 2015—2017 роках засвідчили їхню значну залежність від трансфертів із державного бюджету, частка яких, відповідно, становила 59,7; 53,4 і 54,3 %, тобто підвищення самостійності місцевих не досягнуто, а трансферти залишаються важливим механізмом впливу уряду на розвиток регіонів.

Система горизонтального вирівнювання податкоспроможності місцевих бюджетів, а саме приведення доходів місцевих бюджетів з податку на доходи фізичних осіб і податку на прибуток підприємств до середньоукраїнського значення, не забезпечує скорочення значних відмінностей у дохідній спроможності місцевих бюджетів. Отже, механізм вирівнювання є недосконалим і вимагає внесення змін до Бюджетного кодексу України в частині запровадження механізму вирівнювання за медіанним значенням, що забезпечить реальну збалансованість місцевих бюджетів.

Має місце перерозподіл видатків місцевих бюджетів між тими, які покриваються за рахунок трансфертів, і тими, що не покриваються ними, що є результатом недосконалості і неповноти нормативно-правового забезпечення управління міжбюджетними трансфертами. Так, відсутній чіткий і взаємовиключний перелік власних і делегованих органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування повноважень за галузями бюджетної сфери і розмежування видатків на виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування і делегованих їм державою.

Отже, ці та інші зазначені вище висновки дають підстави стверджувати про доцільність подальшої модернізації міжбюджетних трансфертів як бюджетного механізму реалізації державної регіональної політики.

Список використаної літератури

1. Річний звіт про виконання Державного бюджету України за 2017 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=400657>.
2. Бюджет [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів України. — Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet>.
3. Довідка щодо стану виконання місцевих бюджетів за січень — грудень 2017 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ-?category=bjudzhet&subcategory=zatverdezhnna-mistsevykh-biudzhativ>.
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2018 рік : ухвалено 7 грудня 2017 року, № 2246-VIII [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2018. — № 3—4. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19>.
5. Звіт Рахункової палати «Про результати аналізу формування та використання міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України місцевим бюджетам у 2016—2017 роках» [Електронний ресурс]. — Київ, 2018. — Режим доступу : http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16756589/Zvit_11-1_2018.pdf?subportal=main.
6. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: виклики та пріоритети сталого ендегенного зростання регіонів України в умовах сучасних реформ : наукова доповідь. — Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2018. — 159 с.

References

1. *Richnyi zvit pro vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy za 2017 rik [Annual report on implementation of the State budget of Ukraine for 2017]*. (2018). Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=400657> [in Ukrainian].
2. Ministerstvo finansiv Ukrainy (n. d.). *Biudzheth [Budget]*. Retrieved from <https://www.minfin.gov.ua/news/bjudzhet> [in Ukrainian].
3. *Dovidka shchodo stanu vykonannia mistsevykh biudzhativ za sichen — hruden 2017 roku [Reference on the state of implementation of local budgets for January — December 2017]*. (n. d.). Retrieved from <https://www.minfin.gov.ua/news/view/vykonannia-dokhodiv-mistsevykh-biudzhativ-?category=bjudzhet&subcategory=zatverdezhnna-mistsevykh-biudzhativ> [in Ukrainian].
4. Verkhovna Rada Ukrainy. (2018). *Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2018 rik: ukhvaleno 7 hrudnia 2017 roku, № 2246-VIII [The Law of Ukraine «On the State Budget of Ukraine for 2018: Adopted December 7, 2017, № 2246-VIII]*. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 3—4. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> [in Ukrainian].
5. *Zvit Rakhunkovoi palaty «Pro rezultaty analizu formuvannia ta vykorystannia mizhbiudzhethnykh transfertiv z Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy mistsevym biudzhetham u 2016—2017 rokakh» [Report of the Accounting Chamber «On the results of analysis of the formation and use of intergovernmental transfers from the State Budget of Ukraine to local budgets in 2016—2017 years]*. (n. d.). Retrieved from http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16756589/Zvit_11-1_2018.pdf?subportal=main [in Ukrainian].
6. *Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka v Ukraini: vyklyky ta priorytety staloho endohennoho zrostannia rehioniv Ukrainy v umovakh suchasnykh reform [Territorial development and regional policy in Ukraine: challenges and priorities of sustainable endogenous growth of Ukrainian regions in the context of modern reforms]*. (2018). Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy» [in Ukrainian].

УДК 336.71

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ Х. МІНСКІ ДЛЯ РОЗРОБЛЕННЯ ІНДИКАТОРІВ РАНЬОГО ДІАГНОСТУВАННЯ ОЗНАК ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ КРЕДИТНОГО СЕГМЕНТА ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ

Хуторна Мирослава Емілівна,
кандидат економічних наук, доцент,
докторант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: lmiroslava7@gmail.com

Анотація. Ефективність забезпечення фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектору безпосередньо залежить від своєчасності виявлення ознак фінансової крихкості. Пропонуємо методологічний підхід до індикативної оцінки економічних передумов фінансової стабільності кредитних установ, спираючись на теорію фінансової нестабільності Х. Мінскі. Пропозиції розроблені за трьома напрямками. По-перше, обґрунтовано взаємозв'язок між різновидами станів економічного середовища з позиції превалюючих режимів фінансування капітальних інвестицій, що використовуються економічними агентами нефінансової сфери, і потенційним рівнем фінансової стабільності кредитного сегмента. По-друге, екстрапольовано основну термінологію теорії Мінскі на діяльність кредитних установ; визначено особливості їх функціонування в різних режимах фінансування; сформульовано гіпотезу, що потенційний рівень фінансової стабільності кредитного сегмента обумовлюється режимами фінансування, які використовуються кредитними установами та економічними агентами нефінансової сфери для фінансування інвестицій. По-третє, розроблено індикатори оцінки економічних передумов фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектору.

Ключові слова: кредитний сегмент фінансового сектору, фінансова стабільність, потенційний рівень фінансової стабільності, індикативний метод оцінки, принципи формування економічних індикаторів, забезпечене економічне середовище, спекулятивне економічне середовище, Понці-стан.

Формул: 2; рис.: 4; табл.: 0; бібл.: 12.

APPLICATION OF H. MINSKI THEORY FOR DEVELOPING EARLY WARNING INDICATORS OF FINANCIAL INSTABILITY IN THE CREDIT SEGMENT OF THE FINANCIAL SECTOR

Khutorna Myroslava,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Doctoral student
of SHEI «Banking University»

Abstract. The effectiveness of the financial stability ensuring of the financial sector's credit segment directly depends if signs of its financial fragility are identified at the appropriate time. In this paper the author suggests a methodological approach to the indicative estimation of economic preconditions of credit institutions' financial stability, using the theory of financial instability by H. Minsky. Proposals are developed in three directions. First, it is substantiated the relationship between the types of economic environment formed by economic entities in income-debt relations (we mean hedge, speculative, and Ponzi states) and the potential level of financial stability of the credit segment. Second, the main terms of Minsky theory are extrapolated on credit institutions; the features of their activity using hedge, speculative or Ponzi financing for their obligations fulfillment are determined; it is formulated the hypothesis that the potential level of financial stability of the credit segment is determined by the financing regimes used by credit institutions and economic agents of the non-financial sector to finance their investments and obligations in general. Third, indicators for assessing the economic preconditions for financial stability of the credit sector of the financial sector have been developed. The further research will be devoted to verification of the higher mentioned hypothesis. Another perspective task is to form indicators for identifying hedge, speculative, and Ponzi financing credit institutions.

Keywords: credit segment of financial sector, financial stability, potential level of financial stability, indicative assessment method, principles of economic indicators formation, hedge economic environment, speculative economic environment, Ponzi-state.

Formulas: 2; fig.: 4; tabl.: 0; bibl.: 12.

ПРИМЕНЕНИЕ ТЕОРИИ Х. МИНСКИ ДЛЯ РАЗРАБОТКИ ИНДИКАТОРОВ РАННЕГО ДИАГНОСТИРОВАНИЯ ПРИЗНАКОВ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ КРЕДИТНОГО СЕГМЕНТА ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА

Хуторна Мирослава Емильевна,
кандидат экономических наук, доцент,
докторант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: lmiroslava7@gmail.com

Аннотация. Эффективность обеспечения финансовой стабильности кредитного сегмента финансового сектора напрямую зависит от своевременности выявления признаков его финансовой хрупкости. Предлагаем методологический подход к индикативной оценке экономических предпосылок финансовой стабильности кредитных учреждений, опираясь на теорию финансовой нестабильности Х. Мински. Предложения разработаны по трем направлениям. Во-первых, обоснованно взаимосвязь между разновидностями состояний экономической среды с позиции преобладающих режимов финансирования капитальных инвестиций, используемых экономическими агентами нефинансовой сферы, и потенциальным уровнем финансовой стабильности кредитного сегмента. Во-вторых, экстраполировано основную терминологию теории Мински на деятельность кредитных учреждений; определены особенности их пребывания в обеспеченном, спекулятивном и Понци-состоянии; сформулирована гипотеза, что потенциальный уровень финансовой стабильности кредитного сегмента определяется режимами финансирования, используемых кредитными учреждениями и экономическими агентами нефинансовой сферы для финансирования инвестиций. В-третьих, разработаны индикаторы оценки экономических предпосылок финансовой стабильности кредитного сегмента финансового сектора.

Ключевые слова: кредитный сегмент финансового сектора, финансовая стабильность, потенциальный уровень финансовой стабильности, индикативный метод оценки, принципы формирования экономических индикаторов, обеспеченная экономическая среда, спекулятивная экономическая среда, Понци-состояние.

Формул: 2; рис.: 4; табл.: 0; библи.: 12.

Вступ. Зростання частоти виникнення фінансових криз і гостроти їх прояву, зокрема довготривалі макроекономічні спади та суттєві бюджетні витрати на забезпечення підтримки функціонування фінансово-кредитного сектору, обумовили активність наукового пошуку методичного інструментарію превентивного діагностування ознак фінансової нестабільності фінансової системи в широкому її розумінні. У цьому контексті все більшої популярності набуває індикативний метод, найбільш відомими прикладами застосування якого є: індикатори фінансової стійкості, розроблені МВФ; індикатори раннього попередження, розроблені Банком міжнародних розрахунків; індикатор раннього попередження валютних криз (Damocles Indicator), розроблений компанією Nomura; система глобальних індикаторів досягнення цілей сталого розвитку, розроблені ООН, та інші системи оцінки.

Загалом, світова фінансова криза 2008 року спровокувала глибоке методологічне переосмислення інструментарію оцінки фінансової стабільності. Насамперед, відбувся перехід від мікропруденційних до макропруденційних вимірів фінансової стабільності. Причому ця зміна стосується оцінки фінансової стабільності як окремих економічних агентів, так і фінансової системи, фінансового сектору або окремих його сегментів. Тобто якщо раніше у фокусі уваги індикаторів раннього попередження фінансової нестабільності, насамперед, був моніторинг ризику дефолту

окремих установ, то наразі це загальносистемна оцінка ризиків, пов'язаних із функціонуванням економічних агентів реального сектору економіки, домогосподарств, фінансових інституцій, фінансових ринків та їхньої інфраструктури загалом.

Наразі ще не вироблено єдиного стандартизованого підходу до оцінки фінансової стабільності, у тому числі, кредитного сегмента фінансового сектору (далі — КСФС). Більше того, навряд чи це є можливо з огляду на індивідуальні особливості розвитку національних фінансових ринків (наприклад, континентальна та англо-американська моделі фінансового ринку); рівень розвитку економіки країни; рівень відкритості економіки, у тому числі рівень інтегрованості національних фінансових ринків у глобальні фінансові відносини і загалом інтегрованість економіки країни у світове господарство та ін.

Інше, що обумовлює актуальність обраного напрямку дослідження, — це багатовекторність поняття фінансової стабільності, а тому лише комплексний підхід до її оцінки може дозволити вчасно виявляти ознаки фінансової нестабільності. Тому для забезпечення ефективного моніторингу фінансової стабільності КСФС важливим є розроблення індикаторів як для оцінювання стану внутрішнього середовища фінансових інституцій, так і тих, що дозволяють діагностувати зовнішні передумови фінансової стабільності (зокрема економічні, інституційні, соціальні).

У цій статті розкриємо авторське бачення щодо вдосконалення індикативної оцінки економічних передумов фінансової стабільності КСФС.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Зауважимо, що існує наукова позиція, що для оцінки фінансової стабільності банківського сектору достатньо використати індикатори, які характеризують такі фінансові аспекти його функціонування: адекватність капіталу, якість активів, дохідність і прибутковість, ліквідність і чутливість до фінансового ризику [1, с. 73]. На нашу думку, обмежуючись таким набором індикаторів, оцінювання фінансової стабільності банківського сектору зводиться до діагностики його фінансової стійкості на певний момент часу. У свою чергу, моніторинг тих самих індикаторів, однак у поєднанні з оцінкою зовнішніх умов функціонування банківського сектору дозволяє робити висновок про його фінансову стабільність, тобто його здатність до належного виконання основних функцій у майбутньому.

Екстраполюючи ці роздуми щодо оцінки КСФС, вважаємо важливим діагностувати економічні передумови його фінансової стабільності. Науковці пропонують такі групи індикаторів для оцінки економічних передумов фінансової стабільності: 1) монетарні індикатори стану економіки [2; 3]; 2) індикатори, що характеризують стан зовнішньоекономічної діяльності країни [4]; 3) індикатори економічного зростання країни [5; 6]; 4) індикатори, що характеризують макроекономічні дисбаланси [7]; 5) індикатори ділової активності економічних агентів на кредитному ринку [8]. Кожен із зазначених напрямів має безпосередній вплив на фінансову стабільність як окремих економічних агентів, так і відповідних економічних систем загалом. Утім вважаємо, що ці напрями різняться ефективністю в аспекті індикативної оцінки економічних передумов фінансової стабільності. Це пов'язано з тіснотою взаємозв'язку і довжиною часового лагу між змінами в розрізі зазначених економічних напрямів та станом кредитних установ у континуумі фінансової стабільності. На нашу думку, найбільш доцільно зосередити увагу на фінансовій поведінці економічних агентів як сфері зародження нестабільності.

Результати дослідження. Варто відмітити, що важлива умова розробки економічних індикаторів — це дотримання сукупності принципів, що дозволяє забезпечити їхню практичну значущість. До таких принципів відносимо:

1) *принцип наукової обґрунтованості*, який передбачає вибір теоретичного підґрунтя, що дозволяє окреслити набір значущих змінних для конструювання відповідних показників;

2) *принцип багатоваріантного тестування*, тобто проведення перевірки об'єктивності запропонованих індикаторів шляхом їх застосування до широкої емпіричної бази, тобто тієї, що характеризується достат-

нім часовим горизонтом і включає однорідні, але не-ідентичні об'єкти дослідження;

3) *принцип логічності та реалістичності*, тобто при коригуванні структури та інших параметрів сформованих індикаторів за результатами проведеного тестування їхньої практичної значущості виключна перевага повинна віддаватися фактично наявним взаємозв'язкам між економічними процесами, а не їхнім теоретичним обґрунтуванням. Тобто не індикатор повинен коригуватися під базову теорію, а на основі виявлених незбігів удосконалюватися відповідна теорія;

4) *принцип об'єктивності*, згідно з яким індикатор повинен забезпечувати суб'єкта оцінки об'єктивною інформацією, тому його розрахунок, насамперед, повинен здійснюватися на основі кількісних змінних;

5) *принцип просторової порівнюваності*, який полягає в тому, що для економічних індикаторів, в умовах поглиблення глобальної взаємозалежності економік різних країн, вельми важлива можливість їх використання для оцінки відповідних економічних процесів у різних економічних системах.

Для індикативної оцінки економічних передумов фінансової стабільності КСФС обрано теорію фінансової нестабільності Х. Мінські [9], згідно з якою основними передумовами фінансової нестабільності кредитних установ є зміна режимів фінансування, кожен з яких є характеристикою того, як фірми фінансують свої інвестиції в основний капітал. Науковець наголошує на визначальному впливі фірм-позичальників і банків-кредиторів, мотиви яких із часом стають згубними для економіки, оскільки призводять до фінансової нестабільності як економічної системи загалом, так і окремих установ. Також варто відмітити, що в роботах Х. Мінські акцент робиться на фірми-позичальники, які здійснюють інвестиційну діяльність в основний капітал за рахунок операційного прибутку або запозичених фінансових ресурсів. Саме зміна пріоритетів у виборі джерел фінансування інвестицій, а також масштаби використання механізму перекредитування для погашення попередньої заборгованості і є тими індикативними сигналами про зміну режиму фінансування, а отже, циклічного переходу економіки та економічних агентів із континууму станів фінансової стабільності до фінансової нестабільності.

Застосування теорії Х. Мінські для дослідження економічних передумов фінансової стабільності КСФС потребує певного абстрагування. Так, трансформувавши рівність (1), яка відображає основний зміст теорії Х. Мінські, формалізовано залежність обсягу запозичень економічних агентів від трьох показників: вартості боргових фінансових інструментів, прибутковості господарської діяльності економічних агентів (використано показник прибутковості активів); інвестиційної

активності економічних агентів (представлено як співвідношення обсягів їхніх капітальних інвестицій

в основний капітал до сукупних активів), що характеризує потенціал економіки до зростання (див. (2)).

$$\begin{aligned} & \text{Обсяг операційного прибутку, сформованого фірмами} + \text{Обсяг запозичень,} \\ & \text{залучених фірмами} = \text{Обсяг інвестицій в основний капітал, здійснених фірмами} + \\ & + \text{Обсяг коштів фірм, що використовуються для обслуговування боргу:} \end{aligned} \quad (1)$$

$$\begin{aligned} P + B &= I + V; \\ B &= \frac{I - P}{A} \cdot A + \frac{V}{D} \cdot D = (g - r) \cdot A + i \cdot D, \end{aligned} \quad (2)$$

де P — операційний прибуток нефінансових корпорацій; B — обсяг запозичень, залучених нефінансовими корпораціями; I — обсяг інвестицій в основний капітал, здійснених нефінансовими корпораціями; V — обсяг зобов'язань нефінансових корпорацій з оплати послуг за користування зовнішніми запозиченнями; g — активність інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій; r — прибутковість активів нефінансових корпорацій; i — вартість кредитних ресурсів для нефінансових корпорацій; A — обсяг активів нефінансових корпорацій; D — обсяг залучених коштів нефінансовими корпораціями.

Співвідношення між показниками g , r та i дозволяють виділити три різновиди станів економічного середовища, які, як зазначалося вище, є важливою передумовою фінансової стабільності КСФС. Ідеться про «забезпечений», «спекулятивний» стан і «Понці»-стан економічного середовища, які мають такі ознаки.

1. Економічне середовище, для якого характерний забезпечений режим фінансування капітальних інвестицій, визначається такими параметрами:

— значення прибутковості активів нефінансових корпорацій перевищує коефіцієнт їхньої інвестиційної активності (визначається як співвідношення обсягу капітальних інвестицій в основний капітал до сукупних активів). Тобто має місце стриманий розвиток економічних агентів, підприємницькі результати діяльності яких, насамперед, є наслідком використання попередньо сформованих капітальних активів;

— вартість кредитів, що надаються нефінансовим корпораціям, не перевищують прибутковості їх активів.

Описаний стан економічного середовища характеризується достатньою кількістю платоспроможних клієнтів, що є однією з рушійних фінансових передумов фінансової стабільності КСФС.

2. Економіка перебуває у «спекулятивному стані», якщо поряд з тим, що вартість кредитів не перевищує прибутковості активів нефінансових корпорацій, коефіцієнт їхньої інвестиційної активності є вищим і за прибутковість активів, і вартість кредитів, тобто $g > r > i$. У цьому разі помітно зростає інвестиційна активність нефінансових корпорацій, а все більша частка капітальних інвестицій реалізується завдяки використанню боргових фінансових інструментів,

зокрема кредитів. Утім, незалежно від динаміки операційного прибутку нефінансових корпорацій, його обсягу недостатньо для повного погашення запозичень (основної суми і процентних платежів), що стимулює використання механізму перекредитування своєї заборгованості за первісним боргом/боргами. При цьому важливо уточнити, що в умовах «спекулятивного» стану економічного середовища йдеться про рефінансування певної частини основної суми боргу, але не відсотків за нею, що принципово відрізняє цей стан від — згідно з термінологією Х. Мінскі — Понці-економіки. Ці характеристики економічного середовища є певною мірою привабливі для кредитних установ, оскільки підвищений попит на кредитні продукти створює для них можливість підвищити рівень прибутковості власної діяльності. Однак сам факт активізації застосування механізму перекредитування за умови неефективного інституційного забезпечення функціонування кредитного посередництва обумовлює високу ймовірність зародження і розвитку системних ризиків у КСФС та їх поширення на реальний сектор економіки. Зокрема, йдеться про високу інформаційну асиметрію щодо реального і задокументованого фінансового стану позичальників. За такого економічного середовища забезпечення та утримання належного рівня фінансової стабільності кредитних установ є більш складним завданням.

3. Останній різновид стану економічного середовища — це Понці-стан. Він характеризується тим, що вартість кредитних ресурсів для нефінансових корпорацій перевищує прибутковість їхніх активів ($r > i$). За таких умов механізм рефінансування використовується нефінансовими корпораціями для погашення попередніх зобов'язань за кредитами як основної суми, так і відсоткових платежів. Це, по-перше, призводить до різкого мультиплікативного підвищення кредитного навантаження на баланси нефінансових корпорацій. По-друге, суттєво послаблюється дія кредитного каналу — зростання обсягів кредитування несуттєво змінює обсяг капітальних інвестицій нефінансових корпорацій. Знову ж таки наголосимо, що за умови недосконалого інституційного забезпечення функціонування інституту кредитного посередництва такий стан нефінансових корпорацій тривалий час не стимулюватиме кредитні установи переглядати/зміню-

вати параметри кредитної політики через складність ідентифікації описаної природи загроз фінансовій стабільності. У цьому разі фінансову стабільність як фінансової системи країни, так і її кредитного сегмента можна визначати лише як уявну. Зауважимо, що саме уявна фінансова стабільність КСФС є найбільш небезпечною, оскільки викриття хибності уявлень про перспективну здатність кредитних установ до стійкого розвитку в часі, здебільшого, можливе за певного неочікуваного шоку. У свою чергу, ефективність «реанімаційних» управлінських заходів, направлених на

недопущення фінансової нестабільності кредитних установ в умовах неочікуваних шоків, насамперед залежить від рівня кваліфікації топ-менеджменту. Тобто навіть в умовах Понці-економіки кредитні установи можуть залишатися в континуумі станів фінансової стабільності.

Однак, на нашу думку, ознаки стану економічного середовища задають певну множину континуумних станів фінансової стабільності, у межах якої кредитний сегмент фінансового сектору може максимізувати рівень фінансової стабільності (рис. 1).

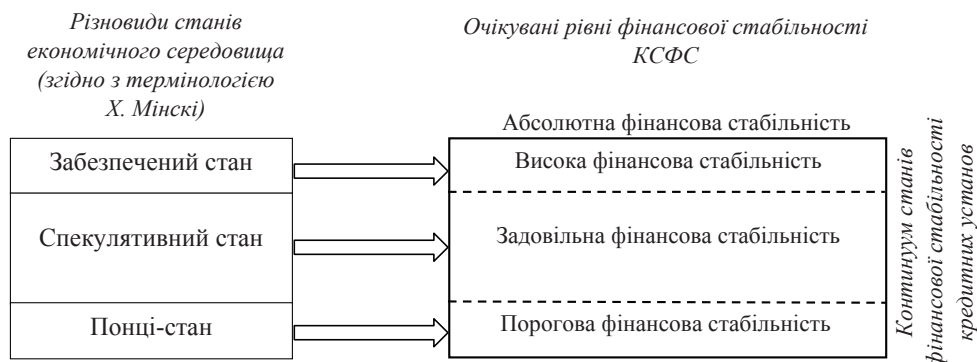

Рис. 1. Взаємозв'язок між ознаками економічного середовища і потенційним рівнем фінансової стабільності КСФС

Примітка. Розроблено автором.

Загалом, континуум станів фінансової стабільності КСФС розподіляємо на чотири рівні: абсолютна, висока, задовільна і порогова фінансова стабільність. На нашу думку, критерієм для такого поділу повинні бути результати оцінки внутрішніх дисбалансів КСФС. Використовуючи системно-функціональний підхід, розглядаємо КСФС як цілісне утворення, як сукупність таких підсистем: акумуляційно-перерозподільної, трансформаційної, трансакційної та соціально-економічної. Таке структурування пов'язано з тим, що методологічним базисом фінансової стабільності КСФС є його здатність безперебійно та ефективно виконувати основні функції. Вважаємо, що виділені підсистеми тісно взаємопов'язані та є визначальними для забезпечення фінансової стабільності досліджуваного сегмента. За такого підходу до внутрішніх дисбалансів будемо відносити такі диспропорції між елементами підсистем, накопичення яких загрожує їхній цілісності, тобто здатності КСФС виконувати відповідну функцію. Також відмітимо, що визначення сукупного рівня фінансової стабільності КСФС, урахувавши ознаки кожної із зазначених підсистем, повинно здійснюватися за принципом найслабшої ланки, що базується на законі найменших, за О. О. Богдановим, згідно з яким «міцність системи визначається найслабшою з її ланок» [10]. Тобто якщо хоча б одна з функціональних підсистем КСФС володіє ознаками порогової фінансової стабільності, тоді саме цей рівень можна вважати характерним для досліджуваного сегмента.

Повертаючись до методологічних особливостей оцінки економічних передумов фінансової стабільності КСФС, зауважимо, що також важливо уточнити критеріальні значення показників (g ; r ; i) для завчасної ідентифікації ознак зміни станів економічного середовища. Також варто враховувати, що в аналогічних станах (забезпечений, спекулятивний, Понці-стан) функціонує і КСФС. При цьому, урахувавши посередницьку природу кредитних установ, більшість із них (насамперед депозитні кредитні установи) узагалі не використовують забезпечений режим фінансування у процесі формування дохідних активів у тому розумінні, що представлено на рис. 1. У свою чергу, спекулятивний режим фінансування інвестицій, який використовується КСФС, доцільно розглядати в розрізі етапів його розвитку, виділяючи базовий етап, етап обґрунтованого зростання і галопуючий.

Вважаємо, що результат взаємодії режимів фінансування, що використовуються економічними агентами нефінансового сектору і кредитними установами, є одним із чинників впливу на потенційний рівень фінансової стабільності КСФС (рис. 2). На цьому етапі дослідження цей висновок сформульований нами на рівні гіпотези, оскільки потребує емпіричного підтвердження.

Отже, для оцінки економічних передумов фінансової стабільності КСФС важливо визначитися з кількісними характеристиками кожного з виділених станів економічного середовища (забезпечений, спекулятивний, Понці-стан).

Різновиди режимів фінансування згідно з термінологією Х. Мінські		Потенційний рівень фінансової стабільності КСФС	
Нефінансові економічні агенти	Кредитні установи		
Забезпечений стан	Забезпечений стан*	=	Висока фінансова стабільність, однак лише за формальними ознаками
Забезпечений стан	Понці-стан**	=	Порогова фінансова стабільність
Забезпечений стан	Спекулятивний стан	=	Висока/Задовільна фінансова стабільність
Спекулятивний стан	Забезпечений стан***	=	Висока фінансова стабільність
Спекулятивний стан	Спекулятивний стан	=	Задовільна фінансова стабільність
Спекулятивний стан	Понці-стан	=	Порогова фінансова стабільність
Понці-стан	Спекулятивний стан	=	Задовільна фінансова стабільність
Понці-стан	Понці-стан	=	Порогова фінансова стабільність

Умовні позначення: * та *** — стосується лише недепозитних кредитних установ, які, як джерело фондування, використовують власні кошти (наприклад, факторингові компанії, фінансові компанії); ** в умовах забезпеченого стану економічного середовища Понці-стан кредитних установ є звичайно унікальним випадком, який може мати місце в результаті вкрай неефективного інституційного забезпечення функціонування інституту фінансового посередництва, бути ознакою викривлених економічних відносин між економічними агентами, у рамках яких фінансовий сектор не виконує своєї основної функції — забезпечення економічних агентів кредитними ресурсами. При цьому спектр причин може бути дуже широким, наприклад, високі транзакційні витрати на пошук достовірної інформації про позичальників; низька фінансова грамотність суспільства; неприйнятна якість забезпечення або інший бік питання — незахищеність прав кредиторів; відсутність дієвого механізму стягнення заборгованості та ін. І все це супроводжується наявністю альтернативних напрямів вкладення, які одночасно гарантують кредитним установам високу або стабільну прибутковість за дійсної або уявної відсутності ризику. Окрім цього, неефективність регулятивно-правової компоненти інституційного середовища кредитних установ суттєво послаблює якість їхнього корпоративного управління, що безпосередньо впливає на потенційний рівень їхньої фінансової стабільності.

Рис. 2. Вплив взаємозв'язку режимів фінансування, що використовуються економічними агентами нефінансового сектору і кредитними установами, на потенційний рівень фінансової стабільності КСФС

Примітка. Розроблено автором.

З метою дотримання комплексного характеру дослідження, обґрунтування критеріальних значень параметрів, визначених у рівнянні (2), проведено на прикладі 31-ї країни, до переліку яких включено всі країни — члени ЄС, а також три країни, які є або кандидатами у члени (Туреччина), або країни, які змінили свій намір про вступ до ЄС (Ісландія, Норвегія). Попри те, що 28 країн із сформованої вибірки є членами ЄС, вони сильно різняться за рівнем свого економічного розвитку. Саме тому використано метод кластеризації для розбиття досліджуваних країн на порівнювальні групи за такими критеріями: 1) обсяг ВВП країни за паритетом купівельної спроможності, який характеризує обсяг економічного багатства; 2) обсяг ВВП на душу населення, який є вимірником економічного добробуту населення країни [11, с. 114]. Кожен із параметрів може перебувати на одному з трьох рівнів — високий, середній і низький, що дозволяє сформувати дев'ять кластерів країн. При цьому наша вибірка країн

представлена сімома кластерами. Як джерело інформації для аналізу економічної статистики 31-ї країни використано інформаційний ресурс EuroStat [12].

Як описано вище, відповідні режими фінансування інвестицій, що реалізуються нефінансовими корпораціями і в подальшому впливають на потенційний рівень фінансової стабільності КСФС, описуються співвідношеннями між показниками «активність інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій» (g), «прибутковість активів нефінансових корпорацій» (r) і «вартість кредитних ресурсів для нефінансових корпорацій» (i). Проведене емпіричне тестування вищеприписаної теоретичної моделі виявило таке:

1) критерій $r < i$ для характеристики Понці-стану економічного середовища, в якому функціонують кредитні установи, є неінформативним. Так, для країн — членів ЄС цей критерій несуттєвий, оскільки протягом досліджуваного періоду (2003—2017 рр.) найвища середня вартість кредитів, наданих кредитними уста-

новами нефінансовим корпораціям, становила 6,13 % у 2008 році і за результатами 2017-го становить 2,26 % річних. При цьому агрегована рентабельність активів нефінансових корпорацій членів — країн ЄС стабільно вища за це значення. Щодо країн трансформаційного типу, наприклад України, то існує кілька причин неможливості застосування цього критерію: по-перше, великі масштаби тіньової економіки спотворюють офіційну статистику, яка викривлено відображає фінансові показники нефінансового сектору економіки, у тому числі їхню рентабельність; по-друге, нерозвиненість фондового ринку, хронічно низька довіра суспільства до фінансового сектору та їхня низька фінансова грамотність, окрім цілої низки макроекономічних і монетарних чинників, сприяє стабільному утриманню надмірно високих відсоткових ставок за депозитами. Тому за цим критерієм економіки трансформаційного типу завжди будуть ідентифікуватися як Понці-економіки, а розвинені економічні системи як такі, що ніколи не характеризуються таким станом, що сумнівно в обох випадках;

2) згідно з теоретичною моделлю факт переходу від одного режиму фінансування інвестицій до іншого визначається шляхом розрахунку розривів між значеннями вищеписаних показників. Тоді від'ємне або додатне значення такого розриву є ознакою певного різновиду режиму фінансування інвестицій нефінансовими корпораціями, що, у свою чергу, задає рамки очікуваного рівня фінансової стабільності КСФС. Наприклад, якщо різниця між показниками, які характеризують активність інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій і прибутковість активів нефінансових корпорацій, становить 0,1 %, то економічне середовище є спекулятивним, а за умови $-0,1$ % — забезпеченим. На нашу думку, подібний підхід не відповідає головному принципу, на якому базується методологія забезпечення фінансової стабільності КСФС, — превентивності заходів щодо попередження його фінансової нестабільності. Тому, повертаючись до вищеведеного прикладу, вважаємо, що ознакою спекулятивного середовища потрібно тлумачити як перший, так і другий варіанти.

Отже, підсумовуючи вищезазначені недоліки теоретичної моделі, які були виявлені у процесі емпіричного тестування запропонованих індикаторів, зауважимо, що в кінцевому підсумку для оцінки економічних передумов фінансової стабільності КСФС, спираючись на теорію Х. Мінські, пропонуємо ось що.

1. Ранжувати стани економічного середовища за різновидами режимів фінансування інвестицій нефінансовими корпораціями на підставі використання двох показників: коефіцієнт кредитного навантаження нефінансових корпорацій [співвідношення загальної заборгованості нефінансових корпорацій за борговими фінансовими інструментами та обсягу

їхнього прибутку до оподаткування (ЕВТ)]; розрив між значеннями коефіцієнта активності інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій і прибутковості активів нефінансових корпорацій.

2. При переході від одного стану економічного середовища до іншого слід виділити «сіру зону», яка б дозволяла завчасно ідентифікувати зміну джерел фінансування інвестиційної діяльності нефінансовими корпораціями. Це є важливим, оскільки забезпечення/підвищення/відновлення фінансової стабільності КСФС на кожному з її рівнів (високому, задовільному, пороговому) потребує завчасного вибору специфічних методів та інструментів впливу різних суб'єктів цього процесу.

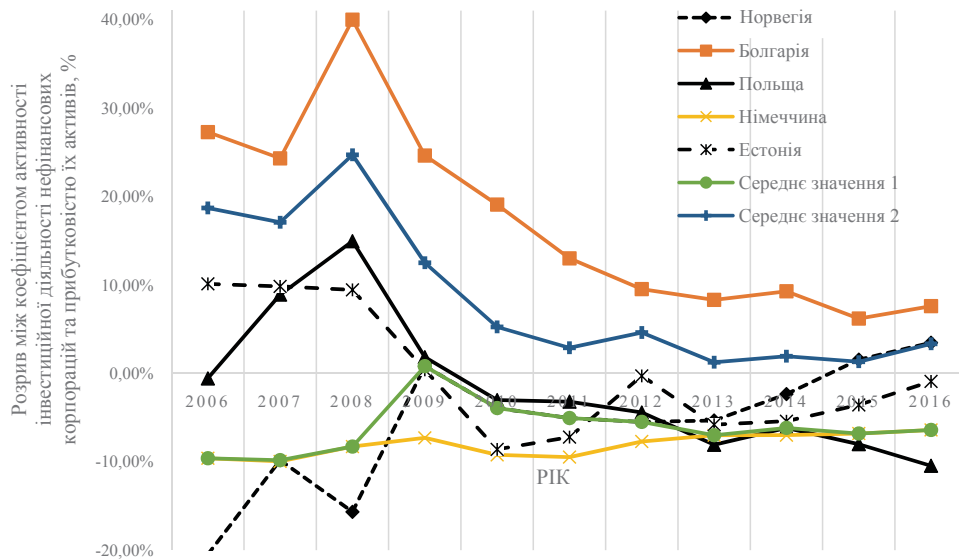
Якість критеріальних значень для обраних показників, тобто їх адекватність, реалістичність і можливість використання як сигналів для ухвалення відповідних рішень, насамперед, залежить від часового горизонту емпіричного дослідження. Користуючись інформаційним ресурсом EuroStat, досліджено обрані індикатори на прикладі 31 країни за двома часовими горизонтами: а) 2006—2017 рр. для індикатора «активність інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій» (g); б) 2001—2016 рр. для індикатора «прибутковість активів нефінансових корпорацій» (r) і коефіцієнта кредитного навантаження на стан нефінансових корпорацій (DEBT-to-EVT).

Подібне розбиття пояснюється браком потрібних даних для дослідження більш широкого часового горизонту. Утім, оскільки аналізований часовий горизонт відображає особливості передкризового, кризового і посткризового етапів світової фінансово-економічної кризи 2008 року, сформована часова вибірка є репрезентативною в контексті нашого дослідження.

Проведені розрахунки та їхнє графічне представлення дають додаткові підстави стверджувати, що запропоновані показники доцільно використовувати як сигнальні індикатори для оцінки економічних передумов фінансової стабільності КСФС. Зокрема, доказом цьому є суттєво різна частота розподілу значень досліджуваних показників у докризовий, кризовий і посткризовий періоди (рис. 3 і 4).

Для обґрунтування критеріальних значень зазначених показників, по-перше, орієнтувалися на їхні значення для країн-лідерів у розрізі кожного з кластерів (як країну — лідер окремого кластера розуміємо ту, що вийшла з фінансової кризи 2008 року з найменшими витратами та/або втратами у процесі її подолання).

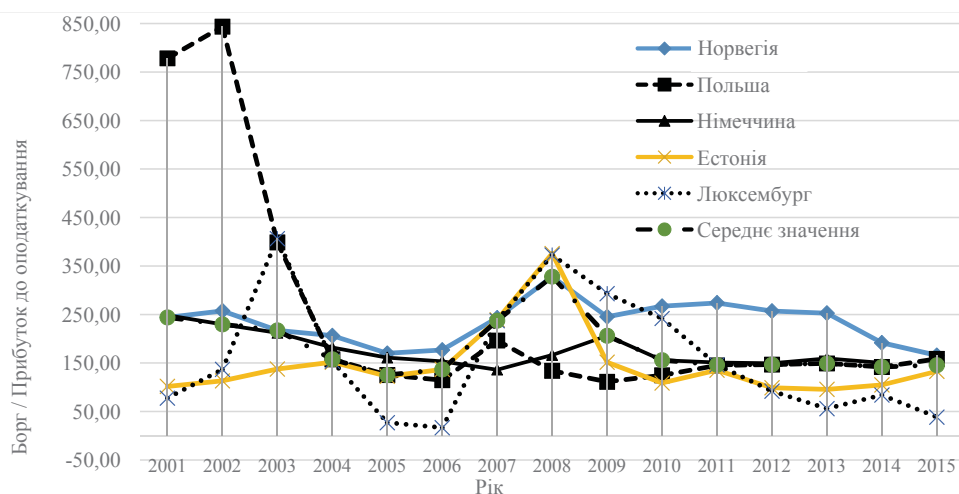
По-друге, ми спиралися на світовий практичний досвід щодо граничних значень показника DEBT / EVT і враховували думку експертного кола, установивши його максимум на позначці п'ять (або 500 %), що, на нашу думку, відділяє спекулятивний стан економічного середовища і Понці-стану.

«Середні значення 1» — відображає медіану значень досліджуваного показника для країн — лідерів кластерів, утворених на рівні, не нижчому за «середній», за обома критеріями кластеризації (Німеччина, Норвегія, Польща). «Середні значення 2» — відображає медіану значень досліджуваного показника для країн — лідерів кластерів, для яких хоча б один критерій кластеризації на рівні «низький» (Болгарія, Естонія).

Рис. 3. Динаміка значень розриву між коефіцієнтом активності інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій і прибутковістю їхніх активів у розрізі досліджуваних країн — лідерів сформованих кластерів, %

Примітка. Розраховано і побудовано на основі даних EuroStat.

* «Середні значення» — відображає медіану значень досліджуваного показника для країн — лідерів кластерів.

Рис. 4. Динаміка значень коефіцієнта кредитного навантаження нефінансових корпорацій у розрізі досліджуваних країн, %

Примітка. Розраховано і побудовано на основі даних EuroStat.

У результаті проведеної роботи вважаємо за доцільне ранжувати економічне середовище функціонування сектору кредитних установ у розрізі забезпеченого, спекулятивного і Понці-стану за такими кількісними критеріями:

1) забезпечене економічне середовище характеризується виконанням таких умов:

$$\begin{cases} g - r \leq -2\% \\ 0 < \frac{DEBT}{EBT} < 200\% \end{cases};$$

де $(g - r)$ — це розрив між коефіцієнтом активності інвестиційної діяльності нефінансових корпорацій та прибутковістю їхніх активів (%); $DEBT$ — кредитна заборгованість нефінансових корпорацій перед кредитними інституціями; EBT (Earnings Before Tax) — прибуток нефінансових корпорацій до оподаткування; $\frac{DEBT}{EBT}$ — коефіцієнт кредитного навантаження нефінансових корпорацій.

2) спекулятивне економічне середовище має місце, якщо:

$$\begin{cases} -2\% < g - r \leq 10\% \\ 200\% \leq \frac{DEBT}{EBT} \leq 500\%; \end{cases}$$

3) кількісні рамки Понці-стану описуються так:

$$\begin{cases} g - r > 10\% \\ \frac{DEBT}{EBT} > 500\% \\ \frac{EBT}{DEBT} < 0\% \end{cases}$$

Зауважимо, якщо показники по-різному характеризують режими фінансування інвестицій нефінансовими корпораціями, то для дотримання принципу завчасної обачності обираємо той, що формує складніші умови для забезпечення фінансової стабільності кредитних установ.

Висновки. Загалом, у процесі проведеного дослідження обґрунтовано принципи розроблення економічних індикаторів з метою забезпечення їхньої практичної значущості. Запропоновано індикатори оцін-

ки економічних передумов фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектору на основі врахування положень теорії фінансової нестабільності Х. Мінські і дослідженні статистичних даних щодо діяльності економічних агентів нефінансової сфери 31-ї країни протягом 2001—2016 років. Також екстрапольовано основну термінологію теорії Мінські на діяльність кредитних установ і визначено особливості їх функціонування в розрізі режимів фінансування (забезпеченого, спекулятивного і Понці-стану). Сформульовано гіпотезу, що потенційний рівень фінансової стабільності кредитного сегмента є результатом системно-синергетичного впливу фінансової поведінки економічних агентів нефінансового сектору (обраного способу фінансування капітальних інвестицій), фази фінансового циклу економіки та особливостей фінансової діяльності кредитних установ.

Наступні дослідження будуть присвячені емпіричному підтвердженню або спростуванню вищезгаданої гіпотези та розробленню інструментарію оцінки інституційних передумов фінансової стабільності кредитного сегмента фінансового сектору.

Список використаних джерел

1. Geršl A. Financial stability indicators: advantages and disadvantages of their use in the assessment of financial system stability / A. Geršl, J. Heřmánek // *Financial stability report. Czech National Bank.* — 2006. — P. 69—79.
2. Petrova T. Monetary indicators of the financial stability of the republic of Moldova / T. Petrova, C. Gribincea // *Contemporary Economy Journal.* — 2017. — № 2 (4). — P. 117—124.
3. Kim H. J. Monetary Aggregates and the Central Bank's Financial Stability Mandate / H. J. Kim, H. S. Shin, J. Yun // *International Journal of Central Banking.* — 2013. — Vol. 9 (1). — P. 69—108.
4. Trade Finance: Developments and Issues // Committee on the Global Financial System: CGFS Papers № 50. — Basel : Bank for International Settlements, 2014. — 67 p.
5. Final Report. Assessing the Macroeconomic Impact of Transition to Stronger Capital and Liquidity Requirement / Macroeconomic Assessment Group. — Basel : Bank for International Settlements, 2010. — 19 p.
6. Liu W. Role of Financial Development in Economic Growth: Experiences of Taiwan, Korea, and Japan / W. Liu, C. Hsu // *Journal of Asian Economics.* — 2006. — № 17. — P. 667—690.
7. The Impact of Globalization on National Accounts / United Nations Economic Commission for Europe. — New York and Geneva : United Nations, 2011. — 321 p.
8. Aldasoro I. Early Warning Indicators of Banking Crises: Expanding the Family / I. Aldasoro, C. Borio, M. Drehmann // *BIS Quarterly Review.* — 2018. — March. — P. 29—45.
9. Minsky H. P. The Financial Instability Hypothesis / H. P. Minsky // *The Jerome Levy Economics Institute of Bard College : Working Paper.* — 1992. — № 74. — 10 p.
10. Богданов А. А. Тектология: всеобщая организационная наука : в 2-х кн. / А. А. Богданов ; под ред. Л. И. Абалкина ; Отделение экономики АН СССР. Институт экономики АН СССР. — Москва : Экономика, 1989. — Кн. 1. — 304 с.
11. Кравчук Н. Я. Фінансові дисбаланси світової економіки в умовах асиметрій глобального розвитку: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.02 — світове господарство і міжнародні економічні відносини / Н. Я. Кравчук. — Тернопіль : ТНЕУ, 2014. — 539 с.
12. Служба статистики Європейського Союзу «Eurostat» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat>.

References

1. Geršl, A., & Heřmánek, J. (2006). Financial stability indicators: advantages and disadvantages of their use in the assessment of financial system stability. In *Financial stability report. Czech National Bank*, 69—79.
2. Petrova, T., & Gribincea, C. (2017). Monetary indicators of the financial stability of the republic of Moldova. *Contemporary Economy Journal*, 2 (4), 117—124.

3. Kim, H. J., Shin, H. S., & Yun, J. (2013). Monetary Aggregates and the Central Bank's Financial Stability Mandate. *International Journal of Central Banking*, 9 (1), 69—108.
4. Committee on the Global Financial System. (2014). *Trade finance: developments and issues*. CGFS Papers, 50. Bank for International Settlements.
5. Macroeconomic Assessment Group (2010). *Final Report. Assessing the Macroeconomic Impact of Transition to Stronger Capital and Liquidity Requirement*. Basel: Bank for International Settlements.
6. Liu, W., & Hsu, C. (2006). Role of financial development in economic growth: experiences of Taiwan, Korea, and Japan. *Journal of Asian Economics*, 17, 667—690.
7. United Nations Economic Commission for Europe. (2011). *The Impact of Globalization on National Accounts*. New York and Geneva: United Nations.
8. Aldasoro, I., Borio, C., & Drehmann, M. (2018, March). Early warning indicators of banking crises: expanding the family. *BIS Quarterly Review*, 29—45.
9. Minsky, H. P. (1992). *The Financial Instability Hypothesis. Working Paper, 74*. The Jerome Levy Economics Institute of Bard College.
10. Bogdanov, A. A. (1989). *Tektologiya: vseobshchaya organizatsionnaya nauka [Tectology: general organizational science]*. L. I. Abalkin (Eds.). Moscow: Economics [in Russian].
11. Kravchuk, N. Ya. (2014). Finansovi dysbalansy svitovoi ekonomiky v umovakh asymetrii hlobalnoho rozvytku [Financial imbalances of the world economy in conditions of asymmetries of global development]. *Doctor's thesis*. Ternopil': TNEU [in Ukrainian].
12. Sluzhba statystyky Yevropeiskoho Soiuzu «Eurostat» [European Union Statistics Service «Eurostat»]. (n. d.). *ec.europa.eu*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat> [in Ukrainian].

УДК 339.7.01

ПЕРСПЕКТИВИ ІНВЕСТИВАННЯ І ТРЕЙДИНГУ ЗА КРИПТОВАЛЮТОЮ ЕФІРІУМ

Семеґен Ірина Богданівна,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: dzedzyk-ira@ukr.net

Слісарчук Юрій Миколайович,
студент
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ura199688@gmail.com

Анотація. Проведено огляд ринку криптовалют і визначено його місце у світовій фінансовій системі. Установлено: для того, щоб криптовалюти стали широко використовуватися в економіці країни, потрібно правильно розробляти стратегії розвитку криптоіндустрії на державному рівні. Увагу зацентовано на аналізі переваг і недоліків криптовалюти ефіріум. Проведено порівняльний аналіз криптовалют біткоїн та ефіріума з позиції перспектив інвестування і трейдингу. Встановлено, що криптовалюта біткоїн використовується в обігу в основному як платіжний засіб, чим поступається ефіріуму з позиції функціональності.

Проведено кореляційний аналіз залежності курсу обігу ефіріума від курсу обігу біткоїн. Виявлено, що ключовим фактором, який впливає на вартість криптовалюти ефіріум, є стан ринку криптовалют (волатильність) і курс обігу біткоїн.

Зазначено, що криптовалюта ефіріум має широкі перспективи для інвестування, проте такі вкладення будуть прибутковими лише в довгостроковому інвестиційному періоді.

Ключові слова: фінансовий ринок, криптовалюта, криптоіндустрія, біткоїн, ефіріум, інвестування, трейдинг.

Формул: 1; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 13.

PERSPECTIVES FOR INVESTING AND TRADING FOR CRYPTOCURRENCY ETHEREUM

Semehen Iryna,
Ph. D. in Economics,
Associate Professor of the Department of finance, banking and insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: dzedzyk-ira@ukr.net

Slisarchuk Yurii,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: ura199688@gmail.com

Abstract. In this article, authors review the market of cryptocurrency, and determines its place in the global financial system. Virtual currency inherently different from the usual for users electronic money, because the last one is digital display of real money (in modern researches — fiat money), in the process of circulation and exchange between financial market participants within the real economy with official legal status. It has been established that to used widely crypto-currency in the economy of the country, it is appropriate to consider the development of crypto-industry at the state level. Attention is focused on analyzing the advantages and disadvantages of cryptocurrency ethereum. A comparative analysis of bitcoin and ethereum cryptocurrency from the point of view of investment and trading perspectives is conducted. It is established that cryptocurrency bitcoin is used in circulation mainly as a means of payment, in comparasion to the ethereum, from the position of functionality. To the main advantages of using

ethereum on the cryptocurrency market, the authors attribute such characteristics as its universality, flexibility and accessibility. The authors carried out a correlation analysis of the dependence of the ethereum exchange rate on the exchange rate of bitcoin. It was found out that the key factor influencing the cost of cryptocurrency ethereum is the state of the cryptocurrency market (its volatility) and the bitcoin exchange rate. The authors note that cryptocurrency ethereum has broad prospects for investing, but these investments will be profitable only in the long-term investment period. It has been established that cryptocurrency market used to developed very fast and it is quite possible that it will replace the usual electronic money in a next few years.

Keywords: financial market, cryptocurrency, crypto-industry, bitcoin, ethereum, investing, trading.

Formulas: 1; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 13.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИНВЕСТИРОВАНИЯ И ТРЕЙДИНГА ПО КРИПТОВАЛЮТЕ ЕФИРИУМ

Семеген Ирина Богдановна,

кандидат экономических наук,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательного-учебного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: dzedzyk-ira@ukr.net

Слисарчук Юрий Николаевич,

студент
Львовского образовательного-учебного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ura199688@gmail.com

Аннотация. Проведен обзор рынка криптовалют и определено его место в мировой финансовой системе. Установлено, что для того, чтоб криптовалюта стала широко использоваться в экономике страны, необходимо правильно разрабатывать стратегию развития криптоиндустрии на государственном уровне. Внимание акцентировано на анализе преимуществ и недостатков криптовалюты эфириум. Проведен сравнительный анализ криптовалют биткоина и эфириума с позиции перспектив инвестирования и трейдинга. Установлено, что криптовалюта биткоин используется в обращении в основном в качестве платежного средства, уступает эфириуму с позиции функциональности. Проведен корреляционный анализ зависимости курса обращения эфириума от курса обращения биткоина. Выявлено, что ключевым фактором, влияющим на стоимость криптовалюты эфириум, есть состояние рынка криптовалюты (волатильность) и курс обращения биткоина. Указано, что криптовалюта эфириум имеет широкие перспективы для инвестирования, однако данные вложения будут прибыльными лишь в долгосрочном инвестиционном периоде.

Ключевые слова: финансовый рынок, криптовалюта, криптоиндустрия, биткоин, эфириум, инвестирование, трейдинг.

Формул: 1; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 13.

Вступ. Наука не стоїть на місці, а сучасні інноваційні технології дозволили зберігати грошові кошти на електронних носіях і рахунках, використовуючи їх в потрібний момент. Електронні гроші давно перебувають в обігу на рівні зі звичними фіатними грошима, а згодом може статися так, що всі операції, платежі та покупки будуть здійснюватися за допомогою цифрової валюти — криптовалюти, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Криптовалюта «захопила» велику частку світового фінансового ринку за свої 10 років існування і продовжує розвиватися стрімкими темпами. Ми можемо очікувати від неї як заміни електронним грошам, так і знецінення в найближчі роки. Це ще мало відома сторона світової економіки, але вона вже має чималий вплив на суспільство.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Вагомий внесок у розвиток проблем обігу криптовалюти належить таким вітчизняним науковцям як: Т. Ковальчук, К. Паливода, С. Волосович, В. Рисін, М. Рисін, серед зарубіжних — В. Паульман, А. Маслова. Проте основні наукові напрацювання пов'язані перш за все з визначенням місця та ролі криптовалют у світовій економіці, а дослідження щодо аналізу перспектив трейдингу криптовалютами на міжнародних фінансових ринках та оцінки факторів, які впливають на цей процес, ще недостатньо опрацьовуються.

Результати дослідження. З моменту появи першої цифрової монети минуло майже 10 років. За цей час інвестори зрозуміли, що володіти валютою, якою не може керувати влада держави, впливаючи на її курс, — це вигідно.

А після того, як політичні санкції вплинули на курс долара, наявність ринку криптовалют додала впевненості фінансистам і трейдерам [1].

Як стверджує у своїх працях В. Ф. Паульман: «У нашому світі існують, перетинаючись і доповнюючи одна одну, дві економіки: реальна і віртуальна». Автор

поділяє віртуальну економіку на чотири групи: ігрову, сферу торгового обігу, сферу грошового обігу і рух фіктивного грошового капіталу [2]. На підтвердження цієї позиції міжнародна спільнота також розділяє віртуальну валюту на два види: конвертовану і неконвертовану (рис. 1).

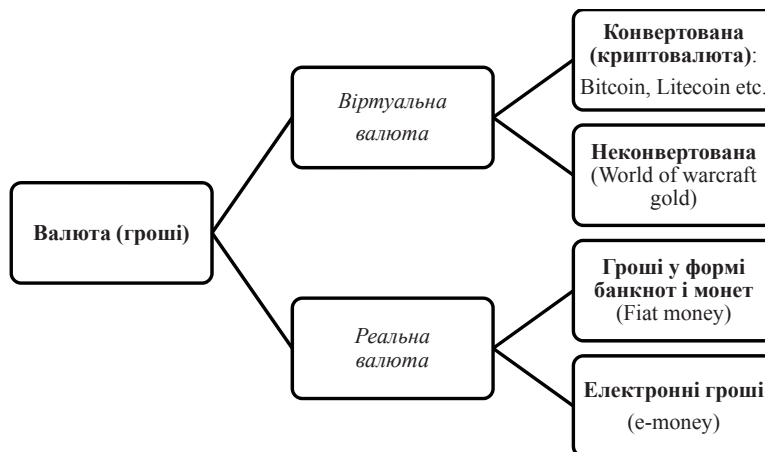

Рис. 1. Види валют у світовій економіці

Примітка. Розроблено авторами.

Віртуальна валюта за своєю суттю відрізняється від звичних для нас електронних грошей, оскільки останні є цифровим відображенням реальних грошей (в іноземній літературі — *fiat money*), у процесі обігу, обміну між учасниками фінансового ринку в межах реальної економіки, з офіційним легальним статусом.

Станом на 03.11.2018, за даними Coin Market Cap, у світовому обігу перебуває 2 081 криптовалюта. Кожен рік на ринку з'являються сотні нових монет, більшість із них неконкурентні і швидко припиняють свій розвиток, але є й такі, які з кожним роком тільки зростають у ціні.

Криптовалютою вважається цифрове відображення вартості, що може бути продана чи куплена в цифровому світі, із збереженням усіх функцій, що притаманні реальним грошам. В економічній літературі поняття «цифрова валюта», «криптовалюта» та «електронні гроші» часто порівнюють, хоча це помилково.

Цифрова валюта існує у двох формах:

- електронні гроші, які є лише цифровим відображенням реальних грошей і циркулюють у реальній економіці з метою трансакцій останніх з одного банківського рахунку на інший;
- криптовалюта, яка є віртуальною валютою, що вільно обертається в цифровому світі [3].

Оскільки почали з'являтися обмінники криптовалют, біржі, які здійснюють свої операції за допомогою криптовалют, стає очевидним, що криптоіндустрія — прибуткове явище економіки. Проте для того, щоб криптовалюти стали широко використовуватися в економіці країни, потрібно правильно розробляти стратегії розвитку криптоіндустрії на державному рів-

ні. Зважаючи на те, що сім провідних криптовалют на сьогодні займають майже 83 % капіталізації ринку, цей факт є свідченням значного рівня концентрації капіталу. Зазначений чинник варто розглядати як важливий при розробленні регулятивних підходів [13].

На практиці, за принципом централізації та можливості регулювання, виділяють кілька загальних видів криптовалют:

- децентралізовані, тобто ніким не керовані;
- централізовані, які, зазвичай швидко прогорають;
- ігрові, використовувані для розрахунку в інтернет-іграх [1].

Інвестиційний інтерес криптовалют залишається ще недостатньо дослідженим, щоб здійснити значний вплив на світову економіку. «Криптовалюти не стануть причиною глобальної світової кризи в найближчому майбутньому, поки обсяг ринку не перевищить 1 % від світового ВВП», — прогнозують аналітики Центру біржових технологій [4].

Біткоїн (*bitcoin*) і ефіріум (*ethereum*) — одні з найпопулярніших криптовалют на даний момент. Станом на 26 грудня 2018 року, біткоїн займає перше місце з капіталізацією 66,2 млрд дол. США, а ефіріум третє — з капіталізацією 13,4 млрд дол. США. Обидві цифрові валюти торгуються на найпопулярніших біржах, таких як Binance, CEX.IO, KuCoin, Bitfinex, Bittrex, Huobi. Проте перспективи до інвестування в ці два види криптовалют є різними [5].

Ефіріум (Ethereum, ETH) — платформа для створення децентралізованих додатків на блокчейні. Має різноманітне застосування в багатьох галузях, але серед основних — це використання як криптовалюти,

написання смарт-контрактів і проведення ICO (англ. Initialcoinoffering — первинна пропозиція монет, первинне розміщення монет). Проект «Ethereum» є дуже успішним і перспективним з позиції інвестицій. Ринкова вартість монет на початок вересня 2018 року становила понад 30 млрд доларів США, що більше на 20 % від загального обсягу ринку криптовалют.

До основних переваг використання ефіріума на фінансовому ринку можна віднести такі його характеристики, як:

- універсальність: ефіріум підтримує різні мови програмування і різні за складністю алгоритми, а смарт-контракти застосовуються в різних сферах;
- гнучкість: платформа ефіріум постійно модернізується й оновлюється;
- доступність: ефіріум — відкрита платформа для розроблення децентралізованих додатків.

На відміну від біткоїна, ефіріум має необмежену емісію, хоча річна кількість нових монет становить 18 млн. У порівнянні з біткоїном має швидший час підтвердження транзакцій у мережі. Як стверджують розробники, ефіріум не конкурує з біткоїном, а доповнює його в цифровий екосистемі [6].

Особливість ефіріума полягає у великій кількості додатків і платформ, які значно розширюють функціонал системи. Зокрема, є децентралізований та інвестиційний фонди, FreeMyVunk (платформа, яка використовується, щоб монетизувати рейтинг в іграх) [1].

Токени мають початкову вартість і пропонуються для купівлі інвесторам. Основною валютою при проведенні ICO є ефіріум, потім біткоїн та інші альткоїни. Після збору коштів криптовалюту зазвичай переводять у фіатні валюти і вона йде на розвиток проекту. Підвищення вартості нової монети на біржі буде означати, що інвестори купили токени та отримують дохід на свої початкові інвестиції [6].

Для безпечного зберігання і використання ефіріума потрібен ефіріум-гаманець. Для зберігання ефіріума підійде будь-який гаманець стандарту ERC-20, а саме: MyEtherWallet, MetaMask, Mist або Parity [7]. Основне призначення ERC-20 — забезпечити, щоб маркери на основі ефіріума поводитись передбачуваним чином у всій системі, децентралізовані програми і смарт-контракти однаково взаємоділяли на всій платформі і щоб всі токени відповідали фіксованому стандарту безпеки. Загалом, ідеться про стандартизацію.

Біткоїн та ефіріум у чомусь схожі, оскільки обидві платформи створені за технологією блокчейн. Однак сфера застосування і функціонування біткоїна є значно обмеженішими, а його платформа призначена для проведення псевдоанонічних транзакцій. У той час як ефіріум — це повноцінна сфера для реалізації децентралізованих додатків (Dapps) із використанням розумних контрактів.

Відрізняються й особливості внутрішньої валюти платформи. У біткоїна вона так і називається — біткоїни, і виконує в першу чергу функцію електронного платіжного методу. Тобто це криптовалюта в повному розумінні цього слова. В ефіріумі використовується ефір (ether), який за своєю концепцією є токеном, використовуваним для проведення розумних контрактів [6].

В обох мережах використовується один і той самий протокол Proof-of-Work — «доказ роботи». Це означає, що для майнінгу використовуються обчислювальні потужності комп'ютерів, що гарантують захист від подвійного витрачання і хакерських атак. Подібні розмови показують ще одну відмінність між ефіріумом і біткоїном — гнучкість.

Платформу легше змінювати, оновлювати і модернізувати (табл. 1).

Також дуже важливий час генерації блоку, в ефіріума він значно швидший.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика біткоїна та ефіріума [7]

	Bitcoin	Ethereum
Дата запуску	Січень 2009	Липень 2015
Алгоритм	Proof-of-Work	Proof-of-Work Розглядається перехід на Proof-of-Stake
Максимальна емісія	21 000 000 BTC	Фактично не має максимальної емісії
Час генерації блоку	10 хвилин	15 секунд
Основні призначення	Цифрова валюта, платформа для зберігання коштів	Цифрова валюта, платформа для зберігання коштів на основі створення смарт-контрактів

Джерело: [7].

На нашу думку, з метою зростання ринкової вартості ефіріума розробникам потрібно залучати нові інвестиції та якнайшвидше перейти на протокол Proof-of-Stake і почати спалювати свої токени для росту ціни. Також потрібно максимально ефективно боротися з усіма проблемами, які виникають у смарт-контрактах.

Загалом, в ефіріума ширші «повноваження», однак з економічного погляду в нього є кілька недоліків. По-перше, це курс і механізми, які на нього впливають. Щодо біткоїна можна говорити про ринкове формування ціни, а щодо ефіріума — спостерігається пряма залежність з успіхами самої платформи криптовалют [7]. По-друге, немає максимальної емісії. Це

«знецінює» криптовалюту і змушує говорити про можливий перехід на Proof-of-Stake або про розроблення механізму зі спалювання tokenів [8].

Отже, основними недоліками використання ефіріума є такі його характеристики:

- централізація: хоча ефіріум позиціонується як децентралізована автономна організація, досвід показує, що у платформі є елементи централізації;
- документація: розробники скаржаться на відсутність чіткої документації, що ускладнює взаємодію з платформою.

На блокчейні ефіріума сьогодні розгорнуто вже сотні додатків найрізноманітніших напрямів, найбільш популярними є BackFeed (соціально-економічна платформа, складові різного роду рейтинги), FreeMyVunk (програма для монетизації рейтингу у відеоіграх), FirstBlood (платформа для геймерів і любителів робити ставки на кіберспорт) [7].

Рейтингове агентство Weiss Ratings після ретельного аналізу інвестиційної привабливості близько семи десятків криптовалют оцінило ефіріум вище від біткоїна, присвоївши йому рейтинг B, у той час як біткоїн отримав C+.

Причина полягає у високій волатильності BTC, а також наявності проблем із масштабуванням мережі. Влада Канади на блокчейні ефіріума збирається розмістити дані про урядові контракти, а також

отримані пожертвування. За допомогою технології ефіріума НАСА збирається проводити дослідження в космосі. Зокрема, ученим з Університету Акрона виділили грант для вивчення потенціалу блокчейна Ethereum у цій області [9].

На прогноз вартості ефіріума впливає думка аналітиків, які на підставі об'єктивних даних, історичних спостережень будують припущення про поведінку криптовалюти в короткостроковій і довгостроковій перспективі [10]. Є низка інших факторів, які підштовхують ціни до зростання. Нещодавно було засновано Enterprise Ethereum Alliance (EEA), який спрямований на побудову, рекламування і підтримку проектів на базі ефіріума. У групу входять такі гіганти, як JPMorgan, Microsoft і Intel. Нещодавно до альянсу приєдналися ще 86 компаній [9].

Якщо аналізувати в довгостроковому періоді, то одразу стає зрозуміло, що ефіріум із року в рік піднімається в ціні. Якщо ж дивитися на більш дрібні часові зони коливань ціни, то основні зміни ціни відбуваються через вихід новин, пов'язаних з даними криптовалюти.

Технічний (графічний) аналіз дає змогу припустити, що за стабільного ринку криптовалют ціна на ефіріум буде збільшуватися. Якщо підсумувати проведене дослідження, то варто відмітити, що на курс ефіріума мають вплив як цінові, так і нецінові фактори (рис. 2).

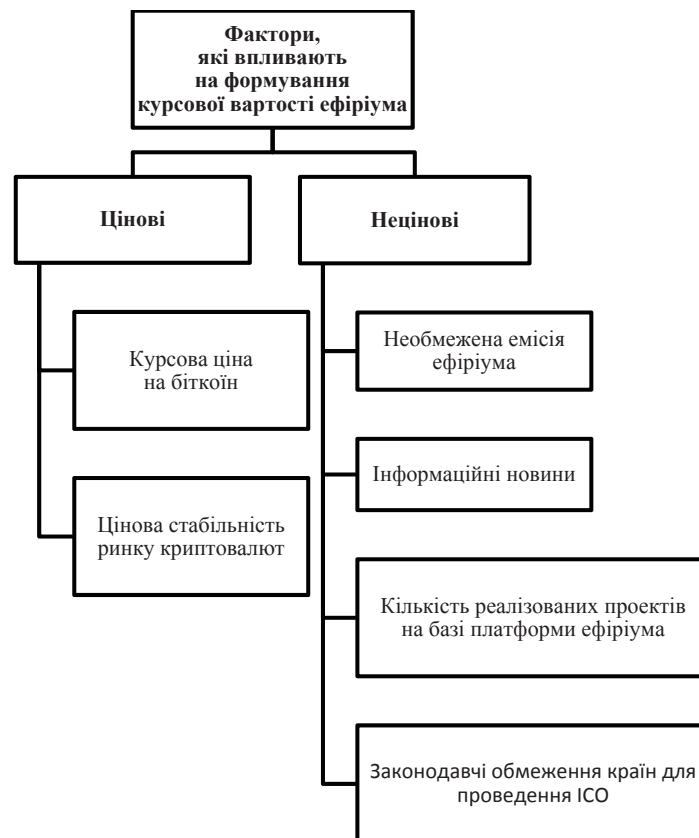

Рис. 2. Фактори, які впливають на формування курсової вартості ефіріума

Примітка. Розроблено авторами.

За даними аналітичних досліджень, прогноз на курс ефіріума 2019 року становитиме 300—600. Проте після обвалу ринку криптовалют наприкінці 2018 року появились і негативні прогнози про подальше ослаблення [11]. Станом на 29.11.2018 ціна ефіріума дорівнює 118 дол., це пов'язано з тим, що на той момент часу ситуація на ринку криптовалют була стабільною. Водночас курс був у межах 200 дол., і хоч не багато, але постійно зростав, тому був прогноз на 300 дол.

До кінця року, якщо зважати на нинішню ситуацію, прогноз на ефіріум не перевищуватиме 65 дол. Така різка зміна прогнозу залежить передусім від ситуації з біткоїном, тому що кореляція ефіріума і біткоїна майже дорівнюють одиниці. Відбувся різкий спад біткоїна, у результаті чого і весь ринок криптовалют впав, у тому числі й ефіріум. З метою з'ясування такої залежності ефіріума від біткоїна варто більш детально розглянути кореляцію цих криптовалют.

Кореляцією в трейдингу називають явище, коли один актив копіює поведінку другого. Однак основною ознакою наявності кореляції є копіювання глобального тренду. Наприклад, обвал вартості біткоїна наприкінці 2017 року призвів до істотного падіння обсягів капіталізації всіх інших криптовалют, що відбувалося практично одночасно. Головним фаворитом крипторинку є біткоїн, тому він задає головний тренд. Якщо його ціна знижується, це неминуче відбивається на курсі ефіріума та інших активах.

Досить одного погляду на графік ціни в біржовому терміналі, щоб помітити, що ефіріум у цілому повторює поведінку біткоїна. Тривалий, помірно волатильний висхідний тренд. Після чого — різкий ціновий стрибок, за яким слідує поступове зниження курсу з періодичними періодами корекції ціни в рамках сформованого каналу спадного тренду. Курс ефіріума відстає від біткоїна приблизно на один місяць. Якщо пікове значення BTC припадає на середину грудня, то ETH оновив історичний максимум приблизно через місяць, у середині січня 2018 року.

Для підтвердження кореляції між вартістю цих двох видів активів, за допомогою Microsoft Excel, ми провели кореляційно-регресійний аналіз вартості середньоденної ціни на біткоїн, вираженої в дол. США, і вартості середньоденної ціни на ефіріум, вираженої в дол. США (дані взято за період з 02 листопада 2018 р. до 02 грудня 2018 р.). Результати дослідження показали, що кореляція між цими двома показниками дорівнює 0,994, що свідчить про прямий лінійний взаємозв'язок однієї ціни від іншої.

Коефіцієнт детермінації показав, що варіація зумовлена варіацією x на 98,8 %.

Проведений регресійний аналіз дав нам таке рівняння регресії:

$$y = 24,731x + 1\,236,4. \quad (1)$$

Це рівняння регресії відобразимо у формі лінійного графіка (рис. 3).

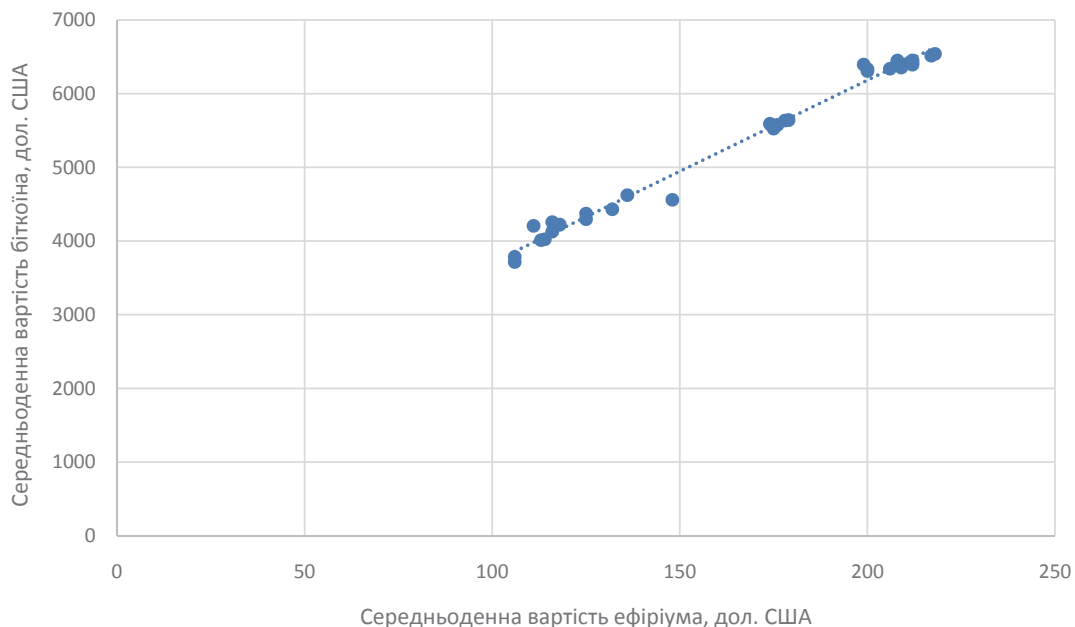

Рис. 3. Кореляція біржової вартості біткоїна та ефіріума

Примітка. Розроблено авторами.

Розглянутий нами практичний приклад наочно демонструє наявність кореляції між цими криптовалютами. Але разом з тим існує присутність певних нюансів, наприклад затримки на місяць. На коротко-строкових інтервалах графіка волатильність цих активів перебуває на високих рівнях — близько 0,7—

0,9. Однак зі збільшенням періоду цей показник падає. Тут варто зазначити наявність місячної затримки. А при вимірі кореляції враховуються коливання цін, що відбуваються в один час [12].

На нашу думку, якщо розглядати ефіріум без зв'язку з біткоїном, то в нього є перспективи зайня-

ти перше місце у криптоіндустрії. Особливо зараз, коли технології розвиваються з високою швидкістю. Ми вважаємо, що через рік чи два ефіріум стане незалежним, а це призведе до його стрімкого розвитку і зростання ціни.

Отже, на основі проведеного аналізу варто зробити такі висновки.

По-перше, ефіріум за своєю функціональністю має значно більше переваг, ніж популярний на фінансовому ринку біткоїн.

По-друге, існує прямий кореляційний зв'язок між вартістю біткоїна і вартістю ефіріума, а отже, він підтверджує той факт, що вартість ефіріума є недооцінена і в майбутньому буде зростати.

По-третє, вибір інструменту інвестування між криптовалютами на біржовому ринку потребує додаткового аналізу не лише ціни, а й можливостей реалізації обраної криптовалюти.

З огляду на вищезазначене стає зрозуміло, що перспективи для інвестування у криптовалюту є, проте перш ніж інвестувати, потрібно проаналізувати

весь ринок криптовалют та обов'язково технічний аналіз цього ринку доповнювати фундаментальним.

Висновки. За результатами проведеного кореляційно-регресійного аналізу встановлено, що найбільший вплив на біржову вартість криптовалют ефіріум має курс на криптовалюту біткоїн, яка задає тренд для інших криптовалют. У криптовалюту ефіріум є зміст інвестувати, ураховуючи її мультифункціональність, проте очікувані доходи за цією інвестицією будуть у довгостроковій перспективі.

Криптовалюта розвивається значними темпами і цілком можливо, що вона замінить звичні нам електронні гроші вже через декілька років. У зв'язку з цим при проведенні подальших наукових досліджень потребують розвитку такі наукові напрями, як законодавче врегулювання обігу криптовалют на фінансовому ринку, оцінка нецінових факторів, що мають вплив на формування вартості тієї чи іншої криптовалюти, а також пошук найперспективніших криптовалют, які будуть вигіднішими щодо здійснення інвестицій.

Список використаної літератури

1. Огляд і опис найпопулярніших криптовалют [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://cryptocurrency.co.ua/base/vidy-kriptoalyut.html>.
2. Маслова А. В. Виртуальная экономика как проявление виртуализации экономических отношений [Электронный ресурс] / А. В. Маслова // Научный журнал «Век качества». — 2011. — № 6. — Режим доступа : <https://cyberleninka.ru/article/v/virtualnaya-ekonomika-kak-proyavlenie-virtualizatsii-ekonomicheskikh-otnoshen>.
3. Семенов І. Б. Місце та роль криптовалют у світовій економіці / І. Б. Семенов, Н. П. Дребот // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. — 2018. — Вип. 2 (130).
4. Криптовалюта поки що не загрожує світовій економіці [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2431069-kriptoaluta-poki-ne-zagrozue-svitovij-ekonomici-analitiki.html>.
5. Coin Market Capitalizations [Electronic resource]. — Available at : <https://coinmarketcap.com>.
6. Ефіріум — що це таке, повний огляд криптовалют Ефір [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://profinvestment.com/ethereum>.
7. Что такое Эфириум (Ethereum) простыми словами [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://prostocoin.com/blog/what-is-ethereum>.
8. Аналіз криптовалют: курс біткоїна дістався зони консолідації вище \$ 8250 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mind.ua/openmind/20181609-analiz-kriptoalyut-kurs-bitkojna-distavsya-zoni-konsolidaciyi-vishche-8250>.
9. Головний претендент на роль світового комп'ютера [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://bestinvestpro.com/uk/kriptoalyuta-efir-golovnij-pretendent-na-rol-svitovogo-kompyutera>.
10. Аналітика ефіріума [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://cryptonisation.ru/prognoz-ethereum-na-2018-god>.
11. Прогноз курсу ефіріума на 2019 рік [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zarabotat-na-sajte.ru/bitcoin/prognozy-na-ethereum.html>.
12. Кореляція криптовалют між собою [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://tradergroup.ru/korrelyaciya-kriptoalyut-mezhdu-soboj>.
13. Рисін В. В. Правовий статус криптовалют як фінансового інструменту [Електронний ресурс] / В. В. Рисін, М. В. Рисін, І. В. Федюк // Ефективна економіка. — 2018. — № 11. — Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/9.pdf.

References

1. Ohliad i opys naipopuliarnishykh kryptovaliut [Overview and description of the most popular cryptographic products]. (n. d.). *cryptocurrency.co.ua*. Retrieved from <http://cryptocurrency.co.ua/base/vidy-kriptoalyut.html> [in Ukrainian].

2. Maslova, A. V. (2011). Virtual'naya ekonomika kak proyavlenie virtualizatsii ekonomicheskikh otnoshenij [Virtual economy as a manifestation of virtualization of economic relations]. *Nauchnyj zhurnal «Vek kachestva» — Scientific journal «Century of Quality»*, 6. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/v/virtualnaya-ekonomika-kak-proyavlenie-virtualizatsii-ekonomicheskikh-otnoshen> [in Russian].
3. Semehen, I. B., & Drebot, N. P. (2018). Mistse ta pol kryptovaliuty u svitovii ekonomitsi [The role and place of cryptocurrency in the world economy]. *Sotsial'no-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy — Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2 [in Ukrainian].
4. Kryptovaliuta poky shcho ne zahrozhuie svitovii ekonomitsi [Cryptology does not threaten the global economy so far]. (n. d.). *www.ukrinform.ua*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2431069-kriptoaluta-poki-ne-zagrozue-svitovij-ekonomici-analitiki.html> [in Ukrainian].
5. Coin Market Capitalizations. (n. d.). *coinmarketcap.com*. Retrieved from <https://coinmarketcap.com>.
6. Efirium — shcho tse take, povnyi ohliad kryptovaliuty Efir [Chto takoe Efirium (Ethereum) prostymi slovami]. (n. d.). *profinvestment.com*. Retrieved from <http://profinvestment.com/ethereum> [in Ukrainian].
7. Chto takoe Efirium (Ethereum) prostimi slovami [What is Ethereum (Ethereum) in simple words]. (n. d.). Retrieved from <https://prostocoin.com/blog/what-is-ethereum> [in Russian].
8. Analiz kryptovaliut: kurs bitkoina distavsia zony konsolidatsii vyshche \$ 8250 [Announcement of the quote: the bitcoin rate reached the consolidation zone above \$ 8250]. (n. d.). *mind.ua*. Retrieved from <https://mind.ua/openmind/20181609-analiz-kriptoalutyut-kurs-bitkojna-distavsya-zoni-konsolidaciyi-vishche-8250> [in Ukrainian].
9. Holovnyj pretendent na rol' svitovoho kompiutera [The main candidate for the global computer world]. (n. d.). *bestinvestpro.com*. Retrieved from <http://bestinvestpro.com/uk/kriptoalutyuta-efir-golovnij-pretendent-na-rol-svitovogo-kompyutera> [in Ukrainian].
10. Analitika efiriuma [Analitica ephpium]. (n. d.). *cryptonisation.ru*. Retrieved from <https://cryptonisation.ru/prognoz-ethereum-na-2018-god> [in Ukrainian].
11. Prohnoz kursa efiriuma na 2019 rik [The year of 2018 will be earmarked for ephpium]. (n. d.). Retrieved from <https://zarabotat-na-sajte.ru/bitcoin/prognozy-na-ethereum.html> [in Ukrainian].
12. Koreliatsiia kryptovaliut mizh soboiu [Copy the picture between each one]. (n. d.). *tradergroup.ru*. Retrieved from <https://tradergroup.ru/korrelyaciya-kriptoalutyut-mezhdu-soboj> [in Ukrainian].
13. Rysin, V. V., Rysin, M. V., & Fediuk, I. V. (2018). Pravovy status kryptovaliuty yak finansovoho instrumentu [Legal status of cryptography as a financial instrument]. *Efektivna ekonomika» — Effective economy*, 11. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/9.pdf [in Ukrainian].

УДК 336

АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Азаренкова Галина Михайлівна,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: azarenkova.galina@khibs.ubs.edu.ua

Свередюк Катерина Сергіївна,
студентка
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ekaterina.sveredyuk@gmail.com

Омелянченко Денис Олегович,
студент
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: denis0707995280@gmail.com

Анотація. Розкрито сутність антикризового управління як складової загального менеджменту підприємства і цілісної системи, яка складається з принципів, методів розроблення і реалізації комплексу спеціальних управлінських рішень. Виокремлено мету антикризового управління, завдання, які допоможуть її досягти, і принципи, які лежать в основі здійснення антикризових заходів. Виділено такі принципи: принцип постійної превентивності дії та готовності до реагування, терміновості та адекватності реагування, комплексності рішень, альтернативності дій та адаптивності управління, пріоритетності використання внутрішніх ресурсів, оптимізації зовнішньої санації та принцип ефективності. Досліджено проблематику підприємств, що перебувають у кризовому стані, періодично або постійно неспроможні продовжувати нормальну виробничо-господарську діяльність і сплачувати свої рахунки. Пояснено причину виникнення в українській економіці потреби в нових інструментах управління підприємствами в умовах кризи, які дозволяють виявити і знешкодити докорінні причини кризових процесів. На прикладі Публічного акціонерного товариства «Харківський плитковий завод» досліджено фінансовий аналіз підприємства і вказано основні засади антикризового менеджменту. Представлено авторський погляд на механізм антикризового управління, визначено його суть і складові, описано послідовність етапів здійснення антикризового управління на цьому підприємстві. Зроблено висновок, що найважливішим завданням антикризової політики підприємства стає стратегічне управління нововведеннями, виконання якого багато в чому залежить від якості ухвалення інноваційних рішень, можливості знаходити рішення, які організаційно й економічно зможуть забезпечити досягнення поставленої мети.

Ключові слова: антикризове фінансове управління, фінансовий аналіз підприємства, інноваційна діяльність.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 8.

ANTI-CRISIS FINANCIAL MANAGEMENT BY ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS

Azarenkova Halyna,
Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Finance
Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: azarenkova.galina@khibs.ubs.edu.ua

Sverediuk Kateryna,
student
Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: ekaterina.sveredyuk@gmail.com

Omelianenko Denys,

student

Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEL «Banking University»

e-mail: denis0707995280@gmail.com

Abstract. The article describes the essence of anti-crisis management as a component of general management of the enterprise and an integral system, which consists of principles, methods of development and implementation of a complex of special management decisions. The purpose of anti-crisis management, tasks that will help to achieve it and the principles that underlie the implementation of anti-crisis measures are set out. The following principles are set: the principle of constant preventive action and readiness for response, urgency and adequacy of response, complexity of decisions, alternative of actions and management adaptability, priority of use of internal resources, optimization of external sanitation and principle of efficiency. The problems of enterprises in a crisis state, periodically or permanently failing to continue normal production and economic activity and to pay their bills are investigated. The reason for the emergence in the Ukrainian economy of the need for new tools for managing enterprises in a crisis, which can detect and neutralize the root causes of crisis processes, is explained. An example of the Public Joint Stock Company «Kharkiv Tile Factory» investigated the financial analysis of the enterprise and outlined the main principles of anti-crisis management. The author's view on the mechanism of crisis management is presented, its essence and components are defined, the sequence of stages of implementation of anti-crisis management at this enterprise is described. It is concluded that one of the most important tasks of the company's anti-crisis policy is the strategic management of innovations, the implementation of which largely depends on the quality of the adoption of innovative solutions, the ability to find solutions that can be organizationally and economically able to achieve the goal.

Keywords: anti-crisis financial management, financial analysis of the enterprise, innovative activity.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 1; bibl.: 8.

АНТИКРИЗИСНОЕ ФИНАНСОВОЕ УПРАВЛЕНИЕ ПРЕДПРИЯТИЕМ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Азаренкова Галина Михайловна,

доктор экономических наук, профессор,

заведующая кафедрой финансов

Харьковского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: azarenkova.galina@khibs.ubs.edu.ua

Свередюк Екатерина Сергеевна,

студентка

Харьковского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: ekaterina.sveredyuk@gmail.com

Омельяненко Денис Олегович,

студент

Харьковского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: denis0707995280@gmail.com

Аннотация. Раскрыта сущность антикризисного управления как составляющей общего менеджмента предприятия и целостной системы, которая состоит из принципов, методов разработки и реализации комплекса специальных управленческих решений. Выделены цель антикризисного управления, задания, которые помогут ее достичь, и принципы, которые лежат в основе осуществления антикризисных мер. Выделены следующие принципы: принцип постоянной превентивности действия и готовности к реагированию, срочности и адекватности реагирования, комплексности решений, альтернативности действий и адаптивности управления, приоритетности использования внутренних ресурсов, оптимизации внешней санации и принцип эффективности. Исследована проблематика предприятий, находящихся в кризисном состоянии, которые периодически или постоянно не могут продолжать нормальную производственно-хозяйственную деятельность и оплачивать свои счета. Объяснено причину возникновения в украинской экономике потребности в новых инструментах управления предприятиями в условиях кризиса, которые позволяют выявить и обезвредить коренные причины кризисных процессов. На примере Открытого акционерного общества «Харьковский

плиточный завод» исследован финансовый анализ предприятия и указаны основные принципы антикризисного менеджмента. Представлен авторский взгляд на механизм антикризисного управления, определены его суть и составляющие, описана последовательность этапов осуществления антикризисного управления на данном предприятии. Сделан вывод, что одной из важнейших задач антикризисной политики предприятия становится стратегическое управление нововведениями, выполнение которого во многом зависит от качества принятия инновационных решений, возможности находить решения, которые организационно и экономически смогут обеспечить достижение поставленной цели.

Ключевые слова: антикризисное финансовое управление, финансовый анализ предприятия, инновационная деятельность.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; библи.: 8.

Вступ. В умовах відносно низьких темпів зростання вітчизняної економіки, нестабільності політичного середовища, дефіциту фінансових ресурсів, прорахунків у стратегічних планах і тактичних заходах подолання кризових явищ найактуальнішим питанням залишається вибір методів антикризового управління. Саме від ефективності процесу антикризового управління, вибору методів попередження або подолання кризи залежить стабільне функціонування вітчизняних підприємств. Оперативність і своєчасність застосування методів антикризового управління сприятимуть швидкому виходу підприємства з кризового стану і відновленню його платоспроможності та розвитку. Критична фінансова ситуація, яка склалась на багатьох вітчизняних підприємствах, засвідчує неможливість їх існування без належної системи управління, перш за все — антикризового. Тому реалізація сучасної концепції антикризового управління залишається досить актуальною.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питання антикризового управління фінансовою діяльністю підприємств висвітлено у працях І. О. Бланка, Т. А. Васильєвої, О. Т. Євтух, А. Г. Грязнової, А. П. Коваленко, В. В. Лігоненко, О. О. Терещенка та ін. Практика антикризового управління свідчить про різні наслідки, які мали підприємства, що перебувають майже в однакових економічних умовах. При цьому важливе значення для подальшої долі підприємства мала завчасна реєстрація змін кризоутворювальних факторів і застосування відповідних антикризових методів. Залежно від глибини кризи існує широкий діапазон методів, які дають змогу усунути небажані тенденції в діяльності підприємства.

Результати дослідження. Актуальність розгляду проблематики антикризового управління підприємством визначається потребою в новітніх науково обґрунтованих методах управління економічними процесами. Сьогодні спостерігається падіння конкурентоспроможності багатьох вітчизняних підприємств, поглиблення довгострокової системної кризи, погіршення умов існування у глобальному фінансовому середовищі. Тому реалізація сучасної концепції антикризового управління дозволить підприємствам зменшити розмір можливого збитку, знизити ймовірність виникнення нових кризових ситуацій, активізувати потенціал протидії кризовим явищам, поліпшити

адаптаційні можливості підприємств і зміцнити їхні конкурентні позиції на ринку. Сучасна фінансова криза спонукає підприємства особливу увагу звертати на розроблення інноваційних заходів системи антикризового фінансового управління [1].

Для повного аналізу і практичної значущості розглянемо фінансовий стан на прикладі Публічного акціонерного товариства «Харківський плитковий завод».

Аналіз фінансового стану підприємства залишається досить актуальним питанням на нинішній день. Оскільки він дає можливість оцінити результати діяльності підприємства на поточний момент, визначити його слабкі і сильні сторони, визначити позитивні чи негативні тенденції в розвитку організації, а також дає можливість оцінити потенціал підприємства до подальшого розвитку в майбутньому. Спираючись на результати фінансового аналізу, менеджмент підприємства може ухвалювати рішення, направлені на забезпечення стабільного функціонування підприємства в сучасних умовах.

Фінансовий стан є важливою характеристикою економічної діяльності підприємства в зовнішньому середовищі. Він значною мірою визначає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал у діловій співпраці, оцінює, якою мірою гарантовані економічні інтереси самого підприємства і його партнерів із фінансових та інших відносин [10].

Принципи фінансового аналізу регулюють процедурну сторону його методології і методики. До них належать: системність, комплексність, регулярність, об'єктивність тощо. Фінансовий аналіз проводиться з допомогою різного виду моделей, які дозволяють структурувати та ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками.

Можна виділити три основні типи моделей: дескриптивні, предикативні і нормативні. Аналіз фінансового стану переслідує кілька цілей, а саме:

- ідентифікація фінансового стану;
- виявлення змін у фінансовому стані у просторово-часовому розрізі;
- виявлення основних факторів, які викликали зміни у фінансовому стані;
- прогноз основних тенденцій у фінансовому стані.

«Харківський плитковий завод» — найбільше підприємство України з виробництва керамічної плитки,

з багатою історією, яке пройшло довгий шлях становлення і розвитку.

Підприємство розташоване в місті Харкові за адресою: Московський проспект, 297. На нинішній день на заводі працює більше ніж 1 200 робітників.

Зусиллями харків'ян 1946 року завод добудували і ввели в експлуатацію. У вересні 1994-го плитковий завод з орендованого, по суті, ще державного підприємства, перетворився в акціонерне товариство «Харківський плитковий завод», тобто став сам собі господар — настав період ринкових перетворень та оновлень.

Підприємство випускає свою продукцію під трьома брендами: «Golden tile» (керамічна плитка), «BrickStyle» (морозостійка плитка), «Terragres» (керамограніт). Завод випускає досить широкий асортимент продукції, який постійно поповнюється новими зразками.

Розпочата на підприємстві ще 2005 року комплексна модернізація, у рамках якої 2007-го було введено в експлуатацію чотири нові лінії італійської фірми «Sacmi» зі щорічним потенціалом виробництва 10 млн м², дві нові високопродуктивні поточно-конвеєрні лінії з потенціалом 5 млн м² і одну лінію марки «Keramik» для виробництва декору з потенціалом 0,5 млн м², дозволила значно збільшити обсяги та якість керамічної плитки. На сьогодні загальна потужність виробництва становить до 16 млн м² готової продукції на рік, а після завершення комплексної й модернізації зросте до 37 млн м².

Менеджмент заводу приділяє значну увагу модернізації виробництва. Адже це дає, у свою чергу, знизити

собівартість виробництва, поліпшити якість та підвищити конкурентоспроможність як на національному, так і на світовому ринках. Саме тому підприємство використовує сучасне італійське обладнання таких відомих компаній, як «SACMI» і «Barbieri & Tarozzi» — лідерів у сфері виробництва високотехнологічного обладнання для кераміки [7].

Наявність власної сировинної бази (ПО «Шахто-строй») дозволяє не тільки контролювати якість виробництва і кінцевого продукту, а й забезпечує найвищу якість і контроль вихідної сировини для виробництва кераміки. Таким чином підприємство забезпечує високий рівень якості виробництва, починаючи з етапу заготівлі сировини і закінчуючи виробництвом кінцевого продукту.

Якість продукції підприємства відповідає стандарту ISO 9001:2009. Це досягається, з одного боку, ретельним контролем сировини і всіх етапів виробництва, а з другого — використанням високоточного сучасного енергозберігального обладнання. Таким чином продукція ПАТ «ХПЗ» відповідає всім вимогам не лише національного ринку, а й світового. Завдяки чому підприємство вже експортує майже 40 % своєї продукції до 26 країн світу, у тому числі ринки СНД та Європейського Союзу. Зокрема, частка ЄС в українському експорті плитки за останні 20 років зросла з 1 до 7 %. При цьому тенденція до зростання експорту плитки на сьогодні зберігається [7].

Основні показники, необхідні для здійснення техніко-економічної характеристики підприємства, наведено в табл.

Таблиця

Динаміка основних фінансових показників ПАТ «ХПЗ» за 2014—2017 рр.

Показники	Одиниця виміру	Період				Відхилення					
		2014	2015	2016	2017	2015/2014		2016/2015		2016/2017	
						тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Валюта балансу	тис. грн	800 817	1 043 246	1 264 070	1 489 394	242 429	30,3	220 824	21,2	225 324	17,83
Вартість основних виробничих фондів	тис. грн	281 635	273 499	527 781	580 568	-8 136	-2,9	254 282	93,0	52 787	10,00
Оборотні активи	тис. грн	438 558	552 617	583 290	733 014	114 059	26,0	30 673	5,6	149 724	25,67
Виробничі запаси	тис. грн	28 881	33 378	40 288	42 381	4 497	15,6	6 910	20,7	2 093	5,20
Готова продукція	тис. грн	50 950	75 460	94 523	114 932	24 510	48,1	19 063	25,3	20 409	21,59
Гроші та їхні еквіваленти	тис. грн	8 001	11 154	12 944	20 191	3 153	39,4	1 790	16,0	7 247	55,99
Чистий дохід від реалізації продукції	тис. грн	835 518	974 416	1 141 180	1 275 666	138 898	16,6	166 764	17,1	134 486	11,78
Собівартість реалізованої продукції	тис. грн	487 991	618 317	765 425	872 827	130 326	26,7	147 108	23,8	107 402	14,03
Чистий прибуток підприємства	тис. грн	80 523	129 536	145 686	166 034	49 013	60,9	16 150	12,5	20 348	13,97
Фондовіддача	грн	2,99	3,51	2,84	1,58	0,52	17,4	-0,67	-19,1	-1,26	-44,54
Фондоозброєність	грн	230,28	238,66	328,39	387,05	8,38	3,6	89,73	37,6	58,66	17,86

Примітка. Складено за [7].

Такого ефекту вдалося досягти в тому числі й за рахунок переорієнтації експорту на європейський ринок. Також позитивно вплинули на ситуацію низка зовнішніх факторів, таких як стабілізація економічної ситуації у країні, стабілізація валютного курсу і початок поживавлення економіки країни в цілому.

Чистий дохід від реалізації продукції протягом 2014—2017 років збільшується, що є позитивним фактором, тим не менше спостерігається тенденція до сповільнення темпів росту. При цьому собівартість реалізованої продукції за досліджуваній період зростає, демонструючи тенденцію до прискорення темпів росту.

Зважаючи на прискорення процесу збільшення собівартості й одночасне зниження темпів росту чистого доходу від реалізації продукції, можемо говорити про сповільнення темпів розвитку підприємства і доцільність пошуку нових ринків збуту з метою нарощування обсягів реалізації продукції та підвищення експортного потенціалу підприємства. При цьому 2016 року зростання чистого доходу від реалізації продукції тривало і навіть дещо прискорилось, тоді як темпи росту собівартості продукції дещо знизились, що свідчить про поліпшення ситуації і подальший розвиток підприємства.

Значення коефіцієнта фондоозброєності збільшилось на 3,6 і 37,6 % у 2015 і 2016 роках відповідно. Зважаючи на незначну зміну чисельності персоналу в той період, зростання показника фондоозброєності є свідченням того, що підприємство інвестує кошти у свої виробничі фонди, а це — позитивний фактор. Особливо великого масштабу цей процес набуває 2016 року, коли балансова вартість основних засобів практично подвоїлась.

При цьому фондівдача збільшилась 2014-го (12,4 %) і 2015-го (17,4 %), що може свідчити про поступове підвищення ефективності використання основних виробничих фондів.

Тоді як 2017 року фондівдача знизилась на 44,54 %, а це означає, що після значного розширення виробничі фонди завантажені не повністю, відповідно ефективність їх використання знизилась.

Отже, у 2014—2017 роках підприємство було прибутковим. Протягом досліджуваного періоду менеджмент підприємства інвестував кошти у виробничі фонди. При цьому протягом 2014—2017 років спостерігається сповільнення темпів росту доходів від реалізації продукції та одночасне збільшення собівартості з тенденцією до прискорення цього процесу, що може свідчити про сповільнення темпів розвитку підприємства. Одним із екзогенних негативних факторів, які вплинули на цей процес, є втрата російського ринку збуту продукції та скорочення попиту на внутрішньому ринку внаслідок кризових явищ в економіці країни.

Тим не менше, 2017 року підприємству вдалося переломити цей тренд, у тому числі за рахунок виходу на

нові ринки збуту, темпи росту собівартості продукції сповільнились, тоді як темпи росту доходу від реалізації продукції почали прискорюватись [4].

Тобто протягом досліджуваного періоду підприємство розвивається і є прибутковим, але поряд із поступовим розвитком підприємства аналіз економічного стану продемонстрував, що є потреба у збільшенні темпів приросту доходу, розширення ринків збуту продукції та підвищення експортного потенціалу підприємства. Тим не менше, доцільними є розроблення і впровадження низки заходів у рамках превентивного антикризового управління, аби нівелювати негативні тенденції і запобігти виникненню кризового стану в майбутньому [6].

Для поліпшення показників приросту доходу потрібно спрямовувати політику менеджменту підприємства на переорієнтацію підприємства на нові ринки збуту, зокрема країн Європейського Союзу і США. Підприємству варто провести модернізацію виробничих фондів, працювати над поліпшенням своїх фінансово-економічних показників. Ці та інші заходи позитивно впливають на показники рентабельності підприємства, тим самим знижуючи ймовірність настання банкрутства. Такі заходи забезпечать продовження і поглиблення переорієнтації підприємства на нові ринки збуту, а також подальшу модернізацію виробничих потужностей. Це дозволить поліпшити якість продукції, яку виробляє ПАТ «ХПЗ», до європейського рівня, знизити її собівартість і як результат — підвищити конкуретоспроможність підприємства на світовому ринку.

Зазначені проблемні фактори підприємства можна вирішити за допомогою впровадження такої моделі управління.

1. Зменшення чи оптимізація витрат може виявлятися у такому:

- використання чи впровадження підприємством нових інноваційних технологій (їх розширення у структурі активів);
- зменшення чи оптимізація адміністративних і транспортних витрат;
- упровадження безвідходних технологій виробництва;
- дослідження причин браку і зниження собівартості за рахунок скорочення втрат від браку;
- оптимізація бюджетування;
- зниження матеріаломісткості й трудомісткості продукції;
- оптимізація організаційної структури з метою скорочення витрат на управлінський апарат.

2. Ефективне використання системи маркетингу для підвищення обсягів реалізації продукції можна досягти за рахунок:

- стимулювання збуту (ключовий чинник для ПАТ «ХПЗ»;
- використання рекламної та акційної кампанії.

3. Оптимізація оподаткування полягає в таких факторах:

- зменшення податкових платежів протягом податкового періоду;
- мінімізація податкового навантаження;
- максимально допустимий приріст податкових платежів на одиницю приросту фінансового результату.

5. Підвищення чистого грошового потоку, а це зокрема:

- скорочення обсягу споживання фінансових ресурсів;
- формування оптимальних заходів, які направлені на поліпшення фінансового стану, що залежить від сфери діяльності, системи управління, кон'юнктури ринку тощо [8].

Також для розширення і пришвидшення виходу підприємства на міжнародний ринок в основу політики мають бути покладені принципи, які описані в «Business Act for Europe» — основному засадничому документі, який визначає ідеологію сприяння розвитку підприємництва у країнах ЄС.

Очевидно, практична імплементація цих принципів повинна адекватно враховувати специфіку України і плавно переносити зарубіжний досвід країн на практику в нашій країні шляхом розширення ринку збуту, підвищення конкурентоспроможності товарів.

Висновки. Провівши аналіз фінансового стану Публічного акціонерного товариства «Харківський

плитковий завод» у рамках антикризового управління, можна зробити такі висновки:

- протягом досліджуваного періоду (2014—2017 рр.) підприємство демонструвало позитивні показники прибутковості та рентабельності. Це свідчить про те, що підприємство ефективно впроваджує свою діяльність, але під час дослідження була виявлена негативна динаміка показників приросту дохідності, зменшення ринків реалізації продукції та зниження їхньої конкурентоспроможності;

- на основі виявлених проблем є необхідність у втручанні превентивного антикризового менеджменту, для того аби запобігти розвитку негативної тенденції вивчених показників. Основними рекомендаціями є заміщення та розширення старих ринків збуту продукції новими, а саме Європейського Союзу та Америки. Це можна досягти за допомогою ефективного впровадження сучасної моделі менеджменту та ухвалення відповідних управлінських рішень: підвищення якості продукції згідно з вимогами країн — членів ЄС, аналіз ринків конкурентів і збільшення конкурентоспроможності товарів;

- на даному етапі підприємство вже активно впроваджує якісні ефективні зміни: застосування інноваційних технологій у виробництві, використання екологічніших матеріалів, розширення активів за допомогою придбання новітнього обладнання і повне переоснащення підприємства.

Список використаної літератури

1. Зверук Л. А. Антикризове управління підприємством в умовах інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / Л. А. Зверук // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». — 2017. — № 1 (23). — Т. 2.
2. Бугай В. З. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства / В. З. Бугай, В. М. Омелченко // Держава та регіони. — 2008. — № 1. — С. 34—39.
3. Чернявський А. Д. Антикризове управління підприємством : навч. посібн. / А. Д. Чернявський. — Київ : МАУП, 2006. — 256 с.
4. Агентство з розвитку інфраструктури фондового ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://smida.gov.ua/about>.
5. Мокряк К. В. Інноваційна діяльність в концепції системи антикризового фінансового управління підприємством / К. В. Мокряк // Молодий вчений. Економічні науки. — 2016. — № 4 (31).
6. Антикризове фінансове управління в системі суб'єктів економічної діяльності: методи та інструменти оцінювання : монографія / В. В. Коваленко, М. В. Суганяка, В. І. Фучеджи. — Одеса, 2013. — 381 с.
7. Сайт ПАТ «Харківський плитковий завод» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.plitka.kharkov.ua>.
8. Банера Н. П. Антикризове управління як один із шляхів виходу із кризи [Електронний ресурс] / Н. П. Банера // Економіка та управління підприємствами. — 2016. — Режим доступу : global-national.in.ua/archive/10-2016/56.pdf.

References

1. Zveruk, L. A. (2017). Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom v umovakh innovatsiinoho rozvytku [Anticrisis management of the enterprise in the conditions of innovative development]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Internauka» — International scientific journal «Internet science»*, 1, (2) [in Ukrainian].
2. Buhai, V. Z., & Omelchenko, V. M. (2006). Analiz ta otsinka finansovoi stiikosti pidpriemstva [Analysis and evaluation of financial sustainability of the enterprise]. *Derzhava ta rehiony — State and Regions*, 1, 34—39 [in Ukrainian].

3. Cherniavskiy, A. D. (2006). *Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom [Anticrisis Management]*. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
4. Ahentstvo z rozvytku infrastruktury fondovoho rynku Ukrainy [Agency for the development of the stock market infrastructure of Ukraine]. (n. d.). *smida.gov.ua*. Retrieved from: <https://smida.gov.ua/about> [in Ukrainian].
5. Mokriak, K. V. (2016). Innovatsiina diialnist v kontseptsii systemy antykryzovoho finansovoho upravlinnia pidpriemstvom [Innovative activity in the concept of the system of crisis financial management of the enterprise]. *Molodyi vchenyi. Ekonomichni nauky — Young scientist. Economic sciences*, 4, 142 [in Ukrainian].
6. Kovalenko, V. V., Suhaniaka, M. V., & Fuchedzhy, V. I. (2013). *Antykryzove finansove upravlinnia v systemi subiektiv ekonomichnoi diialnosti: metody ta instrumenty otsiniuvannia [Anti-crisis financial management in the system of subjects of economic activity: methods and tools of evaluation]*. Odesa [in Ukrainian].
7. Site PAT «Kharkivskiy plytkovy zavod» [The site of PJSC «Kharkiv tile factory»]. (n. d.). *plitka.kharkov.ua*. Retrieved from: <http://www.plitka.kharkov.ua> [in Ukrainian].
8. Banera, N. P. (2016). Antykryzove upravlinnia yak odyin iz shliakhiv vykhodu iz kryzy [Anticrisis Management as One Way to Crash]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy — Economy and management of enterprises*. Retrieved from global-national.in.ua/archive/10-2016/56.pdf [in Ukrainian].

УДК 336.763

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ СИСТЕМИ І МІСЦЕ У СТРУКТУРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Майборода Аліна Вікторівна,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ma.alina.v@gmail.com

Анотація. Здійснено аналіз і систематизацію теоретичних аспектів економічної безпеки та з'ясовано місце фінансової безпеки в ній. Відображено основні аспекти теоретичного аналізу економічної та фінансової безпеки, а також їхніх сутнісних характеристик. Розглянуто основні підходи до формування структури економічної безпеки. Запропоновано схематичну структуру основоположних і невід'ємних елементів економічної безпеки, виокремлено три найважливіші складові, що здійснюють вагомий вплив на стан економічної безпеки суб'єкта господарювання. Досліджено сутність поняття «фінансова безпека підприємства», запропоновано класифікацію підходів для систематизації дефініцій, що були відображені у працях вітчизняних і закордонних науковців. У результаті цього виокремлено сутнісні характеристики цього поняття. Розглянуто особливості категорійного апарату поняття «фінансова безпека» на мікро-, макро- і мезорівні. Обґрунтовано необхідність і доцільність упровадження системи фінансової безпеки на підприємстві як потрібного інструменту стабільності його роботи. Запропоновано власне твердження цього поняття, що включає характерні особливості дефініції саме як системи і включає найважливіші, на наше бачення, управлінські та функціональні елементи забезпечення високого рівня фінансової безпеки на підприємстві. А також доведено доцільність введення в організаційну структуру управління підприємством окремого підрозділу саме для виконання покладених на нього функцій щодо фінансової безпеки.

Ключові слова: економічна безпека, фінансова безпека, система фінансової безпеки, структура економічної безпеки.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 23.

SYSTEM OF FINANCIAL SECURITY: THE THEORETICAL FEATURES OF THE DEFINITION AND PLACE IN THE STRUCTURE OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Mayboroda Alina,
Ph. D. student
of SHEI «Banking University»
e-mail: ma.alina.v@gmail.com

Abstract. The analysis and systematization of theoretical aspects of economic security was made and the place of financial security in it was determined. The main aspects of theoretical analysis of economic and financial security, as well as their essential characteristics, are shown. The main approaches to the formation of the structure of economic security are considered. The schematic structure of the basic and essential elements of economic security is proposed, three important components are distinguished, which have a significant impact on the state of economic security of the subject of economic activity. The essence of the concept «financial security of the enterprise» was investigated, the classification of approaches for systematization of definitions, which was reflected in the works of domestic and foreign scientists, was proposed. As a result, the essential characteristics of this concept are distinguished. The features of the categorical apparatus of the notion «financial security» on micro, macro, and meso-level are considered. The necessity and expediency of introduction of financial security system at the enterprise as the necessary tool of stability of its work is substantiated. The actual statement of this concept is proposed, which includes the characteristic features of the definition as a system and includes the most important, in our vision, administrative and functional elements ensuring a high level of financial security in the enterprise. It also proved the necessity of introducing into the organizational structure of the company's management of a separate subdivision exactly for the performance of the functions entrusted to it in relation to financial security.

Keywords: economic security, financial security, financial security system, structure of economic security.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 23.

СИСТЕМА ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ДЕФИНИЦИИ И ЕЕ МЕСТО В СТРУКТУРЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Майборода Алина Викторовна,
аспирант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ma.alina.v@gmail.com

Аннотация. Осуществлены анализ и систематизация теоретических аспектов экономической безопасности и определено место финансовой безопасности в ней. Предложена схематическая структура основных и неотъемлемых элементов экономической безопасности. Исследована сущность понятия «финансовая безопасность предприятия», предложена классификация подходов к систематизации дефиниций, которые были отражены в трудах отечественных и зарубежных ученых. В соответствии с этим выделены сущностные характеристики данного понятия. Обоснованы необходимость и целесообразность внедрения системы финансовой безопасности предприятия как необходимого инструмента стабильности его работы, предложено собственное утверждение данного понятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, финансовая безопасность, система финансовой безопасности, структура экономической безопасности.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 23.

Вступ. В умовах нестабільності ринкового середовища економічні агенти все частіше зіштовхуються з проблемами спаду своєї діяльності у фінансовій і господарській сфері, неможливістю виконання своїх виробничих функцій, ресурсним дефіцитом (фінансовим, інтелектуальним, технологічним) і т. д. Вони виникають через неможливість підприємств швидко та адекватно реагувати на зміни, які відбуваються у фінансово-економічному просторі нашої держави і світі в цілому.

У зв'язку з тим, що ці проблеми є невід'ємними елементами ринкової економіки і конкурентного середовища, виникає практична важливість введення у процес управління підприємством потрібного інструментарію для забезпечення безпечності та стійкості його діяльності. Одним із таких факторів впливу є система фінансової безпеки суб'єкта господарювання, метою використання якої є забезпечення стійкого фінансового стану, а отже, існування стабільного реального сектору економіки країни в цілому.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Основні аспекти теоретичного аналізу економічної та фінансової безпеки, а також їхніх сутнісних характеристик знайшли відображення в наукових доробках багатьох вітчизняних і закордонних учених. Більшість із них не надають суттєвих переваг для впровадження системи фінансової безпеки (як окремої складової управління) на підприємстві, розглядаючи її лише як інструмент стабільної діяльності та фінансування його роботи, що, на наше переконання, є не зовсім правильно. Саме тому в нашій державі ця система досить рідко застосовується в організаційній структурі ухвалення управлінських рішень. Проте її практичне застосування може забезпечити швидке реагування на внутрішні і зовнішні фактори впливу на стабільну діяльність економічних суб'єктів, а також буде створювати

додаткові конкурентні переваги підприємства перед іншими суб'єктами господарювання при залученні інвестиційного капіталу, інтелектуальних ресурсів і т. д.

Теоретичні дослідження у сфері фінансової безпеки підприємств, а також окремі практичні аспекти, потрібні для формування системи фінансової безпеки, були відображені в роботах закордонних учених, таких як Є. Ф. Брігхем, Г. В. Савицька, А. Д. Шеремет та ін.

Проблеми забезпечення та управління фінансовою безпекою на підприємствах знайшли своє відображення в наукових доробках вітчизняних учених, а саме: О. І. Барановського, Л. С. Козака, І. В. Багровецької, С. В. Бурлуцького, О. А. Кириченко, О. О. Олейнікової та ін. У роботах цих науковців дослідження питань фінансової безпеки і формування системи її забезпечення на підприємстві розглядається за умов стабільної та продуктивної діяльності. Проте на даний час, як відомо, у процесі своєї діяльності підприємства постійно зіштовхуються з проблемами, які можуть призупинити чи зовсім відкласти процес упровадження системи фінансової безпеки на підприємстві.

Зважаючи на значний внесок вітчизняних і закордонних науковців у дослідження та теоретичне обґрунтування питань фінансової безпеки на підприємстві та державі в цілому, ця проблематика ще не є вичерпаною, а тому потребує додаткової систематизації та досліджень.

Результати дослідження. Розглядаючи фінансову безпеку як невід'ємну складову забезпечення економічної безпеки, варто розпочати наше дослідження з більш глибокого аналізу і теоретичного осмислення цього поняття як необхідного інструменту стабільної та тривалої роботи підприємства.

Поняття «економічна безпека» трапляються в наукових доробках багатьох учених, проте вони мають різну сутність і характеристику. Усі вони виходять із

поняття «безпека», що в перекладі з грецької означає «володіння ситуацією». Виходячи з цього, М. І. Камлик характеризує економічну безпеку підприємства як «такий стан розвитку суб'єкта господарювання, що характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їхньому впливу на всіх стадіях його діяльності» [10].

О. І. Могильний вважає, що суть поняття економічної безпеки підприємства полягає в «забезпеченні стану життєдіяльності, за якого реалізуються його основні інтереси, воно захищене від внутрішніх і зовнішніх загроз і дестабілізувальних чинників» [16].

Ураховуючи різноманітність і багатогранність різновидів поняття «економічна безпека», найбільш повним і комплексним, на нашу думку, є визначення Т. Васильцева, який пропонує під економічною безпекою підприємства розуміти такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку, а також одночасно гарантується: найбільш ефективне використання ресурсів, інтелектуального і кадрового потенціалу; стабільність функціонування і прогресивність розвитку; можливість протистояти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування [3].

Невід'ємною складовою ефективного процесу управління економічною безпекою підприємства є визначення її складових з метою подальшого аналізу й розроблення конкретних механізмів їх посилення. Варто зазначити, що разом з існуванням різних поглядів на сутність цього поняття немає єдиної думки і відносно складових економічної безпеки.

У цілому, І. О. Дмитрієв і А. О. Близнюк виділяють три основні підходи до їх визначення, а саме — системний, ресурсний і функціональний [8]. Так, прихильники системного підходу розглядають підприємство як взаємопов'язану сукупність підсистем, відповідно до чого і виокремлюють низку складових економічної безпеки, а саме: технологічну, до якої відносять всі інтереси і загрози, що впливають на технічну сторону процесу виробництва; ресурсну, що відображає матеріальне забезпечення виробництва основними видами ресурсів; фінансову; соціальну і т. п. [17].

На відміну від системного підходу, прихильники ресурсного акцентують увагу на тому, що підприємство у своїй діяльності використовує певну сукупність корпоративних ресурсів, а отже, й економічну безпеку варто формувати виходячи з можливої загрози кожному з видів корпоративних ресурсів підприємства. За такого підходу до складових економічної безпеки підприємства відносять: безпеку капіталу, безпеку персоналу, безпеку технології та інформації, безпеку техніки та обладнання, безпеку прав тощо.

Функціональний підхід найбільш поширений і передбачає виокремлення у складі економічної безпе-

ки складових, ґрунтуючись на їхній функціональній спрямованості. У межах цього підходу економічна безпека суб'єкта господарювання формується з таких елементів, як:

- фінансова, що покликана забезпечити досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів;

- техніко-технологічна, яка відображає рівень відповідності технології, що використовується на підприємстві, сучасним світовим аналогам;

- інтелектуальна і кадрова, яка полягає у збереженні та розвитку інтелектуального потенціалу суб'єкта господарювання;

- інформаційна, головне завдання якої полягає в забезпеченні ефективного інформаційно-аналітичного супроводу господарської діяльності;

- екологічна, яка повинна забезпечити виконання встановлених екологічних норм і мінімізацію втрат від забруднення зовнішнього середовища;

- правова, головне завдання якої полягає в усебічному правовому забезпеченні діяльності підприємства, виконанні чинного законодавства;

- силова, яка спрямована на забезпечення фізичної безпеки співробітників підприємства (передусім керівництва), збереження їхнього майна тощо [18].

Проте останнім часом у наукових доробках можна знайти доповнення цієї структури різновидами безпеки, які тим чи іншим чином можуть вплинути на діяльність підприємства, вчасна діагностика яких сприяє недопущенню негативних наслідків для його роботи.

Так, С. М. Ілляшенко [9] вважає за доцільне додати інтерфейсну безпеку, з метою визначення впливу на діяльність підприємства зв'язків з його економічними контрагентами (кредитори, інвестори, постачальники, посередники), тому що негативні зміни у відносинах між ними можуть спричинити непередбачувані наслідки. Є. О. Діденко [7] пропонує доповнити перелік складових економічної безпеки управлінською, під якою варто розуміти аналіз ефективності управління персоналом на підприємстві, і маркетинговою безпекою, що буде відповідати за оцінку задоволеності споживачів, а також розширення сегмента покупців і т. д. Тобто поступово науковці розширюють структуру економічної безпеки, але всі вони сходяться на думці, що фінансова безпека є найвагомішим елементом, оскільки вона є основою функціонування будь-якої системи.

Отже, наразі складові економічної безпеки можна зобразити як схематичну піраміду, представлену на *рис.*, тим самим показавши основоположне значення трьох складових: фінансової, техніко-технологічної та інтелектуальної для забезпечення стабільної діяльності та високого рівня економічної безпеки.

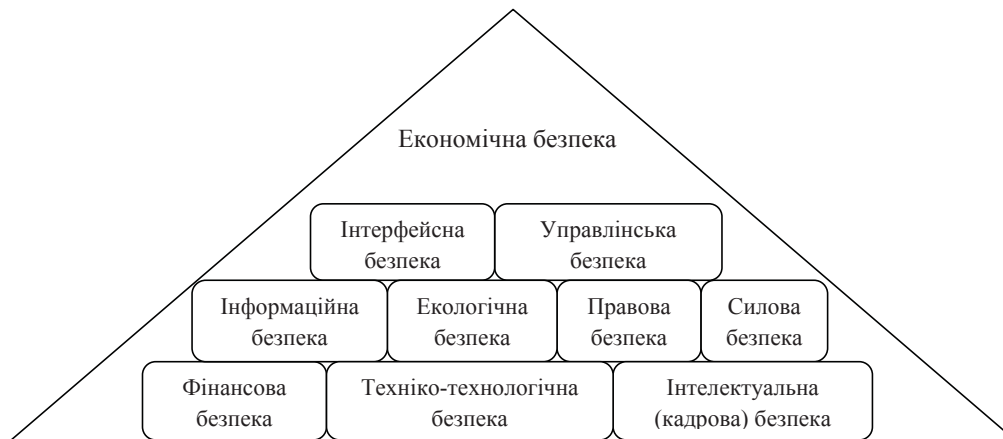

Рис. Схематичний комплекс структури економічної безпеки

Примітка. Розроблено автором.

Перш за все варто зазначити, що в механізмі роботи кожного підприємства фінансова складова є індикатором їхньої діяльності, а також інструментом розвитку, розширення і зростання. Тобто в економіці вона є основою діяльності як на макро-, так і на мікрорівні. Тому важливість фінансової безпеки як на рівні підприємства, так і на рівні держави складно недооцінювати.

Як зазначає професор О. Власюк, оскільки економіка є життєво важливою стороною діяльності суспільства, держави й особистості, то базисом національної безпеки залишатиметься економічна безпека, а фінансова безпека, як функціональний блок, стає основним економічним гарантом стабільності, забезпечуючи виробничий базис інфраструктурними інститутами розподілу фінансових та інвестиційних ресурсів [2].

Що ж до суті цієї дефініції на окремих рівнях, то на мезорівні, тобто рівні держави, під фінансовою безпекою розуміють «складову економічної безпеки, яка характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур і громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз)». При цьому основними критеріями фінансової безпеки є «достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість і ліквідність, які уможливають нормальне існування та розвиток зазначених суб'єктів економічного життя» [5].

Для макрорівня, або рівня регіону, варто виділити трактування професора О. Барановського [1], у розумінні якого «фінансова безпека регіону ґрунтується на стійкості відповідної фінансової системи, її спроможності протистояти дестабілізуючим факторам, забезпечувати стабільність, ефективність і збалансованість розвитку економіки, соціальної й екологічної сфер».

Фінансова безпека на мікрорівні, тобто на рівні суб'єкта підприємництва, є однією з найважливіших

складових економічної безпеки, тому що саме через грошові потоки здійснюється вплив на більшу частину економічної системи підприємства.

У науковій літературі до сьогодні приділяється недостатньо уваги питанням фінансової безпеки ще й тому, що деякі з її аспектів беруться до уваги при розробленні фінансової політики підприємства, управлінні фінансами, організації системи економічної безпеки, управлінні ризиками. Але, на нашу думку, потрібний цілісний і комплексний підхід до цієї проблеми, що поєднав би всі ці, часом відірвані один від одного елементи в єдину систему, яка діяла б постійно.

Аналізуючи доробки вітчизняних науковців, варто зазначити, що їх можна розподілити на чотири групи або підходи до визначення сутності поняття «фінансова безпека».

Перший підхід, представниками якого є І. В. Чібісова, С. Ф. Покропивний, І. В. Багровецька та інші, — функціональний, під яким розуміють фінансову безпеку як невід'ємну складову економічної безпеки, що виконує певне функціональне навантаження.

Другий підхід, до якого можна віднести поняття, запропоновані такими вченими, як О. А. Кириченко, І. В. Кудря, Р. С. Папехін та інші — стратегічний, згідно з яким сутність фінансової безпеки на підприємстві визначається його фінансовою стратегією розвитку, а отже, і управління нею відбувається в рамках обраної стратегії діяльності.

Наступний підхід — філософський, до якого можна віднести наукові доробки таких учених, як А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, С. В. Бурлуцький та ін. Представники цього підходу розглядають суть фінансової безпеки щодо універсальної категорії для досягнення стабільності діяльності.

І останній підхід, запропонований нами, — комплексний, за якого фінансова безпека розглядається як певна система, що здатна швидко реагувати на загрози, при цьому забезпечуючи стійкий розвиток у часі (табл.).

Таблиця

Систематизація підходів до визначення сутності поняття «фінансова безпека підприємства»

Автор	Суть визначення
<i>Функціональний підхід</i>	
Козак Л. С., Багровецька І. В. [12]	Складова частина економічної безпеки, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта, яка відображається через систему критеріїв і показників його фінансового стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних резервів.
Покропивний С. Ф. [19]	Складова економічної безпеки, яка полягає у найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів.
<i>Стратегічний підхід</i>	
Кириченко О. А., Кудря І. В. [11]	Діяльність з управління ризиками та захисту інтересів підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз з метою забезпечення стабільного розвитку підприємництва та зростання його власного капіталу в поточній і стратегічній перспективах.
Кракос Ю. Б., Разгон Р. О. [14]	Здатність підприємства самостійно розробляти і проводити фінансову стратегію.
<i>Філософський підхід</i>	
Шкарлет С. М., Горшунова І. В. [19]	Універсальною категорією, яка відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином, оскільки проявляється через захищеність діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосовуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.
Бурлуцький С. В. [2]	Слід розглядати не як стан, а як сукупність компонентів фінансової системи, спосіб взаємодії яких створює сприятливі фінансові умови для функціонування соціально-економічної системи.
<i>Комплексний підхід</i>	
Олейнікова О. О. [17]	Стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, яке виражене у найкращих значеннях фінансових показників прибутковості і рентабельності бізнесу, якості управління і використання основних та оборотних засобів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив її технологічного і фінансового розвитку.
Шелест В. В. [22]	Фінансовий стан, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх впливів, дозволяє забезпечити ефективну діяльність підприємства за рахунок оптимального залучення майна, переданого установниками в управління в довгостроковому періоді.

Примітка. Розроблено автором.

Найбільш повним і всеохоплюваним, на нашу думку, є трактування, запропоноване представником функціонального підходу Л. «С. Крючко: «Фінансова безпека — здатність суб'єкта підприємництва здійснювати свою господарську, зокрема й фінансову діяльність, ефективно та стабільно шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних, інструментальних і контрольних заходів фінансового характеру, що мають оптимізувати використання фінансових ресурсів, забезпечити належний їх рівень та нівелювати вплив ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища» [15]. Воно характеризує фінансову безпеку в комплексі різних інструментів впливу на діяльність підприємства. Проте його можна доповнити двома особливостями: по-перше, в сучасному і майбутньому періодах, оскільки для такої системи важливою є можливість прогнозувати вектор свого розвитку в довгостроковому періоді; по-друге, здійснювати свою діяльність згідно з обраною фінансовою стратегією, адже це сприятиме об'єднанню двох систем управління роботою, які часом існують на підприємствах окремо і не призводять до бажаного ефекту.

На основі цього можна виділити такі сутнісні характеристики фінансової безпеки на підприємстві:

- найважливіша складова економічної безпеки підприємства;
- система, основна мета якої — забезпечення реалізації фінансової стратегії підприємства;
- створює умови для стабільного та ефективного розвитку фінансової системи;
- фінансовий стан, що характеризується збалансованістю та ефективністю використання фінансових інструментів;
- система, що може протистояти не лише внутрішнім і зовнішнім загрозам, а також їх виявляє і забезпечує швидке реагування підприємства на них;
- система з ефективним управлінням і формуванням капіталу.

Дослідивши поняття «фінансова безпека», а також її ролі в економічній безпеці і прийшовши до висновку про пріоритетність захисту фінансової складової роботи підприємства з метою досягнення максимального ефекту від своєї діяльності, ми можемо перейти до розгляду суті поняття «система фінансової безпеки».

Згідно з Великим тлумачним словником української мови [4], під «системою» розуміють множину взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою і мають мету. У праці Т. В. Сагатовського [20] наводиться таке

визначення поняття «системи»: скінченна множина функціональних елементів і відношень між ними, виокремлена із середовища відповідно до певної мети в межах визначеного часового інтервалу.

С. В. Бурлицький під дефініцією «система» розуміє сукупність об'єктів і процесів (компонентів) взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою та утворюючих єдине ціле, а отже, її властивості обумовлюються виконуваними функціями [2].

Здійснивши теоретичний аналіз цих понять, можемо зробити висновок, що під визначенням «системи» варто розуміти сукупність елементів сформованих і підібраних таким чином, що у процесі їхньої активної роботи і використання вони сприяють досягненню певних цілей.

У наукових доробках вітчизняних і закордонних учених поняття «система фінансової безпеки» трапляється досить рідко. На нашу думку, це пов'язано з тим, що немає комплексного і систематизованого підходу до процесу управління та забезпечення фінансової безпеки на підприємстві. Це є наслідком розрізненості думок як відносно визначення самої дефініції «фінансова безпека», так і недостатньої зацікавленості підприємств у формування цього виду безпеки на ньому.

У науковій праці Т. В. Ганущак є таке трактування цього поняття: «Система фінансової безпеки підприємства — сукупність внутрішніх і зовнішніх суб'єктів забезпечення фінансової безпеки, які мають єдині завдання, цілі, методи, організаційно-правове та фінансово-економічне забезпечення, єдину політику залежно від організаційної структури та кадрового забезпечення і направленості виробничо-господарської діяльності, єдиний механізм управління» [5].

В. І. Фучеджи розкриває суть поняття «система фінансової безпеки» як «організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів, заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз» [21].

Відповідно до цього ми пропонуємо таке визначення дефініції: «Система фінансової безпеки — це єдиний механізм організованих та спеціально підібраних для певного суб'єкта господарювання методів, завдань, інструментів та цілей, що мають на меті сприяння стабільній фінансовій роботі підприємства в коротко- і довгостроковому періодах та діють згідно з обраною стратегією діяльності, забезпечуючи швидке та адекватне реагування економічного агента на зовнішні і внутрішні подразники». Відмінністю цього поняття є його структуризація і виділення основних характеристик для забезпечення дієвості системи в управлінні підприємством.

Висновки. Постійні зміни у фінансовому просторі економічних систем змушують підприємства діяти відповідно до поточної ситуації їхнього розвитку. У зв'язку з цим виникає логічна доцільність у використанні дієвих механізмів в управлінні економічними суб'єктами задля можливості швидко та адекватно реагувати на негативні фактори впливу на їхню діяльність.

Одним із найбільш дієвих інструментів є система фінансової безпеки, яка поєднує основні складові попередження розвитку кризових явищ на ньому, забезпечуючи при цьому власну ефективну фінансово-господарську діяльність. Проте ця система, перш за все, має поєднувати надбання сучасної економічної науки і діяти постійно, а не за фактом настання кризи. Для цього потрібно розробити спеціальний вид постійного моніторингу фінансового стану підприємства з метою раннього виявлення і попередження ознак кризового стану його діяльності.

Також доцільним буде створення окремого структурного органу для забезпечення та управління системою фінансової безпеки, оскільки вона є складною сукупністю взаємопов'язаних інструментів, основним завданням яких є виявлення і вчасне реагування на небезпеки, які можуть вплинути на дієздатний стан підприємства.

Список використаної літератури

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. — Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. — 759 с.
2. Бурлуцький С. В. Економічна та фінансова безпека регіонів в умовах децентралізації / С. В. Бурлуцький, С. В. Бурлуцька // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Даля. — 2015. — № 6. — С. 16—21.
3. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : монографія. — Львів : вид-во ТзОВ «Ліга Прес», 2008. — 385 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад., голов. ред. В. Т. Бусел. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
5. Газанфаров Е. М. Сутність фінансової безпеки банків та її роль у системі забезпечення фінансової безпеки держави / Е. М. Газанфаров // Економіка та держава. — 2010. — № 6. — С. 62—64.
6. Ганущак Т. В. Фінансова безпека бізнесу : навч. посібник / Т. В. Ганущак. — Київ : Департамент поліграфії Університету «Крок», 2016. — 266 с.
7. Діденко Є. О. Функціональні складові економічної безпеки підприємства та їх сутність / Є. О. Діденко // Економіка: проблеми теорії та практики. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. — № 251. — Т. 3. — С. 773—777.

8. Дмитрієв І. О. Визначення переліку складових економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / І. О. Дмитрієв, А. О. Близнюк // Економіка, менеджмент, підприємництво : зб. наук. ст. Східно-українського національного університету ім. Даля. — Режим доступу : <http://eme.ucoz.ua>.
9. Ілляшенко С. М. Економічний ризик : навч. посібник / С. М. Ілляшенко. — 2-ге вид., доповн. і перероб. — Київ : Центр навчальної літератури, 2004. — 220 с.
10. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. / М. І. Камлик. — Київ : Атіка, 2005. — 432 с.
11. Кириченко О. А. Вдосконалення управління фінансовою безпекою підприємств в умовах фінансової кризи / О. А. Кириченко, І. В. Кудря // Інвестиції: практика та досвід. — 2009. — № 10. — С. 22—26.
12. Козак Л. С. Концептуальні та методичні засади формування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства / Л. С. Козак, І. В. Багровецька // Економіка і управління. — 2008. — № 13. — С. 97—101.
13. Концептуальні засади формування фінансово-економічної безпеки : монографія / за заг. ред. С. М. Шкарлета. — Ніжин : ФОП Лук'яненко В. В. ТПК «Орхідея», 2015. — 439 с.
14. Кракос Ю. Б. Управління фінансовою безпекою підприємств / Ю. Б. Кракос, Р. О. Разгон // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. — 2008. — № 1. — С. 86—97.
15. Крючко Л. С. Теоретичні засади фінансової безпеки підприємства / Л. С. Крючко // Інвестиції: практика та досвід. — 2013. — № 15. — С. 49—52.
16. Могильний О. І. Основи безпеки бізнесу / О. І. Могильний, В. М. Бесчастний, Ю. О. Винокуров. — Донецьк : Регіон, 2000. — 130 с.
17. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) : учебн.-метод. пособие / под ред. Е. А. Олейниковой. — Москва, 2007. — 288 с.
18. Пашнюк Л. О. Економічна безпека підприємства: сутність, складові та фактори забезпечення / Л. О. Пашнюк // Інвестиції: практика та досвід. — 2012. — № 22. — С. 48—50.
19. Покропивний С. Ф. Економіка підприємств : підручник / С. Ф. Покропивний. — Київ : КНЕУ, 2005. — 528 с.
20. Сагатовский В. Н. Основы систематизации общих категорий : монография / В. Н. Сагатовский. — Томск : изд-во Томского университета, 1973. — 432 с.
21. Фучеджи В. І. Характеристика структурних елементів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва [Електронний ресурс] / В. І. Фучеджи // Ефективна економіка. — 2013. — № 12. — Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>.
22. Фінансова безпека підприємства: теорія, методологія, практика : монографія / К. В. Орехова. — Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. — 282 с.
23. Шелест В. В. Управління фінансовою безпекою довірчого товариства / В. В. Шелест // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 3. — С. 181—184.

References

1. Baranovskyi, O. I. (2004). *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia)* [Financial security in Ukraine (Evaluation methodology and means of provision)]. Kyiv: KNTEU [in Ukrainian].
2. Burlutsky, S. V., & Burlutska, S. V. (2015). Ekonomichna ta finansova bezpeka rehioniv v umovakh detsentralizatsii [Economic and financial security of the regions in the conditions of decentralization]. *Visnyk Shkhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu im. Dalia — Bulletin of East-Ukrainian National University named after Dalia*, 6, 16—21 [in Ukrainian].
3. Vasylytsiv, T. H. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytstva Ukrainy: stratehiia ta mekhanizm zmitsnennia* [Economic security of Ukraine's entrepreneurship: strategy and mechanism of strengthening]. Lviv: View of the «League Press» Ltd [in Ukrainian].
4. Bousel, V. T. (Ed.) (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: Perun [in Ukrainian].
5. Gazanfarov, E. M. (2010). Sutnist finansovoi bezpeky bankiv ta yii rol u systemi zabezpechennia finansovoi bezpeky derzhavy [Essence of financial safety of banks and its role in the system of providing financial security of the state]. *Ekonomika ta derzhava — Economy and the state*, 6, 62—64 [in Ukrainian].
6. Hanushchak, T. V. (2016). *Finansova bezpeka biznesu* [Financial security of business]. Kyiv: Department of Polygraphy of the University «Krok» [in Ukrainian].
7. Didenko, Ye. O. (2009). Funktsionalni skladovi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva ta yikh sutnist [Functional components of economic security of the enterprise and their essence]. *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky — Economics: problems of theory and practice*, 251, 773—777 [in Ukrainian].
8. Dmitriyev, I. O., & Blyzniuk, A. O. (2007). Vyznachennia pereliku skladovykh ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Definition of the list of components of the economic security of the enterprise]. *Ekonomika, menedzhment, pidpriemnytstvo — Economy, management, entrepreneurship*. Retrieved from <http://eme.ucoz.ua> [in Ukrainian].

9. Illiashenko, S. M. (2004). *Ekonomichniy ryzyk [Economic risk]*. Kyiv: Center for Educational Literature [in Ukrainian].
10. Kamlyk, M. I. (2005). *Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti [Economic security of entrepreneurial activity. Economic-legal aspect]*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
11. Kirichenko, O. A., & Kudria, I. V. (2009). Vdoskonalennia upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv v umovakh finansovoi kryzy [Improving the management of financial security of enterprises in the conditions of the financial crisis]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 10, 22—26 [in Ukrainian].
12. Kozak, L. S., & Bahrovetska, I. V. (2008). Kontseptualni ta metodychni zasady formuvannia mekhanizmu zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Conceptual and methodical principles of forming a mechanism for providing financial security of the enterprise]. *Ekonomika i upravlinnia — Economy and management*, 13, 97—101 [in Ukrainian].
13. Shkarleta, S. M. (Ed.). (2015). *Kontseptualni zasady formuvannia finansovo-ekonomichnoi bezpeky [Conceptual principles of the formation of financial and economic security]*. Nizhyn: FOP Lukyanenko V. [in Ukrainian].
14. Krakos, Yu. B., & Razghon, R. O. (2008). Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstv [Management of financial security of enterprises]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy mashynobudivnoi haluzi: problemy teorii ta praktyky — Economy and management of enterprises of the machine-building industry: problems of theory and practice*, 1, 86—97 [in Ukrainian].
15. Kryuchko, L. S. (2013). Teoretychni zasady finansovoi bezpeky pidpriemstva [Theoretical principles of financial safety of the enterprise]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 15, 49—52 [in Ukrainian].
16. Mogilnyi, O. I., Beschastnyi, V. M., & Vynokurov, Yu. O. (2000). *Osnovy bezpeky biznesu [Basics of business security]*. Donetsk: Region [in Ukrainian].
17. Oleynikova, Ye. A. (Ed.). (2007). *Osnovy ekonomicheskoy bezopasnosti (Gosudarstvo, region, predpriyatie, lichnost') [Fundamentals of economic security (State, region, enterprise, personality)]*. Moscow: Prior [in Russian].
18. Pashnyuk, L. O. (2012). Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, skladovi ta faktory zabezpechennia [Economic security of an enterprise: essence, components and support factors]. *Investytsii: praktyka ta dosvid — Investments: practice and experience*, 22, 48—50 [in Ukrainian].
19. Pokropivny, S. F. (2005). *Ekonomika pidpriemstv [Economics of enterprises]*. Kyiv: KNTEU [in Ukrainian].
20. Sagatovskij, V. N. (1975). *Osnovy sistematizatsii obshchih kategorij [Basics of systematization of general categories]*. Tomsk: publishing house of Tomsk university [in Russian].
21. Fuchedzhy, V. I. (2013). Kharakterystyka strukturnykh elementiv finansovoi bezpeky subiektiv pidpriemnytstva [Characteristics of structural elements of financial security of entities]. *Efektivna ekonomika — Effective economy*, 12 [in Ukrainian].
22. Oriekhova, K. V. (2017). *Finansova bezpeka pidpriemstva: teoriia, metodolohiia, praktyka [Financial security of the enterprise: theory, methodology, practice]*. Kyiv: SHEI «Banking University» [in Ukrainian].
23. Shelest, V. V. (2009). Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu dovirchoho tovarystva [Management of financial security of trust society]. *Aktualni problemy ekonomiky — Current problems of the economy*, 3, 181—184 [in Ukrainian].

УДК 336.17

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Погореленко Наталія Петрівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: pogorelenko.n.p@gmail.com

Анотація. Присвячено визначенню змістовних характеристик поняття «фінансова стабільність банківської системи». Для виділення змістовних складових та уточнення поняття «фінансова стабільність банківської системи» застосовано контент-аналіз, що є формалізованим методом аналізу текстової та графічної інформації, основним і центральним інструментом якого виступає система категорій.

На основі дослідження змісту категорії «фінансова стабільність банківської системи» проведено систематизацію і ранжування її ключових складових за допомогою процедури контент-аналізу — з погляду теоретичного підходу і підходу центральних банків різних країн. Виокремлено спільні складові, які включено до складу трактування досліджуваного поняття.

Підкреслено важливість уведення до складу дефініції «фінансова стабільність банківської системи» критерію ефективності та визначено її зв'язок з фінансовою стабільністю, що передбачає не тільки постійну, а й ефективну здатність до виконання покладених функцій.

Доведено важливість введення у склад досліджуваної категорії ризикової складової, яка в сучасних умовах банківської діяльності недостатньо конкретизована теоретично, але практично введена до складу відповідних макропруденційних процедур.

Ключові слова: банківська система, фінансова стабільність, контент-аналіз, компоненти, ранжування, ефективність, ризики.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 2; бібл.: 66.

ON THE QUESTIONNAIRE ON THE CONCEPTUAL APPARATUS OF FINANCIAL STABILITY OF THE BANKING SYSTEM

Pohorelenko Nataliia,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEL «Banking University»
e-mail: pogorelenko.n.p@gmail.com

Abstract. The article is devoted to the definition of meaningful characteristics of the notion «financial stability of the banking system», which allows to isolate and systematize the most important ones, distinguish them from other related concepts, and further use it in the process of developing tools for ensuring the financial stability of the banking system.

For the allocation of content components and clarification of the concept of «financial stability of the banking system», content analysis was used, which is a formalized method of analysis of textual and graphical information, the main and central tool of which is the system of categories.

Based on the study of the content of the category «financial stability of the banking system», the systematization and ranking of its key components were carried out through the content analysis procedure — in terms of the theoretical approach and approach of the central banks of different countries.

The common components are singled out, which are included in the structure of the own interpretation of the investigated concept. The importance of introducing into the definition of «financial stability of the banking system» the criterion of efficiency is emphasized and its connection with financial stability is defined, which implies not only constant, but also effective ability to perform the assigned functions.

The importance of introducing into the composition of the investigated category of risk component is proved, which in the current conditions of banking activity is not sufficiently specified theoretically, but is practically included in the composition of the relevant macroprudential procedures.

Keywords: banking system, financial stability, content analysis, components, ranking, efficiency, risks.

Formulas: 0; fig.: 5; tabl.: 2; bibl.: 66.

К ВОПРОСУ О ПОНЯТИЙНОМ АППАРАТЕ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ

Погореленко Наталья Петровна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Харьковского образовательного-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: pogorelenko.n.p@gmail.com

Аннотация. Посвящено определению составляющих характеристик понятия «финансовая стабильность банковской системы». Для выделения сущностных составляющих и уточнения понятия «финансовая стабильность банковской системы» использован контент-анализ, который является формализованным методом анализа текстовой и графической информации, основным и центральным инструментом которого выступает система категорий.

На основе исследования содержания категории «финансовая стабильность банковской системы» проведено систематизацию её ключевых составляющих с помощью процедуры контент-анализа — с точки зрения теоретического подхода и подхода центральных банков разных стран. Выделено общие составляющие, которые включены в состав трактовки данного понятия.

Подчёркнуто важность ввода в состав дефиниции «финансовая стабильность банковской системы» критерия эффективности и определено её связь с финансовой стабильностью, что предусматривает не только постоянную, но и эффективную способность выполнять возложенные функции.

Доведено важность введения в состав исследуемой категории рискованной составляющей, которая в современных условиях банковской деятельности недостаточно конкретизирована теоретически, но практически введена в состав соответствующих макропруденциальных процедур.

Ключевые слова: банковская система, финансовая стабильность, контент-анализ, компоненты, ранжирование, эффективность, риски.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 2; библи.: 66.

Вступ. Головною умовою перебудови банківської системи України залишається її дієвість і функціональна спрямованість щодо потреб економічного розвитку країни, функціонування окремих суб'єктів господарювання, виконання зобов'язань перед клієнтами банків і надання фінансових послуг населенню. Досягнення цих цілей вимагає за потребу говорити про стабільність функціонування банківської системи. Це зумовлює не тільки переосмислення ролі та значення фінансової стабільності банківської системи для забезпечення функціонування і розвитку економічної системи країни, а й дослідження понятійного апарату фінансової стабільності банківської системи та, відповідно, ранжування його основних аспектів для подальшого практичного використання.

Аналіз останніх досліджень і постановка завдання. Необхідною відправною точкою для визначення і змістовного наповнення складових механізму забезпечення фінансової стабільності банківської системи, а також формування переліку параметрів для вимірювання її рівня є встановлення ключових компонентів фінансової стабільності. Попри значну кількість робіт, присвячених функціонуванню банківської системи, наразі відсутня усталена думка відносно найбільш важливих характеристик її фінансової стабільності. Крім того, недостатньо чітко окресленими залишаються питання зіставлення понять «фінансова стійкість» і «фінансова стабільність», що зумовлюється різноманітністю підходів до їх трактування та взаємо-

проникненням ознак, які їх формують. Розмежування означених понять дозволить виділити властивості, які притаманні саме фінансовій стабільності банківської системи, і врахувати їх при розробленні напрямів її забезпечення.

Для вирішення цих питань вважаємо за доцільне дотримуватись такої послідовності етапів:

1) узагальнення підходів до розгляду понять «стійкість банківської системи» і «стабільність банківської системи»;

2) проведення контент-аналізу поняття «фінансова стабільність банківської системи» і виділення його найбільш важливих змістовних характеристик.

Аналіз досліджень із розкриття сутності та змісту стійкості та стабільності банківської системи дозволяє виділити дві групи робіт, де:

— перша група наявних досліджень сконцентрована на теоретичному узагальненні поставленого питання. До таких досліджень, зокрема, можна віднести праці Г. М. Азаренкової та О. Г. Головки [1], О. І. Барановського [2], О. В. Дзюблюка і Р. В. Михайлюк [3], Ж. М. Довгань [4; 5], А. Т. Кияк [6], В. В. Коваленко [7], О. В. Крухмаль [8] та ін. У їхніх роботах на теоретичному рівні розкриваються такі поняття, як «стійкість» і «стабільність» відносно функціонування як окремого банку, так і банківської системи. При цьому достатньо вагомий внесок у розвиток відповідних теоретичних аспектів привнесли зарубіжні науковці, що розглядали загальні питання стабільності та стійкості

економічних систем, зокрема: У. Ален і Г. Вуд [9], А. Крокет [10], Х. Мінські [11], Ф. Мишкін [12], Р. Фергюсон [13], Г. Шиназі [14] та ін.;

— друга група досліджень, де параметри стійкості та стабільності функціонування банківської системи формуються на основі аналітичних показників. Цей підхід має практичну спрямованість щодо розкриття стійкості та стабільності функціонування банківської системи, де аналізується стійкість і стабільність функціонування банківської системи з погляду різних статистичних даних, у яких аналіз стійкості та стабільності функціонування банківської системи здійснюється на основі окремих показників, які характеризують відповідні різновиди діяльності банків щодо забезпечення стабільності.

Масивний блок емпіричних досліджень, зокрема реалізації комплексних підходів до оцінювання стійкості або стабільності банківської системи, представлено в роботах таких вітчизняних дослідників як: О. С. Безродна [15], В. В. Коваленко і Ю. О. Гаркуша [16], В. І. Міщенко та О. К. Малютін [17], І. М. Чмутова і В. Біляева [18] та ін.

Звернімо увагу на те, що дослідники визначають стійкість і стабільність як щодо окремого банку, так і для банківської системи в цілому.

Виходячи із загального розуміння поняття «стійкість» як здатності протягом певного часу зберігати і виявляти свої властивості, не піддаючись сукупності різних зовнішніх і внутрішніх впливів, О. В. Дзюблюк і Р. В. Михайлюк [3, с. 27—28] визначають змістовність зазначеної дефініції як характеристику стану рівноваги (об'єкта, системи), що відображає здатність зберігати певні властивості, незмінним їхнє функціональне призначення, незважаючи на можливі ризики, вплив зовнішніх факторів і внутрішні трансформації (випадкові чи передбачувані). Тому, на думку вказаних авторів, поняття «стійкість» у зазначеному вище контексті не розрізняється на рівні функціонування банку і банківської системи.

Поряд з цим, О. В. Дзюблюк і Р. В. Михайлюк [3, с. 35], як і В. В. Коваленко [7, с. 9] роблять наголос на розумінні окремих різновидів поняття «стійкість», де, зокрема, визначаються організаційно-функціональна стійкість і фінансова стійкість банку та такі різновиди організаційно-функціональної стійкості, як кадрова, ділова, операційна тощо. Звісно, таке розуміння різновидів поняття «стійкість» у сфері банківської діяльності є цілком ґрунтовним. Проте варто враховувати спрямованість банківської діяльності, яка уособлюється, перш за все, завданням щодо перерозподілу фінансових потоків. Відтак питання пріоритетності різновидів стійкості як окремого банку, так і банківської системи повинно розглядатись щодо фінансової стійкості. Доречність такого врахування пов'язано також з тим, що окремі різновиди стійкості у сфері банківської діяльності можуть бути визначені

через ланцюжкові зв'язки саме із поняттям «фінансова стійкість».

Тому приходимо до того, що «фінансова стійкість» є утворювальною складовою поняття «фінансова стабільність» як на рівні функціонування банку, так і банківської системи. При цьому організаційна стійкість банківської системи може розглядатись як необхідна умова досягнення фінансової стійкості такої системи, ураховуючи її основи завдання і принцип системності в її формуванні.

Утім, аналізуючи окремі дефініції поняття «фінансова стійкість банку», можна зробити висновок, що більшість дослідників визначають її з позиції окремого банку як певну характеристику його діяльності, яка може розкриватись у формі тих або інших показників, їхньої сукупності або прояву певних властивостей щодо протидії ризикам і здатності виконувати свої функції. Так, наприклад:

— Л. П. Белих [19] констатує, що рівень фінансової стійкості визначають прибутковість банку і його здатність виплачувати дивіденди за акціями;

— В. В. Вітлінський і О. В. Пернарівський [20, с. 62] розглядають фінансову стійкість як відповідність (невідповідність) діяльності банку основним плановим (нормативним) узагальнюваним показникам;

— В. М. Кочетков [21] підкреслює, що фінансова стійкість — це спроможність банку як системи трансформування ресурсів банку (персоналу, фінансових ресурсів, активів, обладнання та інформаційних технологій) з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком виконувати свої функції в ринковому середовищі, попри вплив ендегенних та екзогенних факторів;

— В. П. Пантелеев і С. П. Халява [22] доводять, що фінансова стійкість — це своєрідне перевищення доходів над витратами;

— А. В. Олійник і Г. С. Суцук [23, с. 160] визначають фінансову стійкість через зв'язок із стабільністю і зауважують, що фінансова стійкість банку є складовою характеристикою фінансової стабільності, його надійності, показниками якої, у свою чергу, є капітальна стійкість, ліквідність, прибутковість і ризик банку;

— В. В. Пірог [24, с. 174] фінансову стійкість банку розглядає як характеристику стану рівноваги, що відображає здатність зберігати певні властивості, незмінним функціональне призначення, незважаючи на можливі ризики і вплив зовнішніх факторів, що обумовлюють внутрішні трансформації;

— Д. В. Завадська [25] зазначає, що фінансова стійкість відображає фінансовий стан банківської установи в наявному середовищі. З урахуванням цього дослідниця визначає доцільність виділення основних параметрів, що визначають фінансову стійкість банку, до яких відносить: соціально-політичну ситуацію у країні, її загальноекономічний стан, стан фінансового ринку і внутрішню стійкість банку.

На думку Р. С. Квасницької та І. В. Хаврусь [26, с. 149], фінансова стійкість банку характеризує його здатність у динамічних ринкових умовах здійснювати ефективну діяльність, спрямовану на виконання його функцій, забезпечення надійності та оперативності обслуговування клієнтів, а також збільшення власних прибутків, із мінімальним ризиком і в умовах дії негативних екзогенних та ендегенних факторів.

Разом з цим, розкриваючи змістовність фінансової стійкості банківської системи, більшість науковців наголошують, перш за все, на інтегральній характеристиці розкриття такого визначення:

— фінансова стійкість банківської системи — це певний інтегральний показник, що характеризує спроможність системи та її складових економічних підсистем функціонувати і розвиватися відповідно до загальноекономічного та соціально-політичного становища держави [3, с. 44];

— фінансова стійкість банківської системи — це комплексна характеристика [8, с. 8];

— фінансова стійкість банківської системи — це комплексний позитивний стан, який характеризується розвитком якісних параметрів її діяльності [27, с. 234];

— фінансова стійкість банківської системи — це комплексна характеристика, що визначає здатність системи виконувати базові і нові функції незалежно від характеру зовнішніх впливів, у тому числі на основі якісної зміни своєї структури [28, с. 2—3];

— фінансова стійкість банківської системи — внутрішня характеристика здатності банківської системи нівелювати внутрішні диспропорції та абсорбувати зовнішні шоки, у повному обсязі виконувати всі свої функції [29, с. 9].

Чогось невідповідного і суперечливого в такому визначенні фінансової стійкості банківської системи нічого нема. Насамперед, це пов'язано з тим, що банківська система — це певна організаційна побудова (угруповання) за системним принципом сукупності різних банків.

Слід зазначити, що в науковій літературі трапляються й інші підходи до визначення поняття «фінансова стійкість банківської системи».

Так, В. В. Бобиль [30, с. 12] визначає саме як систему з мінімальним рівнем фінансових ризиків, який досягається за умов реалізації ефективної політики управління капіталом, активами, ліквідністю, прибутком і рентабельністю депозитних установ.

В. В. Коваленко [8, с. 50] розуміє стан, за якого: вона здатна ефективно і безперервно сприяти міжчасовому руху ресурсів, абсорбувати стресові події і шоки фінансової системи та реальної економіки; майбутні ризики визначаються та оцінюються з прийнятною точністю.

Б. Ю. Кишакевич і І. В. Климкович [31, с. 70] фінансову стійкість банківської системи також трактують

з урахуванням її здатності виконувати всі свої функції в повному обсязі, не зважаючи на вплив зовнішніх шоків і внутрішніх дестабілізуючих факторів, а також її здатність до самоорганізації та прогнозування потенційних фінансових проблем. При цьому дослідники виділяють основну характеристику фінансової стійкості — це протистояння і згладжування різного роду шоків, що спричиняють негативний вплив як на фінансову систему в цілому, так і на окремі її елементи.

О. М. Афанасьєва [32] при поглибленні змісту фінансової стійкості банківської системи також більше робить акцент на факторах зовнішнього середовища, які найбільше впливають на її поточний стан, зокрема кризові процеси у фінансово-економічній сфері, кон'юктурні фактори, політика центрального банку, експансія іноземних банків і кримінальні процеси. На її думку, фінансова стійкість банківської системи є якісною характеристикою її стану, за якого реалізуються сутність і призначення як банківської системи в цілому, так і окремих банків; відображає здатність зберігати поточний стан за наявності зовнішніх збурень, на які банки самі вплинути не можуть. У контексті розгляду стійкості банківської системи з позиції стійкості банків дослідниця наголошує на важливості відстеження тенденцій зміни їхніх основних ключових параметрів — обсягу і структури активів, обсягу капіталу.

Що стосується визначення понять «фінансова стабільність банку» і «фінансова стабільність банківської системи», серед дослідників представлені такі погляди.

Так, О. Ю. Литовченко і А. А. Ходжакова [33] визначають її як здатність банку до постійного розвитку, що являє собою поступовий, динамічний рух в умовах конкурентного ринку в межах обраної стратегії.

Л. Ю. Петриченко трактує фінансову стабільність банку як стан сукупності фінансових відносин банку, що забезпечує неперервне функціонування і розвиток [34].

О. Г. Головка і Г. М. Азаренкова [1] під фінансовою стабільністю банку розуміють можливість протягом певного часу зберігати рівноважний стан у розрізі окремих напрямів фінансових відносин банку, проявом чого слід вважати допустиме відхилення від лінії тренду обраного показника в часі, що визначає збалансованість стану банку.

О. І. Барановський [2] та І. В. Ларіонова [35] стабільність банківської системи визначають як здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу. При цьому, на думку О. І. Барановського, стабільність має дві важливі характеристики: стійку рівновагу (збалансований стан, за якого відсутня тенденція до зміни) і надійність [2, с. 78].

У роботах С. Л. Єрмакова [36, с. 58] і А. Т. Кияк [6, с. 145] фінансова стабільність банківської системи

розглядається як здатність банків безперервно виконувати свої функції протягом порівняно тривалого періоду часу, навіть в умовах шоків. У свою чергу, Т. В. Жукова [37, с. 166] також надає схоже трактування, але уточнює особливості функціонального навантаження банківської системи, зокрема її роль як фінансового посередника в економіці.

У науковій праці [38, с. 29—34] стабільність банківської системи розглядають як комплексне поняття, що повинно поєднувати такі характеристики: стабільності функціонування, стабільності розвитку і структури банківської системи. При цьому стабільність функціонування передбачає безперервність виконання її функцій: алокації ресурсів, трансформації заощаджень в інвестиції, сприяння реалізації базових соціальних функцій держави і зміцнення фінансового суверенітету держави. Стабільність розвитку банківської системи характеризується позитивною функціональною динамікою, поліпшенням показників банківського сектору, розвитком банківських послуг і технологій. У свою чергу, стабільність структури — це схильність елементів банківської системи до визначеної моделі функціонування та незмінності цієї схильності в часі. Кожний із компонент стабільності відповідають окремі параметри: стабільності функціонування — якісно нові та великі за обсягом пасиви банківської системи, розширення активних операцій, якісне банківське управління, удосконалена модель банківського регулювання і нагляду; стабільності розвитку — позитивна динаміка показників банківського сектору, розвиток банківських технологій, розроблення інноваційних банківських продуктів; стабільності структури — концентрація і консолідація банківського сектору, скорочення питомої ваги державних банків, захист від надмірної участі іноземного капіталу в банківському секторі.

Г. О. Варваренко і В. В. Сінельнік пропонують таке визначення поняття «фінансова стабільність», що також досить тісно корелює зі змістом стабільності банківської системи: динамічна характеристика спроможності економічної системи до ефективної трансформації фінансових ресурсів і ризиків при інвестиційно-інноваційній спрямованості використання грошових коштів за ефективного виконання своїх функцій і здатності забезпечувати цілеспрямований розвиток реального сектору економіки, поглинаючи вплив негативних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища [39].

В. В. Коваленко і Ю. О. Гаркуша [16, с. 37] під фінансовою стабільністю банківської системи розуміють міру повноти і якості вирішення завдань, поставлених перед нею, виконання банківською системою своєї місії, що забезпечує досягнення позитивного фінансового результату.

Д. Д. Абишева [40, с. 224] акцентує увагу на тому, що фінансову стабільність банківської системи доцільно

тракувати як її здатність залишатися непорушною за прояву системного ризику, причиною виникнення якого є руйнівна діяльність системних банків, і зберегти свою цілісність у динаміці.

У роботі [41] фінансову стабільність банківської системи визначено як її здатність зберігати фінансову ліквідність і здатність окремих банків покривати за рахунок власних ресурсів збитки і ризик, який є невід'ємною складовою їхньої діяльності.

Д. В. Панов [42, с. 189] до основних критеріїв, що визначають фінансову стабільність банківської системи, відносить такі: це діапазон станів, а не деяка точка оптимуму; фінансова стабільність банківської системи відрізняється від сумарної фінансової стабільності окремих банків; вона забезпечується завдяки узгодженій роботі органів банківського нагляду і контролю діяльності банків, а також внутрішнім балансуєчим механізмам банківської системи.

В. В. Зражевський [43, с. 35] наголошує на тому, що стабільність банківської системи багато в чому визначається не тільки рівнем конкурентоспроможності і демонстрацією стійкого зростання, а й сукупним рівнем ризику.

Тому можна стверджувати, що між поняттями як «фінансова стійкість банку», так «фінансова стабільність банку» і поняттями «фінансова стійкість банківської системи» та «фінансова стабільність банківської системи» існує щільний взаємозв'язок. При цьому такий зв'язок обумовлюється як основними завданнями функціонування банківської систем, так і її організаційною структурою.

Що стосується безпосереднього зіставлення понять «стійкість» і «стабільність» відносно здійснення банківської діяльності, у науковій літературі знайшли своє відображення різні погляди. Так, окремі напрацювання відносно цього питання знайшли відображення в роботах О. М. Афанасьєвої [32], О. І. Барановського [2], Ж. М. Довгань [5], Т. В. Жукової [37], В. В. Іванова [44], В. В. Лавренюка [45], О. В. Крухмаль [8], Д. В. Завадської [25], А. В. Фалюти [46], В. В. Коваленко і Ю. О. Гаркуші [16], Д. В. Панова [42]. Чітке розмежування цих понять є вкрай важливим і дозволить уникнути некоректного оперування зазначеними термінами.

Розглядаючи стабільність щодо двох важливих характеристик — стійкої рівноваги і надійності, О. І. Барановський [2, с. 78] зауважує, що стосовно банківської системи стійкість є більш вузьким поняттям, аніж стійка рівновага. Це пов'язано з тим, що стійкість визначається на конкретний момент часу (у статичі) чи порівняльній статичі та характеризує здатність системи виконувати властиві їй функції і відповідати основним нормативним показникам.

Т. В. Жукова робить висновок, що «стабільність» необхідно застосовувати, здебільшого, щодо банківської системи в цілому, а «стійкість» і щодо банку [37, с. 166]. Схожі рекомендації представлені й у роботі

В. В. Лавренюка [45]. У свою чергу, у роботі В. В. Коваленко і Ю. О. Гаркуші [16, с. 37] така позиція піддається критиці і науковці не погоджуються із думкою, що «стабільність» доцільно розглядати на макрорівні, а «стійкість» — на мікрорівні, адже фінансову стабільність можна визначати і для окремої фінансової інституції.

На думку О. В. Крухмаль [8], стабільність і стійкість як характеристики якості банківської системи досить близькі поняття. Але на відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність акцентує увагу на здатності до постійного відтворення.

В. В. Лавренюк зауважує, що стабільність є ширшим поняттям, а стійкість — основою її забезпечення. Розглядаючи відмінності між стійкістю і стабільністю з позиції часового критерію, автором також зроблено наголос на тому, що стан стабільності можна розглядати як певний коридор, у межах якого проходить траєкторія розвитку системи. Виходячи з відповідних висновків, стабільність системи — це сукупність стійких станів об'єктів, що входять до системи [45, с. 55—56].

Л. А. Бондаренко і М. В. Тарасенко [47] зазначають, що стабільність банку, на відміну від стійкості, слід розуміти як незмінність певного стану або рівня протягом певного (довгого) часу.

А. В. Фалюта [46] зауважує на тому, що, на відміну від стійкості банку, стабільність передбачає наявність певного строку функціонування і пов'язану з ним динаміку розвитку. За таких умов стійкість банку є лише однією зі складових, що забезпечують стабільність його функціонування, і тому «стійкість банку в часі» можна назвати стабільністю банку [46, с. 8]. Близькі за суттю висновки зроблено в роботі російського дослідника Д. В. Панова [42, с. 199], який досить чітко розмежовує ці поняття і робить наголос на тому, що стійкість більшою мірою характеризує здатність банку протистояти зовнішнім і/або внутрішнім загрозам, зазвичай короткострокового характеру. Водночас стабільність банку передбачає його надійну, стійку роботу протягом тривалого періоду часу. З урахуванням цього всі висновки, які зроблені відносно стійкості, є справедливими й для стабільності.

Також можна навести визначення В. В. Іванова щодо розуміння стійкості банку як стабільності його діяльності у світлі середньо- і довготермінової перспективи [44, с. 28]. Тобто різниця між стійкістю і стабільністю полягає в часі протидіяти внутрішнім і зовнішнім факторам впливу та в змозі протягом різної тривалості часу повертатися в час рівноваги. Інакше кажучи, на відміну від стійкості, яка передбачає здатність системи протистояти силі, стабільність може бути трактована як незмінність тривалого збереження певного стану чи рівня [3, с. 29].

О. М. Афанасєва [32] при визначенні відмінності між стійкістю і стабільністю банківської системи

акцентує увагу на тому, що головним критерієм стійкості банківської системи є здатність виконувати притаманні їй функції, а стабільності банківської системи — здатність відтворювати свою роль в економіці та стабільність банківського законодавства.

Варто також відмітити, що розуміння стабільності більш повно розкривається на підставі врахування розвитку банку або банківської системи. Так, наприклад, О. В. Дзюблюк і Р. В. Михайлюк у своєму дослідженні підкреслюють, що визначення стабільності банку передбачає спроможність банку з плином часу забезпечити зменшення можливих втрат, належну швидкість їх подолання, створюючи тим можливість для досягнення і підвищення рівня стійкості [3, с. 29—32]. Таке поєднання стабільності та розвитку визначається розумінням одного із головних об'єктів ведення банківської діяльності, що уособлюється в рухомості різних фінансових потоків — вхідних і вихідних. При цьому такі фінансові потоки не припиняють свого існування поза межами банків, а перетворюються в інші фінансові потоки, проходячи замкнутий шлях трансформації «... — вхідні фінансові потоки — вихідні фінансові потоки — вхідні фінансові потоки...» з погляду різних економічних агентів [48].

Д. Ю. Усков [49, с. 203] також зазначає, що фінансовий стабільності банку притаманні функції генерування грошового потоку і забезпечення матеріальної основи функціонування банку, формування резервів як у разі несприятливого розвитку ситуації, так і для досягнення ефективного і нового, вищого рівня роботи, а також для забезпечення стабільного поступального розвитку банку за рахунок перерозподілу фінансових потоків.

Відтак поняття «стабільність» розглядається вже як більш вагоме і ширше щодо поняття «стійкість». Тобто за своїми рисами, з погляду врахування поточкового підходу та фактору часу щодо функціонування банку (або банківської системи), розуміння стабільності є більш ширшим, аніж розуміння стійкості.

Отже, метою нашого дослідження є систематизація ключових аспектів поняття «фінансова стабільність банківської системи» за рахунок проведеного на основі контент-аналізу їх ранжування: динамічний аспект; здатність банківської системи безперебійно виконувати свої функції; можливість зберігати рівноважний стан; здатність до постійного розвитку і здатність запобігати ризикам; здатність поглинати шоки і дисбаланси для того, щоб у подальшому використати у процесі оцінювання та розроблення організаційного й аналітичного інструментарію забезпечення фінансової стабільності.

Результати дослідження. Для виділення змістовних складових та уточнення поняття «фінансова стабільність банківської системи» було застосовано контент-аналіз, що є формалізованим методом аналізу текстової та графічної інформації, основним

і центральним інструментом якого виступає система категорій [50].

Перед проведенням безпосередньо контент-аналізу потрібно встановити, який зміст перевіряється і чи маються якісь практичні міркування щодо актуальності вивчення змісту тексту [50, с. 90].

Практичний аспект дослідження сутності поняття «фінансова стабільність банківської системи» полягає в тому, що визначення його змістовних ха-

рактеристик дозволить виділити і систематизувати найбільш важливі, відмежувати їх від інших споріднених понять і в подальшому використати у процесі оцінювання та розроблення інструментарію забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

Послідовність проведення контент-аналізу поняття «фінансова стабільність банківської системи» представлено на *рис. 1*.

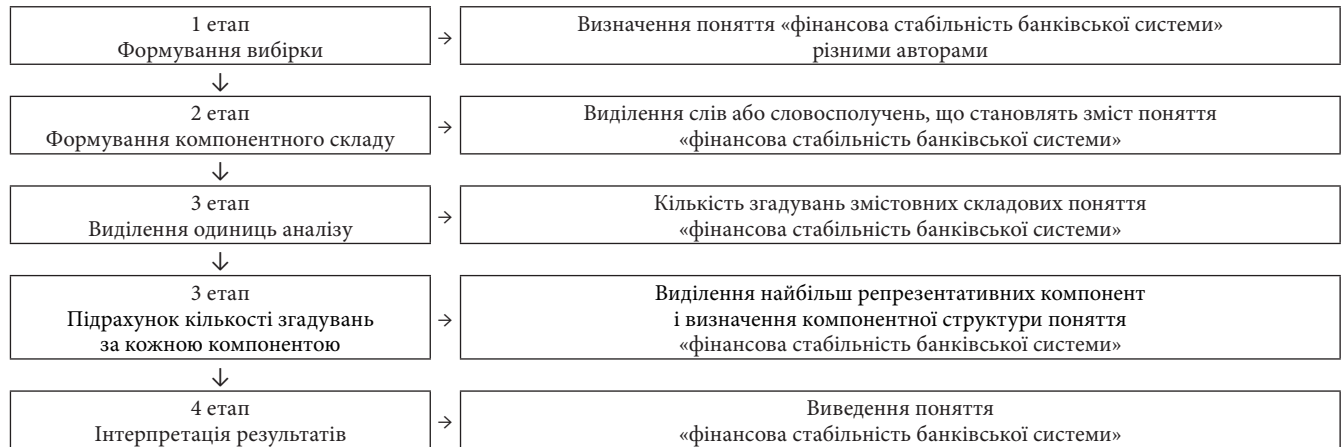

Рис. 1. Послідовність проведення контент-аналізу поняття «фінансова стабільність банківської системи»

Примітка. Складено за [50].

Контент-аналіз базується на принципах формалізації та статистичної значимості, що через відсутність низької частоти повторень забезпечує надійне фіксування потрібних характеристик.

На основі узагальнення поглядів дослідників було сформовано вибірку з визначеннями поняття «фінансова стабільність банківської системи» (*табл. 1*).

Таблиця 1

Компонентний склад поняття «фінансова стабільність банківської системи» згідно з теоретичними підходами

Компонента	Автори
(A1) Здатність до постійного розвитку	О.Ю. Литовченко, А.А. Ходжакова [33], Л.Ю. Петриченко [34], Є.А. Криволевич [38], Г.О. Варваренко [39], О.В. Крухмаль [8], О.М. Афанасьєва [32], О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк [3], А.В. Фалюта [46]
(A2) Динамічний рух	О. Ю. Литовченко, А.А. Ходжакова [33], Є.А. Криволевич [38]
(A3) Стан сукупності фінансових відносин	О.Г. Головки, Г.М. Азаренкова [1], О.Ю. Литовченко, А.А. Ходжакова [33]
(A4) Можливість зберігати рівноважний стан, стійкість	О.Г. Головки, Г.М. Азаренкова [1], О.І. Барановський [2], Д.Д. Абишева [40], О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк [3], І.В. Ларіонова [35], Л.А. Бондаренко, М.В. Тарасенко [47], А.В. Фалюта [46], Д.В. Панов [42]
(A5) Здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім впливам	О.І. Барановський [2], Г.О. Варваренко [39], І.В. Ларіонова [35]
(A6) Здатність безперебійно виконувати функції, завдання	С.Л. Єрмаков [36], В.В. Коваленко, Ю.О. Гаркуша [16], А.Т. Кияк [6], Т.В. Жукова [37], Г.О. Варваренко [39], Є.А. Криволевич [38], П. Смага [51], Г. Шиназі [14], М. Василеску [52], М. Митрович [53]
(A7) Динамічна характеристика, тривалий час	Д.Д. Абишева [40], О.І. Барановський [2], О.В. Дзюблюк, Р.В. Михайлюк [3], І.В. Ларіонова [35], С.Л. Єрмаков [36], А.Т. Кияк [6], Т.В. Жукова [37], Г.О. Варваренко [39], В.В. Лавренюк [45], Л.А. Бондаренко, М.В. Тарасенко [47], А.В. Фалюта [46], Д.В. Панов [42], В.В. Іванов [44], Г. Шиназі [14]
(A8) Здатність запобігати, оцінювати, управляти ризиками	Д.Д. Абишева [40], Г.О. Варваренко [39], В.В. Зражевський [43], Г. Шиназі [14], Й. Соларз [41], Т. Якобсон [54], М. Василеску [52], М. Митрович [53]
(A9) Здатність поглинати шоки/дисбаланси	Г. Шиназі [14], Т. Падоа-Шіоппа [55], М. Василеску [52], В. Аллен, Г. Вуд [9], В. Корбо [56], Я.О. Коріньок [57]
(A10) Позитивний фінансовий результат	В.В. Коваленко, Ю.О. Гаркуша [16], А.В. Фалюта [46]
(A11) Здатність зберігати фінансову ліквідність	А.В. Фалюта [46], Й. Соларз [41]
(A12) Сукупність стійких станів об'єктів системи	В.В. Лавренюк [45]
(A13) Генерування грошового потоку	Д.Ю. Усков [49]

Примітка. Складено автором.

Відповідно до кількості згадувань кожної з компонент поняття «фінансова стабільність банківської системи» у вибірці (рис. 2) для кожної з них було визначено ранги.

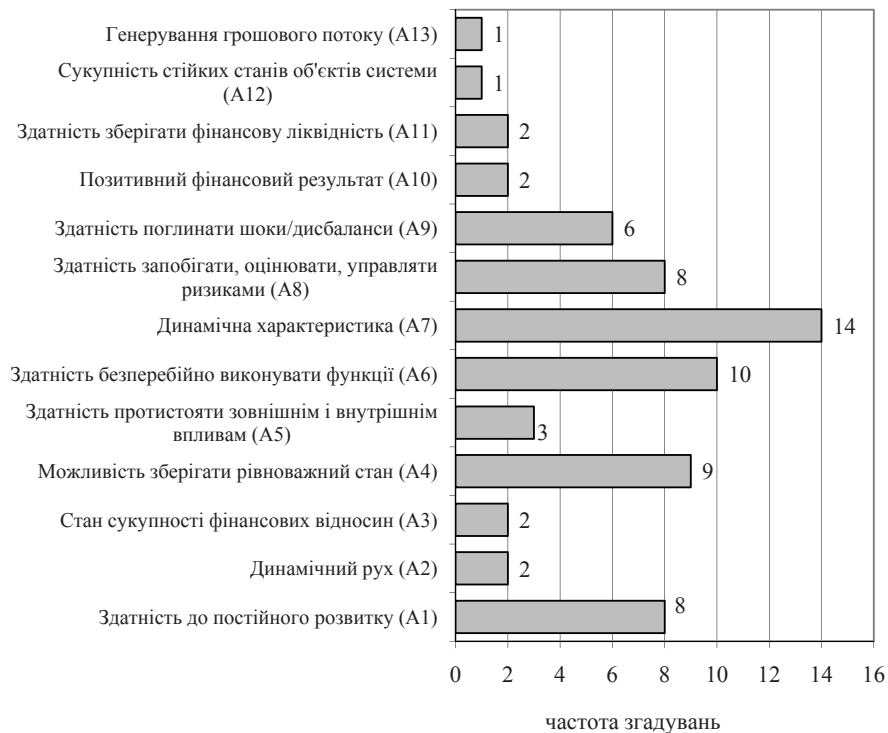

Рис. 2. Частота згадувань компонент поняття «фінансова стабільність банківської системи» у теоретичних підходах

Примітка. Складено автором.

Так, більшість дослідників визнають динамічний аспект фінансової стабільності банківської системи, акцентуючись на збереженні певного рівня або стану протягом тривалого часу.

Другий ранг має здатність банківської системи безперебійно виконувати свої функції, третій — можливість зберігати рівноважний стан, четвертий — здатність до постійного розвитку і здатність запобігати

ризикам, п'ятий — здатність абсорбувати шоки і дисбаланси.

Для забезпечення зв'язку теоретичних підходів з вимогами практики щодо трактування поняття «фінансова стабільність банківської системи» проведено також контент-аналіз на основі визначень фінансової стабільності центральними банками різних країн (табл. 2 і рис. 3).

Таблиця 2

Систематизація компонентного складу поняття «фінансова стабільність» центральними банками

Компонента	Центральний банк країни
(A1) Зміна рівня системного ризику	ЄЦБ, Казахстан
(A2) Відхилення цін на фінансові активи від рівноважних	Люксембург, Вірменія
(A3) Рівень довіри до фінансової системи	Франція, Австрія, Пакистан, Намібія, Ботсвана, Малайзія, ПАР, Уганда
(A4) Забезпечення ефективного функціонування фінансової системи	ФРС, Канада, Франція, Швеція, Німеччина, Данія, Австрія, Ірландія, Польща, Австралія, Мальта, Сербія, Греція, Україна, Ботсвана, Тринідад і Тобаго, Уганда
(A5) Залежність від змісту макроекономічної політики	Албанія, Намібія, Кенія, ПАР, Руанда
(A6) Можливість зберігати рівноважний стан, стійкість	Велика Британія, Швеція, Німеччина, Гонконг, Угорщина, Боснія і Герцеговина, Греція, Україна, Грузія, Замбія, ПАР
(A7) Здатність до безперебійного виконання своїх функцій	Велика Британія, Канада, Швейцарія, Швеція, Німеччина, Данія, Польща, Нова Зеландія, Румунія, Угорщина, Бахрейн, Південна Корея, Естонія, Україна, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Ботсвана, Замбія, Індонезія, Малайзія
(A8) Здатність забезпечення доступу до фінансових послуг	Австрія, Ісландія, Іспанія, Вірменія
(A9) Покриття, перерозподіл і контроль ризиків	Швеція, Німеччина, Бельгія, Ісландія, Ірландія, Іспанія, Італія, Фінляндія, Угорщина, Хорватія, Боснія і Герцеговина, Катар, Кувейт, Латвія, Литва, Грузія, Намібія, Індонезія, Кенія, Уганда
(A10) Зменшення волатильності ринку	Люксембург, Італія, Албанія, Казахстан

Закінчення табл. 2

Компонента	Центральний банк країни
(A11) Здатність до поглинання шоків і дисбалансів	МВФ, ФРС, Швейцарія, Німеччина, Австрія, Ісландія, Ірландія, Чехія, Кіпр, Румунія, Сербія, Албанія, Хорватія, Бахрейн, Корея, Греція, Україна, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Індонезія, Тринідад і Тобаго
(A12) Залежність від розвитку фінансових установ та інфраструктури	Іспанія, Фінляндія, Кіпр, Австралія, Мальта, Румунія, Сербія, Албанія, Хорватія, Кувейт, Південна Корея, Греція, Естонія, Латвія, Грузія, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Пакистан, Намібія, Ботсвана, ПАР, Руанда, Уганда
(A13) Здатність до забезпечення підтримки макроекономічного розвитку країни	ЄЦБ, МВФ, Канада, Швейцарія, Німеччина, Данія, Австрія, Чехія, Австралія, Гонконг, Мальта, Албанія, ОАЕ, Бахрейн, Південна Корея, Греція, Україна, Грузія, Азербайджан, Казахстан, Пакистан, Замбія, Кенія, Лесото, Тринідад і Тобаго

Примітка. Складено автором за даними офіційних сайтів центральних банків 59 країн, які наведено в таблиці.

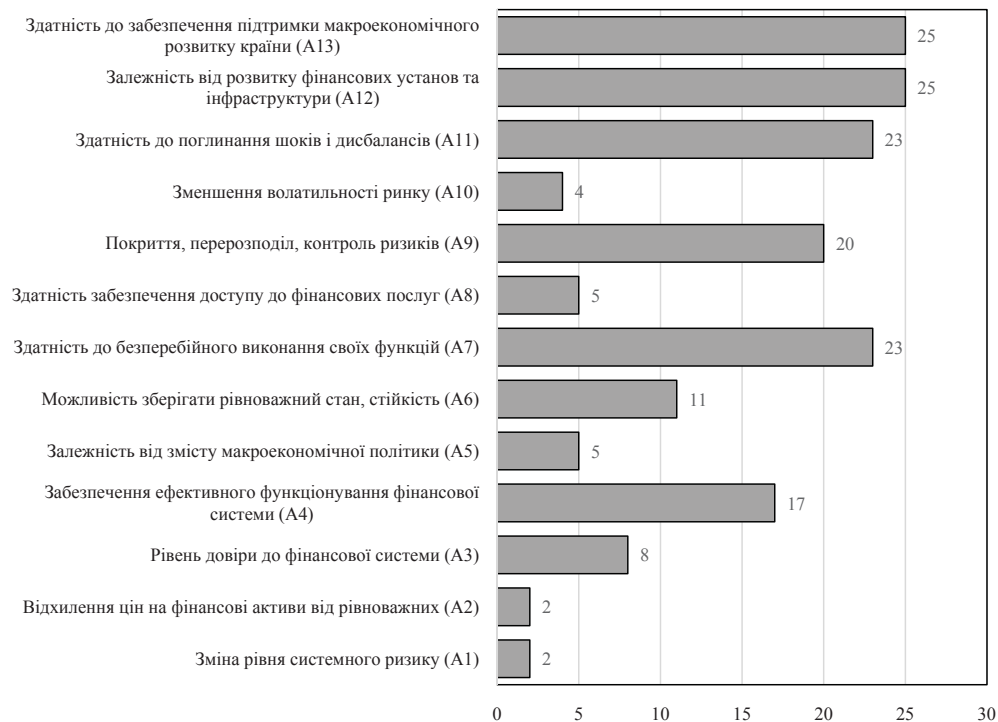

Рис. 3. Частота згадувань компонент поняття «фінансова стабільність банківської системи» (підходи центральних банків)

Примітка. Складено автором

При цьому деякі визначення охоплюють фінансову стабільність усієї фінансової системи. Але враховуючи те, що фінансові системи більшості країн, що розвиваються, є банкоцентричними, а в розвинутих країнах банкам належить провідна роль, ці визначення повною мірою відносять і до фінансової стабільності банківської системи.

Слід зазначити, що за підходами центральних банків ранги компонент поняття «фінансова стабільність банківської системи» розподілилися дещо інакше, ніж у теоретичних підходах. Так, найбільш важливою компонентою центробанками визнана здатність фінансово стабільної банківської системи до підтримки макроекономічного розвитку країни, на другому місці — залежність фінансової стабільності від розвитку фінансових установ та інфраструктури. Також важлива роль відведена здатності банківської системи погли-

нати шоки і дисбаланси, здатності до безперебійного виконання своїх функцій, до покриття, перерозподілу і контролю ризиків, а також забезпечення ефективного функціонування фінансової системи.

Порівняння результатів контент-аналізу поняття «фінансова стабільність банківської системи» за розглянутими підходами подано на рис. 4.

Разом із цим у теоретичних підходах і в підходах центральних банків до визначення фінансової стабільності банківської системи присутні спільні складові, такі як здатність банківської системи безперебійно виконувати функції, абсорбувати шоки і дисбаланси та управляти ризиками, отже, ці характеристики мають бути включені у визначення досліджуваного поняття.

Вважаємо за доцільне спинитись на такій компоненті фінансової стабільності банківської системи, як здатність останньої безперебійно виконувати свої

функції, та уточнити її зміст через введення критерію ефективності, оскільки для досягнення фінансової стабільності необхідним є не просто постійне виконання функцій, а саме ефективне.

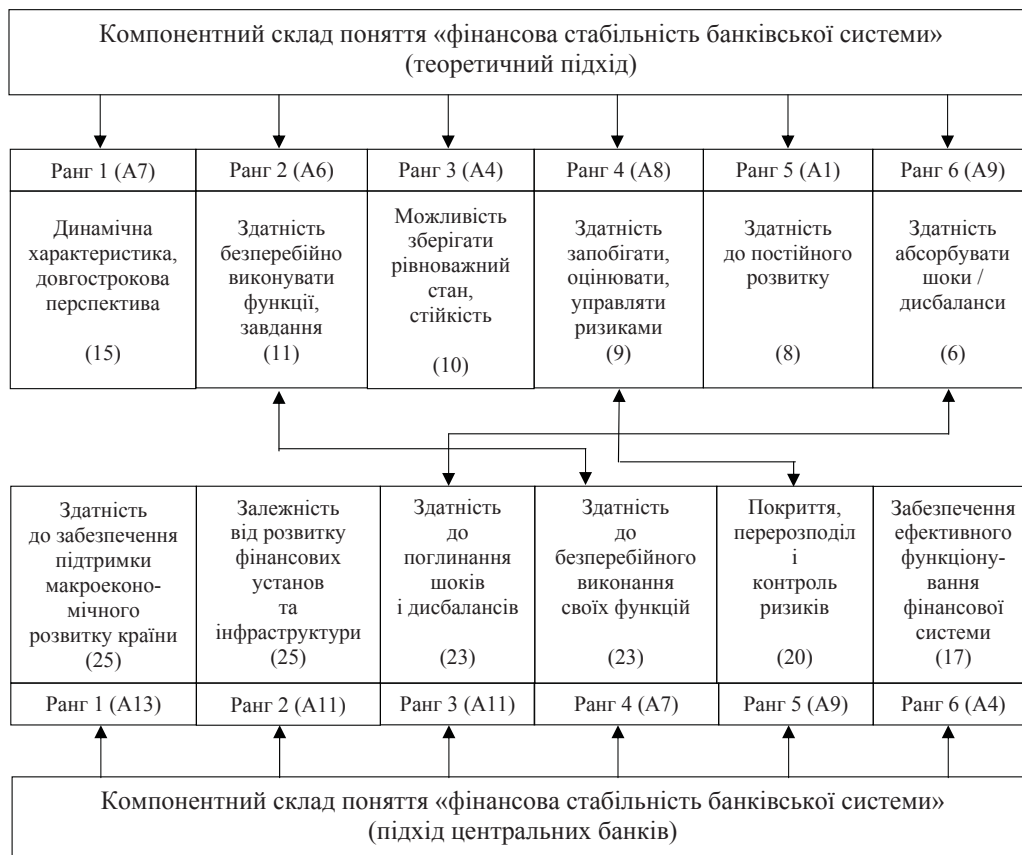

Рис. 4. Порівняння результатів контент-аналізу поняття «фінансова стабільність банківської системи»

Примітка. Складено автором.

Підтвердженням наведеної тези можуть слугувати наукові напрацювання, у яких підкреслюється важливість ефективного функціонування банківської системи і наводиться зв'язок ефективності та фінансової стабільності. Зокрема, ефективність банківської системи вважають умовою фінансової стійкості та стабільності такі науковці, як В. М. Кочетков [21], Р. С. Квасницька та І. В. Хаврусь [26, с. 149], Л. В. Татарінова [60, с. 16], В. В. Бобиль [30, с. 12], В. В. Коваленко [7, с. 50], Г. О. Варваренко і В. В. Сінельнік [39], які вводять критерій ефективності у визначення відповідних дефініцій.

В. В. Коваленко і Г. А. Берновська [59, с. 358] вважають, що ефективність діяльності банків знаходить прояв у їхній спроможності виконувати функції фінансового посередництва, емісійної та стимулювання нагромаджень і виділяють показники операційної ефективності та рентабельності.

Грунтовне дослідження ефективності діяльності банківської системи здійснено Д. В. Шараєвським [60, с. 84], який також пов'язує її з ефективністю виконання функцій банків і виокремлює види ефективності: ефективність витрат, ефективність прибутку, ефективність випуску, які вимірюються співвідношенням результатів до витрат.

Доповнюють таку думку Ж. М. Довгань [5, с. 277] та Є. Ю. Данилюк [61, с. 54—55], пропонуючи визначати ефективність банківської діяльності не лише як «співвідношення витрат на залучення ресурсів та доходів від їх розміщення», а й урахувати взаємозалежності прибутковості з ризиком. Виходячи з цього, дослідник [61] розуміє під економічною ефективністю діяльності банків максимальну прибутковість за допустимого рівня ризику, а індикаторами її оцінки вважає дохід, прибуток, рентабельність (активів, капіталу, витрат, чисту процентну маржу, чистий спред), RAROC (risk-adjusted return on capital).

Н. В. Данік та І. Ю. Рудь [62, с. 804—806], М. Г. Марич [63, с. 64], Я. І. Чайковський [64, с. 155—157] розглядають ефективність функціонування банківської системи в широкому сенсі й аналізують її з використанням загальних фінансових і економічних показників, зокрема результативних. Така думка знаходить підтримку в роботі Т. Г. Карчевої [65, с. 13], яка вважає, що найбільш доцільно дотримуватися підходу до трактування ефективності банківської системи як її загального фінансового стану. Відповідно до цього ефективність є характеристикою «результативності діяльності та використання ресурсів, досягнення

поставлених цілей, індикатором загального стану та розвитку банківської системи». При цьому критеріями ефективності банківської системи виступають: допустимий рівень ліквідності і платоспроможності; достатній і стабільний рівень прибутковості; надійність щодо допустимого рівня ризиків; стабільний розвиток банківської системи; результативність взаємодії із зовнішніми системами; конкурентоспроможність

банківської системи [65, с. 25]. Згідно із цим підходом, «ефективність банківської системи» є ширшим поняттям, ніж «фінансова стабільність».

Ураховуючи викладене і дотримуючись позиції, що ефективність є складовою фінансової стабільності, співвідношення зв'язків між фінансовою стабільністю та ефективністю банківської системи можна представити так, як це відображено на *рис. 5*.

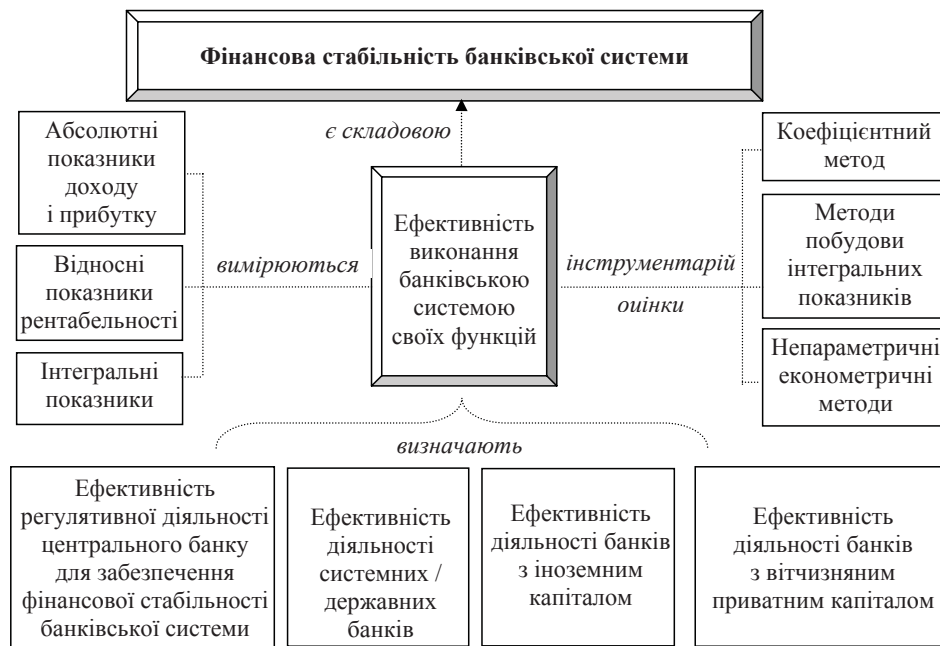

Рис. 5. Зміст і показники ефективності банківської системи та її взаємозв'язок із фінансовою стабільністю

Примітка. Складено автором.

При розгляді фінансової стабільності та ефективності банківської системи слід звернути увагу на виділення як умовами їх забезпечення спроможності банків генерувати фінансові потоки [66]. У цілому погоджуючись із такою думкою, водночас зауважимо, що фінансова стабільність банківської системи визначається не лише здатністю створювати грошові потоки, а більшою мірою забезпечувати пропорційну динаміку вхідних і вихідних фінансових потоків, що характеризується поняттям «когерентність» (англ. *coherence*, *coherency* — зв'язність, зв'язок, узгодженість). Таким чином, ґрунтуючись на проведеному вище узагальненні та зроблених висновках, пропонуємо під фінансовою стабільністю банківської системи розуміти її довгострокову здатність до збереження стану стійкої рівноваги, ефективного виконання функцій, постійного розвитку, протидії збурювальним факторам і ризикам за умови когерентності вхідних і вихідних фінансових потоків.

Висновки. Проведений для конкретизації понятійного апарату забезпечення фінансової стабільності

банківської системи контент-аналіз дозволив установити ключові змістовні складові поняття «фінансова стабільність банківської системи»: динамічна характеристика банківської системи, її здатність ефективно виконувати свої функції; можливість зберігати рівноважний стан, постійно розвиваючись; здатність запобігати ризикам; здатність абсорбувати шоки/дисбаланси.

Підкреслено важливість введення до складу дефініції «фінансова стабільність банківської системи» критерію ефективності та визначено її зв'язок із фінансовою стабільністю, що передбачає не тільки постійну, а й ефективну здатність до виконання покладених функцій.

Отримані результати дозволили також дійти висновку щодо важливості введення у склад досліджуваної категорії ризикової складової, яка в сучасних умовах банківської діяльності недостатньо конкретизована теоретично, але практично введена до складу відповідних макропруденційних процедур.

Список використаної літератури

1. Азаренкова Г. М. Финансовая стабильность банка в современных условиях хозяйствования / Г. М. Азаренкова, Е. Г. Головки // Развитие финансовых отношений в условиях становления инновационной экономики : монография / под науч. ред. д-ра экон. наук, проф. Т. Н. Флигинских, д-ра экон. наук, проф. М. В. Владыка, канд. экон. наук, доц. Ю. В. Всяких. — Белгород : ИД «Белгород», 2012. — С. 49—67.
2. Барановський О. І. Стійкість банківської системи України / О. І. Барановський // Фінанси України. — 2007. — № 9. — С. 75—87.
3. Дзюблук О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія / О. В. Дзюблук, Р. В. Михайлюк. — Тернопіль : Терно-граф, 2009. — 316 с.
4. Довгань Ж. Концептуальні засади дослідження фінансової стійкості банківської системи / Ж. Довгань // Економічний аналіз. — 2011. — Вип. 8. — Ч. 1. — С. 373—376.
5. Довгань Ж. М. Взаємозв'язок фінансової стійкості, стабільності, безпеки, надійності та ефективності банківської системи / Ж. М. Довгань // Сталий розвиток економіки. — 2011. — № 3. — С. 275—278.
6. Кияк А. Т. Фінансова стабільність банківської системи України на сучасному етапі розвитку національної економіки / А. Т. Кияк // Вісник Одеського національного університету. Економіка. — 2016. — Вип. 3. — Т. 21. — С. 143—148.
7. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи: методологія і практика : монографія / В. В. Коваленко. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 228 с.
8. Крухмаль О. В. Оцінка фінансової стійкості на підставі визначення критеріїв динамічної стабільної діяльності банку / О. В. Крухмаль // Актуальні проблеми економіки. — 2006. — № 9. — С. 45—46.
9. Allen W. Defining and achieving financial stability [Electronic resource] / W. Allen, G. Wood // Journal of financial stability. — 2006. — Available at : <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1572308906000209?via%3Dihub>.
10. Crockett A. Why is financial stability a goal of public policy? / A. Crockett // Maintaining financial stability in a global economy: symposium proceedings / Federal Reserve Bank of Kansas City. — 1997. — Is. Q IV. — P. 5—22.
11. Minsky H. P. The Financial Instability Hypothesis [Electronic resource] / H. P. Minsky // The Jerome Levy Economics Institute of Bard College : Working Paper. — 1992. — May. — № 74. — Available at : <http://www.levyinstitute.org/publications/the-financial-instability-hypothesis>.
12. Mishkin F. Global financial instability: framework, events, issues / F. Mishkin // Journal of economic perspectives. — 1999. — Vol. 13. — № 4. — P. 3—20.
13. Ferguson R. Should financial stability be an explicit Central bank objective? [Electronic resource] / R. Ferguson // Monetary stability, financial stability and the business cycle: five views, BIS Paper. — 2003. — № 18. — Available at : <https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap18.pdf>.
14. Schinasi G. Defining financial stability [Electronic resource] / G. Schinasi // IMF Working Paper. — 2004. — № WP/04/187. — Available at : <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04187.pdf>.
15. Безродна О. С. Теоретико-методичні аспекти оцінювання фінансової стабільності банківської системи / О. С. Безродна, В. О. Лесик // Проблеми економіки. — 2017. — № 2. — С. 251—263.
16. Коваленко В. Теоретичні та методичні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи / В. Коваленко, Ю. Гаркуша // Вісник Національного банку України. — 2013. — № 9. — С. 35—40.
17. Міщенко В. Інструментальне забезпечення стабільності банківської системи на основі розробки агрегованого індексу / В. Міщенко, О. Малютін // Вісник Національного банку України. — 2015. — № 4. — С. 32—37.
18. Chmutova I. Indicators of Financial Stability of the Ukrainian Banking System / I. Chmutova, V. Biliaieva // International Journal of Managerial Studies and Research. — 2015. — Vol. 3. — Is. 7. — July. — P. 95—103.
19. Белых Л. П. Устойчивость коммерческих банков. Как банкам избежать банкротства / Л. П. Белых. — Москва : Банки и биржи, 1996. — 192 с.
20. Вітлінський В. В. Визначення рейтингу банку всередині вибірки / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський // Вісник Національного банку України. — 1999. — № 2. — С. 61—64.
21. Кочетков В. М. Організація управління фінансовою стійкістю банку ринкових умовах : монографія / В. М. Кочетков. — Київ : Вид-во Європейського університету, 2003. — 300 с.
22. Пантелєєв В. Фінансова стійкість комерційного банку: проблеми регулювання / В. Пантелєєв, С. Халява // Банківська справа. — 1996. — № 1. — С. 32—35.
23. Олійник А. В. Управління фінансовою стійкістю банків / А. В. Олійник, Г. С. Суцук // Вісник Хмельницького національного економічного університету. Економічні науки. — 2010. — № 5. — Т. 4. — С. 159—163.
24. Пірог В. В. Вплив ризиків на фінансову стійкість комерційного банку / В. В. Пірог // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Економічні науки. — 2014. — № 2. — С. 173—178.
25. Завадська Д. В. Особливості забезпечення фінансової стійкості банків України / Д. В. Завадська // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2011. — Вип. 3. — С. 73—79.

26. Квасницька Р. С. Управління ризиками як елемент забезпечення фінансової стійкості комерційного банку / Р. С. Квасницька, І. В. Хаврус // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2010. — № 3. — Т. 3. — С. 146—149.
27. Живалов В. Н. Финансовая система России: эффективность и устойчивость коммерческих банков / В. Н. Живалов. — Москва : Экономика, 1999. — 263 с.
28. Овчинникова О. П. Основные направления обеспечения динамической устойчивости банковской системы / О. П. Овчинникова // Финансы и кредит. — 2002. — № 2. — С. 2—11.
29. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 / Ж. М. Довгань. — Суми, 2012. — 583 с.
30. Бобиль В. В. Удосконалення моделі оцінки фінансової стійкості сучасної банківської системи / В. В. Бобиль // Проблеми економіки транспорту : зб. наук. пр. Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені Академіка В. Лазаряна. — 2011. — Вип. 2. — С. 11—18.
31. Кишакевич Б. Ю. Економічна сутність фінансової стійкості банківської системи та методи її оцінювання / Б. Ю. Кишакевич, І. В. Климкович // Економічний простір. — 2015. — № 104. — С. 163—171.
32. Афанасьева О. Н. Критерии и показатели устойчивости, стабильности и надежности банковской системы / О. Н. Афанасьева // Банковское дело. — 2015. — № 8. — С. 35—39.
33. Литовченко О. Ю. Обґрунтування економічного змісту поняття «фінансова стійкість банку» [Електронний ресурс] / О. Ю. Литовченко, А. А. Ходжакова. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/18_ENXII_2015/Economics/1_195396.doc.htm.
34. Петриченко Л. Ю. Забезпечення фінансової стабільності комерційних банків України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.04.01 / Л. Ю. Петриченко. — Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2004. — 18 с.
35. Ларионова И. В. Реорганизация коммерческих банков / И. В. Ларионова. — Москва : Финансы и статистика, 2000. — 368 с.
36. Ермаков С. Л. Финансовая устойчивость банковской системы — макроэкономический аспект / С. Л. Ермаков // Право и управление. XXI век. — 2009. — № 1 (10). — С. 58—64.
37. Жукова Т. В. Фінансова стійкість та стабільність банків в умовах кризових явищ у банківській системі України / Т. В. Жукова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2016. — № 3 (1). — С. 164—167.
38. Криволевич Е. А. Направления обеспечения стабильности банковской системы / Е. А. Криволевич // Финансы и кредит. — 2011. — № 2 (434). — С. 28—34.
39. Варваренко Г. О. До питання визначення поняття «фінансова стабільність» / Г. О. Варваренко, В. В. Сінельнік // Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України. — 2009. — № 1. — С. 52—61.
40. Абишева Д. Д. Теоретические аспекты финансовой стабильности банковской системы / Д. Д. Абишева // Вестник КазНУ. Серия экономическая. — 2013. — № 6 (100). — С. 220—225.
41. Solarz J. K. Rozwoj systemow bankowych / J. K. Solarz. — Warszawa : Biblioteka Mendzera i Bankowca, 1996. — 167 s.
42. Панов Д. В. Финансовая стабильность банков: методологический поход / Д. В. Панов // Финансы: теория и практика. — 2008. — № 3. — С. 180—200.
43. Зражевский В. В. О стабильности банковской системы / В. В. Зражевский // Деньги и кредит. — 2007. — № 2. — С. 35—39.
44. Иванов В. В. Анализ надежности банка : практическое пособие / В. В. Иванов. — Москва : Русская Деловая Литература, 1996. — 320 с.
45. Лавренюк В. Стійкість, стабільність та надійність у банківській діяльності / В. Лавренюк // Економічний аналіз. — 2013. — Т. 12 (2). — С. 54—58.
46. Фалюта А. В. Управління фінансовою стабільністю банків в економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08 / А. В. Фалюта. — Львів, 2010. — 20 с.
47. Бондаренко Л. А. Дослідження поняття «стабільність банківської системи» та «стабільність банку» [Електронний ресурс] / Л. А. Бондаренко, М. В. Тарасенко. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2014/Economics/1_165419.doc.htm.
48. Kuzemin A. Analysis of movement of financial flows of economical agents as the basis for designing the system of economical security (general conception) / A. Kuzemin, V. Lyashenko, E. Bulavina, A. Torojev // Third International Conference «Information Research, Applications, and Education». — Varna, Bulgaria — Sofia : FOI-COMMERCE, 2005. — June 27—30. — P. 204—209.
49. Усков Д. Ю. Финансовая стабильность банков: методологический подход / Д. Ю. Усков // Социально-экономические процессы и явления. — 2013. — № 5 (051). — С. 200—204.
50. Юськів Б. М. Контент-аналіз. Історія розвитку і світовий досвід / Б. М. Юськів. — Рівне : Перспектива, 2006. — 203 с.
51. Smaga P. Assessing Involvement of Central Banks in Financial Stability [Electronic resource] / P. Smaga. — New York : Center for financial stability, Policy paper, 2013. — 64 p. — Available at : http://www.centerforfinancialstability.org/research/Assessing_052313.pdf.

52. Vasilescu M. Financial Stability — A Theoretical Approach / M. Vasilescu // Annals of the «Constantin Brancuși» University of Targu Jiu. Economy Series. — 2012. — Is. 1. — P. 129—132.
53. Mitrović Mijatović M. Financial Stability in Open Markets Economy Holistic Approach in Economic Policy / M. Mitrović Mijatović // Journal of Central Banking Theory and Practice. — 2013. — № 2. — P. 51—79.
54. Jacobson T. How can central banks promote financial stability? / T. Jacobson, J. Molin, A. Vredin // Sveriges Riksbank Economic Review. — 2001. — № 2. — P. 5—13.
55. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between: Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference «The transformation of European Financial system» / T. Padoa-Schioppa. — Frankfurt on Main, 2002. — P. 48.
56. Corbo V. Financial stability in a crisis: What is the role of the central bank? [Electronic resource] / V. Corbo // BIS Working Paper. — № 51f. — Available at : <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap51f.pdf>.
57. Корінюк Я. О. Сутність фінансової стабільності та особливості її прояву / Я. О. Корінюк // Науковий вісник Херсонського державного економічного університету. — 2015. — Вип. 11. — Ч. 2. — С. 126—130.
58. Татаринова Л. В. Методические подходы к оценке финансовой устойчивости коммерческого банка / Л. В. Татаринова. — Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2013. — 132 с.
59. Коваленко В. В. Забезпечення ефективності діяльності банків України в умовах фінансової нестабільності / В. В. Коваленко, Г. А. Берновська // Економіка і суспільство. — 2016. — Вип. 5. — С. 357—361.
60. Шараєвський Д. В. Ефективність діяльності банківської системи як запорука сталого економічного розвитку / Д. В. Шараєвський // Економіка та держава. — 2011. — № 7. — С. 83—85.
61. Данилюк Є. Ю. Визначення ефективності банківської діяльності / Є. Ю. Данилюк // Ринок цінних паперів України. — 2012. — № 5—6. — С. 53—57.
62. Данік Н. В. Стан та ефективність функціонування банківської системи України // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2016. — Вип. 14. — С. 804—807.
63. Марич М. Г. Напрями підвищення ефективності функціонування банківської системи України в умовах глобалізації // Фінансовий простір. — 2014. — № 2 (14). — С. 61—67.
64. Чайковський Я. І. Проблеми та напрями підвищення ефективності функціонування банківської системи України / Я. І. Чайковський // Економічний аналіз : зб. наук. пр. / Тернопільський національний економічний університет. — Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. — Т. 23. — № 1. — С. 153—160.
65. Карчева Г. Т. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України : монографія / Г. Т. Карчева, Т. С. Смовженко, В. І. Міщенко та ін. ; за заг. ред. д-ра екон. наук Г. Т. Карчевої. — Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. — 279 с.
66. Єріс Л. М. Ефективність банківської діяльності як результат якісного управління грошовими потоками / Л. М. Єріс // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. — 2014. — Вип. 40. — С. 109—115.

References

1. Azarenkova, G. M., & Golovko, E. G. (2012). Finansovaya stabil'nost' banka v sovremennykh usloviyakh hozyajstvovaniya [Financial stability of the bank in modern economic conditions]. *Razvitie finansovykh otnoshenij v usloviyakh stanovleniya innovacionnoj ekonomiki — Development of financial relations in the conditions of formation of an innovative economy*. Belgorod: ID «Belgorod» [in Russian].
2. Baranovskiy, O. I. (2007). Stiikist bankivskoi systemy Ukrainy [The stability of the banking system of Ukraine]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine*, 9 [in Ukrainian].
3. Dzyublyuk, O. V. (2009) *Finansova stiikist bankiv yak osnova efektyvnoho funktsionuvannia kredytnoi systemy* [Financial stability of banks as the basis of effective functioning of the credit system]. Ternopil: Terno-hraf [in Ukrainian].
4. Dovhan, Zh. (2011). Kontseptualni zasady doslidzhennia finansovoi stiikosti bankivskoi systemy [Conceptual Principles of the Study of the Financial Stability of the Banking System]. *Ekonomichniy analiz — Economic Analysis*, 8 [in Ukrainian].
5. Dovhan, Zh. M. (2011). Vzaimozv'язok finansovoi stiikosti, stabilnosti, bezpeky, nadiinosti ta efektyvnosti bankivskoi systemy [Relationship of financial stability, stability, safety, reliability and efficiency of the banking system]. *Stalyi rozvytok ekonomiky — Sustainable development of the economy*, 3 [in Ukrainian].
6. Kyiak, A. T. (2016). Finansova stabilnist bankivskoi systemy Ukrainy na suchasnomu etapi rozvytku natsionalnoi ekonomiky [Financial stability of the banking system of Ukraine at the present stage of development of the national economy]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika — Bulletin of the Odessa National University. Economy*, 3 [in Ukrainian].
7. Kovalenko, V. V. (2010). *Stratehichne upravlinnia finansovoiu stiikistiu bankivskoi systemy: metodolohiia i praktyka* [Strategic management of financial stability of the banking system: methodology and practice]. Sumy: DVNZ «UABS NBU» [in Ukrainian].
8. Krukmal, O. V. (2006). Otsinka finansovoi stiikosti na pidstavi vyznachenii kryteriiv dynamichnoi stabilnoi diialnosti banku [Estimation of financial stability on the basis of certain criteria of dynamic stable activity of the bank]. *Aktualni problemy ekonomiky — Actual problems of the economy*, 9 [in Ukrainian].

9. Allen, W. (2006). Defining and achieving financial stability *Journal of financial stability*. Retrieved from <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1572308906000209?via%3Dihub>.
10. Crockett, A. (1997). Why is financial stability a goal of public policy? Maintaining financial stability in a global economy: symposium proceedings. Federal Reserve Bank of Kansas City.
11. Minsky, H. P. The Financial Instability Hypothesis. *The Jerome Levy Economics Institute of Bard College. Working Paper*, 74. Retrieved from <http://www.levyinstitute.org/publications/the-financial-instability-hypothesis>.
12. Mishkin, F. (1999). Global financial instability: framework, events, issues. *Journal of economic perspectives*, 13, 3—20.
13. Ferguson, R. (2003). Should financial stability be an explicit Central bank objective? *Monetary stability, financial stability and the business cycle: five views. BIS Paper*, 18. Retrieved from <https://www.bis.org/publ/bppdf/bispap18.pdf>.
14. Schinasi, G. (2004). Defining financial stability. IMF Working Paper, 04, 187. Retrieved from <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2004/wp04187.pdf>.
15. Bezrodna, O. S., & Lesyk, V. O. (2017). Teoretyko-metodychni aspekty otsiniuvannya finansovoi stabilnosti bankivskoi systemy [Theoretical and Methodical Aspects of Assessing the Financial Stability of the Banking System]. *Problemy ekonomiky — Problems of Economics*, 2 [in Ukrainian].
16. Kovalenko, V. (2013). Teoretychni ta metodychni pidkhody do otsiniuvannya finansovoi stabilnosti bankivskoi systemy [Theoretical and methodical approaches to the assessment of the financial stability of the banking system]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 9 [in Ukrainian].
17. Mishchenko, V. (2015). Instrumentalne zabezpechennia stabilnosti bankivskoi systemy na osnovi rozrobky ahrehovanoho indeksu [Instrumental stability of the banking system based on the development of aggregated index]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 9 [in Ukrainian].
18. Chmutova, I. (2015). Indicators of Financial Stability of the Ukrainian Banking System. *International Journal of Managerial Studies and Research*, 3.
19. Belikh, L. P. (1996). *Ustojchivost' kommercheskih bankov. Kak bankam izbezhat' bankrotstva [Stability of commercial banks. How banks avoid bankruptcy]*. Moscow: Banki i birzhi [in Russian].
20. Vitlinskyi, V. V. (1999). Vyznachennia reitynhu banku vsередyni vybirky [Determination of the bank's rating inside the sample]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 2 [in Ukrainian].
21. Kochetkov, V. M. (2003). *Orhanizatsiia upravlinnia finansovoiu stiikistiu banku rynkovykh umovakh [Management of financial stability of a bank in market conditions]*. Kyiv: Vyd-vo Yevropeiskoho universytetu [in Ukrainian].
22. Panteleev, V. (1996). Finansova stiikist komertsiiinoho banku: problemy rehuliuвання [Financial stability of the commercial bank: problems of regulation]. *Bankivska sprava — Banking*, 1 [in Ukrainian].
23. Oliynyk, A. V., & Sushchuk, G. S. (2010). Upravlinnia finansovoiu stiikistiu bankiv [Management of financial resilience of banks]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky — Bulletin of Khmelnytsky National Economic University. Economic Sciences*, 5 [in Ukrainian].
24. Piroh, V. V. (2014). Vplyv ryzykiv na finansovu stiikist komertsiiinoho banku [The Influence of Risks on the Financial Stability of a Commercial Bank]. *Visnyk Chernihivskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Ekonomichni nauky — Bulletin of Chernihiv State Technological University. Economic Sciences*, 2 [in Ukrainian].
25. Zavadzka, D. V. (2011). Osoblyvosti zabezpechennia finansovoi stiikosti bankiv Ukrainy [Features of providing financial stability of Ukrainian banks]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen — Bulletin of social and economic research*, 3 [in Ukrainian].
26. Kvasnytska, R. S., & Khavrus, I. V. (2010). Upravlinnia ryzykamy yak element zabezpechennia finansovoi stiikosti komertsiiinoho banku [Risk Management as an Element for Providing Financial Stability to a Commercial Bank]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky — Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, 3 [in Ukrainian].
27. Zhyvalov, V. N. (1999). *Finansovaya sistema Rossii: ehffektivnost' i ustojchivost' kommercheskih bankov [The financial system of Russia: efficiency and sustainability of commercial banks]*. Moscow: OAO «Izdatel'stvo «Ekonomika» [in Russian].
28. Ovchynnykova, O. P. (2002). Osnovnye napravleniya obespecheniya dinamicheskoy ustojchivosti bankovskoy sistemy The main directions of ensuring the dynamic stability of the banking system]. *Finansy i kredit — Finance and credit*, 2 [in Russian].
29. Dovhan, Zh. M. (2012). Finansova stiikist bankivskoi systemy Ukrainy [Financial stability of the banking system of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Sumy [in Ukrainian].
30. Bobyl, V. V. (2011). Udoskonalennia modeli otsinky finansovoi stiikosti suchasnoi bankivskoi systemy [Improvement of the model of financial stability estimation of the modern banking system]. *Problemy ekonomiky transportu: zb. nauk. pr. Dnipropetrovskoho natsionalnoho universytetu zaliznychnoho transportu imeni Akademika V. Lazariana — Problems of Transport Economics: Sb. sciences Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazarian*, 2 [in Ukrainian].

31. Kyshakevych, B. Yu. (2015). Ekonomichna sutnist finansovoi stiikosti bankivskoi systemy ta metody yii otsiniuvannya [Economic essence of financial stability of the banking system and methods of its evaluation]. *Ekonomichnyi prostir — Economic space*, 104 [in Ukrainian].
32. Afanaseva, O. N. (2015). Kriterii i pokazateli ustojchivosti, stabil'nosti i nadezhnosti bankovskoj sistemy [Criteria and indicators of stability, stability and reliability of the banking system]. *Bankovskoe delo — Banking*, 8 [in Russian].
33. Lytovchenko, O. Yu., & Khodzhakov, A. A. (2015). *Obgruntuvannya ekonomichnoho zmistu poniattia «finansova stiikist banku»* [Justification of the economic content of the concept of «financial stability of the bank»]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/18_ENXII_2015/Economics/1_195396.doc.htm [in Ukrainian].
34. Petrychenko, L. Yu. (2004). Zabezpechennia finansovoi stabilnosti komertsiiykh bankiv Ukrainy [Providing financial stability of commercial banks of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: KNU im. T. Shevchenka [in Ukrainian].
35. Laryonova, I. V. (2000). *Reorganizaciya kommercheskih bankov* [Reorganization of commercial banks]. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
36. Yermakov, S. L. (2009). Finansovaya ustojchivost' bankovskoj sistemy — makroehkonomicheskij aspekt [Financial stability of the banking system — macroeconomic aspect]. *Pravo i upravlenie. XXI vek — Law and Governance. XXI Century*, 1 (10) [in Russian].
37. Zhukova, T. V. (2016). Finansova stiikist ta stabilnist bankiv v umovakh kryzovykh yavlyshch u bankivskii systemi Ukrainy [Financial stability and stability of banks in the conditions of crisis phenomena in the banking system of Ukraine]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky — Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic Sciences*, 3 (1) [in Ukrainian].
38. Kryvoleyevych, E. A. (2011). Napravleniya obespecheniya stabil'nosti bankovskoj sistemy [Directions for Ensuring the Stability of the Banking System]. *Finansy i kredit — Finance and Credit*, 2 (434) [in Russian].
39. Varvarenko, H. O., & Sinelnik, V. V. (2009). Do pytannia vyznachennia poniattia «finansova stabilnist» [To the definition of the concept of «financial stability»]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy — Collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine*, 1 [in Ukrainian].
40. Aбыsheva, D. D. (2013). Teoreticheskie aspekty finansovoj stabil'nosti bankovskoj sistemy [Theoretical aspects of the financial stability of the banking system]. *Vestnik KazNU. Seriya ehkonomicheskaya — KazNU Bulletin. Economic series*, 6 (100) [in Russian].
41. Solarz, J. K. (1996). *Rozwoj systemow bankowych*. Warszawa: Biblioteka Mendzera i Bankowca.
42. Panov, D. V. (2008). Finansovaya stabil'nost' bankov: metodologicheskij podhod [Financial stability of banks: a methodological approach]. *Finansy: teoriya i praktika — Finance: Theory and Practice*, 3 [in Russian].
43. Zrazhevskiy, V. V. (2008). O stabil'nosti bankovskoj sistemy [On the stability of the banking system]. *Den'gi i kredit — Money and Credit*, 2 [in Russian].
44. Yvanov, V. V. (1996). *Analiz nadezhnosti banka* [Analysis of bank reliability]. Moscow: Russkaya Delovaya Literatura [in Russian].
45. Lavreniuk, V. (2013). Stiikist, stabilnist ta nadiinist u bankivskii diialnosti [Sustainability, Stability and Reliability in Banking Activity]. *Ekonomichnyi analiz — Economic Analysis*, 12 (2) [in Ukrainian].
46. Faliuta, A. V. (2010). Upravlinnia finansovoiu stabilnistiu bankiv v ekonomitsi Ukrainy [Management of financial stability of banks in the economy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
47. Bondarenko, L. A., & Tarasenko, M. V. (2014). *Doslidzhennia poniattia «stabilnist bankivskoi systemy» ta «stabilnist banku»* [The study of the concept of «stability of the banking system» and «stability of the bank»]. Retrieved from http://www.rusnauka.com/16_NPRT_2014/Economics/1_165419.doc.htm [in Ukrainian].
48. Kuzemin, A., Lyashenko, V., Bulavina, E., & Torojev, A. (2005). Analysis of movement of financial flows of economical agents as the basis for designing the system of economical security (general conception). Third International Conference «Information Research, Applications, and Education». June 27—30. Varna, Bulgaria. Sofia: FOI-COMMERCE.
49. Uskov, D. Yu. (2006). Finansovaya stabil'nost' bankov: metodologicheskij podhod [Financial stability of banks: a methodological approach]. *Social'no-ekonomicheskie processy i yavleniya — Socio-economic processes and phenomena*, 5 (051) [in Russian].
50. Yuskiv, B. M. (2006). *Kontent-analiz. Istoriia rozvytku i svitovyi dosvid* [Content analysis. History of development and world experienc]. Rivne: Perspektyva [in Ukrainian].
51. Smaga, P. (2013). Assessing Involvement of Central Banks in Financial Stability. Center for financial stability, Policy paper. New York. Retrieved from http://www.centerforfinancialstability.org/research/Assessing_052313.pdf.
52. Vasilescu, M. (2012). Financial Stability — A Theoretical Approach. *Annals of the «Constantin Brancuși» University of Targu Jiu. Economy Series*, 1.
53. Mitrovic Mijatovic, M. (2013). Financial Stability in Open Markets Economy: Holistic Approach in Economic Policy. *Journal of Central Banking Theory and Practice*, 2.
54. Jacobson, T. (2001). How can central banks promote financial stability? *Sveriges Riksbank Economic Review*, 2.

55. Padoa-Schioppa, T. (2002). Central banks and financial stability: exploring a land in between: Paper presented at the Second ECB Central Banking Conference «The transformation of European Financial system». Frankfurt on Main.
56. Corbo, V. Financial stability in a crisis: What is the role of the central bank? BIS Working Paper no 51f. Retrieved from <http://www.bis.org/publ/bppdf/bispap51f.pdf>.
57. Korinok, Ya. O. (2015). Sutnist finansovoi stabilnosti ta osoblyvosti yii proiavu [The essence of financial stability and the peculiarities of its manifestation]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho ekonomichnoho universytetu — Scientific Bulletin of the Kherson State Economic University*, 11 (2) [in Ukrainian].
58. Tatarinova, L. V. (2013). *Metodicheskie podhody k ocenke finansovoy ustojchivosti kommercheskogo banka* [Methodical approaches to assessing the financial stability of a commercial bank]. Irkutsk: Izd-vo BGUEHP [in Russian].
59. Kovalenko, V. V. (2016). Zabezpechennia efektyvnosti diialnosti bankiv Ukrainy v umovakh finansovoi nestabilnosti [Ensuring the Effectiveness of the Banks of Ukraine in the Conditions of Financial Instability]. *Ekonomika i suspilstvo — Economics and Society*, 5 [in Ukrainian].
60. Sharaevsky, D. V. (2011). Efektyvnist diialnosti bankivskoi systemy yak zaporuka staloho ekonomichnoho rozvytku [The Effectiveness of the Banking System as a Key to Sustainable Economic Development]. *Ekonomika ta derzhava — Economy and the State*, 7 [in Ukrainian].
61. Daniluk, E. Yu. (2012). Vyznachennia efektyvnosti bankivskoi diialnosti [Determining the Effectiveness of Banking Activity]. *Rynok tsinnykh papieriv Ukrainy — Market of Securities of Ukraine*, 5—6 [in Ukrainian].
62. Danik, N. V. (2016). Stan ta efektyvnist funktsionuvannia bankivskoi systemy Ukrainy [he Status and Efficiency of the Functioning of the Banking System of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky — Global and national problems of the economy*, 14 [in Ukrainian].
63. Marich, M. G. (2014). Napriamy pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia bankivskoi systemy Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Directions of increase of efficiency of functioning of the banking system of Ukraine in the conditions of globalization]. *Finansovyi prostir — Financial space*, 2 (14) [in Ukrainian].
64. Tchaikovsky, Ya. I. (2016). Problemy ta napriamky pidvyshchennia efektyvnosti funktsionuvannia bankivskoi systemy Ukrainy [Problems and directions of increasing the efficiency of the functioning of the banking system of Ukraine]. *Ekonomichnyi analiz: zb. nauk. pr. Ternopilskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet — Economic analysis: Sb. sciences etc. Ternopil National Economic University*, 1, Vol. 23. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka» [in Ukrainian].
65. Karcheva, G. T., Smovzhenko, T. S., & Mishchenko, V. I. (et al.). (2016). *Efektyvnist ta konkurentospromozhnist bankivskoi systemy Ukrainy* [Efficiency and Competitiveness of the Ukrainian Banking System]. G. T. Karcheva (Eds.). Kyiv: DVNZ «Universytet bankivskoi spravy» [in Ukrainian].
66. Yeris, L. M. (2014). Efektyvnist bankivskoi diialnosti yak rezultat yakisnoho upravlinnia hroshovymy potokamy [Efficiency of banking activity as a result of qualitative management of cash flows]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy — Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, Vol. 40 [in Ukrainian].

УДК 336.02

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК І ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ЯК ВЗАЄМОЗУМОВЛЕНІ КАТЕГОРІЇ: ЗМІСТ ТА ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ

Романчукевич Віталій Вікторович,
кандидат економічних наук,
докторант
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: v707070v@gmail.com

Анотація. Розглянуто наукові підходи до трактування поняття «фінансова політика». Виявлено, що вдосконалення і модернізація фінансової політики держави, від якої залежить формування та розподіл фінансових ресурсів усіх суб'єктів економічних відносин, повинні проводитися з урахуванням особливостей взаємодії цих суб'єктів. Доведено, що в умовах сьогодення існування держави категорії «державна фінансова політика» та «економічний розвиток» є взаємозумовленими і взаємопов'язаними. Зауважено, що закордонні наука і практика роблять акцент на фінансовій політиці суб'єктів господарювання, у той час як в Україні — на державній фінансовій політиці.

Виявлено, що більшість наукових підходів до трактування поняття «фінансова політика» здійснюють посил на досягненні певного рівня економічного розвитку. Досліджено підходи до розуміння науковцями дефініції «економічний розвиток» і виявлено, що попри відсутність єдиного підходу до розуміння поняття «економічний розвиток» і наявність немалої кількості різних авторських підходів, усі вони (як українські, так і іноземні джерела) в основі містять два основні чинники: якісне поліпшення процесу створення економічного блага і спрямованість усього процесу на підвищення рівня життя населення, його добробуту.

Висвітлено погляди провідних науковців Заходу ХХ століття на державне втручання в економіку. Розглянуто основні завдання фінансової політики і види фінансової політики залежно від завдань, що вирішуються в суспільстві. Розкрито основні види і типи фінансової політики.

Узагальнено, що фінансова політика є складним суспільно-економічним явищем, що являє собою сукупність різноманітних заходів, які спрямовані на оптимальні формування, розподіл і використання фінансових ресурсів з метою досягнення певного рівня економічного розвитку. Характер, тип і вид фінансової політики залежать від умов, у яких вона реалізовується (у тому числі обсягів фінансових ресурсів у державі), та рівня економічного розвитку, що планується досягти.

Ключові слова: економічний розвиток, фінансова політика, державна фінансова політика, типи фінансової політики, види фінансової політики.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 2; бібл.: 36.

ECONOMIC DEVELOPMENT AND STATE FINANCIAL POLICIES AS A RELATED CATEGORY: CONTENT AND MAIN CONCEPTS

Romanchukévych Vitalij,
Ph. D. in Economics,
Doctoral student
of SHEI «Banking University»
e-mail: v707070v@gmail.com

Abstract. The scientific approaches to the interpretation of the concept of «financial policy» are considered. It is revealed that the improvement and modernization of the financial policy of the state, on which the formation and distribution of financial resources of all subjects of economic relations depends, should be conducted taking into account the peculiarities of the interaction of these subjects. It is proved that in the present conditions the state of the category «state financial policy» and «economic development» are mutually interconnected and interconnected. It was noted that foreign science and practice emphasize the financial policy of business entities, while in Ukraine it is based on state financial policy.

It is revealed that most scientific approaches to the interpretation of the term «financial policy» make an effort to achieve a certain level of economic development. The approaches to understanding by scientists of the definition of «economic development» and discovered that in spite of the lack of a unified approach to understanding the concept of «economic development» and the presence of a considerable number of different author's approaches, all of them (both Ukrainian and foreign sources) basically contain two main factors: a qualitative improvement in the process of creating an economic good and the direction of the whole process to improve the living standards of the population, his prosperity.

The views of leading scientists of the West of the twentieth century are highlighted. on state interference in the economy. The main tasks of financial policy and types of financial policy depending on the tasks solved in the society are considered. The main types and types of financial policy are revealed.

It is generalized that financial policy is a complex socio-economic phenomenon, a set of various measures aimed at optimal formation, distribution and use of financial resources in order to achieve a certain level of economic development. The nature, type and type of financial policy depend on the conditions in which it is implemented (including the volume of financial resources in the state) and the level of economic development that is planned to be achieved.

Keywords: economic development, financial policy, public finance policy, types of financial policy, types of financial policy.

Formulas: 0; fig.: 4; tabl.: 2; bibl.: 36.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ФИНАНСОВАЯ ПОЛИТИКА КАК ВЗАИМОУСЛОВЛЕННЫ КТЕГОРИИ: СОДЕРЖАНИЕ И ОСНОВНЫЕ КОНЦЕПЦИИ

Романчукевич Виталий Викторович,
кандидат экономических наук,
докторант
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: v707070v@gmail.com

Аннотация. Рассмотрены научные подходы к трактовке понятия «финансовая политика». Замечено, что зарубежные наука и практика делают акцент на финансовой политике субъектов хозяйствования, в то время как в Украине — на государственной финансовой политике.

Выявлено, что большинство научных подходов к трактовке понятия «финансовая политика» осуществляют посыл на достижении определенного уровня экономического развития. Исследуются подходы к пониманию учеными дефиниции «экономическое развитие». Освещены взгляды ведущих ученых Запада XX века на государственное вмешательство в экономику. Рассмотрены основные задачи финансовой политики и виды финансовой политики в зависимости от задач, решаемых в обществе. Раскрыты основные виды и типы финансовой политики.

Ключевые слова: экономическое развитие, финансовая политика, государственная финансовая политика, типы финансовой политики, виды финансовой политики.

Формул: 0; рис.: 4; табл.: 2; библи.: 36.

Вступ. Сучасна економіка функціонує за принципово новими принципами, формування яких зумовлене значними інформатизацією і цифровізацією суспільства, зміною ролей основних економічних акторів, а також зміною пріоритетів ухвалення економічних рішень від держави до суб'єктів господарювання і домогосподарств. У таких умовах державна політика повинна піддатись значній модернізації. Це стосується всіх її елементів, у тому числі й фінансової політики держави.

Удосконалення та модернізація фінансової політики держави, від якої залежать формування і розподіл фінансових ресурсів усіх суб'єктів економічних відносин, повинні проводитися з урахуванням особливостей взаємодії цих суб'єктів, а також основної мети їх розвитку — сталого економічного розвитку.

Очевидно, що на сьогоднішньому етапі існування держави категорії «державна фінансова політика» та «економічний розвиток» є взаємозумовленими і взаємопов'язаними, проте першочерговість однієї з них щодо іншої важко визначити без чіткого аналізу

змісту кожної із зазначених категорій та їхніх основних концепцій.

Аналіз досліджень і постановка завдання. До теоретичних обґрунтувань проблем, причин і перспектив економічного зростання у своїх наукових працях зверталось чимало всесвітньо відомих науковців. Так, серед найбільш знаних і поважних є такі, як А. О'Сулліван (O'Sullivan), С. Шефрін (S. Sheffrin), Р. Контерас (R. Conteras). Розробляли тему економічного зростання і такі вітчизняні науковці, як В. Кармазін, О. Кендюхов, Ю. Огаренко, Ю. Огієнко, К. Ягельська. Висвітлювалися питання економічного розвитку і в економічних словниках та енциклопедія.

Що ж стосується державної фінансової політики, то її дослідження теж суттєво актуалізувалися минулим часом. Таким чином у вільному доступі є інформаційні ресурси Nasdaq, Glossary of statistical terms, UAEU (United Arab Emirates University), E-finance management. Що ж стосується наукового доробку вітчизняних учених, то найбільш вагомий внесок у дослідження питань фінансової політики держави здій-

снили І. Адаменко, О. Василик, А. Даниленко, І. Запатріна, Б. Карпінський, Л. Лозовський, В. Малишко, О. Маслова, О. Опалов, С. Опарін, А. Пучко, Ю. Радіонов, Б. Райзберг, Т. Сіташ, Є. Стародубцева, Г. Степанова, І. Чугунов, В. Федосов, Т. Шира, С. Юрій.

Проте варто зауважити, що більшість наукових досліджень проблем економічного зростання і державної фінансової політики, що здійснювалися досі, проводилися без урахування їхніх взаємозалежностей і взаємозумовленості. Саме тому, віддаючи належне вищезгаданим науковцям та опираючись на їхні здобутки, вважаємо за доцільне продовжити дослідження цих категорій, однак у контексті зв'язків між ними.

Метою статті є дослідження категорії державної фінансової політики у взаємозв'язку з поняттям економічного розвитку.

Методи дослідження. У процесі здійснення дослідження використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: абстрактно-логічний метод, зокрема прийоми аналогії та зіставлення, індукції і дедукції, наукової абстракції (для уточнення понятійного апарату з проблеми, що досліджується, та при обґрунтуванні взаємозв'язків між економічним зростанням і державною фінансовою політикою).

Результати дослідження. Поняття «фінансова політика» набуло такого поширеного використання, що сьогодні існує величезна кількість підходів до його трактування, адже кожен користувач цього терміна (науковець, розробник фінансової політики, пересічний громадянин тощо) акцентує увагу на окремих складових, що цікавлять саме його. Саме тому проаналізуємо окремі підходи до трактування категорії «фінансова політика», що використовуються в Україні та за кордоном.

Т. Д. Сіташ досліджує фінансову політику в контексті формування ринкової економіки і визначає її як «сукупність заходів держави щодо мобілізації і розподілу фінансових ресурсів для досягнення зростання валового внутрішнього продукту та подолання економічних проблем розвитку» [1]. Такий підхід є цікавим, адже він вказує на різновекторність реалізації фінансової політики. Так, з одного боку, вона спрямована на досягнення певного економічного зростання, а з другого — на розв'язання проблем розвитку.

І. П. Адаменко, досліджуючи фінансову політику, звертає увагу, що метою її реалізації є виконання державою функцій, покладених на неї, чого вона досягає шляхом цілеспрямованої діяльності із використанням фінансової системи, що спрямована на мобілізацію фінансових ресурсів, їхній розподіл і використання [2]. Схожий підхід до трактування фінансової політики в такої групи науковців, як Б. А. Карпінський, Т. Б. Шира, Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський і Є. Б. Стародубцева, які також звертають увагу на те, що в її центрі лежать формування і використання фінансових ресурсів. Відповідно до їхнього бачення, фінансова політика — це

«частина економічної політики держави, уряду; напрям у використанні державних фінансових ресурсів, регулюванні доходів і видатків, формуванні й застосуванні державного бюджету, податковому регулюванні, управлінні грошовим обігом, регулюванні курсу національної валюти» [3; 4].

В. Федосов і С. Опарін [5], а також І. Запатріна [6] завданням фінансової політики вбачають у забезпеченні економічного зростання шляхом використання відповідних механізмів фінансового впливу на попит і пропозицію, споживання та інвестиції.

Такі науковці, як В. В. Малишко, А. О. Пучко, Ю. Д. Радіонов, О. Василик, А. Даниленко, С. Юрій, В. Федосов, Г. М. Степанова, Т. В. Сіташ (інше дослідження), аналізуючи формування і реалізацію фінансової політики та не заперечуючи, а, навпаки, — підкреслюючи важливість окремих складових попередніх визначень, акцентують увагу на тому, що фінансова політика включає заходи з формування і використання фінансових ресурсів, метою чого є досягнення певного рівня економічного розвитку (у різних працях сталого — стабільного, збалансованого тощо).

Так, О. Василик зазначає, що фінансова політика є складною сферою діяльності законодавчої і виконавчої влади, що включає заходи, методи і форми організації та використання фінансів для забезпечення її економічного та соціального розвитку [7].

С. Юрій, В. Федосов і Г. Степанова розглядають фінансову політику як сукупність розподільчих відносин і перерозподільних заходів, які держава здійснює через фінансову систему для організації та використання фінансових відносин з метою забезпечення зростання ВВП і підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства [8].

В. В. Малишко і А. О. Пучко, а також А. Даниленко під фінансовою політикою вбачають сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування й ефективного використання фінансових ресурсів країни, які містять ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств, для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових і монетарних важелів та створення відповідного інституційного середовища, котрі сприяють реалізації цієї політики [9; 10].

Відповідно до бачення фінансової політики Т. Сіташ, вона являє собою складову частину економічної політики держави, що є системою заздалегідь визначених і затверджених заходів, форм і методів мобілізації, розподілу і використання фінансових ресурсів державними інститутами з метою виконання державою своїх функцій відповідно до стратегічних і тактичних цілей її економічного і соціального розвитку [1].

Ю. Д. Радіонов розглядає її як стратегічний курс розвитку державних інституцій та органів, які націлені на формування доходів та ефективне використання

фінансових ресурсів з метою забезпечення сталого соціально-економічного розвитку країни [12]. Науковець зазначає, що у процесі реалізації фінансова політика має три рівні:

1) рівень підприємств, організацій, власне суб'єктів господарювання;

2) загальнодержавний;

3) міжнародний.

Головною метою будь-якого з цих рівнів є формування системи управління фінансами, яка би цілком відповідала завданням, що поставили перед країною у плані реалізації тактики і стратегії дій [12]. Проте, аналізуючи розглянуті підходи до трактування поняття «фінансова політика», легко помітити, що в закордонному значенні в основному йдеться про рівень суб'єктів господарювання і визначення є дуже кон-

кретними, тоді як у підходах вітчизняних науковців до визначення зазначеної категорії, очевидно, що йдеться саме про державну фінансову політику.

Крім того, закордонних підходів значно менше, що свідчить про практичну спрямованість досліджень учених, а також про особливу актуалізацію проблематики фінансової політики в Україні на сучасному етапі розвитку держави.

Як ми зазначали, левова частка підходів науковців до визначення поняття «фінансова політика» містить посил на досягнення певного рівня економічного розвитку. Тому для нашого дослідження важливо дослідити також і підходи до трактування цього поняття.

Найбільш вживані сучасні підходи до трактування категорії «економічний розвиток» представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Найпоширеніші підходи до розуміння категорії «економічний розвиток»

Автор (и)	Трактування
Кармазін В. А., Огієнко Ю. М. [13]	Зростання повинне мати межі економічності та бути якісним покращенням процесу переробки ресурсів, удосконалення технології
Огаренко Т. Ю. [14]	Збільшення обсягів суспільного виробництва за рахунок удосконалення продуктивних сил і способу їх поєднання, визначаючи поняття економічного розвитку, відрізняє його від поняття «розвиток економіки», водночас вказуючи на тісний зв'язок між ними та їх взаємозумовленість. Так, відповідно до підходу цього науковця, економічний розвиток завдяки інтенсивного зростання та якісних змін (заміни) виробничих сил є передумовою до розвитку економіки
Кендюхов О., Ягельська К. [15]	Економічний розвиток динамізують інновації, адже індустріальна модель, паливо витратна та енергоємна вже не в змозі розв'язати завдання економічного розвитку, тому з метою прискорення соціально-економічного розвитку та підвищення рівня життя державна політика розвинутих країн орієнтується на стимулювання ефективності використання наукового, освітнього, інтелектуального та технологічного потенціалу
О'Сулліван, А. (O'Sullivan), Шефрін С. (Sheffrin, S.) [16]	Сфера економічного розвитку включає процеси і політики, за допомогою яких нації вдосконалюють економічний, політичний і соціальний добробут їх населення
Контерас Р. (R. Conteras) [17]	Має безпосереднє відношення до навколишнього середовища. Використовується спільно при обговоренні таких термінів, як модернізація, вестернізація та індустріалізація
Словник міжнародної економіки Деардофа [18]	Постійне зростання економічного рівня життя населення країни, як правило, здійснюється за рахунок збільшення запасів фізичного та людського капіталу та вдосконалення технологій
Енциклопедія Британіка [19]	Зростання рівня життя людей з малозабезпечених економік до економіки з високим рівнем доходу
Бізнес словник (Business Dictionary) [20]	(як правило) означає прийняття нових технологій, перехід від сільського господарства до економіки промисловості та загальне поліпшення рівня життя

Примітка. Складено за [13—20].

Варто зауважити, що попри відсутність єдиного підходу до розуміння поняття «економічний розвиток» і наявність немалої кількості різних авторських підходів, усі вони (як українські, так і іноземні джерела) в основі містять два основні чинники: якісне поліпшення процесу створення економічного блага і спрямованість усього процесу на підвищення рівня життя населення, його добробуту.

Зважаючи на вищезазначене, вважаємо за доцільне під категорією «економічний розвиток» розуміти якісну зміну способів використання засобів виробництва економічних благ (у тому числі за рахунок інновацій), що призводить до суттєвого поліпшення рівня економічного добробуту населення, водночас не приносячи шкоди навколишньому середовищу.

Для сучасного дослідника, що вивчає фінансову політику держави та економічний розвиток у їхніх взаємозумовленості та взаємозв'язку, і володіє до-

ступом до наукових надбань минулого, легко помітити, що положення класичної економічної теорії «були основними при розробці та реалізації фінансових політик багатьох розвинених країн світу», на що вказує Г. Степанова [21]. Переломний момент відбувся у 1929—1930 роках (рис. 1).

Велика депресія висвітлила негативні наслідки саморегулювання економіки і призвела до зміни поглядів науковців на роль держави в регулюванні соціально-економічних процесів. Кейнсіанці перші зауважили, що капіталізм не володіє механізмом забезпечення економічної стабільності [22].

Відповідно, більшість дослідників державної фінансової політики періоду після Великої депресії вказують на вплив державної фінансової політики на економічний розвиток.

Розглянемо деякі наукові концепції, що пояснюють цей взаємозв'язок.

Рис. 1. Державне регулювання економіки в економічній думці

Примітка. Авторська розробка.

Не зважаючи на розуміння того, що держава повинна втручатись у функціонування економік, відразу після Великої депресії не існувало теоретичного обґрунтування державного втручання в економіку, всі заходи впливу, що здійснювалися державою, мали радше інтуїтивний характер, ніж науковий і теоретичний.

Теоретичні обґрунтування державного втручання в економіку першим здійснив Дж. Кейнс у праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» [22]. У цій праці розроблено макроекономічну теорію, основою якої стало державне регулювання економіки. Роль учень Дж. Кейнса була настільки вагомою, що їх називали «кейнсіанською революцією».

На відміну від кейнсіанців, монетаристи, обґрунтовували обмежений вплив держави на економіку

(«контрреволюцією Фрідмена»), а саме шляхом втручання у грошово-кредитну сферу. М. Фрідмен вважав, що держава може регулювати обсяги номінального ВВП за допомогою грошової емісії [23]. Згідно з «монетарним правилом» М. Фрідмена, для досягнення стабільного економічного розвитку потрібно забезпечити стабільне збільшення грошової маси. Відповідно, грошова маса має збільшуватися щорічно тими самими темпами, що й щорічний темп зростання реального ВВП [23].

У подальшому наукова дискусія точилася не стосовно факту державного втручання в економіку, а стосовно міри самого втручання. Погляди найвидатніших представників економічної думки ХХ століття на втручання держави в економіку представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Погляди провідних науковців Заходу ХХ століття на державне втручання в економіку

Автор	Трактування
Лаффер А., Фелдстайн М. [24; 25]	Акцентували увагу на тому, що для забезпечення оптимального рівня соціально-економічного розвитку суспільства важливо формувати збалансований бюджет. Вказували на зв'язок між доходами бюджету і середніми податковими ставками у країні. Засвідчують вплив податкового навантаження на економічне зростання. Зазначали, що стимулювати підприємництво в державі можна завдяки досягненню певного оптимального рівня оподаткування
Сакс Дж. [26]	Наголошував на необхідності використання фіскальних і монетарних інструментів з метою впливу на економіку, в тому числі на такі показники її стану та розвитку, як інфляція, безробіття, рівень виробництва, ціноутворення, а також на характер міжнародної торгівлі. При цьому у своїх працях вказував, що визначення міри впливу бюджетної та грошової політики на економічні процеси є однією з найбільш вагомих проблем макроекономіки
Фішер С., Дорнбуш Р., Шмалензі Р. [27]	Робили наголос на необхідності паралельного впровадження грошової та фіскальної політик, причому між цими політиками повинна бути чітка координація. Досягти визначених цілей в економіці можна лише за умови використання фіскальних і монетарних інструментів. Виділяють такі типи фінансової політики, як: політика стабілізації, політика економічного зростання, політика обмеженого обсягу ділової активності
Макконел К., Брю С. [28]	Розглядають фінансово-бюджетну політику як «сукупність змін, які вносяться урядом, у порядок державних видатків та рівень оподаткування, направлених на досягнення повної зайнятості та виробництва неінфляційного національного продукту»
Тінберген Ян [29]	Виявив неоднорідність економічної політики на всіх стадіях її провадження (від розробки до реалізації). Математично довів зв'язки між цільовими показниками реалізації економічної політики і факторами, що впливають на них
Самуельсон П. [30]	Виділяє бюджетно-податкову і грошово-кредитну складові фінансової політики держави. За допомогою використання інструментів цих двох політик держава може впливати на економічний розвиток
Манделл Р. [31]	Нобелівський лауреат з економіки (1999 р.). Премію отримав «за аналіз монетарної і фіскальної політики за різних режимів валютного курсу та аналіз оптимальних валютних зон». Його напрацювання стали основою для подальших наукових досліджень сучасного розуміння ефективної державної політики
Саммерс Л. [32]	Виступив на захист класичної теорії вільних ринків. Вважає, що якщо ринкам «не заважати», а дати працювати (принцип «laissez-faire»), то вони самі впораються з наявними викликами фінансової сфери без допомоги держави

Примітка. Складено за [24—32].

Більшість відомих представників наукової думки ХХ століття, чий погляд на роль держави в перебігу економічних процесів коротко представлено в *табл. 2*, виступають за втручання держави в економіку (винятком є тільки Л. Саммерс, який категорично підтримував постулати класичної теорії і наполягав на невтручанні держави в економіку, яка, на його думку, здатна справитися з будь-якими викликами в разі відсутності втручання в економічні процеси з боку держави). Їхні думки різняться стосовно міри впливу, сфер втручання, а також інструментів, що може держава використовувати задля досягнення поставлених цілей. Причому, варто зауважити, що більшість із учених досліджували саме фінансову сферу економіки.

Оскільки ми дослідили сучасні підходи до визначення категорій «фінансова політика» та «економічний розвиток», а також розглянули основні підходи до тлумачення втручання держави в економіку, а саме у сферу фінансів, важливо розглянути основні складові формування та реалізації фінансової політики, а саме такі, як основні завдання, принципи, процес, типи і види тощо.

Т. Д. Сіташ зазначає, що фінансова політика повинна мати певні завдання, серед яких виділяє такі [1]:

- максимізація обсягів фінансових ресурсів в економіці та створення для цього умов;
- формування механізму раціонального розподілу і використання цих ресурсів;
- використання фінансових методів для забезпечення належного регулювання, стимулювання та контролю за економічними і соціальними процесами;
- належне функціонування фінансового механізму;
- ефективність системи управління державними фінансами.

Н. С. Танклевська, яка досліджує шляхи вдосконалення державної фінансової політики в Україні, виділяє всього три основні завдання, які вона покликана вирішити, а саме [33]:

- збільшення обсягів фінансових ресурсів і підвищення ефективності їх використання;
- структурна перебудова (разом із усебічним оздоровленням) економіки;
- досягнення більш високого рівня добробуту населення за рахунок підвищення соціальної спрямованості державної фінансової політики.

Як бачимо, такий підхід до формування основних завдань фінансової політики, не зважаючи на свій мінімалізм, є значно конкретнішим, адже, по суті, об'єднує окремі завдання, які пропонує Т. Сіташ, а також третім завданням чітко вводить соціальну складову, тобто те, заради чого власне і реалізовується в кінцевому підсумку фінансова політика.

Група інших дослідників (Н. Алексеева, Т. Табакова) деталізують завдання фінансової політики, виділяючи серед них такі, як [34]:

- сталий економічний розвиток;

- стабільна фінансова система;
- нейтралізація загроз як внутрішнього, так і зовнішнього характеру;
- недопущення широкомасштабного відпливу капіталу з країни;
- запобігання конфліктам між суб'єктами економічних відносин;
- запобігання фінансовим злочинам і формування системи відповідальності за порушення законодавства;
- стимулювання розвитку ділової активності;
- розвиток законодавчої бази;
- культура фінансової діяльності.

Вважаємо, що кожен із підходів до формування завдань фінансової політики має право на життя на певному етапі реалізації фінансової політики, а також залежно від типу і виду фінансової політики, що впроваджується на національному рівні. Проте важливо, щоб фінансова політика здійснювалася відповідно до певних принципів. Вважаємо, що найбільш повно ці принципи було визначено А. Я. Крупкою, що досліджував процес побудови фінансової політики держави, урахувавши вітчизняну і закордонну наукову практику. А. Я. Крупка зазначає, що для нього надзвичайно важливими є принципи, на яких ґрунтується ця побудова. До таких принципів він відносить принципи системності, комплексності, публічності та справедливості [35]:

- принцип системності передбачає необхідність урахування можливості впливу реалізовуваної фінансової політики на всі складові економічної політики;
- принцип комплексності означає, що фінансова політика має бути гнучкою і водночас проводитися комплексно і в багатьох напрямках;
- дотримання принципу публічності вимагає від фінансової політики бути зрозумілою і доступною для всіх користувачів інформації;
- принцип справедливості повинен передбачати неупереджений, обґрунтований, а отже, справедливий розподіл ВВП між різними суб'єктами економічних відносин.

Нагадаємо, що С. Фішер, Р. Дорнбуш і Р. Шмалензі виділили такі види фінансової політики, як: політика стабілізації, політика економічного зростання, політика обмеженого обсягу ділової активності [27]. Сьогодні науковці теж поділяють фінансову політику на різні типи. Так, поділ С. Фішера, Р. Дорнбуша і Р. Шмалензі стала основою поділу фінансової політики відповідно до завдань, що вирішуються в суспільстві. Розглянемо особливості реалізації кожного з наведених видів фінансової політики (*рис. 2*).

Оскільки політика стабілізації спрямована на підтримання економічної рівноваги, то, очевидно, що й залежно від стадії економічного циклу. Таким чином розглядають політику стабілізації після економічного економічного спаду та політику стабілізації в період

економічного підйому. Відповідно, ці політики мають діаметрально протилежний характер: перша має стимулювальний характер, друга — стримувальний (обмежувальний).

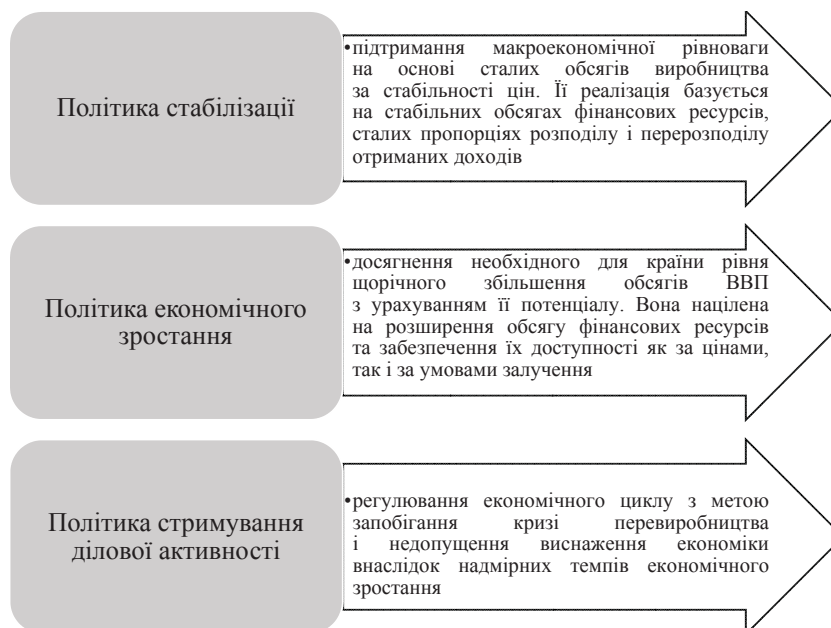

Рис. 2. Види фінансової політики залежно від завдань, що вирішуються в суспільстві

Примітка. Складено за [36].

Як зазначає В. Опарін [36], політика економічного зростання може реалізовуватися трьома різними способами, а саме шляхом зростання державних видатків, зниження рівня оподаткування і проведення політики «дешевих грошей». Учений звертає увагу на те, що використання державних видатків як стимулу зростання ВВП характеризує прямий державний вплив на основі бюджетного фінансування економічних потреб. Це фінансування відображає приплив додаткових зовнішніх ресурсів, потрібних підприємствам для розширення обсягів виробництва.

Зниження рівня оподаткування (збільшення маси внутрішніх ресурсів підприємств) і політика «дешевих грошей» (мінімізація процентних ставок за кредита-

ми, що дає змогу розширити можливості підприємств у залученні кредитних ресурсів) здійснюються за допомогою використання одних і тих самих інструментів, проте по-різному. Такими інструментами виступають державні видатки, рівень оподаткування, процентні ставки за кредит.

Після того, коли поставлені чіткі завдання, яких потрібно досягти в результаті реалізації фінансової політики, важливо визначитись із типом фінансової політики. Тип фінансової політики, як зазначає В. Опарін [36], визначається характером регламентування фінансових відносин у суспільстві, яке може здійснюватись державою в законодавчій та адміністративній формах (рис. 3).

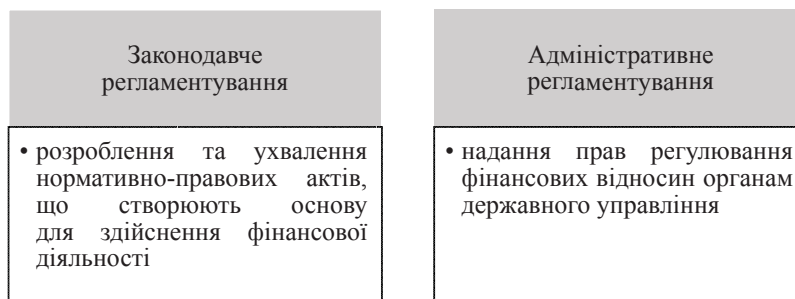

Рис. 3. Характер регламентування фінансових відносин у суспільстві

Примітка. Авторська розробка.

Очевидно, що в демократичних суспільствах основною формою розроблення і реалізації фінансової політики є перша — законодавче регламентування, адже вона створює рівні умови для функціонуван-

ня всіх суб'єктів фінансової системи, а також створює для них стабільну і зрозумілу правову основу, що дозволяє досягнути стійкості і самій фінансовій політиці.

Фінансова політика поділяється на три типи: сувору регламентація, помірну регламентація, політика мінімальних обмежень. Такий поділ відбувається залежно від того, як між собою співвідносяться

частини доходу, що розподіляється і споживається на основі законодавчого та адміністративного регламентування фінансових відносин у суспільстві (рис. 4).

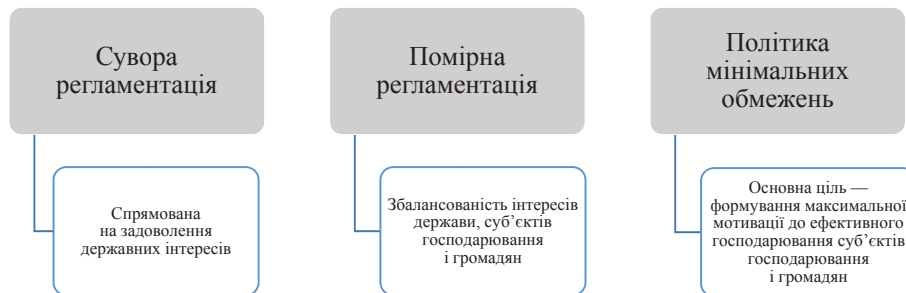

Рис. 4. Типи фінансової політики

Сувору регламентація передбачає регулювання державою переважної частини фінансових відносин. Суб'єкти господарювання, домогосподарства і звичайні громадяни обмежені у своїх правах, вони (права) визначаються конкретними правилами, установленими нормативно-правовими актами.

Фінансова політика суворої регламентації є звичним явищем у фінансовій моделі адміністративної економіки, а також застосовується в разі існування обмеженості фінансових ресурсів у державі. Однак вона не є ефективною, адже не стимулює суб'єктів господарювання до ефективної та продуктивної діяльності. Причиною, як зазначає В. Опарін, є те, основним фінансовим продуктом — доходом більше розпоряджається держава, ніж його власники — юридичні та фізичні особи [36].

Помірна регламентація врівноважує інтереси держави і суспільства, забезпечує їм достатні мотиваційні стимули для продуктивної діяльності, але водночас

дає державним органам можливість впливати на соціально-економічний розвиток.

Політика мінімальних обмежень передбачає створення для суб'єктів господарювання, домогосподарств і громадян максимальні умови для ефективного та продуктивного функціонування. Регламентуванню піддаються тільки відносини із самою державою. Взаємовідносин між різними суб'єктами економіки здійснюються на договірній основі [36].

Висновки. Підсумовуючи все вищезазначене, узагальнимо, що фінансова політика є складним суспільно-економічним явищем, яка являє собою сукупність різноманітних заходів, що спрямовані на оптимальні формування, розподіл і використання фінансових ресурсів з метою досягнення певного рівня економічного розвитку. Характер, тип і вид фінансової політики залежать від умов, у яких вона реалізовується (у тому числі обсягів фінансових ресурсів у державі), і рівня економічного розвитку, що планується досягти.

Список використаної літератури

1. Сіташ Т. Д. Фінансова політика держави: прагматика та проблематика [Електронний ресурс] / Т. Д. Сіташ // Академічний огляд. — 2015. — № 1 (42). — Режим доступу : <http://acadrev.duan.edu.ua/images/stories/files/2015/6.pdf>.
2. Адаменко І. П. Фінансова політика як інструмент соціально-економічного розвитку країни / І. П. Адаменко // Бізнесінформ. — 2014. — № 3. — С. 341—345.
3. Карпінський Б. А. Фінанси : термінологічний словник / Б. А. Карпінський, Т. Б. Шира. — Київ : ВД «Професіонал», 2007. — 441 с.
4. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовський, Е. Б. Стародубцева. — Москва : ИНФРА-М, 1999. — 479 с.
5. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін ; за наук. ред. В. Федосова. — Київ : КНЕУ, 2002. — 387 с.
6. Запатріна І. В. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір / І. В. Запатріна // Вісник КНТЕУ. — 2012. — № 2. — С. 59—73.
7. Василик О. Д. Теорія фінансів : підручник / О. Д. Василик. — Київ : НІОС, 2001. — 416 с.
8. Фінанси / С. І. Юрій, В. М. Федосов, Л. М. Алексеєнко та ін. ; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. — Київ : ДННУ АФУ, 2009. — 848 с.
9. Малишко В. В. Фінансова політика держави на сучасному етапі [Електронний ресурс] / В. В. Малишко, А. О. Пучко // Траекторія науки. — 2017. — Т. 3. — № 1. — Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/148.pdf>.

10. Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку : у 3 т. / за ред. чл.-кора НАН України А. І. Даниленка. — Київ : Фенікс, 2008. — Т. 1. — 468 с.
11. Фінансово-кредитні відносини в Україні: становлення, розвиток, напрями вдосконалення : монографія / Б. І. Пшик ; Інститут регіональних досліджень НАН України. — Київ : УБС НБУ, 2011. — 551 с.
12. Радіонов Ю. Д. Фінансова політика та проблеми ефективності її реалізації в Україні [Електронний ресурс] / Ю. Д. Радіонов // Наукові праці НДФІ. — 2014. — № 4 (69). — Режим доступу : http://portal.rp.int/doccatalog/document/16742074/Zvit_2012.pdf.
13. Кармазін В. А. Стабільний економічний розвиток — запорука технологічного прориву України [Електронний ресурс] / В. А. Кармазін, Ю. М. Огієнко // Економічний вісник НТУУ «КПІ». Проблеми сталого розвитку національної економіки. — 2010. — Режим доступу : http://economy.kpi.ua/files/files/7_kpi_2010_7.pdf.
14. Огаренко Т. Ю. Категорії «економічний розвиток» і «розвиток економіки»: суть та співвідношення / Т. Ю. Огаренко // Сталий розвиток економіки. — 2013. — № 4. — С. 265—270.
15. Кендюхов О. Чинники випереджаючого економічного розвитку [Електронний ресурс] / О. Кендюхов, К. Ягельська // Вісник економічної науки України. — 2013. — № 2. — Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/89191/12-Kendyuhov.pdf?sequence=1>.
16. O'Sullivan, A. Economics: Principles in Action / A. O'Sullivan, S. M. Sheffrin. — New Jersey : Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003.
17. Conteras R. How the Concept of Development Got Started [Electronic resource] / R. Conteras // University of Iowa Center for International Finance and Development. — 2010. — Available at : <http://cbdd.wsu.edu/kewlcontent/cdoutput/TR501/page59.htm>.
18. Словник міжнародної економіки Деардофа [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www-personal.umich.edu/~alandear/glossary/e.html#EconomicDevelopment>.
19. Myint H. Economic development / H. Myint, A. O. Krueger // Encyclopædia Britannica. — 2009.
20. Economic Development. Business dictionary [Electronic resource]. — Available at : <http://www.businessdictionary.com/definition/economic-development.html>.
21. Степанова Г. Фінансова політика як інструмент економічного розвитку країни / Г. Степанова // Фінанси. — 2014. — Вип. III (55). — С. 271—281.
22. Кейнс Дж. М. Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей [Електронний ресурс] / Дж. М. Кейнс. — Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/keyns-1>.
23. Фридмен М. Количественная теория денег [Электронный ресурс] / М. Фридмен. — Режим доступа : http://www.library.fa.ru/files/kolichestvennaya_teoriya_deneg.pdf.
24. Laffer A. The Ellipse: An Explication of the Laffer Curve in a Two-Factor Model / A. Laffer // The Financial Analyst's Guide to Fiscal Policy. — New York : Greenwood Press, 1986. — P. 1—35.
25. Feldstein M. Some supply-side propositions / M. Feldstein // American Economic Review. — Chicago : Markham Pub. Co., 1969.
26. Sachs J. D. Macroeconomics in the global economy / J. D. Sachs ; Harvard University. — 1993. — 778 p.
27. Фишер С. Экономика : пер. с 2 англ. изд. / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. — Москва : Дело ЛТД, 1995. — 864 с.
28. Макконнел К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика : пер. с 14 англ. изд. / К. Р. Макконнел, С. Л. Брю. — Москва : ИНФРА-М, 2003. — 972 с.
29. Тинберген Я. Экономическая политика: принципы и цели / Я. Тинберген. — Москва, 1956.
30. Самуельсон П. Макроекономіка : пер. з англ. / П. Самуельсон, В. Нордгауз. — Київ : Основи, 1995. — 544 с.
31. Mandel R. Monetary Theory: Interest, Inflation and Growth in the World Economy [Electronic resource] / R. Mandel. — 1971. — Available at : <http://robertmundell.net/major-works/monetary-theory-interest-inflation-and-growth-in-the-world-economy>.
32. Лоуренс Генри Саммерс [Электронный ресурс] / Economic-definition. — Режим доступа : http://economic-definition.com/Officials/Lourens_Genri_Sammers_Lawrence_Henry_Summers_eto.html.
33. Танклевська Н. С. Удосконалення державної фінансової політики / Н. С. Танклевська // Продуктивні сили України. — 2009. — № 1. — С. 56—61.
34. Алексеева Н. Фінансова політика України в умовах інтеграційних процесів: домінанти, ризики та виклики сучасності / Н. Алексеева, Т. Табакова // Ринок цінних паперів України. — 2015. — № 3—4. — С. 149—156.
35. Крупка А. Я. Методологія формування та реалізації фінансової політики держави / А. Я. Крупка // Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ : матер. наук. конф. проф.-викл. складу, м. Тернопіль, 10 квіт. 2013 р. — Тернопіль : Вектор, 2013. — 134 с.
36. Опарін В. М. Засади структурно-орієнтованої фінансової політики держави в перехідній економіці [Електронний ресурс] / В. М. Опарін. — Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/5556/1/271%20-%20279.pdf>.

References

1. Sitash, T. D. (2015). Finansova polityka derzhavy: prahmatyka ta problematyka [Financial Policies of the State: Pragmatics and Problems]. *Akademichnyi ohliad — Academic Review*, 1. Retrieved from <http://acadrev.duan.edu.ua/images/stories/files/2015/6.pdf> [in Ukrainian].
2. Adamenko, I. P. (2014). Finansova polityka yak instrument sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Financial policy as an instrument of socio-economic development of the country]. *Biznesinform — Businessinform*, 3, 341—345 [in Ukrainian].
3. Karpinskyi, B. A., & Shyrya, T. B. (2007). *Finansy: terminolohichnyi slovnyk* [Finance: Terminology Dictionary]. Kyiv: VD «Profesional» [in Ukrainian].
4. Raizberh, B. A., Lozovsky, L. Sh., & Starodubtseva, E. B. (1999). *Sovremennyy ehkonomicheskij slovar'* [Modern Economic Dictionary]. Moscow: INFRA-M [in Russian].
5. Fedosov, V., Oparin, V., & Lovochkin, S. (2002). *Finansova restrukturyzatsiia v Ukraini: problemy i napriamy* [Financial restructuring in Ukraine: problems and directions]. Fedosov, V. (Eds.). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
6. Zapatrina, I. V. (2012). Formuvannia finansovoi polityky derzhavy: yevrointehratsiinyi vymir [Formation of the financial policy of the state: the eurointegration dimension]. *Visnyk KNTEU — The Bulletin of KNTEU*, 2, 59—73 [in Ukrainian].
7. Vasylyk, O. D. (2001). *Teoriia finansiv* [Theory of Finance]. Kyiv: NIOS [in Ukrainian].
8. Yurii, S. I., Fedosov, V. M., & Alekseenko, L. M. (et al.). (2009). *Finansy* [Finance]. Kyiv: DNNU AFU [in Ukrainian].
9. Malysenko, V. V., & Puchko, A. O. (2017). Finansova polityka derzhavy na suchasnomu etapi [The financial policy of the state at the present stage]. *Traektoriya nauky — Trajectory of science*, 1 (3). Retrieved from <http://global-national.in.ua/archive/3-2015/148.pdf> [in Ukrainian].
10. Danylenko, A. I. (Eds.). (2008). *Finansovo-monetarni vazheli ekonomichnoho rozvytku* [Financial and monetary instruments of economic development]. Vol. 1. Kyiv: Fenix [in Ukrainian].
11. Pshyk, B. I. (2011). *Finansovo-kredytni vidnosyny v Ukraini: stanovlennia, rozvytok, napriamy vdoshkonalennia* [Financial and credit relations in Ukraine: formation, development, directions of perfection]. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
12. Radionov, Yu. D. (2014). Finansova polityka ta problemy efektyvnosti yii realizatsii v Ukraini [Financial Policy and Problems of its Implementation in Ukraine]. *Naukovi pratsi NDFI — Scientific Papers NDFI*, 4. Retrieved from http://portal.rp.int/doccatalog/document/16742074/Zvit_2012.pdf [in Ukrainian].
13. Karmazin, V. A., & Ohienko, Yu. M. (2010). Stabilnyi ekonomichnyi rozvytok — zaporuka tekhnolohichnoho proryvu Ukrainy [Stable economic development is the key to Ukraine's technological breakthrough]. *Ekonomichnyi visnyk NTUU «KPI». Problemy staloho rozvytku natsionalnoi ekonomiky — Economic Bulletin of NTUU «KPI». Problems of Sustainable Development of the National Economy*. Retrieved from http://economy.kpi.ua/files/files/7_kpi_2010_7.pdf [in Ukrainian].
14. Oharenko, T. Yu. (2013). Katehorii «ekonomichnyi rozvytok» i rozvytok ekonomiky: sut ta spivvidnoshennia [Categories «Economic Development» and «Economic Development»: Essence and Relationship]. *Stalyi rozvytok ekonomiky — Sustainable Development of the Economy*, 4, 265—270 [in Ukrainian].
15. Kendiukhov, O., & Yahelska, K. (2013). Chynnyky vyperedzhaiuchoho ekonomichnoho rozvytku [Factors of the Outlying Economic Development]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy — Bulletin of economic science of Ukraine*, 2. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/89191/12-Kendyuhov.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
16. O'Sullivan, A., & Sheffrin, S. M. (2003). *Economics: Principles in Action*. New Jersey: Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River.
17. Conteras, R. (1999). How the Concept of Development Got Started, University of Iowa Center for International Finance and Development. Retrieved from <https://essex.rl.talis.com/items/64FF5526-210C-F67E-AB7F-33A818FE8513.html>.
18. Slovnnyk mizhnarodnoi ekonomiky Deardofa [Dictionary of the international economy of Deardfo]. www.personal.umich.edu/~alandear/glossary/e.html#EconomicDevelopment [in Ukrainian]. Retrieved from <http://www.personal.umich.edu/~alandear/glossary/e.html#EconomicDevelopment> [in Ukrainian].
19. Myint, H., & Krueger, A. O. (2009). Economic development. *Encyclopædia Britannica*.
20. Economic Development. Business dictionary. [www.businessdictionary.com](http://www.businessdictionary.com/definition/economic-development.html). Retrieved from <http://www.businessdictionary.com/definition/economic-development.html>.
21. Stepanova, H. (2014). Finansova polityka yak instrument ekonomichnoho rozvytku krainy [Financial policy as an instrument of economic development of the country]. *Finansy — Finance*, III, 271—281 [in Ukrainian].
22. Keins, Dzh. M. Zahalna teoriya zainiatosti, vidsotka i hroshei [General theory of employment, interest and money]. *bibliograph.com.ua*. Retrieved from <http://bibliograph.com.ua/keyns-1> [in Ukrainian].
23. Frydmen, M. (n. d.). Kolichestvennaya teoriya deneg [The quantitative theory of money]. [www.library.fu.ru](http://www.library.fu.ru/files/kolichestvennaya_teorija_deneg.pdf). Retrieved from http://www.library.fu.ru/files/kolichestvennaya_teorija_deneg.pdf [in Russian].
24. Laffer, A. (1986). The Ellipse: An Explication of the Laffer Curve in a Two-Factor Model. *The Financial Analyst's Guide to Fiscal Policy*. (pp. 1—35). New York: Greenwood Press.

25. Feldstein, M. (1969). Some supply-side propositions. *American Economic Review*. Chicago: Markham Pub. Co.
26. Sachs, J. D. (1993). *Macroeconomics in the global economy*. Harvard University.
27. Fysher, S., Dornbush, R., & Shmalenzy, R. (1995). *Ekonomika — Economics*. (pp. 512—513). Moscow: Delo [in Russian].
28. Makkonnel, K. R., & Briu, S. L. (2003). *Ekonomiks: principy, problemy i politika [Economics: Principles, Problems, and Politics]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
29. Tynberhen, Ya. (1956). *Ekonomicheskaya politika: principy i celi [Economic Policy: Principles and Objectives]*. Moscow [in Russian].
30. Samuelson, P., Nordhauz, V. (1995). *Makroekonomika [Macroeconomics]*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
31. Mandel, R. (1971). Monetary Theory: Interest, Inflation and Growth in the World Economy. (n. d.). obertmundell.net. Retrieved from <http://robertmundell.net/major-works/monetary-theory-interest-inflation-and-growth-in-the-world-economy>.
32. Economic-definition. (n. d.). *Lourens Genri Sammers [Lawrence Henry Summers]*. Retrieved from http://economic-definition.com/Officials/Lourens_Genri_Sammers_Lawrence_Henry_Summers_eto.html [in Russian].
33. Tanklevska, N. S. (2009). Udoskonalennia derzhavnoi finansovoi polityky [Improving Public Financial Policy]. *Produktyvni syly Ukrainy — Productive Forces of Ukraine*, 1, 56—61 [in Ukrainian].
34. Aleksieieva, N., & Tabakova, T. (2015). Finansova polityka Ukrainy v umovakh intehtatsiinykh protsesiv: dominanty, ryzyky ta vyklyky suchasnosti [Financial Policy of Ukraine in the Conditions of Integration Processes: Dominants, Risks and Challenges of Modernity]. *Rynok tsinnykh paperiv Ukrainy — Securities Market of Ukraine*, 3—4, 149—156 [in Ukrainian].
35. Krupka, A. Ya. (2013). Metodolohiia formuvannia ta realizatsii finansovoi polityky derzhavy [Methodology of formation and realization of state financial polic]. *Metodolohichni problemy finansovoi teorii ta praktyky v umovakh provedennia systemnykh reform: mater. nauk. konf. prof.-vykl. skladu, m. Ternopil, 10 kvit. 2013 r. — Methodological problems of financial theory and practice in the context of system reforms: mater. sciences conf. professor warehouse, m. Ternopil, April 10. 2013*. Ternopil: Vektor [in Ukrainian].
36. Oparin, V. M. (2010). Zasady strukturno-orientovanoi finansovoi polityky derzhavy v perekhidnii ekonomitsi [Fundamentals of the Structural-Oriented Financial Policy of the State in Transition Economies]. *ir.kneu.edu.ua* Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/5556/1/271%20-%20279.pdf> [in Ukrainian].

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПРИРОДИ БАНКУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Нагайчук Неля Григорівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Басанська Наталія Володимирівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: natasha_bs@ukr.net

Брайченко Сергій Миколайович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Чернявський Анатолій Леонідович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Фоменко Валентина Миколаївна,
викладач кафедри права і соціально-гуманітарних дисциплін
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. Розглянуто роль банків у системі фінансового підприємництва з тих позицій, що вони є провідними фінансовими посередниками. Виділено сегменти фінансових послуг. Надано правову характеристику фінансового підприємництва. Такий стан речей зумовлений переважанням їхнього фінансового потенціалу над потенціалами інших суб'єктів системи фінансового посередництва. У ході поступального розвитку економічних систем роль і місце банків у системі фінансового посередництва змінюється, що потребує додаткового дослідження. Наголошено, що розвиток банківського посередництва повинен відповідати стану економіки і ринку позичкового капіталу. Розкрито еволюцію організаційних форм і форм власності банківського підприємництва.

Систематизовано науково-методичні підходи до з'ясування суті банку. З'ясовано, що, здебільшого, в основу поняття «банк» покладено перелік фундаментальних банківських операцій, відмінність полягає тільки в їхній кількості — від двох до п'яти. Подібний підхід узяло за основу й українське банківське законодавство.

На основі аналізу чинного законодавства зазначено, що в українському законодавстві немає розмежування банків відповідно до їхньої спеціалізації, тобто всі банки вважаються універсальними, хоча назви деяких з них містять слова, що вказують на їхню спеціалізацію.

Ключові слова: банківництво, банк, функції банку, науково-методичний підхід.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; бібл.: 30.

TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC NATURE OF THE BANK IN THE CONDITIONS OF THE DIGITALIZATION: LEGAL ASPECT

Nahaichuk Nelia,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of Finance and Credit Department
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»

Basanska Nataliia,

Ph. D. in Juridical Sciences, Associate Professor,
Head of Law, Social Sciences and Humanities Department
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: natasha_bs@ukr.net

Braichenko Serhii,

Ph. D. in Juridical Sciences,
Associate Professor of Law, Social Sciences and Humanities Department
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»

Cherniavskiy Anatolii,

Ph. D. in Juridical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Law, Social Sciences and Humanities Department
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»

Fomenko Valentyna,

Lecturer of Law, Social Sciences and Humanities Department
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»

Abstract. Banks play a major role in the financial business. They are the leading financial intermediaries. Sections of financial services are selected. Their legal description is provided. This situation is caused by the predominance of the financial capacity over capacity of other entities of financial intermediation. During the development of economic systems, the role and place of banks in financial intermediation changes that require additional research.

It is noted that the development of the banking mediation shall conform to the state of the economy and the market of loan capital. The evolution of organizational forms and forms of ownership of banking business is revealed.

Historically, in the framework of the banking business put its brokerage business. Mediation is to attract deposits, loans and calculations. The role of the bank is determined by the type of economy.

Systematized scientific and methodological approach to ascertaining the nature of the bank.

In domestic scientific literature using three methodological approaches to the interpretation of the term «bank».

Operating approach, which is based on characteristics of the bank as a market institution that provides a set of operations. A comparative approach — based on a comparison of features of banking and other financial institutions; Subject-institutional approach based on consideration of terminological differences in the bank as a company, organization or institution

Western scholars characterize the bank as an enterprise that engaged in money lending and other transactions; as a financial institution that offers a wide range of services, as an institution that provides a wide range of financial services such as account opening deposits and granting loans and credits.

It has been found that in most cases the basis of the concept of «bank» take basic banking transactions, the only difference among them — from two to five. A similar approach is used as a basis and banking law of Ukraine.

Keyword: banking, bank, bank functions, scientific-methodological approach.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 0; bibl.: 30.

ТРАНСФОРМАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПРИРОДЫ БАНКА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ: ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Нагайчук Неля Григорьевна,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов и кредита
Черкасского образовательно-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»

Басанская Наталья Владимировна,

кандидат юридических наук, доцент,
заведующая кафедрой права и социально-гуманитарных дисциплин
Черкасского образовательно-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»
e-mail: natasha_bs@ukr.net

Брайченко Сергей Николаевич,

кандидат юридических наук,
доцент кафедры права и социально-гуманитарных дисциплин
Черкасского образовательного-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»

Чернявский Анатолий Леонидович,

кандидат юридических наук, доцент,
доцент кафедры права и социально-гуманитарных дисциплин
Черкасского образовательного-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»

Фоменко Валентина Николаевна,

преподаватель кафедры права и социально-гуманитарных дисциплин
Черкасского образовательного-научного института
ДВНЗ «Университет банковского дела»

Аннотация. Рассмотрена роль банков в системе финансового предпринимательства с учетом того, что они являются ведущими финансовыми посредниками. Предоставлена их правовая характеристика. Такое положение вещей обусловлено преобладанием их финансового потенциала над потенциалами других субъектов системы финансового посредничества. В ходе поступательного развития экономических систем роль и место банков в системе финансового посредничества меняется, что требует дополнительного исследования.

Проведена систематизация научно-методических подходов к определению сущности банка. Выяснено, что в большинстве случаев в основе понятия «банк» положено перечень фундаментальных банковских операций, отличие заключается лишь в их количестве — от двух до пяти. Подобный подход взят за основу и украинским банковским законодательством.

Ключевые слова: банковская деятельность, банк, функции банка, научно-методический подход.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 0; библи.: 30.

Вступ. В Україні, попри зростання активів небанківських фінансово-кредитних установ, на сьогодні в інституціональній структурі фінансового посередництва превалюють банки як за кількістю, так і за обсягом власних і акумульованих ресурсів. Однією з умов ефективності економічної системи є стан і розвиток банківського сектору. Ті зміни, що відбуваються на локальних і глобальних фінансових ринках, вимагають переосмислення ролі банків у сучасній економіці.

Поява і розвиток банківських установ зумовлені об'єктивними суспільними процесами і роллю банківських установ у відтворювальній моделі взаємодії між суб'єктами економіки. Це, перш за все, вимагає дослідження економічної природи банків і теоретичного обґрунтування етапів становлення банківництва як виду фінансового посередництва.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідження економічного змісту поняття «банк» та окреслення ролі банків як фінансових посередників знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних науковців, як: О. Дзюблюк [3], О. Васюренко [29], С. Мочерний [13], Г. Азаренкова [16], О. Вовченко [26] та інших. Питанням економічної природи банку присвячені роботи російських учених — А. Літовських, М. Шевченка, А. Шеметєва [11], К. Лук'янова [25] та ін. Зарубіжні вчені до змісту банків підходять більше з практичного погляду і найчастіше розглядають як підприємство, що функціонує на грошовому ринку з метою отримання прибутку, — В. Лексіс [1], Б. Бухвальд [2], Е. Дж. Долан [4], Сільві де Куссерг [5], С. Роуз [6].

Високо оцінюючи внесок учених у розвиток цієї проблематики, слід зазначити, що, на нашу думку,

ще недостатньо дослідженими залишаються питання щодо визначення суті банківських установ з погляду виконання ними ролі фінансових посередників, їхнього місця у відтворювальній системі й впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Метою статті є дослідження теоретичного змісту поняття «банк», виявлення і систематизація науково-методичних підходів до розкриття економічної природи банку.

Результати дослідження. Історично в основу діяльності банків покладено їхню посередницьку діяльність — залучення вкладів населення, грошових коштів підприємств і надання кредитів. У своєму становленні банк пройшов кілька етапів, відповідно до типу економіки.

На етапі виживання банк був зберігачем грошей, який виступав: засновником права на вилучення вкладу на першу вимогу, громадським касиром, виробником засобів ліквідності, організатором безготівкових переказів.

На етапі капіталістичної економіки вільної конкуренції роль банку полягала в забезпеченні безперервності кругообігу капіталу і вирівнювання норми прибутку. На цьому етапі банк розпочинає емісію власних зобов'язань на протипагу зобов'язанням позичальника повернути борг до певної дати.

На етапі монополістичного капіталізму банківський бізнес перетворюється на мультиплікатор зростання, що стимулює піднесення ділової активності. Також посилюється роль банків у концентрації і централізації капіталу, створенні монополій, формуванні передумов для переходу до фінансової економіки.

На етапі фінансової економіки, під якою розуміють такий її тип, що базується на майбутньому або ймовірному авансуванні через похідні, що володіють ліквідністю, фінансові інструменти, що забезпечують одержання фінансової ренти у формі процента, дивіденду, комісії, відбувається активізація фінансового посередництва на ринку капіталу, посилюється взаємодія банків між собою та іншими інститутами, розширюється коло міжбанківських зв'язків тощо. Усе це створило передумови формування централізованої банківської системи на базі локальних банківських систем.

Тобто рівень розвитку банківського посередництва повинен відповідати стану економіки і ринку позичкового капіталу. Таким чином, у міру розвитку фінансових ринків, зростання кількості і складності фінансових інструментів змінювалися і погляди науковців на природу фінансового посередництва в цілому і банківського зокрема та притаманних їм функцій.

На *рисунку* наведено схему, що ілюструє еволюцію організаційних форм і форм власності банківського підприємництва.

Рис. Еволюція форм власності в банківництві

Дослідження результатів теоретичних розвідок науковців дають підстави стверджувати, що немає одного-єдиного підходу до розуміння поняття «банк». Така ситуація зумовлена кількома причинами, перш за все різноманітністю видів банків і множинністю операцій, які вони здійснюють. Ще одна причина — це крайнєві відмінності. Історично так склалося, що в різних країнах під банком розуміють не завжди одне й те саме. І третій фактор — це вплив світової глобалізації та інтеграції у фінансовій сфері, що призводять до стирання меж між банками і парабанками. Крім того, банк є доволі складним системним утворенням, що характеризується багатогранністю проявів, кожен з яких відображає окремі, хоч і значимі сторони діяльності. Тому будь-яке визначення банку апріорі не може бути повним, а якщо і вдасться включити всі його характеристики і риси, то воно буде надміру громіздким і складним для сприйняття та розуміння.

Німецький економіст професор Вільгельм Лексіс, відомий за роботами в галузі теорії грошей і кредиту, статистики і страхування, ще наприкінці XIX століття так писав про банк: «Банками називають всякого роду установи для забезпечення банківських операцій, не залежно від того, чи виступають вони у формі приватних підприємств... товариств чи у будь-якій іншій юридичній формі» [1]. У доповнення до цього тлумачення можемо навести думку німецького вченого Бруно Бухвальда: «Під банком розуміємо підприємство, яке займається грошовими, кредитними та іншими операціями» [2]. Тобто перший розглядає банк як підприємство, другий розкриває його суть через основні операції, для здійснення яких це підприємство створене.

На думку українського вченого О. Дзюблюка, здійснення підприємством перерахованих вище операцій ще не дає підстав називати його банком, оскільки «...процес вивільнення і нагромадження власних і чужих грошових коштів і їх надання у тимчасове користування характерний для будь-якого кредиту, в тому числі й особистого, що виник на рівні зі становленням функції грошей як засобу платежу, тобто задовго до перетворення однієї із сторін кредитних відносин власне у банк» [3, с. 15].

Дж. Долан стверджує, що комерційні банки надають широкий спектр фінансових послуг, а саме відкриття рахунків до запитання та надання позик і кредитів [4].

Французька дослідниця Сільві де Куссерг, автор нової теорії фінансового посередництва, визначає банки як підприємства, які спеціалізуються на зборі і використанні інформації [5].

Дещо інший підхід до визначення економічної природи банку віднаходимо в роботі «Банківський менеджмент» Пітера Роуза, де сказано, що банк — це фірма, що надає фінансові послуги, здійснює професійне управління грошовими ресурсами суспільства, а також виконує численні функції в економіці. На нашу думку, підхід позбавлений конкретики, з нього не видно різниці між банком і, наприклад, страховою компанією. Також у цій роботі є вужче трактування банку — як фінансового інституту, який пропонує широкий асортимент послуг [6].

Американські дослідники пов'язують зміст банку із статутом і дозволеною банківською діяльністю. Виходячи з цього, банк визначають як установу, яка приймає вклади до запитання і здійснює діяльність, пов'язану з наданням комерційних позик. Крім того, ще однією з рис банку, за «американською версією», є обов'язкова умова страхування такої установи у Федеральній корпорації страхових вкладів.

У Словнику сучасної економіки міститься визначення банку через здійснення ним лише двох банківських операцій — депозитної і кредитної [7, с. 25]. Недоліком такого підходу вважаємо невключення в характеристику банку розрахунково-касових операцій.

Електронним ресурсом «Глосарій економічних термінів» комерційний банк визначається як банк, що пропонує широкий діапазон депозитних рахунків, включаючи виписування чека, і який надає позики окремим особам і підприємствам. Автори цього джерела розмежовують поняття «комерційний банк» та «інвестиційний банк», який зазвичай займається підготовкою і продажем корпоративних або муніципальних цінних паперів [8].

Схожий підхід є і в таких двох джерелах:

1) комерційний банк — це банк, який перебуває у приватному володінні та пропонує широкий набір фінансових послуг населенню і фірмам. Основна діяльність полягає у веденні чекових поточних рахунків, прийнятті депозитних вкладів, одержанні і видаванні готівки та кредитуванні. Додатковими послугами є довірче управління і виконання заповітів, пропозиція іноземної валюти, купівля і продаж цінних паперів, страхування, система кредитних карток і управління особистими пенсійними фондами [9];

2) комерційний банк — банк, який обслуговує населення, приймає депозити від численних фізичних осіб і малих фірм та видає їм кредити. Банки надають своїм клієнтам різноманітні послуги, включаючи видачу готівки і кредитних карток, безпечне зберігання цінностей і документів, обмін валюти, послуги фондових брокерів, іпотечне кредитування і виконання фінансових розпоряджень [10]. У цій статті автори розділяють інвестиційні, торгівельні та інші спеціалізовані банки, які працюють із вузьким колом клієнтів.

У закордонній практиці банки прийнято поділяти: на ощадні банки, комерційні банки, промислові банки (банки розвитку, інвестиційні банки), земельні (іпотечні) банки; місцеві банки, центральний банк, кооперативні банки, обмінні банки, споживчі банки.

Визначення їхнього виду базується на тому, який тип завдань вони покликані вирішувати.

В українському законодавстві немає такого розмежування банків відповідно до їхньої спеціалізації, тобто всі банки вважаються універсальними, хоча назви деяких із них містять слова, що вказують на їхню спеціалізацію (Ощадний банк, Промінвестбанк, Національні інвестиції, Міжнародний інвестиційний банк, Кліринговий дім, Інвестбанк, Інтер Кредит Банк Траст-Капітал, Кредитінвест банк тощо).

Як бачимо, західні науковці характеризують банк як підприємство, що займається грошовими кредитними та іншими операціями [2]; як фінансовий інститут, який пропонує широкий спектр послуг [6]; як установу, що надає широкий діапазон фінансових послуг, зокрема відкриття рахунків до запитання та надання позик і кредитів [4]; тобто вони не переймаються точністю формулювань, при цьому не розрізняючи операції та послуги.

Таким чином, визначаючи суть банку, зарубіжні автори звужують банківську діяльність до обмеженого набору функцій, при цьому залишаючи поза галуззю банківської діяльності значну кількість банківських послуг. У законодавстві зарубіжних країн основна увага зосереджується на юридичній характеристиці поняття «банк», при цьому оминається його економічна природа.

Один із підходів до визначення сутності банку ґрунтується на тому, що саме слід вважати банком — підприємство, організацію чи установу. Так, наприклад, в СРСР банком вважалася установа, а не організація, що, на думку А. А. Шемет'єва, є не зовсім правильно, оскільки в радянському, а потім і в російському законодавстві термін «установа» застосовувався до організації, що створюється власником для виконання

управлінських, соціально-культурних та інших функцій некомерційного характеру, які повністю чи частково фінансуються ним [11, с. 107]. Певний час така законодавча колізія дозволяла займатися банківською діяльністю організаціям, які фактично не мали спеціальної ліцензії. На це О. Дзюблюк зазначає, що така дискусія має більш лінгвістичний, а не економічний характер, і терміни «підприємство», «організація», «установа» є синонімами, і це не може суттєво вплинути на результати з'ясування економічної суті банку. Також він виділяє три методологічні підходи до тлумачення терміна «банк»: 1) операційний підхід, в основу якого покладена характеристика банку як ринкового інституту, який здійснює певний набір операцій; 2) порівняльний підхід — ґрунтується на порівнянні особливостей банківської діяльності та інших фінансово-кредитних установ; 3) суб'єктно-інституційний підхід, базується на розгляді термінологічних відмінностей у діяльності банку як підприємства, організації чи установи [3, с. 17].

Російський учений А. А. Шемет'єв, розглянувши різноманітність підходів до визначення банку, виділяє такі: вітчизняний нормативний, закордонний нормативний, вітчизняний правовий науковий підхід, операційний підхід, організаційний підхід, оптимізаційний підхід, інституціональний підхід, маркетинговий підхід, підхід АІС, інформаційна теорія, рейтингово-нормативний підхід [11, с. 107]. Так, на думку вченого, нормативний (законодавчий) підхід характерний для кожної розвиненої країни світу. Розкриття суті банку в офіційних документах України дається через послуги, банк — це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесено до Державного реєстру банків [12]

В Україні, як і в більшості пострадянських країн, законодавчий підхід до трактування суті банку ґрунтується на сукупності набору певних (банківських) послуг, які може надавати юридична особа, що має на це дозвільні документи (ліцензії) і внесена до певного списку (реєстру) аналогічних їй установ. Так, відповідно до статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банком є юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесено до Державного реєстру банків.

У Фінансово-кредитному словнику банк визначається як особливий інститут, що акумулює грошові кошти і нагромадження, надає кредит, здійснює грошові розрахунки, випуск грошей в обіг, операції з цінними паперами тощо [4]. Доповнення до цього визначення віднаходимо в Банківській енциклопедії, де до вищеперелічених операцій, які може здійснювати банк, включені операції із золотом та іноземною валютою [21]. Однак це визначення викликає більше запитань, аніж дає відповіді.

В Енциклопедії банківської справи і фінансів комерційний банк визначається як один із недержавних банківських інститутів, призначених, перш за все, для кредитування виробництва, розподілу і продажу товарів, тобто для надання короткострокових кредитів,

а не довгострокових кредитів для вкладень в основний капітал [22].

У російських наукових колах під банком розуміють один із видів кредитно-фінансових установ, які здійснюють класичні банківські операції — залучення коштів населення і підприємств, надання кредитів за рахунок акумульованих грошових коштів на основі платності, терміновості і поверненості, цільового використання, здійснення розрахунків [23, с. 109]. Найчастіше в російських джерелах банк називають кредитною установою, що має ліцензію на здійснення банківських операцій з метою отримання прибутку [24].

Російський учений К. Лук'янов, дослідивши підходи, що використовуються в російській економічній науці до розкриття суті банку, систематизував їх таким чином [25, с. 237]:

а) підприємство, установа, яка є самостійною одиницею господарювання, що володіє правом юридичної особи, яка виробляє і реалізовує специфічний продукт (банківські послуги);

б) торгове підприємство, у завдання якого входить придбання і перерозподіл специфічного товару — грошей;

в) посередник між різними фізичними та/або юридичними особами з метою акумуляції вільних грошових ресурсів за певну плату і на певних умовах;

г) агент біржі, найчастіше фондової, з метою вкладення вільних грошових коштів у цінні папери для отримання прибутку як самим банком, так і клієнтом;

г) ризикове підприємство, оскільки його діяльність пов'язана з прийняттям низки специфічних ризиків.

І на основі цього К. Лук'янов запропонував власне трактування комерційного банку як мікроінституційної категорії, що створена на основі контрактів підприємств для отримання прибутку при вирішенні локальних завдань кредитно-грошового обігу [25, с. 239].

О. Дзюблюк і О. Вовченко пропонують досліджувати сутність банку, використовуючи комплексний підхід з урахуванням взаємозв'язків об'єкта, що досліджується із середовищем його функціонування, і виділяють три рівні дослідження. На першому рівні

дослідники зосереджують свою увагу на визначенні певного набору операцій, що притаманні сучасному банку. У цьому контексті банк розглядається як посередник, який на макроекономічному рівні є учасником руху капіталу у процесі суспільного відтворення і виконує депозитні, позичкові та розрахункові операції [26].

На основі проведеного дослідження зарубіжного і вітчизняного бачень суті дефініції «банк» можемо стверджувати, що здебільшого в основу поняття покладено перелік фундаментальних банківських операцій, відмінність полягає лише в їхній кількості — від двох до п'яти. До базових банківських операцій дослідники відносять: залучення депозитів, надання кредитів і здійснення розрахунково-касового обслуговування. Подібний підхід узятий за основу й українським банківським законодавством.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави сформулювати такі висновки:

— зміст, який вкладали в поняття «банк», змінювався одночасно з розвитком банківської діяльності, зростанням ролі банків в економіці, а також із розширенням переліку операцій, що виконуються банками;

— західний підхід щодо визначення суті банку є більш ширшим порівняно із вітчизняним (пострадянський). Закордонні теоретики і практики розглядають банк як підприємство, діяльністю якого є залучення коштів на депозитні рахунки і надання кредитів за рахунок наявних коштів. Тобто термін «банк» може бути застосований до широкого кола підприємств, які здійснюють як банківську діяльність, так і виконують певні банківські функції.

Розглянувши підходи до визначення суті банку і систематизувавши досліджені концепції дефініції «банк», можемо зробити висновки про те, що в науковій літературі склалося три основні підходи до його тлумачення: 1) через сукупність операцій, які він виконує; 2) через функції, які йому властиві; 3) через взаємозв'язки із середовищем, у якому функціонує. Це відкриває нам нові горизонти для дослідження економічної природи фінансового посередництва банків як виду діяльності.

Список використаної літератури

1. Лексис В. Кредит и банки / В. Лексис. — Москва : Перспектива, 1994. — 118 с.
2. Бухвальд Б. Техника банковского дела. Справочная книга и руководство к изучению банковских и биржевых операций : пер. с нем. / А. Ф. Каган-Шабшай. — Москва : АО «ДИС», 1994. — 234 с.
3. Дзюблюк О. Теоретико-методологічні підходи до розуміння сутності банків при викладанні економічних дисциплін / О Дзюблюк // Вища школа. — 2008. — № 2. — С. 12—28.
4. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело, денежно-кредитная политика / пер. с англ. под ред. Э. Дж. Долан ; К. Д. Кэмпбелл, Р. Дж. Кэмпбелл. — Санкт-Петербург : «Санкт-Петербург Оркестр», 1994. — 496 с.
5. Де Куссерг С. Новые подходы к теории финансового посредничества и банковская стратегия / С. Де Куссерг // Вестник Финансовой академии. — 2001. — № 1. — С. 33—47.
6. Роуз П. С. Банковский менеджмент : пер. с англ. / П. С. Роуз. — Москва : Дело, 1997. — 768 с.
7. Словник сучасної економіки Мак-Міллана : пер. з англ. — Київ : АртЕк, 2000. — 640 с.
8. Глоссарий экономических терминов (по словникам Федерального резервного банка Сан-Франциско, Федерального резервного банка Миннеаполиса, Виртуальной торговой миссии и др.) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/639>.
9. Бизнес. Оксфордский толковый словарь. — Москва : Инфра-М, 2000.
10. Экономика. Оксфордский толковый словарь. — Москва : Инфра-М, 2000.

11. Шеметев А. А. Диспозиционная юстировка дефиниций банк и региональный банк в условиях экономической дисперманентности / А. А. Шеметев // Аграрный вестник Урала. — 2010. — № 11—1 (77). — С. 107—112
12. Про банки та банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 2121-III] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5—6.
13. Мочерний С. В. Банківська система України : навч. посібник / С. В. Мочерний, А. С. Тришак. — Львів : Тріада плюс, 2004. — 304 с.
14. Дзюблук О. До питання про суть банку та специфіку банківського продукту / О. Дзюблук // Вісник НБУ. — 1999. — № 4. — С. 60—65.
15. Вступ до банківської справи / М. І. Савлук, А. М. Мороз, А. М. Коряк. — Київ : Лібра, 1998. — 344 с.
16. Азаренкова Г. М. Сучасні комерційні банки: персонал, розвиток, організація : монографія / Г. М. Азаренкова, Л. В. Дікань, Т. О. Новосельцев ; за ред. проф. Л. В. Дікань. — Харків : Вид. дім «ІНЖЕК», 2003. — 132 с.
17. Мещеряков А. А. Організація діяльності комерційного банку : навч. посібник / А. А. Мещеряков. — Київ : Центр учбової літератури, 2007. — 608 с.
18. Денисенко М. П. Гроші та кредит у банківській справі : навч. посібник / М. П. Денисенко. — Київ : Алерта, 2004.
19. Верещак Т. І. Теоретичні основи визначення сутності банку як об'єкта наукового дослідження / Т. І. Верещак // Вісник Української академії банківської справи. — 2006. — № 2. — С. 87—90.
20. Банковское дело : учебник / под ред. В. И. Колесникова, Я. П. Кроливецкой. — Москва : Изд-во «Финансы и статистика», 1995. — 180 с.
21. Банківська енциклопедія / М. І. Савлук, А. М. Поддєрьогін, А. М. Мороз [та ін.]. — Київ : Фірма «ВІПОЛ», 1993. — 328 с.
22. Вулфел Ч. Энциклопедия банковского дела и финансов / Ч. Вулфел. — Москва : Федоров, 2000. — 1037 с.
23. Банковский портфель-1: Книга банкира. Книга клиента. Книга инвестора / под ред. Ю. И. Коробова. — Москва : Соминтэк, 1994. — 746 с.
24. Литовских А. М. Терминологический словарь: финансы, денежное обращение и кредит / А. М. Литовских, И. К. Шевченко. — Таганрог : ТРТУ, 2003. — 135 с.
25. Лукьянов К. Л. Содержание понятий «коммерческий банк», «центральный банк», «банковская система» в рамках институциональной теории / К. Л. Лукьянов // Журнал экономической теории. — Екатеринбург : Институт экономики УрОРАН. 2008. — № 4. — С. 235—239.
26. Вовченко О. С. Сучасний банк як суб'єкт макроекономічного середовища / О. С. Вовченко // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків : матеріали науково-практичної конференції, 15—16 жовтня 2009 року. — Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2009. — С. 17—19.
27. Ведернікова С. В. Економічна сутність та функції фінансово-кредитних взаємовідносин банків і підприємств / С. В. Ведернікова // Економічний форум. — 2013. — № 4. — С. 161—166.
28. Дибань О. Л. Роль банків і страхових організацій на фінансовому ринку України / О. Л. Дибань // Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації. — Київ : КНЕУ, 2012. — С. 102—109.
29. Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посіб. / О. В. Васюренко. — 4-те вид., перероб. і доповн. — Київ : Знання, 2004. — 324 с.
30. Захаров А. О. Система институциональных ролей банков в экономике / А. О. Захаров // TERRA ECONOMICUS. — 2010. — Т. 8. — № 2. — Ч. 3. — С. 13—19.

References

1. Leksis, V. (1994). *Kredit i banki [Credit and banks]*. Moscow: Perspektiva [in Russian].
2. Buhvald, B. (1994). *Tekhnika bankovskogo dela. Spravochnaya kniga i rukovodstvo k izucheniyu bankovskikh i birzhevykh operacij [Technique of banking. The reference book and guide to the study of banking and exchange operations]*. (A. F. Kagan-Shabshay, Trans). Moscow: АО «DIS» [in Russian].
3. Dziubliuk, O. (2008). Teoretyko-metodolohichni pidkhody do rozuminnia sutnosti bankiv pry vykladanni ekonomichnykh dystsyplin [Theoretical and methodological approaches to understanding the essence of banks in the teaching of economic disciplines]. *Vyshcha shkola — High school*, 2, 12—28 [in Ukrainian].
4. Dolan, E. Dzh., Kempbell, K. D., & Kempbell, R. Dzh. (1994). *Dengi, bankovskoe delo, denezhno-kreditnaya politika [Money, banking, tons monetary policy]* (E. Dzh. Dolan, Trans). Sankt-Petersburg: Sankt-Peterburg Orkestr [in Russian].
5. De Kusserg, S. (2001). Novye podhody k teorii finansovogo posrednichestva i bankovskaya strategiya [New approaches to the theory of financial intermediation and banking strategy]. *Vestnik Finansovoy akademii — Herald of the Financial Academy*, 1, 33—47 [in Russian].
6. Rouz, P. S. (1997). *Bankovskiy menedzhment [Banking management]*. Moscow: Delo [in Russian].
7. *Slovnnyk suchasnoi ekonomiky Mak-Millana [McMillan's modern economics dictionary]*. (2000). Kyiv: ArtEk [in Ukrainian].

8. Glossarij ekonomicheskikh terminov (po slovnika Federal'nogo rezervnogo banka San-Francisko, Federal'nogo rezervnogo banka Minneapolisa, Virtual'noj torgovoj missii i dr.). [Glossary of economic terms (according to the dictionaries of the Federal Reserve Bank of San Francisco, the Federal Reserve Bank of Minneapolis, the Virtual Trade Mission, etc.).]. (n. d.). *vocable.ru*. Retrieved from <http://vocable.ru/dictionary/639> [in Russian].
9. *Biznes. Oksfordskij tolkovyj slovar' [Business. Oxford Dictionary]*. (2000). Moscow: Infra-M [in Russian].
10. *Ekonomika. Oksfordskij tolkovyj slovar' [Economy. Oxford dictionary]*. (2000). Moscow: Infra-M [in Russian].
11. Shemetev, A. A. (2010). Dispozicionnaya yustirovka definicij bank i regional'nyj bank v usloviyah ehkonomicheskoy dispermanentnosti [Disposition adjustment of definitions of a bank and a regional bank in conditions of economic disparity]. *Agrarnyy vestnik Urala — Agrarian herald of the Urals*, 11—1 (77), 107—112 [in Russian].
12. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). Zakon Ukrainy «Pro banky i bankivsku diialnist»: ukhvalenyi 07.12.2000 № 2121-III [The Law of Ukraine «About banks and banking» activity from 07.12.2000 № 2121-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5—6 [in Ukrainian].
13. Mochernyi, S. V., & Tryshak, A. S. (2004). *Bankivska systema Ukrainy [Banking system of Ukraine]*. Lviv: Triada plus [in Ukrainian].
14. Dziubliuk, O. (1999). Do pytannia pro sut banku ta spetsyfyku bankivskoho produktu [To the question about the essence of the bank and the specifics of the banking product]. *Visnyk NBU — Bulletin of the NBU*, 4, 60—65 [in Ukrainian].
15. Savluk, M. I., Moroz, A. M., & Koriak, A. M. (1998). *Vstup do bankivskoi spravy [Introduction to banking]*. Kyiv: Libra [in Ukrainian].
16. Azarenkova, H. M., Dikan, L. V., & Novoseltsev, T. O. (2003). *Suchasni komertsii banky: personal, rozvytok, orhanizatsiia [Modern commercial banks: personnel, development, organization]*. L. V. Dikan (Ed.). Kharkiv: Vyd. dim «INZhEK» [in Ukrainian].
17. Meshcheriakov, A. A. (2007). *Orhanizatsiia diialnosti komertsii banku [Organization of commercial bank activities]*. Kyiv: Centr uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
18. Denysenko, M. P. (2004). *Hroshi ta kredyt u bankivskii spravi [Money and credit in the banking business]*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
19. Vereshchaka, T. I. (2006). Teoretychni osnovy znachennia sutnosti banku yak obiekta naukovooho doslidzhennia [Theoretical basis for determining the essence of the bank as an object of scientific research]. *Visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy — Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 2, 87—90 [in Ukrainian].
20. Kolesnikov, V. I., & Krolivetskaya, Ya. P. (Eds.). (1995). *Bankovskoe delo [Banking]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
21. Savluk, M. I., & Podderohin, A. M., & Moroz, A. M. (Ed.). (et al.). (1993). *Bankivska entsyklopediia [Bank Encyclopedia]*. Kyiv: Firma «VIPOL» [in Ukrainian].
22. Vulfel, Ch. (2000). *Entsiklopediya bankovskogo dela I finansov [Encyclopedia of Banking and Finance]*. Moscow: Fedorov [in Russian].
23. Korobov, Yu. I. (Eds.). (1994). *Bankovskiy portfel-1: Kniga bankira. Kniga klienta. Kniga investor [Bank portfolio-1: Book banker. Client book. Investor's book]*. Moscow: Somintek [in Russian].
24. Litovskih, A. M., & Shevchenko, I. K. (2003). *Terminologicheskii slovar: finansy, denezhnoe obraschenie i kredit [Glossary of terms: finance, money circulation and credit]*. Taganrog: TRTU [in Russian].
25. Lukyanov, K. L. (2008). Soderzhanie ponyatiy kommercheskiy bank, tsentralnyi bank, bankovskaya sistema v ramkah institutsionalnoy teorii [The contents of the concepts of commercial bank, central bank, banking system in the framework of institutional theory]. *Zhurnal ekonomicheskoy teorii — Journal of Economic Theory*, 4, 235—239 [in Russian].
26. Vovchenko, O. C. (2009). Suchasnyi bank yak subiekt makroekonomichnoho seredovyshcha [Modern bank as a subject of the macroeconomic environment]. *Materials of the scientific and practical conference '09: Bankivska systema Ukrainy v umovakh hlobalizatsii finansovykh rynkiv — Banking system of Ukraine in the conditions of globalization of financial markets*. (pp. 17—19). Cherkasy: ChIBS UBS NBU [in Ukrainian].
27. Vedernikova, S. V. (2013). Ekonomichna sutnist ta funktsii finansovo-kredytnykh vzaiemovidnosyn bankiv i pidpriemstv [Economic essence and functions of financial-credit interrelations of banks and enterprises]. *Ekonomichniy forum — Economic forum*, 4, 161—166 [in Ukrainian].
28. Dyban, O. L. (2012). Rol bankiv i strakhovykh orhanizatsii na finansovomu rynku Ukrainy [The role of banks and insurance organizations in the financial market of Ukraine]. *Formuvannya rynkovoy ekonomiky — Formation of a market economy*. Kyiv [in Ukrainian].
29. Vasiurenko, O. V. (2004). *Bankivski operatsii [Bank operations]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
30. Zaharov, A. O. (2010). Sistema institutsionalnykh roley bankov v ekonomike [The system of institutional roles of banks in the economy]. *TERRA ECONOMICUS — TERRA ECONOMICUS*, 8 (2, p. 3), 13—19 [in Russian].

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Грудзевич Уляна Ярославівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net

Анотація. Рейтингове оцінювання діяльності банків є одним із напрямів оцінки фінансової стійкості та значною мірою впливає на сприйняття банку інвесторами, вкладниками, кредиторами. В Україні рейтингове оцінювання ведеться за декількома напрямками: рейтингова оцінка банків Національним банком України, рейтинговими агентствами, Міністерством фінансів України та інформаційними агентствами, які мають власні методики, проте, зазвичай, використовують досить типовий перелік показників.

Досліджено сучасний стан і проблеми рейтингової оцінки банків Національним банком України за системою CAMELSO. Система є закритою, недоступною для широкого кола користувачів, проте дає змогу НБУ досить точно оцінювати фінансовий стан банку за стандартизованою системою показників.

Досліджено визначення кредитного рейтингу міжнародними і національними уповноваженими рейтинговими агентствами та рейтингу фінансової стійкості банків за методикою Міністерства фінансів України. Порівняно методологію та ефективність рейтингового оцінювання вказаних суб'єктів рейтингування. Проаналізовано кредитні рейтинги і рейтинги надійності депозитів, присвоєні національними і міжнародними агентствами вітчизняним банкам.

Визначено перспективи рейтингового оцінювання банків на сучасному етапі, серед яких отримання рейтингових оцінок банками від кількох рейтингових агентств, що дасть змогу підтвердити їхню достовірність; удосконалення законодавчо-нормативної бази, у тому числі ухвалення Закону «Про рейтингування».

Ключові слова: рейтинг, рейтингове агентство, рейтинг позичальників, рейтинг боргових інструментів, рейтинг надійності депозитів.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 16.

RATING EVALUATION OF ACTIVITIES OF BANKS OF UKRAINE AT THE MODERN STAGE

Grudzevych Uljana,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of finance, banking and insurance
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net

Abstract. A rating evaluation of activity of banks is one of directions of estimation of financial firmness and largely influences on perception of bank investors, depositors, creditors. In Ukraine a rating evaluation is conducted after a few directions: rating estimation of banks by the National bank of Ukraine, rating agencies, Ministry of finance of Ukraine and news agencies that have own methodologies, however as a rule use the typical enough list of indexes.

The present state and problems of the banks' rating assessment by the National Bank of Ukraine on the CAMELSO system are investigated. This system is closed, inaccessible to a wide range of users, but allows the NBU to accurately assess the financial position of the bank according to a standardized system of indicators.

The determination of the credit rating by international and national authorized rating agencies and the rating of financial stability of banks according to the methodology of the Ministry of Finance of Ukraine are researched. Methodology and efficiency of rating evaluation of the indicated subject of ratings are compared. The credit rating and rating of reliability of deposits, appropriated by national and international agencies to the home banks, is analysed.

It was revealed that all rating agencies updated their methodology for assessing banks. There is a tendency for banks to receive ratings from several rating agencies. Mostly, banks that received ratings of international rating agencies are in groups of state, or in banks of foreign banking groups. Ratings of banks provided by international rating agencies on a global scale have a speculative class. Private equity banks are rated only by one of the national rating agencies and as a rule most of them have an investment grade.

The prospects of rating assessment of banks at the present stage are determined, among which rating ratings of banks from several rating agencies, which will allow to confirm their reliability; improvement of the legislative and regulatory framework, including the adoption of the Law «On Ratings».

Keywords: rating, rating evaluation, rating of borrowers, rating of debt instruments, rating of deposit reliability.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 16.

РЕЙТИНГОВАЯ ОЦЕНКА ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ УКРАИНЫ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Грудзевич Ульяна Ярославовна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: ugrudzevuch@ukr.net

Аннотация. Исследованы современное состояние и проблемы: рейтинговой оценки банков Национальным банком Украины по системе CAMELSO; определения кредитного рейтинга международными и национальными уполномоченными рейтинговыми агентствами и рейтинга финансовой устойчивости банков по методике Министерства финансов Украины. Сравнено методологию и эффективность рейтинговой оценки указанных субъектов рейтингования. Проанализированы кредитные рейтинги и рейтинги надежности депозитов, присвоенные национальными и международными агентствами отечественным банкам, и определены перспективы рейтинговой оценки банков на современном этапе.

Ключевые слова: рейтинг, рейтинговое агентство, рейтинг заемщиков, рейтинг долговых инструментов, рейтинг надежности депозитов.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библи.: 16.

Вступ. На даний час як за кордоном, так і в Україні є безліч підходів до оцінки фінансового стану банківських установ, які передбачають оцінку надійності, економічного потенціалу, фінансової стійкості. Одним із напрямів оцінки фінансового стану є рейтингування. Слід зазначити, що в Україні рейтингування здійснюється на декількох рівнях. У першу чергу важлива роль у здійсненні рейтингування належить Національному банку України, який практично з початку розвитку банківської системи впровадив закриту рейтингову оцінку фінансового стану банків за системою CAMEL, яка 2002 року трансформувалась у систему CAMELS, а згодом, 2016-го — у систему CAMELSO.

З 2004 року в Україні розпочало функціонувати перше уповноважене національне рейтингове агентство «Кредит-Рейтинг», у 2005—2006 рр. на ринок рейтингових послуг України вийшли міжнародні рейтингові агентства Standard & Poor's, Moody's, Fitch, які здійснюють оцінку банків як за міжнародною, так і за національною рейтинговими шкалами. Станом на 2018 рік на вітчизняному ринку рейтингування працює п'ять національних рейтингових агентств, кожне з яких, оцінюючи діяльність банків, розробляє власну методiku. Ці методики відрізняються набором показників і критеріїв оцінки банків. Хоча в подальшому отримані результати переводять у Національну шкалу, яка включає довгостроковий і короткострокові кредитні рейтинги, а ті, у свою чергу, поділені на рейтинги інвестиційного і спекулятивного класів. Окрім того, національні рейтингові агентства визначають рейтинги надійності банківських депозитів, використовуючи при цьому також різні методики, а результати аналізу трансформують у рейтинг, який коливається від одного до п'яти (шести) рівнів. Разом з тим рейтингову оцінку діяльності банків здійснює Міністерство фінансів України та інформаційні агентства.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. У вітчизняній науковій літературі дослідженню питань рейтингової оцінки діяльності банків присвячено праці таких науковців: В. Батковського, В. Вітлінського, І. Гумен, Л. Долінського, Г. Карчевої, О. Колодізева, М. Лапішко, А. Мазаракі, Р. Набока, А. Незнамова, Б. Пшика, М. Ребрик, І. Парасій-Вергуненко, Л. Примостки і багатьох інших. Проте вважаємо, що й надалі залишаються не повною мірою розкриті питання особливостей рейтингової оцінки банків Національним банком України, Міністерством фінансів України, національними та міжнародними уповноваженими рейтинговими агентствами, інформаційними агентствами; недостатньою мірою висвітлені проблеми ефективності рейтингової оцінки, адже серед вітчизняних банків, котрі збанкрутували за кілька останніх років, було чимало установ, які отримали високі оцінки національних рейтингових агентств.

Метою статті є дослідження основних підходів до методології та ефективності рейтингової оцінки діяльності банків Національним банком України, Міністерством фінансів України та уповноваженими рейтинговими агентствами.

Результати досліджень. Першим рейтингову оцінку банків України почав здійснювати Національний банк України, який Постановою Правління НБУ від 25 червня 1998 року № 246 затвердив Положення про порядок визначення та застосування комплексної рейтингової оцінки комерційних банків за системою CAMEL. Ним було закладено основи визначення рейтингової оцінки діяльності банків на основі п'яти компонентів: С — достатності капіталу, А — якості активів, М — менеджменту, Е — надходжень, Л — ліквідності. Система була закритою, рейтинг визначався за кожним компонентом. Виставляли бали — від одного (найвищий бал) до п'яти (найнижчий бал). Комплексна

рейтингова оцінка визначалась як середній бал за всіма компонентами.

У травні 2002 року почало діяти Положення про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS і в систему було введено ще один компонент — S — чутливість до ринкового ризику. А 31.08.2007 було схвалено Методичні вказівки щодо організації, проведення інспекційних перевірок та встановлення рейтингової оцінки банку. Нормативним актом було передбачено кардинально інший підхід до визначення комплексної рейтингової оцінки банку, яка не може визначатись як середнє арифметичне рейтингових оцінок за компонентами рейтингової системи, має бути цілим числом і враховувати всі основні фактори, що відображені під час визначення рейтингових оцінок за всіма компонентами. На той час підраховували, скільки компонентів рейтингової системи мають однакову рейтингову оцінку, аналізували, які саме компоненти мають однакову рейтингову оцінку. Здебільшого комплексну рейтингову оцінку виставляли за рейтинговою оцінкою, що визначалася найчастіше.

Проте наявний підхід мав низку недоліків, зокрема, одним з найважливіших було те, що при розрахунку комплексного показника припускалося, що зміни всіх показників рівнозначні. Звідси постала проблема узагальнення результату експертом, тобто попереднє зведення різних елементів оцінки до заздалегідь відомого, адже різні показники мають різні властивості та вагу, що повинно бути відображено в підсумковій оцінці.

У листопаді 2016 року НБУ ухвалив Рішення «Про схвалення процедур інспектування», згідно з яким запроваджується новий підхід за системою CAMELSO [1], а 2018-го в це положення внесено зміни. За рейтинговою системою CAMELSO для кожного банку встановлюється цифровий рейтинг за сімома компонентами. Нововведеннями є доповнення компоненту «Менеджмент і корпоративне управління», який передбачає оцінку методів управління банком щодо принципів корпоративного управління, ефективності діяльності, методів управління та контролю; та введення компоненту «Операційний ризик» — (О), який, у свою чергу, передбачає здатність банку ефективно управляти операційним та інформаційним ризиком з метою недопущення/мінімізації фінансових втрат унаслідок реалізації ризиків.

Кожен компонент рейтингової системи оцінюється за чотирибальною шкалою, де оцінка «1» є найвищою, а оцінка «4» — найнижчою. Комплексна рейтингова оцінка визначається на підставі рейтингових оцінок за кожним із цих компонентів, з урахуванням їхньої ваги. При цьому комплексна оцінка банку може перевищувати найнижчу з оцінок за компонентами не більше ніж на один бал.

Комплексна рейтингова оцінка банку свідчить:

- «1» — про спроможність банку протистояти впливові негативних внутрішніх та зовнішніх факторів;
- «2» — про спроможність банку протистояти більшості негативних внутрішніх і зовнішніх факторів (крім надзвичайних);

— «3» — про вразливість банку до впливу негативних внутрішніх і зовнішніх факторів;

— «4» — про те, що рівень, характер та особливості виявлених ризиків поточних і потенційних створюють загрозу для вкладників і кредиторів банку та/або наявні підстави для віднесення банку до категорії проблемного.

Комплексна рейтингова оцінка може бути визначена як «F» у разі наявності значних ризиків, які загрожують життєздатності банку, та/або підстави для віднесення банку до категорії неплатоспроможних або відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку.

Оскільки, як зазначалось вище, система CAMELSO є закритою, то дані про рейтинг банків, присвоєний НБУ, недоступні широкому загалу.

Ще одним суб'єктом рейтингування в Україні є національні та міжнародні рейтингові агентства (РА), які визначають кредитний рейтинг позичальника і боргових інструментів. Об'єктом їхньої оцінки виступають у тому числі й банки. На відміну від рейтингу НБУ, кредитні рейтинги є доступними для користувачів.

Законодавчо-нормативна база щодо рейтингування рейтинговими агентствами в основному формувалась у період 2004—2007 рр. Вимоги до уповноважених рейтингових агентств були визначені в Методичних рекомендаціях НКЦПФР зі створення і розвитку незалежних інформаційних і рейтингових агентств, які спеціалізуються на наданні інформаційних послуг на фондовому ринку України (№ 370 від 31 серпня 2004 року) і Положенні про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств, затвердженому рішенням Комісії від 19.06.2006 № 1040.

Згідно з Положенням НКЦПФР «Про конкурс з визначення уповноважених рейтингових агентств» 2015 року, додали/змінити такі вимоги: РА повинні мати офіційні веб-сайти в мережі «Інтернет» з вільним доступом користувачів; досвід роботи не менше ніж один рік у зазначеній сфері діяльності та перелік визначених та оприлюднених кредитних рейтингів національним суб'єктам господарювання; внесений статутний капітал у розмірі не менше ніж 2 500 мінімальних заробітних плат, не менше ніж 50 % якого внесено у грошовій формі; та не мають осіб, пов'язаних з учасниками ринків фінансових послуг, і не визначають їхні кредитні рейтинги.

У серпні 2017 року НКЦПФР схвалила Положення про порядок проведення конкурсу з визначення уповноважених рейтингових агентств і порядок ведення Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств, згідно з яким устаноується, що уповноважене рейтингове агентство, крім іншого, має проявляти і усувати будь-які наявні або потенційні конфлікти інтересів, які можуть впливати на роботу і висновки його рейтингових аналітиків, працівників і будь-яких інших фізичних осіб, послугами яких користується рейтингове агентство або які залучені у процес присвоєння кредитних рейтингів або стверджують кредитні рейтинги [2]. Усі уповноважені рейтингові агентства визначають кредитний рейтинг за Національною рейтинговою шкалою, яка включає два рівні рейтингів: інвестиційний і спекулятивний.

Інвестиційні рівні рейтингів — діапазон рівнів рейтингів, які присвоюються позичальникам (або їхнім борговим інструментам), що демонструють найвищу фінансову стійкість і володіють надійнішою позицією в порівнянні з іншими позичальниками (борговими інструментами).

До інвестиційної категорії за Національною рейтинговою шкалою відносять рівні рейтингів uaAAA, uaAA, uaA, uaBBB — для довгострокових рейтингів і рівні рейтингів uaK1, uaK2, uaK3 — для короткострокових рейтингів.

Спекулятивний рівень рейтингу — діапазон рівнів рейтингів, які відображають підвищений ризик, обумовлений гіршими в порівнянні з інвестиційним рівнем фінансовими можливостями позичальника виконати свої зобов'язання.

До спекулятивної категорії за Національною рейтинговою шкалою відносять рівні рейтингів uaBB, uaB, uaCCC, uaCC, uaC, uaD — для довгострокових рейтингів і рівні рейтингів uaK4, uaK5, uaKD — для короткострокових рейтингів.

На даний час кредитні рейтинги в Україні присвоюють три міжнародні РА (Moody's Investors Service Standard and Poor's, Fitch) і п'ять національних уповноважених РА («Експерт-Рейтинг», «Рюрік», «ІВІ-рейтинг», «Кредит-Рейтинг», «Стандарт-Рейтинг»). Зде-

більшого рейтинги, присвоєні банкам, відносять до інвестиційного рівня і вони спрямовані на довгострокову перспективу.

За останні роки спостерігається тенденція відмови вітчизняних банків від послуг більш строгих і дорогих міжнародних агентств, мотивуючи це браком потреби випуску облігацій. У квітні 2018 року співпрацю із S&P завершив АТ КБ «ПриватБанк», який обґрунтував свою відмову від співробітництва з цим рейтинговим агентством необхідністю оптимізації витрат.

Загалом, міжнародними рейтинговими агентствами станом на кінець жовтня 2018 року присвоєно рейтинг позичальника 12 банкам і станом на травень 2018-го — чотири банки мають рейтинги боргових зобов'язань. Причому всі присвоєні рейтинги за міжнародною шкалою відносять до спекулятивного класу, а за національною шкалою рейтинги присвоєні РА «Fitch Ratings» АТ «Укресімбанк», АТ «Ощадбанк», АТ «Укрсоцбанк», АТ «Правекс-Банк», ПАТ «Креді Агріколь Банк», АТ «Альфа-банк» і АТ «ПроКредитбанк», які віднесені до інвестиційного класу. Рейтинговими послугами міжнародних рейтингових агентств користуються здебільшого банки з державною часткою, банки іноземних банківських груп і лише один банк з приватним капіталом АБ «Південний» має рейтингову оцінку рейтингового агентства «Moody's» (табл. 1).

Таблиця 1

Кредитні рейтинги емітентів, присвоєні міжнародними рейтинговими агентствами

Суб'єкти рейтингової оцінки	S&P		Moody's		Fitch	
	за міжнар. шкалою	за нац. шкалою	за міжнар. шкалою	за нац. шкалою	за міжнар. шкалою	за нац. шкалою
Україна	В-/стаб	uaBBB/стабільний	Сaa2/позитивний		В-/стабільний	
<i>Банки іноземних банківських груп</i>						
АТ «Альфа-банк»					В-/стабільний	AA/стабільний
АТ «Райфайзен Банк Аваль»			Сaa3/позитивний	Baa3.ua/		
ПАТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК», Україна					В-/стабільний	AAA/стабільний
АТ «Правекс-Банк»					В-/негативний	AA+/негативний
ПАТ «Промінвестбанк»			Сaa3/	B2.ua/		
АТ «ПроКредитбанк»					В-/стабільний	AAA/стабільний
АТ «Сбербанк»			Сaa3/	B2.ua/стабільний		
АТ «Укрсоцбанк»					В-/стабільний	AA/стабільний
<i>Банки з державною часткою</i>						
АТ «Ощадбанк»			Сaa3/позитивний	B1.ua/позитивний	В-/стабільний	AA/стабільний
АТ КБ «ПриватБанк»	SD/NM		Сaa3/позитивний		RD	BB-/стабільний
АТ «Укресімбанк»			Сaa3/позитивний		В-/стабільний	AA/стабільний
<i>Банки з приватним капіталом</i>						
АБ «Південний»			Сaa3/позитивний	B1.ua/		

Примітка. Складено за даними [3].

Низькі рейтингові оцінки, присвоєні вітчизняним банкам міжнародними рейтинговими агентствами, пояснюються низьким суверенним рейтингом України. Слід зазначити, що хоча рейтинг України РА «Moody's» виставило на рівні Сaa2/позитивний, проте всі вітчизняні банки, оцінені ним за міжнародною шкалою, отримали оцінку на нижчому рівні — Сaa3/позитивний.

Слід зазначити, що такі банки, як АТ КБ «Приват-Банк», ПАТ «Промінвестбанк», АТ «Райфайзен Банк

Аваль», ПАТ «Креді Агріколь банк», АТ «Альфа-банк», АТ «Сбербанк», АБ «Південний», окрім оцінки міжнародних рейтингових агентств, мають ще оцінку одного з національних рейтингових агентств.

Усі інші банківські установи в Україні мають, здебільшого, хоча б одного національного рейтингового агентства.

Винятком є, зокрема, такі банки:

— АБ «Укргазбанк», який має оцінки трьох національних рейтингових агентств: РА «ІВІ-Рейтинг»

на рівні uaAA- та РА «Експерт-Рейтинг» і РА «Рюрік» на рівні uaAA+;

— ПАТ «Банк інвестицій та заощаджень», який має рейтингову оцінку РА «Кредит Рейтинг» і «Рюрік» на рівні uaAA (прогноз стабільний);

— ПАТ «МТБ Банк», який має рейтингову оцінку РА «Кредит-Рейтинг» (uaA) і РА «Рюрік» (uaAA);

— ПАТ «Кредобанк», має рейтингові оцінки РА «Стандарт-Рейтинг» і РА «Експерт-Рейтинг» на рівні uaAAA.

Це, безумовно, позитивна тенденція, оскільки можна порівняти рейтингові оцінки, отримані банком декількома рейтинговими агентствами, і підтвердити їхню достовірність.

Загалом, 2018 року національними рейтинговими агентствами присвоєно 68 кредитних рейтингів банків, з них 23 рейтинги присвоїло РА «Кредит-Рейтинг» і 35 рейтингів надійності депозитів, найвищою активністю в цьому напрямі характеризується РА «ІВІ-Рейтинг» — 12 рейтингів (табл. 2).

Таблиця 2

Активність національних рейтингових агентств щодо присвоєння рейтингів банкам 2018 року

Рейтингове агентство	Кредитні рейтинги банків		Рейтинг надійності депозитів	
	кількість рейтингів	питома вага, %	кількість рейтингів	питома вага, %
Кредит-Рейтинг	23	33,82	10	28,57
Експрес Рейтинг	16	23,53	3	8,57
ІВІ-Рейтинг	14	20,59	12	34,29
Рюрік	9	13,24	7	20
Стандарт-Рейтинг	6	8,82	3	8,57
Усього	68	100	35	100

Примітка. Складено за [3—10].

Національні рейтингові агентства розробляють власні методики оцінки фінансового стану банків, які розміщені на їхніх офіційних інтернет-сторінках.

Так, рейтингове агентство «Кредит-Рейтинг», яке функціонує в Україні з 2001 року, а з 2004-го визнане уповноваженим, при визначенні кредитного рейтингу банків здійснює:

1) аналіз ефективності управлінського менеджменту, що, у свою чергу, включає оцінку становища банку на ринку і регулювання ринку, аналіз банківської клієнтури, організаційної структури банку та стратегію і тактику його розвитку;

2) аналіз фінансового менеджменту: аналіз капіталу, прибутковості, ліквідності і характеристики ресурсів, управління ризиками, диверсифікацію та гнучкість фінансової діяльності банку [11].

Загалом, за даним РА, 2018 року присвоєно кредитний рейтинг позичальника 23 банкам, з них найвищі оцінки інвестиційного класу отримали 16 банків. У тому числі рейтинг на рівні uaAAA отримали АТ «Банк-Авангард», ПАТ «ІНГ Банк Україна», АТ «Таскомбанк»; uaAA+ отримав ПАТ «ПУМБ»; uaAA — ПАТ «Універсал Банк», АБ «Південний», АТ «ОТП Банк», АТ «АСВІО Банк» і ПАТ «Банк Восток»; рейтинг uaAA — АТ «Альт-банк», АТ «Ідея Банк», АКБ «Індустріалбанк» та АТ «ПІРЕУС Банк МБК». Крім того, АТ «Таскомбанк» присвоєно кредитний рейтинг боргових зобов'язань на рівні uaAAA.

Крім кредитного рейтингу, РА «Кредит-Рейтинг» оцінює надійність банківських депозитів, при цьому враховує ліквідність, ресурсну базу, диверсифікацію і якість активів, ефективність діяльності, чутливість до несприятливих факторів і можливість залучення ресурсів. Шкала «Кредит-Рейтингу» включає оцінки від «1» до «5», де «5» — найвища, а «1» — низька надійність банківських депозитів. На даний час присвоєно рейтинги депозитів 10 банкам, у т. ч. оцінку «5» отримали АТ «Альт-банк», ПАТ «МТБ Банк» (Марфін Банк), ПАТ «ПУМБ», АТ «ПІРЕУС Банк МБК», ПАТ

«Універсалбанк» і АТ «Таскомбанк», оцінку на рівні «4+» отримали ПАТ «Банк інвестицій і заощаджень» і банк АБ «Південний», а на рівні «4» — АТ «Кристал-банк» і АТ «А-Банк» [4; 5].

На другому місці за кількістю присвоєних кредитних рейтингів банкам є рейтингове агентство «Експерт-Рейтинг». Методика оцінки банків РА «Експерт-Рейтинг» включає такі показники, як адекватність капіталу, ліквідність, якість активів, дохідність операцій банку, відносини банку з акціонерами, взаємовідносини з владою, частка ринку і конкурентне середовище, валютний і процентний ризики, додаткові фактори, політику при врахуванні зовнішньої підтримки від акціонерів. При оцінці надійності депозитів агентство використовує шість рівнів рейтингу, де ua1 — найвищий із можливих рівнів надійності депозиту, а ua6 — недостатній рівень надійності депозиту [12].

Станом на 2018 рік це агентство присвоїло кредитний рейтинг позичальника 16 банкам, усі рейтинги інвестиційного класу (найвищі оцінки на рівні uaAAA в АТ «Альфа-банк», ПАТ «Дойче банк ДБУ», ПАТ «Креді Агріколь банк», АТ «УкрСиббанк», ПАТ «Кредобанк», АТ «Сітібанк» та АТ «УкрСоцбанк»), два кредитні рейтинги боргових зобов'язань (АТ «Альфа-банк» і ПАТ «Кредобанк» на рівні uaAAA), три рейтинги надійності депозитів [9]. А також 2018 року це рейтингове агентство присвоїло рейтинги трьом банкам.

Наступним за кількістю присвоєних рейтингів банкам є рейтингове агентство «ІВІ-Рейтинг». Рівень кредитного рейтингу позичальника «ІВІ-Рейтинг» визначає на основі комплексного кредитно-рейтингового аналізу, який базується на визначенні трьох груп показників [13].

1. Аналіз зовнішнього середовища діяльності, який передбачає оцінку нормативної бази, що регулює діяльність; статистичних даних і тенденцій розвитку банківської системи; ринкової позиції; оцінку конкурентоспроможності).

2. Аналіз внутрішнього середовища, який, у свою чергу, включає: аналіз системи менеджменту, який полягає у вивченні системи управління та ухвалення рішень, досвіду та репутації вищого керівництва, відкритості та прозорості позичальника/емітента і його персоналу); аналіз фінансового профілю (аналіз структури та якості активів, структури зобов'язань, достатності капіталу, рівня ліквідності, фінансових результатів та ефективності діяльності); управління ризиками.

3. Аналіз на встановлення ознак фіктивності.

Цікавим моментом методології є те, що рейтингове агентство не використовує певного вагового коефіцієнта для кожного з рейтингових факторів або за різними складовими в рамках кожного з факторів, оскільки вважає, що відповідна вага може змінюватись залежно від конкретних обставин.

«ІВІ-Рейтинг» визначає рейтинг надійності банківських вкладів і його шкала включає шість рівнів: від «6» — виключна надійність до «1» — наднизька надійність.

Це агентство 2018 року присвоїло банкам 14 кредитних рейтингів, усі рейтинги були інвестиційного класу. Найвищу оцінку на рівні *uaAAA+* отримали ПАТ «Кредитінвест Банк» і АТ «Сбербанк». Рейтинг надійності банківських вкладів присвоєно 12 банкам: найвищі оцінки на рівні «5+» отримали АТ «Сбербанк», АБ «Укргазбанк» і ПАТ «Кредитінвест Банк», рейтинг «5» присвоєно АТ «Банк Форвард», ПАТ АКБ «Львів» і АТ «БТА Банк» [5].

РА «Рюрік» при визначенні кредитного рейтингу банків акцентує увагу на таких показниках, як загальний стан банку, стан банківської системи, динаміка і оцінка якості активів, аналіз і оцінка якості зобов'язань, аналіз власного капіталу та характеристика емісії облігацій банку і фінансовий аналіз випуску облігацій [14]. Кредитний рейтинг позичальника цього агентства 2018 року мають дев'ять банків, усі присвоєні рейтинги інвестиційного класу. Найвищу рейтингову оцінку *uaAAA+* присвоєно ПАТ АБ «Укргазбанк» [6].

При оцінці надійності депозитів агентство використовує 17 основних показників діяльності банківської установи, які характеризують його ліквідність і платоспроможність, якість ресурсної бази, якість активів, капіталізацію та ефективність діяльності. Залежно від вагомості показника їм присвоюється відповідний бал, на підставі сумарного бала рівню надійності депозитів присвоюється рейтинг. Рейтингова шкала, як і в агентства «Кредит-Рейтинг», містить п'ять рівнів від *r5* (дуже високий рівень) до *r1* (дуже низький). Рейтинг надійності депозитів присвоєно семи банкам. У тому числі рейтинг на рівні *r5* присвоєно АБ «Укргазбанк», ще двом банкам присвоєно рейтинг на рівні *r4+* (високий): АТ «Банк Альянс» і ПАТ «МТБ Банк» [8].

РА «Стандарт-Рейтинг» визначає кредитний рейтинг і *pi*-рейтинг банків, використовуючи підхід CAMELS, що передбачає оцінку достатності капіталу і підтримки акціонерів, якості активів, якості управління, прибутковості, ліквідності та частки банку на

національному ринку. Крім цих показників, рейтингове агентство визначає так звані «сплячі» критерії, зокрема відносини банку з регулятором, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, податковими органами, Державною службою фінансового моніторингу і т. д. Крім того, РА визначає рейтинги надійності депозитів, які поділено на шість рівнів [15].

Це агентство більшою мірою спеціалізується на присвоєнні *pi*-рейтингів, а кредитні рейтинги присвоєні лише шести банкам, причому присвоювались вони у період 2013—2017 роки і 2018 року в інших рейтингових агентствах вони не переглядались. Зокрема, найвищий рейтинг позичальника (*uaAAA*) отримали ПАТ «Кредобанк» і АТ «Райффайзен Банк Аваль». ПАТ «Кредобанк» також присвоєний рейтинг боргових зобов'язань. Рейтинг надійності депозитів присвоєно трьом банкам [8].

Як свідчать матеріали дослідження, практично всі банки отримали від національних рейтингових агентств оцінки інвестиційного класу, які загалом свідчать про високу спроможність банків виконувати взяті на себе зобов'язання. Це певною мірою пояснюється тим, що на ринку на даний час залишились фінансово стійкі банки.

Останнім часом свою нішу на ринку рейтингового оцінювання почало завойовувати Міністерство фінансів України, яке визначає рейтинг фінансової стійкості банків. До третього кварталу 2018 року такі оцінки було здійснено за 10 періодів.

Для визначення рейтингу МФУ включає банки, які активно працюють на ринку роздрібних вкладів з обсягом депозитів фізичних осіб понад 1 млрд гривень. Крім того, з рейтингової вибірки виключаються неплатоспроможні банки, у яких здійснюється тимчасова адміністрація.

Рейтинг банку визначається як середнє арифметичне балів, отриманих банком за трьома групами чинників:

1) стресостійкість банку, яка передбачає визначення залежності від вкладів фізичних осіб, якості фондування, прибутковості, ліквідності, достатності капіталу, масштабів діяльності;

2) лояльність вкладників, що, у свою чергу, передбачає визначення ринкової частки банку, абсолютного і відносного росту роздрібних вкладів, оцінку досвіду роботи банку на ринку та його платіжної репутації;

3) оцінка аналітиків.

За кожним із трьох чинників банк може набрати від одного до п'яти проміжних балів, а проміжний бал кожного фактору (стресостійкість, лояльність) залежить від зваженої суми первинних балів їхніх складових.

Рейтинг банків визначається кількістю зірок кожного банку: від «1» до «5», які залежать від значення загального бала.

У третьому кварталі 2018 року рейтингову оцінку фінансової стійкості отримав 31 банк. Ця рейтингова оцінка присвоювалась МФУ вдесьте. Очолюють рейтинг такі банки: АТ «УкрСиббанк», АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ОТП Банк», ПАТ «Креді Агріколь банк», АБ «Укргазбанк», ПАТ «Кредобанк», АТ «Прокредит Банк» [16]. Позитивно, що ці банки є лідерами

рейтингів національних рейтингових та інформаційних агентств.

Висновки. Останнім часом спостерігається суттєвий поступ у розвитку рейтингової оцінки діяльності банків, оновлено підходи і методології рейтингової оцінки Національним банком України із запровадженням рейтингової системи CAMELSO, яка суттєво змінює підхід до визначення комплексної рейтингової оцінки і вводить такий важливий компонент, як операційний ризик.

Стосовно діяльності рейтингових агентств, безумовно, доцільним є ухвалення закону про рейтингування. На даний час розроблено проект закону з урахуванням вимог Регламенту ЄС № 1060/2009 Європейського парламенту і Ради, а діяльність у сфері рейтингування регулюється досить слабо.

Пори те, що більшість міжнародних і національних РА у 2015—2017 роках оновили методології оцінки банків, основними проблемами, які вимагають розв'язання, залишаються питання постійного вдосконалення методології, ураховуючи тенденції розвитку ринку банківських послуг. Зокрема, вимагають оновлення кредитні рейтинги банків таких рейтинго-

вих агентств, як «Стандарт-Рейтинг» та «Експерт-Рейтинг», адже всі інші національні рейтингові агентства 2018 року переглянули рейтинги банків.

Якість діяльності рейтингових агентств перевіряється тільки часом. Загально визнано, що з моменту організації агентства до початку його повномасштабної діяльності проходить приблизно п'ять-шість років. Вітчизняні рейтингові агентства є достатньо молодими і постійно перебувають у пошуку нових підходів і методик оцінки суб'єктів господарювання і банків.

На сучасному етапі спостерігається стійка тенденція до зростання ролі кредитних рейтингів, рейтингів надійності депозитів, рейтингів корпоративного управління. Усе більше банків отримують рейтингові оцінки хоча б одного з рейтингових агентств — національного чи міжнародного. Разом з тим спостерігається тенденція до отримання оцінки декількох рейтингових агентств. Переважно банки, які отримали декілька рейтингових оцінок, відносять до груп державних або до банків іноземних банківських груп. Банки з приватним капіталом мають оцінку лише одного з національних рейтингових агентств і, зазвичай, більшість із них має оцінку на інвестиційному рівні.

Список використаної літератури

1. Рішення Правління Національного банку України від 01.11.2016 № 393-рш «Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO» [Електронний ресурс] / Національний банк України. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919990>.
2. Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 10.08.2017 № 607 «Про порядок проведення конкурсу з визначення уповноважених рейтингових агентств та порядок ведення Державного реєстру уповноважених рейтингових агентств» [Електронний ресурс] / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1112-17>.
3. Рейтинги международных агентств [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/mra>.
4. Кредитные рейтинги [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/7>.
5. Рейтинги депозитов банков [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/24>.
6. Рейтинг-лист [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ibi.com.ua/UK/ratings-list>.
7. Довгострокові кредитні рейтинги позичальників [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/bank-ratings.html>.
8. Рейтинги надійності депозитних вкладів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/rating-of-deposits.html>.
9. Действующие кредитные рейтинги и рейтинги финансовой устойчивости страховщика по национальной шкале [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://standard-rating.biz/rus/rl>.
10. Рейтинги РА «Експерт-Рейтинг» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.expert-rating.com/eng/rating_list.
11. Рейтингова методологія для рейтингових оцінок за національною рейтинговою шкалою [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Press-release/2013/Metodologia_21_03_2016.pdf.
12. Рейтингова методологія та процедура для оцінювання [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.expert-rating.com/data/upload/methods/20160219/BANKS_2016_02_19.pdf.
13. Методологія визначення/оновлення рівня кредитного рейтингу комерційним банкам [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ibi.com.ua/files/Banksv2.pdf>.
14. Методика рейтингового оцінювання для комерційних банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.rurik.com.ua/documents/methodology/metod_banks_Cut_final.pdf.
15. Методологія ТОВ «РА «Стандарт-Рейтинг» з визначення, оновлення, призупинення, відкликання рейтингів банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://standard-rating.biz/data/upload/Methods/banks_ukr_19022016.pdf.

16. Рейтинг стійкості банків за підсумками 3 кварталу 2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/>

References

1. Natsionalnyi bank Ukrainy. (2016). *Rishennia Pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy vid 01.11.2016 № 393-rsh «Poriadok vyznachennia ta zatverdzhennia reitynhovoi otsinky banku za reitynhovoiu systemoiu SAMELSO» [The procedure for determining and approving the Bank's rating by the CAMELSO rating system. Resolution on 2016, November 11, 393]*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919990> [in Ukrainian].
2. Natsionalna komisija z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku. (2017). *Rishennia Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku vid 10.08.2017 № 607 «Pro poriadok provedennia konkursu z vyznachennia upovnovazhenykh reitynhovykh ahentstv ta poriadok vedennia Derzhavnoho reiestru upovnovazhenykh reitynhovykh ahentstv» [On the procedure for holding a competition for the appointment of authorized rating agencies and the procedure for conducting the State Register of Authorized Rating Agencies. Resolution on 2017, September 10, 607]*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1112-17> [in Ukrainian].
3. Reytinhi mezhdunarodnykh agentstv [Ratings by international agencies] (n. d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/mra/> [in Ukrainian].
4. Kreditnyye reytinhi [Credit ratings] (n. d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/7/> [in Ukrainian].
5. Reytinhi depozitov bankov [Bank deposit ratings] (n. d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from <http://www.credit-rating.ua/ru/ratings/object/24/> [in Ukrainian].
6. Reitynh-lyst [Ratings-list] Website of rating agency IBI-rating. (n. d.). ibi.com.ua. Retrieved from <http://ibi.com.ua/UK/ratings-list/> [in Ukrainian].
7. Dovhostrokovyi kredytni reitynhi pozychalnykiv [Long-term credit ratings of borrowers]. (n. d.). rurik.com.ua. Retrieved from <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/bank-ratings.html> [in Ukrainian].
8. Reitynhi nadiinosti depozytnykh vkladiv [Rating of reliability of the deposit]. (n. d.). rurik.com.ua. Retrieved from <http://rurik.com.ua/credit-ratings3/rating-of-deposits.html> [in Ukrainian].
9. Deystvuyushchiye kreditnyye reytinhi i reytinhi finansovoy ustoychivosti strakhovshchika po natsional'noy shkale na 21-05-2017 [Operating credit ratings and ratings of financial stability of the insurer on the national scale for 21-05-2017]. (n. d.). standard-rating.biz. Retrieved from <http://standard-rating.biz/rus/rl> [in Russian].
10. Reitynhi RA «Ekspert-reitynh» [Ratings assigned by RA «Expert-Rating»]. (n. d.). www.expert-rating.com. Retrieved from http://www.expert-rating.com/eng/rating_list/ [in Ukrainian].
11. Reitynhova metodolohiia ta protsedura dlia otsiniuvannia bankiv [Rating methodology is for rating estimations on a national rating scale]. (n. d.). www.credit-rating.ua. Retrieved from http://www.credit-rating.ua/img/st_img/Press-release/2013/Metodologia_21_03_2016.pdf [in Ukrainian].
12. Reitynhova metodolohiia ta protsedura dlia otsiniuvannia bankiv [Rating methodology and procedure for assessing banks]. (n. d.). www.expert-rating.com. Retrieved from http://www.expert-rating.com/data/upload/methods/20160219/BANKS_2016_02_19.pdf [in Ukrainian].
13. Metodolohiia vyznachennia/оновлення рівня kredytnoho reitynhu komertsiiynym bankam [Methodology for determining/updating the credit rating of commercial banks]. (n. d.). www.ibi.com.ua. Retrieved from http://www.ibi.com.ua/files/Banks_v2.pdf [in Ukrainian].
14. Metodyka reitynhovoho otsiniuvannia dlia komertsiiynykh bankiv [Methodologies for evaluation of commercial banks]. (n. d.). www.rurik.com.ua. Retrieved from http://www.rurik.com.ua/documents/methodology/metod_banks_Cut_final.pdf [in Ukrainian].
15. Metodolohiya TOV «RA «Standart-Reitynh» z vyznachennya, onovlennya, pryzupynennya, vidklykannya reitynhiv bankiv [Methodology «RA» Standard Rating «by definition, updating, suspension, revocation banks ratings]. (n. d.). standard-rating.biz. Retrieved from http://standard-rating.biz/data/upload/Methods/banks_ukr_19022016.pdf [in Ukrainian].
16. Reitynh stiiikosti bankiv za pidsumkamy 3 kvartala 2018 [Rating of banks' stability on the results of Q3 2018]. (2018). [minfin.com.ua](https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/). Retrieved from <https://minfin.com.ua/ua/banks/rating/> [in Ukrainian].

УДК 336.71:005(477)

ОЦІНКА ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТАРІЮ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

Малафєєв Тимур Романович,
кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри менеджменту та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: malafeyev14@gmail.com

Жигунов Олексій Сергійович,
магістр
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: zhigunov.mel@gmail.com

Анотація. Визначено, що сучасний стан банківського сектору України вимагає від банківської діяльності зосередження уваги на антикризовому управлінні, за допомогою якого можна вчасно визначати й успішно розв'язувати проблеми. Зазначено, що в банків є значні проблеми, які пов'язані з управлінням їхніми проблемними активами. Антикризове управління є невід'ємною частиною банківського менеджменту і повинно здійснюватися на постійній основі. Ураховуючи, що відкрита стадія кризи настає за збігу низки ряду факторів і причин, які отримали достатній розвиток, дуже важливо бути готовими своєчасно виявляти проблеми і вчасно вживати адекватних заходів, щоб не допустити банкрутства. Розглянуто вплив окремих антикризових інструментів на поліпшення фінансового стану банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк». З'ясовано, що фінансовий стан АТ КБ «ПриватБанк» оцінюють як нестійкий, тобто його фінансова стійкість недостатньо забезпечена капіталом, який може захищати банк від імовірних ризикованих втрат у його діяльності. При цьому банк здатний своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед потенційними клієнтами, а також забезпечує йому стабільність на ринку банківських продуктів.

Ключові слова: антикризовий менеджмент, антикризові інструменти, коефіцієнт надійності, ліквідність банку, фінансова стійкість.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; бібл.: 10.

ASSESSMENT OF THE USE OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT TOOL JSC «PRIVATBANK»

Malafieiev Tymur,
Ph. D. in Public Administration,
Associate Professor of the Department of Management
and Socio-Humanitarian Disciplines
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: malafeyev14@gmail.com

Zhyhunov Oleksii,
Master student
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: zhigunov.mel@gmail.com

Abstract. The article states that the current state of the banking sector of Ukraine requires banking activity to focus on anti-crisis management, with the help of which it is possible to timely determine and solve problems successfully. It is noted that banks have significant problems related to the management of their problem assets. Anti-crisis management is an integral part of banking management and should be carried out on a permanent basis. Given that the open stage of the crisis occurs with a coincidence of a number of factors and reasons that have been sufficiently developed, it is very important to be prepared to identify problems in a timely manner and to take appropriate measures in a timely manner in order to prevent bankruptcy. The article examines the impact of individual anti-crisis instruments on improving the financial condition of the bank, for example, JSC CB «PrivatBank». It was clarified that the financial

status of JSC «PrivatBank» bank is assessed as unstable, that is, its financial stability is insufficiently provided by the capital, which can protect the bank from possible risky losses in its activities. At the same time, the bank is capable of fulfilling its obligations to potential customers in a timely manner and in full, as well as providing stability to the market of banking products. Anticrisis strategy will accelerate and simplify the adoption of the required managerial decisions and reduce possible alternative actions. Banking institutions should constantly improve the methodical component of the crisis strategy, especially as regards the addition of qualitative indicators of liquidity, since it is the liquidity crisis that affects the further functioning of the bank. For example, the qualitative indicators can include a change in the credit rating (domestic or foreign) that is assigned to a banking institution.

Keywords: crisis management, anti-crisis instruments, coefficient of reliability, bank liquidity, financial stability.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 2; bibl.: 10.

ОЦЕНКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНСТРУМЕНТАРИЯ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ АО КБ «ПРИВАТБАНК»

Малафеев Тимур Романович,

кандидат наук по государственному управлению,
доцент кафедры менеджмента и социально-гуманитарных дисциплин
Харьковского образовательного-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: malafeyev14@gmail.com

Жигунов Алексей Сергеевич,
магистр

Харьковского образовательного-научного института
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: zhigunov.mel@gmail.com

Аннотация. Определено, что современное состояние банковского сектора Украины требует от банковской деятельности сосредоточения внимания на антикризисном управлении, с помощью которого можно вовремя определять и успешно решать проблемы. Отмечено, что у банков есть значительные проблемы, связанные с управлением их проблемными активами. Рассмотрено влияние отдельных антикризисных инструментов на улучшение финансового состояния банка на примере АО КБ «Приватбанк». Установлено, что финансовое состояние АО КБ «Приватбанк» оценивают как неустойчивое, то есть его финансовая устойчивость недостаточно обеспечена капиталом, который может защищать банк от возможных рискованных потерь в его деятельности. При этом банк способен своевременно и в полном объеме выполнять свои обязательства перед потенциальными клиентами, а также обеспечивает ему стабильность на рынке банковских продуктов.

Ключевые слова: антикризисный менеджмент, антикризисные инструменты, коэффициент надежности, ликвидность банка, финансовая устойчивость.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 2; библи.: 10.

Вступ. В умовах ринкових відносин і незрілості фінансового ринку проблема фінансового оцінювання діяльності кредитних організацій стає дедалі актуальнішою. З одного боку, банкам потрібно самостійно проводити внутрішній аналіз свого фінансового стану для виявлення прихованих резервів, а з другого — виникає доцільність зовнішнього оцінювання банків-контрагентів для визначення їхньої надійності, що дасть змогу зробити банківську сферу прозорішою і передбачуванішою.

Зміни, що відбуваються в економіці України, кардинально впливають на напрями і темпи розвитку банківської системи, яка повинна бути динамічною і конкурентоспроможною. На цьому етапі розвитку економіки головним завданням, яке намагаються вирішувати державні органи, банки і комерційні організації, є оцінка фінансової стійкості банків.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Розглядом та аналізом питань теорії і практики анти-

кризового управління в банківській установі займався багато вітчизняних і закордонних науковців, у тому числі Г. М. Азаренкова [1], О. Б. Афанасьєва [2], В. Я. Вовк [3], В. О. Джулай, О. М. Зверяков [4], В. В. Коваленко [5], О. В. Неізнана [6], Ю. Орловська, Ю. С. Ребрик, В. О. Степаненко [8], Ю. О. Філіппова [9], П. М. Чуб [10] та інші. Проте питання якісного антикризового управління досі залишається актуальним, адже в умовах політичної та економічної нестабільності вкрай важко дослідити і сформулювати фінансову стійкість банківської установи.

Тому метою статті є дослідження процесу використання інструментів антикризового управління банком.

Результати дослідження. Необхідною умовою динамічного розвитку економіки України є стабільна робота банківської системи. Зростання банківських ризиків, погіршення якості активів, дія дестабілізуючих факторів зовнішнього середовища виводять на

перший план заходи щодо забезпечення стійкого розвитку банків.

Відтак важливим є зосередження уваги на антикризовому управлінні, за допомогою якого можна вчасно визначати й успішно розв'язувати проблеми, пов'язані з банківською діяльністю.

Антикризове управління діяльністю банком зазвичай визначається як набір відповідних методів, прийомів та управлінських дій, спрямованих на виявлення, попередження і подолання кризових явищ та ситуацій для того, щоб у подальшому забезпечити стабільну беззбиткову діяльність банківських установ [2].

Тому метою антикризового управління на мікрорівні є досягнення фінансової стійкості окремої банківської установи, яка реалізується крізь призму таких завдань: запобігання кризовим явищам; виведення банку з кризової ситуації, якщо не вдалося її уникнути; відновлення роботи банку на докризовому рівні [10]. Іншими словами, антикризове управління здійснюється з метою відновлення нормального стану, усунення внутрішніх причин кризи і забезпечення готовності банку до нових випробувань.

Наявна економічна ситуація в Україні вимагає розроблення принципово нових підходів до антикризово-

го управління в банківському секторі з урахуванням політичних змін і кризових явищ. Як наслідок зростає важливість розроблення й обґрунтування таких механізмів управління, які б дозволили мінімізувати можливість виникнення кризових ситуацій і забезпечили насамперед фінансову стійкість банківського сектору [9].

Основним дестабілізувальним елементом діяльності вітчизняних банків є їхня ліквідність, яка з кожним днем зменшується, породжуючи паніку серед населення, яка, своєю чергою, зумовлює відплив депозитів із банківської системи. Також у банків є значні проблеми, що пов'язані з управлінням їхніми проблемними активами.

Усі ці дестабілізувальні фактори негативно впливають на фінансову стійкість кожного окремого банку і банківської системи загалом [1].

Розглянемо вплив окремих антикризових інструментів на поліпшення фінансового стану банку на прикладі АТ КБ «ПриватБанк», який є системним банком для банківської системи України.

Для ефективності антикризового управління для початку проаналізуємо показники фінансової стійкості та ліквідності, які відображено в *табл. 1*.

Таблиця 1

Показники фінансової стійкості та ліквідності АТ КБ «ПриватБанк» за 2015—2017 роки

Показник	Нормативне значення	Роки			Абсолютний приріст, %	
		2015	2016	2017	2015—2016	2016—2017
Коефіцієнт надійності, %	Не менше ніж 5 %	13,21	13,18	12,39	-0,23	-5,99
Коефіцієнт фінансового важеля	< 20	9,56	8,01	8,57	-16,21	6,99
Коефіцієнт захищеності власного капіталу, %	-	13,48	13,34	11,47	-1,04	-14,02
Коефіцієнт участі капіталу у формуванні активів, %	Не менше ніж 10 %	9,47	11,09	10,45	17,11	-5,77
Коефіцієнт мультиплікатора статутного капіталу	12,0—15	10,56	9,01	9,57	-14,68	6,22
Коефіцієнт миттєвої ліквідності, %	Не менше ніж 20 %	25,02	17,24	14,29	-31,10	-17,11
Коефіцієнт генеральної ліквідності, %	-	18,31	19,34	18,02	5,63	-6,83
Коефіцієнт загальної ліквідності зобов'язань, %	Не менше ніж 100 %	110,46	112,48	111,67	1,83	-0,72

Примітка. Складено за даними [7].

Згідно з даними *табл. 1* за досліджуваній період спостерігається негативна динаміка показників, проте більшість показників фінансової стійкості були в межах норми, окрім коефіцієнта мультиплікатора статутного капіталу, величина якого протягом 2015—2017 років коливалась у межах від дев'яти до десяти. Це свідчить, по-перше, що темп зростання активів перевищував темп зростання акціонерного капіталу і, по-друге, про наявність тенденцій до зниження використання «потужностей» із залучення їх з акціонерного капіталу.

Що стосується коефіцієнта надійності, то за 2015—2017 роки спостерігається тенденція до зменшення і 2017 року значення сягнуло критичного і становило 12,39 %. Така ситуація свідчить про те, що, починаючи з 2015 року, банк має високий рівень залежності від залучених коштів, що призводить до зменшення фінансової стійкості банку [7]. На противагу цьому коефіцієнт фінансового важеля мав тенденцію до зрос-

тання. За останні роки він збільшився на 6,99 одиниці і 2017 року досягнув показника у 8,57 одиниці, що свідчить про збільшення ділової активності. Це вказує про збільшення ділової активності загалом, проте також про зниження фінансової стійкості банку [7].

Коефіцієнт участі капіталу у формуванні ділових активів також був вищий за нормативне значення і за досліджуваній період спадав, що є негативним, оскільки це свідчить про те, що банку не вистачає власних коштів для покриття всіх зобов'язань, а також показує, що АТ КБ «ПриватБанк» не має достатнього сформованого власного капіталу для активізації та покриття різних ризиків.

Таким чином, розраховані показники фінансової стійкості банку свідчать про те, що фінансовий стан АТ КБ «ПриватБанк» оцінюють як нестійкий, тобто його фінансова стійкість недостатньо забезпечена капіталом, який може захищати банк від імовірних ризикованих втрат у його діяльності.

Дослідження науковців стверджують, що підтримання ліквідності банку є серйозною і складною проблемою. У світовій практиці були розроблені методи (теорії) управління ліквідністю, які є складовою частиною всього банківського менеджменту. До складу таких методів входять: управління активами, управ-

ління пасивами, збалансоване управління ліквідністю (активами і пасивами) [8].

Досліджуючи показники фінансової стійкості та ліквідності, варто також проаналізувати дотримання банком нормативів ліквідності НБУ за 2015—2017 роки (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка дотримання нормативів НБУ АТ КБ «ПриватБанк» за 2015—2017 роки

Показники	Нормативне значення	Роки			Абсолютний приріст, %		Темп приросту, %	
		2015	2016	2017	2015—2016	2016—2017	2015—2016	2016—2017
Норматив регулятивного капіталу (Н1), млн грн	Не менше ніж 120 млн грн	18300	20311	22696	2011	2385	10,99	11,74
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, %	Не менше ніж 40 %	10,61	9,47	11,09	-1,14	1,62	-10,74	17,11
Норматив миттєвої ліквідності (Н4), %	Не менше ніж 20 %	69,26	70,21	57,01	0,95	-13,20	1,37	-18,80
Норматив поточної ліквідності (Н5), %	Не менше ніж 40 %	79,09	84,47	60,1	5,38	-24,37	6,80	-28,85
Норматив короткострокової ліквідності (Н6), %	Не менше ніж 60 %	90,28	99,36	94,32	9,08	-2,04	10,06	-2,05

Примітка. Складено за даними [7].

Усі нормативи НБУ було дотримано, що є позитивною тенденцією для банку. За даними табл. 2, норматив регулятивного капіталу 2017 року порівняно з 2016-м зріс на 11,74 % і становив 22 696 млн грн. Показник нормативу достатності регулятивного капіталу також мав тенденцію до зростання і 2016-го зріс на 17,11 %, що вказує на зростання частки ризику, яку беруть на себе власники банку, а не кредитори і його вкладники [7].

Показник миттєвої ліквідності 2017 року порівняно з 2016-м зменшився на 18,8 % і становив 57 %, тобто близько 60 % усіх зобов'язань банку за поточними рахунками клієнтів були забезпечені активами первинної ліквідності. Водночас зменшення нормативу короткострокової ліквідності на 2,05 % відображає, що мінімально потрібний обсяг активів для забезпечення виконання зобов'язань протягом одного року в банку знизився [7]. Як ми бачимо, банк працює в умовах надлишкової ліквідності, за яких зменшується прибутковість банків, бо найбільш ліквідні активи не генерують доходів. Тому в умовах наявної фінансової кризи виникла потреба принципово нового підходу банку до управління ліквідністю, яка базується на узагальненні якомога більшої кількості факторів, які її формують. І управління АТ КБ «ПриватБанк» може, виходячи з досвіду своєї діяльності, розробляти свої власні внутрішні нормативи ліквідності, які відповідають їхнім умовам.

Для подолання кризових явищ у всьому банківському секторі доцільне застосування у практичній діяльності антикризового управління ліквідністю будь-якого банку [4].

Результатом ефективного запровадження антикризового управління банківської установи є відновлення його стабільної діяльності з обслуговування клієнтів, виконання всіх зобов'язань перед контрагентами, здатність рентабельно вести бізнес без значного покладавання на ресурси материнських структур. При цьому йдеться не тільки про дотримання банком економічних нормативів і вимог до резервування. Досвід розвинутих країн переконує, що достатньо неза-

лежний центральний банк може і повинен відігравати провідну роль у формуванні міцної і стабільної банківської та фінансової систем [5].

Центральним банкам належить ключова роль у фінансовій та економічній політиці різних країн світу. Такою ж мірою це стосується й України. Тому вибір моделі побудови, ролі та місця Національного банку України також має відбуватися з урахуванням світового досвіду. Тут особливу роль відіграє раціональне співвідношення економічних реформ, стратегії і тактики розвитку економіки та наявності приватних інтересів, що при цьому враховуються [6].

Слід зазначити, що всім банківським установам надається право самостійно визначатися зі змістом антикризової стратегії, але в будь-якому разі в основі розроблення зазначеної стратегії повинно бути методичне забезпечення діагностики кризового стану з певним переліком індикаторів стану об'єкта.

Серед системи індикаторів кризового стану головна роль повинна бути відведена саме індикаторам ліквідності, оскільки криза ліквідності впливає на подальше функціонування банку. Такі індикатори можуть бути як кількісними (у формі показників, які у структурному вираженні надають кількісну оцінку стану ліквідності) і якісні (наприклад, відповідність внутрішньобанківських положень з управління активами чи пасивами до вимог регулятора) [9].

До складу якісних показників деякі дослідники [6] пропонують включити зміну кредитного рейтингу (вітчизняного чи іноземного), що присвоюється банківській установі. Так, підвищення рейтингових показників, особливо тих, які присвоюють міжнародні рейтингові агенції, сприяє поліпшенню доступу банківської установи до ринку капіталів, дозволяє за більш низькими відсотковими ставками залучати кошти, що позитивно впливає на стан ліквідності й зменшує тиск виникнення кризових явищ у роботі установи. Навпаки, погіршення кредитного рейтингу, крім проблем із залученням ресурсів, може викликати

додатковий вплив ресурсів, подальше здорожчання їх залучення [6].

Висновки. За досліджуваний період динаміка дотримання нормативів, установлених Національним банком України, АТ КБ «ПриватБанк» була позитивною, що відповідно вказує на те, що з позиції ліквідності активів, кредитного ризику та інвестиційних обмежень антикризове управління було ефективним. Окрім того, це свідчить про те, що банк здатний своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання перед потенційними клієнтами, а також забезпечує йому стабільність на ринку банківських продуктів. Банківські установи, у тому числі АТ КБ «Приват-

Банк», повинні постійно вдосконалювати методичну складову антикризової стратегії, особливо в частині доповнення якісних індикаторів ліквідності, оскільки саме криза ліквідності впливає на подальше функціонування банку. Задля зниження ймовірності кризових явищ банкам потрібно розробляти антикризову стратегію, яка дозволить прискорити й спростити ухвалення необхідних управлінських рішень і скоротити можливі альтернативні дії.

Як приклад, до складу якісних показників можна включити зміну кредитного рейтингу (вітчизняного чи іноземного), що присвоюється банківській установі.

Список використаних джерел

1. Азаренкова Г. М. Фінансова стабільність розвитку банків : монографія / Г. М. Азаренкова, О. Г. Головки, В. В. Смирнов. — Київ : УБС НБУ, 2015. — 191 с.
2. Афанасьєва О. Б. Антикризове управління банківською діяльністю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.08 — гроші, фінанси і кредит / О. Б. Афанасьєва. — Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2016. — 23 с.
3. Вовк В. Я. Сутність і зміст антикризового управління діяльністю комерційного банку [Електронний ресурс] / В. Я. Вовк // Коммунальное хозяйство городов. — 2018. — № 50. — Режим доступу : <http://eprints.ksame.kharkov.ua/2880>.
4. Зверяков О. М. Антикризове управління банком в умовах фінансової нестабільності / О. М. Зверяков // Вісник соціально-економічних досліджень. — 2017. — Вип. 3 (43). — С. 80—85.
5. Коваленко Д. І. Організація антикризового управління в банківському секторі економіки / Д. І. Коваленко // Економічний вісник університету : зб. наук. пр. — 2016. — № 20/2. — С. 288—295.
6. Неізнана О. В. Основні напрями і механізм антикризового управління банківською діяльністю / О. В. Неізнана // Облік і фінанси. — 2016. — № 2 (72). — С. 119—125.
7. ПриватБанк : фінансова звітність [Електронний ресурс]. — 2018. — Режим доступу : <https://privatbank.ua/ru/about/finansovaya-otchetnost>.
8. Степаненко В. Оцінка системності банківської установи як інструмент антикризового менеджменту банку / В. Степаненко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2017. — № 1. — С. 11—17.
9. Філіппова Ю. О. Напрями реалізації антикризової політики держави шляхом забезпечення стійкості банківської системи / Ю. О. Філіппова / Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. — 2018. — № 1 (29). — С. 296—300.
10. Чуб П. М. Антикризове управління у банківській діяльності / П. М. Чуб // Фінанси, облік і аудит. — 2016. — № 20. — С. 203—211.

References

1. Azarenkova, G. M., Holovko, O. H., & Smyrnov, V. V. (2015). *Finansova stabilnist rozvytku bankiv* [Financial stability of banks development]. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
2. Afanasyeva, O. B. (2016). *Antykryzove upravlinnia bankivskoiu diialnistiu v Ukraini* [Anti-crisis management of banking in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Sumy: SHEI «UABS NBU» [in Ukrainian].
3. Vovk, V. Ya. (2018). *Sutnist i zmist antykryzovoho upravlinnia diialnistiu komertsiiinoho banku* [The essence and content of anti-crisis management of commercial bank activities]. *Kommunal'noe hozyajstvo gorodov — Utilities of cities*, 50. Retrieved from <http://eprints.ksame.kharkov.ua/2880> [in Ukrainian].
4. Zveryakov, O. M. (2017). *Antykryzove upravlinnia bankom v umovakh finansovoi nestabilnosti* [Anticrisis management of the bank in the conditions of financial instability]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen — Bulletin of social and economic research*, 3, 80—85 [in Ukrainian].
5. Kovalenko, D. I. (2016). *Orhanizatsiia antykryzovoho upravlinnia v bankivskomu sektori ekonomiky* [Organization of crisis management in the banking sector of economy]. *Zbirnyk naukovykh prats «Ekonomicnyi visnyk universytetu» — Collection of scientific works «Economic Herald of the University»*, 20/2, 288—295 [in Ukrainian].
6. Neizvestna, O. V. (2016). *Osnovni napriamy i mekhanizm antykryzovoho upravlinnia bankivskoiu diialnistiu* [The main directions and mechanism of crisis management of banking activities]. *Oblik i finansy — Accounting and finance*, 2, 119—125 [in Ukrainian].
7. Sait PryvatBanku: Finansova zvitnist [Site of PrivatBank: financial reporting]. (n. d.). *privatbank.ua*. Retrieved from <https://privatbank.ua/en/about/finansovaya-otchetnost> [in Ukrainian].

8. Stepanenko, V. (2017). Otsinka systemnosti bankivskoi ustanovy yak instrument antykryzovoho menedzhmentu banku [Estimation of the systemicity of the banking institution as a tool for crisis management of the bank]. *Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky — Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 1, 11—17 [in Ukrainian].
9. Filippova, Yu. O. (2018). Napriamy realizatsii antykryzovoi polityky derzhavy shliakhom zabezpechennia stiikosti bankivskoi systemy [Directions of realization of the anti-crisis policy of the state by ensuring stability of the banking system]. *Visnyk Donbaskoi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii — Herald of the Donbas State Machine-Building Academy*, 1, 296—300 [in Ukrainian].
10. Chub, P. M. (2016). Antykryzove upravlinnia u bankivskii diialnosti [Anticrisis management in banking activity]. *Finansy, oblik i audit — Finance, Accounting and Audit*, 20, 203—211 [in Ukrainian].

СУТНІСТЬ І ВИДИ ФІНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Стаднійчук Роман Васильович,
аспірант
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. Розкрито сутність фінансового оздоровлення банків, його роль у посиленні їхньої стійкості та виходу з кризових ситуацій. Обґрунтовано заходи, спрямовані на поліпшення фінансового стану банків. З'ясовано підходи до визначення поняття «фінансове оздоровлення» саме банківської установи, що трапляються в економічній літературі. Запропоновано трактувати фінансове оздоровлення банку в широкому і вузькому розумінні. У першому варіанті фінансове оздоровлення характеризується стабілізацією фінансового стану банку шляхом зміни його політики управління активами і пасивами банку. У другому варіанті фінансове оздоровлення — це стратегічне бачення, стратегічний комплекс заходів, спрямованих не тільки на усунення безпосередніх причин виникнення кризи на тій чи іншій стадії життєвого циклу банківської установи, а й на нейтралізацію чинників, які погіршують фінансово-економічний і господарський стан банку. Запропоновано під фінансовим оздоровленням банку розуміти поліпшення фінансово-економічних показників, збільшення ринкової вартості банківської установи, зростання рівня її капіталізації. Охарактеризовано три основні види фінансового оздоровлення банків, до яких віднесено профілактичне фінансове оздоровлення, фінансове оздоровлення в умовах кризи, посткризове фінансове оздоровлення. Розроблено основні заходи фінансового оздоровлення банку.

Ключові слова: банк, фінансове оздоровлення, профілактичне фінансове оздоровлення, фінансове оздоровлення в умовах кризи, посткризове фінансове оздоровлення.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; бібл.: 10.

ESSENCE AND TYPES OF FINANCIAL RECOVERY OF BANKS: THEORETICAL ASPECTS

Stadnnychuk Roman,
Ph. D. student
of SHEI «Banking University»

Abstract. The article reveals the essence of financial rehabilitation of banks, its role in strengthening their sustainability and emerging from crisis situations. The measures aimed at improving the financial status of banks are substantiated. The approaches to the definition of «financial healing» of the banking institution, which are found in the economic literature, are determined. It is proposed to treat the financial healing of the bank in a broad and narrow sense. In the first case, financial recovery is characterized by stabilization of the financial condition of the bank, caused by the structural elements of crisis phenomena, based on the application of financial management techniques and technologies by changing its policy of asset and liability management of the bank. In the second case, financial rehabilitation is a strategic vision, a strategic set of measures aimed not only at eliminating the immediate causes of the crisis at one stage or another of the life cycle of the banking institution, but also to neutralize the factors that worsen the financial, economic and economic conditions of the bank. Attention is paid to the legislative interpretation of the bank's financial rehabilitation — as the restoration of the bank's solvency and the bringing of financial indicators of its activities in line with the requirements of the National Bank of Ukraine. It is proposed to financially improve the bank to understand the improvement of financial and economic indicators, increase the market value of the banking institution, increase its level of capitalization. Three main types of financial rehabilitation of banks are described, including preventive financial rehabilitation, financial recovery in the conditions of the crisis, post-crisis financial rehabilitation. The basic measures of financial rehabilitation of the bank are developed.

Keywords: bank, financial rehabilitation, preventive financial rehabilitation, financial recovery in the conditions of the crisis, post-crisis financial rehabilitation.

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 1; bibl.: 10.

СУЩНОСТЬ И ВИДЫ ФИНАНСОВОГО ОЗДОРОВЛЕНИЯ БАНКОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Стаднийчук Роман Васильевич,
аспірант
ГБУЗ «Университет банковского дела»

Аннотация. Раскрыта сущность финансового оздоровления банков, его роль в усилении их устойчивости и выхода из кризисных ситуаций. Обоснованы мероприятия, направленные на улучшение финансового состояния банков. Выяснено подходы к определению понятия «финансовое оздоровление» именно банковского учреждения, встречающихся в экономической литературе. Предложено под финансовым оздоровлением банка понимать улучшение финансово-экономических показателей, увеличение рыночной стоимости банковского учреждения, рост уровня ее капитализации. Охарактеризованы три основных вида финансового оздоровления банков, к которым отнесены профилактическое финансовое оздоровление, финансовое оздоровление в условиях кризиса, посткризисное финансовое оздоровление. Разработаны основные меры финансового оздоровления банка.

Ключевые слова: банк, финансовое оздоровление, профилактическое финансовое оздоровление, финансовое оздоровление в условиях кризиса, посткризисное финансовое оздоровление.

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 1; библи.: 10.

Вступ. Нестабільність банківської системи України і кризові явища в економіці призвели до масової збитковості та втрати ліквідності великою кількістю банківських установ країни, а в окремих випадках і до введення тимчасових адміністрацій, за результатами роботи яких в умовах застосування неефективних заходів із фінансового оздоровлення здійснювалась і ліквідація банків. Отже, фінансове оздоровлення в цьому разі відіграє ключову роль у посиленні стійкості та виходу з кризових ситуацій.

Головною метою реформи фінансового сектору України є забезпечення стабільності та стимулювання його розвитку. Важливе значення для відродження економіки країни має банківський сектор, який зазнав найбільшого негативного впливу фінансової кризи. Криза загострила в цій сфері проблеми, які виникли внаслідок неефективного кредитного аналізу під час швидкого зростання обсягів кредитування, а також потреби виконання зобов'язань за зовнішніми запозиченнями.

Попри численні задекларовані заходи щодо фінансового оздоровлення, банківський сектор України, як і раніше, характеризується погіршенням якості кредитного портфеля, падінням капіталізації, обмеженням доступу до ресурсів на зовнішньому ринку, зниженням довіри з боку населення, непрозорістю надання рефінансування комерційним банкам і їхньою недостатньою ліквідністю. Тому уточнимо сутність поняття «фінансове оздоровлення банку» для його чіткого трактування, систематизації заходів здійснення і вдосконалення інструментарію.

Таким чином, побудова ефективного банківського сектору держави потребує чіткого визначення проблем і з'ясування механізмів їх усунення. А важливим аспектом виживання і стабільності в будь-яких економічних умовах для всіх суб'єктів господарювання, у тому числі й банківських установ, є фінансове оздоровлення.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретичні і практичні аспекти фінансового оздоровлення банківських установ України у кризовий і посткризовий періоди досліджували О. Дзюблюк, О. Іщенко, В. Міщенко, В. Литвицький, А. Дроб'язок та інші вчені, які достатньо глибоко проаналізували основні причини і наслідки світової фінансової кризи і кризових явищ у банківському секторі. Теоретичним аспектам оздоровлення банків приділяли увагу вітчизняні вчені, зокрема у працях В. Міщенка, І. Вядрової, К. Раєв-

ського, О. Барановського розкриваються основні напрями оздоровлення банків шляхом їх реорганізації та реструктуризації. Водночас в їхніх працях основна увага зосереджувалася на проблематиці неплатоспроможних банків. З огляду на важливість питань недопущення неплатоспроможності банків питання щодо конкретних заходів фінансового оздоровлення банківських установ, особливо з урахуванням уроків сучасної кризи, потребують уточнення та подальшого вивчення.

Метою дослідження в рамках статті є теоретичне обґрунтування сутності фінансового оздоровлення банку і систематизація заходів, спрямованих на поліпшення його фінансового стану.

Результати дослідження. Дослідження проблем фінансового оздоровлення банків варто розпочати зі з'ясування термінології. Сьогодні в економічній літературі існують різні погляди вчених на трактування сутності фінансового оздоровлення. Проведений науковий аналіз поглядів учених щодо розкриття його сутності засвідчив термінологічну неузгодженість досліджуваного поняття, що ускладнює розроблення ефективних підходів до регулювання процесів фінансового оздоровлення банків.

Так, у переважній більшості вчені розглядають фінансове оздоровлення як процесуальні особливості процедури банкрутства, що, на наш погляд, містить вузьке розуміння цього поняття, оскільки зводить його лише до відновлення платоспроможності та погашення заборгованості перед кредиторами на дуже суворих умовах. Вважаємо, що під цим терміном слід розглядати значно ширше коло питань — поліпшення фінансово-економічних показників, збільшення ринкової вартості банківської установи, зростання рівня її капіталізації тощо.

Ще у 20-х роках ХХ століття відомий учений М. І. Туган-Барановський першим у світі розробив учення про фундаментальну закономірність циклічності економічної динаміки, у якому показав закономірність не тільки виникнення криз, а й їх подолання [1]. Під час свого дослідження вчений установив, що кон'юнктурний процес циклічного відтворення є хвилеподібним і реалізується як сукупність фаз піднесення і спаду, або «підвищувальної» і «знижувальної» хвиль, точкою перелому яких і виступає криза. Необхідність повернення суб'єкта господарювання в початок «підвищувальної» хвилі для продовження його життєдіяльності викликає потребу в проведенні

особливого комплексу заходів, у наш час іменованих фінансовим оздоровленням. Таким чином, фінансове оздоровлення є перехідним етапом у життєвому циклі суб'єкта господарювання при поверненні його зі стану спаду («знижувальної хвилі») у стан стабілізації і підйому («підвищувальну хвилю»).

Важливо з'ясувати підходи до визначення поняття «фінансове оздоровлення» саме банківської уста-

нови, яке дають науково-практичні джерела. У табл. наведено трактування сутності терміна «фінансове оздоровлення банку», що трапляються в економічній літературі. Отож, можна стверджувати, що тлумачення його сутності є неоднозначним, має багатоаспектну структуру, тому для його застосування спершу потрібно виробити нашу чітку позицію щодо тлумачення цієї дефініції.

Таблиця

Підходи науковців до розуміння економічної сутності поняття «фінансове оздоровлення банку»

Автор, джерело	Визначення економічної сутності фінансового оздоровлення банку
Банківська енциклопедія (С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міценко, С. В. Науменкова [2])	Система заходів, спрямованих на покращання фінансового стану банку, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення порушень, що призвели до скрутного фінансового стану банку.
Закон України «Про банки і банківську діяльність» [3]	Відновлення платоспроможності банку та приведення фінансових показників його діяльності у відповідність із вимогами Національного банку України.
Дзюблук О. В. [4]	Система непримусових та примусових заходів, спрямованих на збільшення обсягу капіталу до необхідного рівня протягом визначеного НБУ періоду з метою відновлення ліквідності й платоспроможності і усунення порушень, які призвели комерційний банк до збиткової діяльності або скрутного фінансового стану, а також наслідків цих порушень.
Васюренко О. В., Сидоренко О. М. [5]	Комплекс заходів, спрямованих на поліпшення фінансового стану банку (зокрема, забезпечення достатності капіталу, підвищення платоспроможності, ліквідності, дохідності, поліпшення структури активів та зобов'язань) та усунення порушень, причин та умов, що призвели до погіршення фінансового стану.
Воронова Л. К. [6]	Система заходів комерційного банку, спрямованих на покращання його фінансового стану, відновлення, ліквідності, платоспроможності, прибутковості, втрачених активів або доходів, виконання обов'язкових економічних нормативів, нормативів обов'язкового резервування тощо.
Осадчий І. А. [7]	Система заходів банку, що спрямовані на поліпшення його фінансового стану: ліквідності, платоспроможності, структури активів, дохідності та рентабельності, достатності капіталу, а також на усунення основних порушень, які призвели до погіршення фінансової стійкості банку.
Рамазанов С. К. [8]	Сукупність процедур, що здійснюються на добровільних засадах організацією-боржником і її кредиторами для врегулювання відносин через невиконання підприємством своїх зобов'язань.

На нашу думку, фінансове оздоровлення банку слід трактувати в широкому і вузькому розумінні. У першому варіанті фінансове оздоровлення характеризується стабілізацією фінансового стану банку, викликаного структурними елементами кризових явищ, на основі застосування фінансових управлінських технік і технологій шляхом зміни його політики управління активами і пасивами банку. У законодавстві України закріплене трактування фінансового оздоровлення банку — як відновлення платоспроможності банку і приведення фінансових показників його діяльності у відповідність до вимог Національного банку України.

У другому варіанті, фінансове оздоровлення — це стратегічне бачення, стратегічний комплекс заходів, спрямованих не тільки на усунення безпосередніх причин виникнення кризи на тій чи іншій стадії життєвого циклу банківської установи, а й на нейтралізацію чинників, які погіршують фінансово-економічний і господарський стан банку, тобто передбачає як оздоровлення, так і інші системні заходи фінансового менеджменту, такі як формування адекватного вимогам зовнішнього середовища ресурсного потенціалу і забезпечення постійної фінансової рівноваги банку, що, у свою чергу, слугує відмінними передумовами для зростання ринкової вартості банку в довгостроковому періоді. Отож, широке розуміння поняття «фінансове оздоровлення» передбачає трактування його як важ-

ливого інструменту антикризового управління в довгостроковій перспективі.

Отже, фінансове оздоровлення і у вузькому, і в широкому розумінні передбачає, перш за все, нейтралізацію негативних наслідків, досягнення фінансової рівноваги, яке може відрізнятися за своїми характеристиками і властивостями в рамках короткострокової і довгострокової перспективи.

Таким чином, під фінансовим оздоровленням банку слід розуміти систему (комплекс) заходів, які спрямовані передусім на попередження несприятливих явищ, а в разі їх настання — застосування спеціальних процедур для ліквідації негативних наслідків. Головною метою фінансового оздоровлення є досягнення довготривалої фінансової стабільності, адекватності капіталу та прибутковості.

Відновлення платоспроможності є кінцевою метою лише початкового етапу, що дозволяє не допустити розвиток ситуації банкрутства та ліквідації банківської установи. У стратегічній перспективі фінансове оздоровлення банку має бути спрямоване на оптимальне використання його потенційних можливостей щодо формування прибутку, а отже, на підтримку довгострокової фінансової рівноваги.

Водночас фінансова рівновага банку дуже мінлива в динаміці. Її зміна на будь-якому етапі розвитку банку визначається його реакцією на зміну зовнішніх і внутрішніх умов діяльності. Окремі з цих умов підси-

люють конкурентну позицію і ринкову вартість банку, інші, навпаки, викликають кризові явища в його фінансовому розвитку.

Об'єктивність вияву цих умов у динаміці визначає потребу постійної готовності керівників і менеджерів до можливого порушення фінансової рівноваги банківської установи на будь-якому етапі її економічного розвитку.

Для фінансового оздоровлення потрібне грамотне управління діяльністю банківської установи. Саме своєчасна оцінка, ефективне запобігання, а також ухвалення виважених та ефективних управлінських рішень виступає найважливішим засобом забезпечення умов виходу з кризи.

Зазвичай об'єктом фінансового оздоровлення виступає неспроможний суб'єкт господарювання — проблемний банк. Однак ми підтримуємо тих науковців, які стверджують, що заходи з фінансового оздоровлення слід застосовувати і до фінансово стійких банків. Отож, особлива роль у процесі здійснення банківської діяльності повинна відводитися періодичній діагностиці фінансового стану банку з метою раннього виявлення проблем та оцінці його потенціалу до подолання можливих стресових ситуацій і кризових явищ у майбутньому. Це дозволяє своєчасно вжити заходів з їх оздоровлення.

Виходячи з вищезазначеного, пропонуємо розрізняти такі три основні види фінансового оздоровлення банків:

- профілактичне фінансове оздоровлення (проводиться з метою запобігання фінансовій нестабільності банку в період кризових явищ в економіці, що передбачає систему профілактичних заходів на підставі проведених діагностичних заходів щодо фінансової стійкості банку чи стрес-тестувань);

- фінансове оздоровлення в умовах кризи, що передбачає стабілізацію нестійких станів банківської установи, виявлення та оцінку факторів впливу кризових явищ на діяльність банку, визначення його слабких і сильних сторін у таких умовах, пошук резервів і потенційних можливостей розвитку банку в подальшій перспективі;

- посткризове фінансове оздоровлення, так звана фінансова реабілітація банківської установи, що передбачає управління процесами виходу з кризи через мінімізацію втрат і втрачених можливостей під час виведення установи з кризи, розроблення стратегічної програми розвитку банку в посткризовий період на основі виявлених його резервів і потенційних можливостей розвитку, а також оперативне виявлення відхилень фактичних результатів реалізації програм оздоровлення від передбачених стратегічною програмою виходу з кризи та розроблення системи заходів щодо їх ліквідації.

Попри те, що криза, здебільшого, супроводжується важкими негативними наслідками, сьогодні її все частіше розглядають як шанс, поштовх до змін і виходу на якісно новий рівень, джерело колосального потенціалу для розвитку бізнесу.

Головною метою оздоровлення є відновлення рівноваги, досягнення довготривалої фінансової стабільності, адекватності капіталу і прибутковості, а також

забезпечення сприятливих умов для подальшого його успішного розвитку.

Отже, робота в рамках програми фінансового оздоровлення банку повинна включати такі три етапи: 1) виявлення фінансових труднощів; 2) визначення характеру і причин виникнення проблем і розроблення тактики з їх урегулювання; 3) застосування заходів фінансового оздоровлення.

Основними заходами фінансового оздоровлення банку можуть бути:

- фінансова допомога від акціонерів (учасників) банку або інших осіб, зокрема: додаткові внески засновників, додаткова емісія акцій, розміщення коштів на депозити на значний термін (не менше ніж рік) під невисокі відсотки — 1/2 (2/3) від облікової ставки НБУ, відмова від дивідендів, надання гарантій і поручительств тощо;

- зміна структури активів і пасивів банку: продаж частини активів, поліпшення якості кредитного портфеля, збільшення власних коштів, зниження питомої ваги короткострокових зобов'язань і підвищення довгострокових, зниження рівня ризику окремих операцій тощо;

- удосконалення організаційної структури та управління банком [9].

Як бачимо, фінансове оздоровлення банківської установи як процес представляє: по-перше, подолання проблем (і причин їх виникнення); по-друге, відновлення нормальної, стабільної роботи. Лише в разі потреби оздоровлення може містити компоненту реорганізації, зокрема зміну структури банку, форми власності, політики у сфері активних і пасивних операцій, капіталізації, управління ризиками тощо.

Фінансове оздоровлення може відбуватися або власними силами банку (з ініціативи власників і менеджерів), або за підтримки органу нагляду. Відмінності цих двох видів фінансового оздоровлення проявляються через ухвалення рішення про фінансове оздоровлення, узгодження його форм і методів, розроблення плану, формування джерел фінансування, змін у структурі власності, а ще залежно від часу здійснення, тривалості заходів, ступеня налагодженості системи управління тощо.

Відповідно до світової практики в Україні державна допомога проблемним банкам задля запобігання банкрутству або втрати платоспроможності може здійснюватися за такими напрямками:

- заходи з фінансового оздоровлення;
- реорганізація банку;
- введення в банк тимчасової адміністрації.

Однак державна допомога повинна надаватися тільки у виключних ситуаціях, адже банки є приватними комерційними установами, тому державне втручання в їхню діяльність повинно обмежуватися захистом вкладників і ситуаціями, коли існує небезпека значного збитку для всієї фінансової системи, що провокує потенційний ризик системної кризи. З огляду на викладене органи банківського нагляду можуть вживати пруденційні заходи впливу (*рис.*) на акціонерів, на керівництво, а також на політику і діяльність проблемних банків, спрямовані на їхнє фінансове оздоровлення [10].

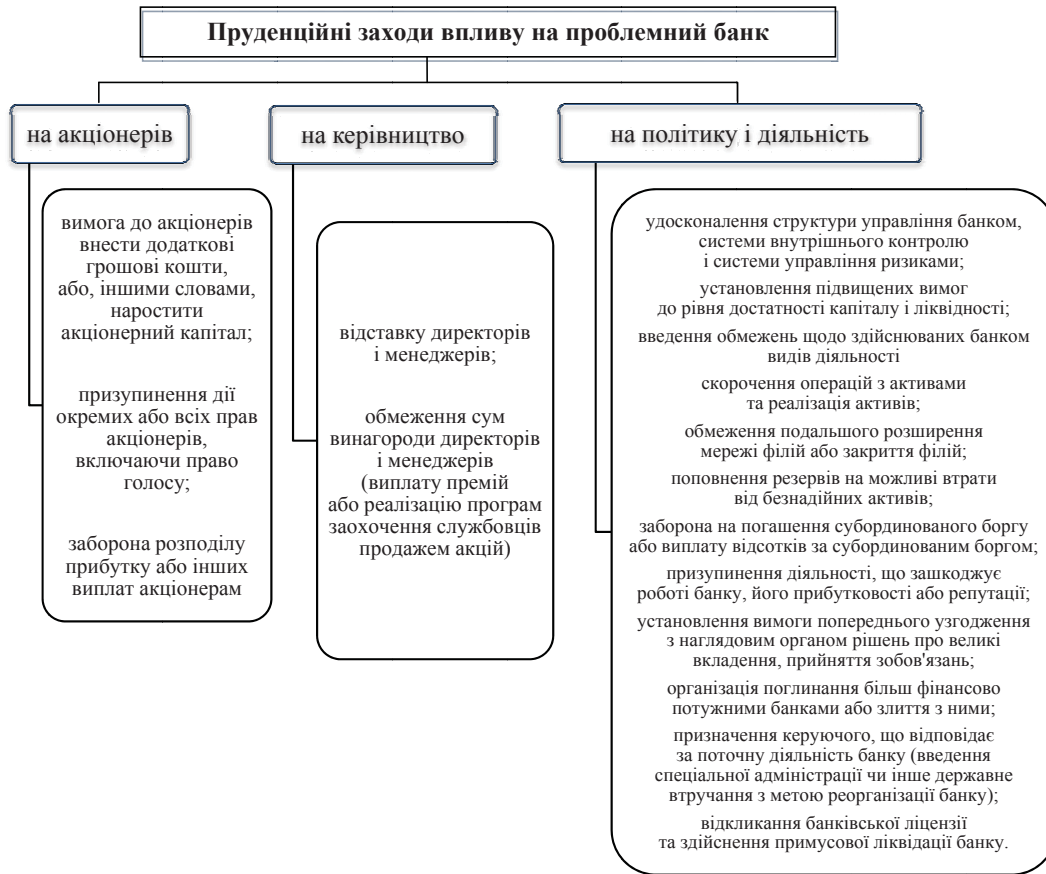

Рис. Пруденційні заходи впливу на акціонерів, керівництво і політику проблемних банків

Примітка. Розроблено автором.

Таким чином, стратегічний підхід до фінансового оздоровлення передбачає розроблення і реалізацію комплексу взаємопов'язаних завдань, їх досягнення у напрямках, що забезпечують насамкінець досягнення оптимального використання наявного потенціалу банківської установи.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що фінансове оздоровлення є успішним, коли за допомогою зовнішніх і внутрішніх фінансових джерел, проведення організаційних та інших заходів банк виходить із кризи і забезпечує свою

прибутковість та конкурентоспроможність у довгостроковому періоді. Висновки з фінансових криз 2008 року і подальших років головним чином стосуються можливих засобів запобігання потенційній фінансовій кризі. Основними засобами запобігання неплатоспроможності банків і можливій кризі є заходи зі зниження ризиків у банківській системі, девальютизація, консолідація інституцій банківського сектору і підвищення довіри до банків, що сприятиме посиленню фінансової стабільності всієї банківської системи та економічному зростанню загалом.

Список використаної літератури

1. Туган-Барановський М. І. Промислові кризи у сучасній Англії, їх причини і вплив на народне господарство / М. І. Туган-Барановський. — Санкт-Петербург, 1894. — 390 с.
2. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. — Київ : Центр наукових досліджень Національного банку України ; «Знання», 2011. — 504 с.
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 5—6. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
4. Банківські операції : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. О. В. Дзюблюка. — Тернопіль : вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. — 696 с.
5. Васюренко О. В. Банківський нагляд : підручник / О. В. Васюренко, О. М. Сидоренко. — Київ : Знання, 2011. — 502 с.
6. Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. Л. К. Воронової. — 2-ге вид., переробл. і доповн. — Київ : Алерта, 2011— 558 с.

7. Осадчий І. А. Напрями забезпечення фінансового оздоровлення банків / І. А. Осадчий // Бізнес Інформ : наук. журн. — 2014. — № 12 (443). — С. 400—404.
8. Рамазанов С. К. Методи антикризового управління : монографія / [С. К. Рамазанов, О. П. Степаненко, Л. А. Тимашова]. — Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2004. — 192 с.
9. Вядрова І. М. Вдосконалення організації нагляду за діяльністю комерційних банків / І. М. Вядрова // Вісник Української академії банківської справи. — 2000. — № 2 (9). — С. 28—30.
10. Руководство для органов банковского надзора по работе со слабыми банками [Электронный ресурс] / Базельский комитет по банковскому надзору // Отчет Группы по работе со слабыми банками. — Базель, Швейцария. — 2002. — Март. — Режим доступа : <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikCBR/2002/vestnikcbr09082002/vestnikcbr09082002010.htm>.

References

1. Tuhan-Baranovskyi, M. I. (1894). *Promyslovi kryzy u suchasnoi Anhlії, yikh prychny i vplyv na narodne hospodarstvo [Industrial crises in modern England, their causes and influence on the national economy]*. St. Petersburg [in Ukrainian].
2. Arbuzov, S. G., Kolobov, Yu. V., Mishhenko, V. I., & Naumenkova, S. V. (2011). *Bankivska entsyklopediia [Banking encyclopedia]*. Kyiv: Tsentr naukovykh doslidzhen Natsionalnoho banku Ukrainy; «Znannia» [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada Ukrainy. (2001). Pro banky i bankivsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 07.12.2000 № 2121-III (iz zminamy ta dopovnenniamy) [On Banks and Banking: Law of Ukraine dated December 12, 2000 No. 2121-III (with amendments and additions)]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — Information from the Verkhovna Rada of Ukraine*, 5—6. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
4. Dziubliuk, O. V. (Eds.). (2009). *Bankivski operatsii [Banking operations]*. Ternopil: TNEU «Ekonomichna dumka» [in Ukrainian].
5. Vasiurenko, O. V., & Sydorenko, O. M. (2011). *Bankivskyi nahliad [Banking supervision]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
6. Voronova, L. K. (Eds.). (2011). *Slovyk finansovo-pravovykh terminiv [Dictionary of financial terms and legal terms]*. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
7. Osadchyi, I. A. (2014). Napriamy zabezpechennia finansovoho ozdorovlennia bankiv [Directions of providing financial recovery of banks]. *Biznes Inform — Business Inform*, 12, 400—404 [in Ukrainian].
8. Ramazanov, S. K., Stepanenko, O. P., & Timashova, L. A. (2004). *Metody antykrizovoho upravlinnia [Anti-crisis management methods]*. Luhansk: vyd-vo SNU im. V. Dalia [in Ukrainian].
9. Viadrova, I. M. (2000). Vdoskonalennia orhanizatsii nahliadu za diialnistiu komertsiiynykh bankiv [Improvement in the organization of supervision over the activities of commercial banks]. *Visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy — Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 2, 28—30 [in Ukrainian].
10. Rukovodstvo dlya organov bankovskogo nadzora po rabote so slabymi bankami. Bazel'skij komitet po bankovskomu nadzoru. Otchet Gruppy po rabote so slabymi bankami. Bazel', Shvejcariya, mart 2002 g. [Guide for banking supervisors on working with weak banks. Basel Committee on Banking Supervision. Report of the Group on working with weak banks. Basel, Switzerland]. (2002, March). [www.budgetrf.ru](http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikCBR/2002/vestnikcbr09082002/vestnikcbr09082002010.htm). Retrieved from <http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/VestnikCBR/2002/vestnikcbr09082002/vestnikcbr09082002010.htm> [in Russian].

УДК 338.314

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ВИТРАТ, ДОХОДІВ І ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НА ОСНОВІ ЗВІТНОСТІ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА «ХАРКІВСЬКИЙ МЕХАНІЧНИЙ ЗАВОД»

Шубіна Світлана Валентинівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: shybina@ukr.net

Малахов Валерій Андрійович,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: malahovvaler@gmail.com

Медведева Аліна Тарасівна,
студентка факультету управління та фінансових технологій
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: alina.medvedeva.khibs@gmail.com

Анотація. Обґрунтовано потребу і доцільність подальшого дослідження як теоретичних, так і методичних підходів щодо аналізу витрат, доходів і фінансових результатів діяльності підприємств. Проаналізовано і виявлено основні підходи до визначення понять «доходи», «витрати» і «фінансові результати», запропоновано узагальнені варіанти їх трактування на основі дослідженої наукової літератури. Розглянуто деякі чинники, які зумовлюють коливання обсягу доходів і витрат на підприємствах, а також процеси їх взаємодії та впливу на процес формування фінансових результатів. Досліджено динаміку доходів, витрат і фінансових результатів на основі фінансової звітності вітчизняного підприємства — державного підприємства «Харківський механічний завод», — аналіз якої показав основні перешкоди на шляху до формування прибутків (збитків) з огляду на співвідношення доходів і витрат. Запропоновано поетапний комплексний аналіз фінансових результатів з урахуванням головних чинників, що впливають на ланцюжок «доходи — витрати — фінансові результати», і складається з таких головних етапів проведення: дослідження динаміки доходів, витрат і фінансових результатів; проведення факторного аналізу валового прибутку за визначеними чинниками; дослідження факторної моделі чистого прибутку; аналіз показників рентабельності (прибутковості) підприємства за видами; узагальнення результатів аналізу і визначення резервів підвищення рівня прибутку та рентабельності підприємства.

Запропоновано шляхи і висунуто поради щодо підвищення ефективності діяльності досліджуваного підприємства на основі виявлених резервів. З огляду на виявлені ключові групи факторів, зміна яких за статистикою найсуттєвіше впливає на фінансові результати діяльності підприємства, для більш ґрунтовного аналізу ланцюжка «доходи — витрати — фінансові результати» запропоновано використання факторних моделей валового і чистого прибутків для контролю та оцінки процесів їх формування і використання.

Ключові слова: доходи, витрати, фінансові результати, валовий прибуток, чистий прибуток, рентабельність, комплексний аналіз, факторна модель.

Формул: 13; рис.: 0; табл.: 6; бібл.: 9.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF EXPENSES, INCOME AND FINANCIAL RESULTS BASED ON STATE ENTERPRISE «KHARKIV MECHANICAL FACTORY» REPORTING

Shubina Svitlana,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Kharkiv Educational-Scientific Institute

of SHEI «Banking University»
e-mail: shybina@ukr.net

Malakhov Valerii,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: malahovvaler@gmail.com

Medvedieva Alina,
Student of Faculty of Management and Financial Technologies
Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: alina.medvedeva.khibs@gmail.com

Annotation. The necessity and expediency of further research both theoretical and methodical approaches concerning the analysis of expenses, revenues and financial results of the enterprises activity are substantiated. The main approaches to the definition of the concepts «income», «expenses» and «financial results» are analyzed and the generalized variants of their interpretation on the basis of the investigated scientific literature are offered. Some factors that determine the fluctuations in the volume of income and expenses at enterprises, as well as the processes of their interaction and influence on the process of forming financial results are considered. The dynamics of incomes, expenses and financial results on the basis of financial statements of a domestic enterprise — the state enterprise «Kharkiv mechanical factory» — which analysis showed the main obstacles to the formation of profits (losses) in relation to the income and expenditure ratio. A phased comprehensive analysis of financial results is proposed taking into account the main factors influencing the chain of «income — expenditure — financial results» and consists of the following main stages: the study of the dynamics of income, expenses and financial results; conducting of factor analysis of gross profit by the determined factors; research of the factor model of net profit; analysis of indicators of profitability (profitability) of the enterprise by type; generalization of the results of analysis and determination of reserves for increasing the profit and profitability of the enterprise. The ways and suggestions for increasing the efficiency of the research enterprise on the basis of the revealed reserves are proposed. Given the identified key groups of factors, the change in which the most significant impact on the financial performance of the enterprise is the most significant, for the more thorough analysis of the chain «revenues — expenses — financial results» it is proposed to use factor models of gross and net profits to control and evaluate the processes of their formation and use.

Keywords: income, expenses, financial results, gross profit, net profit, profitability, complex analysis, factor model.

Formulas: 13; fig.: 0; tabl.: 6; bibl.: 9.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ РАСХОДОВ, ДОХОДОВ И ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ НА ОСНОВЕ ОТЧЕТНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ «ХАРЬКОВСКИЙ МЕХАНИЧЕСКИЙ ЗАВОД»

Шубина Светлана Валентиновна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры учета и налогообложения
Харьковского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: shybina@ukr.net

Малахов Валерий Андреевич,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры учета и налогообложения
Харьковского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: malahovvaler@gmail.com

Медведева Алина Тарасовна,
студентка факультета управления и финансовых технологий
Харьковского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: alina.medvedeva.khibs@gmail.com

Аннотация. Обоснована необходимость и целесообразность дальнейшего исследования как теоретических, так и методических подходов к анализу затрат, доходов и финансовых результатов деятельности предприятий. Проанализированы и выявлены основные подходы к определению понятий «доходы», «расходы» и «финансовые результаты», предложено обобщенные варианты их трактовки на основе исследованной научной литературы. Рассмотрены некоторые факторы, которые обуславливают колебания объема доходов и расходов на предприятиях, а также процессы их взаимодействия и влияния на процесс формирования финансовых результатов. Исследована динамика доходов, расходов и финансовых результатов на основе финансовой отчетности отечественного предприятия — государственного предприятия «Харьковский механический завод», — анализ которой показал основные препятствия на пути к формированию прибыли (убытка) с учетом соотношения доходов и расходов. Предложен поэтапный комплексный анализ финансовых результатов с учетом основных факторов, влияющих на цепочку «доходы — расходы — финансовые результаты», и состоит из следующих основных этапов проведения: исследование динамики доходов, расходов и финансовых результатов; проведения факторного анализа валовой прибыли по определенным факторами; исследования факторной модели чистой прибыли; анализ показателей рентабельности (доходности) предприятия по видам; обобщение результатов анализа и определения резервов повышения уровня прибыли и рентабельности предприятия. Предложены пути и даны рекомендации по повышению эффективности деятельности исследуемого предприятия на основе найденных резервов. Учитывая выявленные ключевые группы факторов, изменение которых по статистике самое существенное влияние на финансовые результаты деятельности предприятия, для более основательного анализа цепочки «доходы — расходы — финансовые результаты» предложено использование факторных моделей валового и чистого доходов для контроля и оценки процессов их формирования и использования.

Ключевые слова: доходы, расходы, финансовые результаты, валовая прибыль, чистая прибыль, рентабельность, комплексный анализ, факторная модель.

Формул: 13; рис.: 0; табл.: 6; библи.: 9.

Вступ. Підвищення прибутковості підприємства є результатами ефективної його господарювання. Проте, виходячи з досліджень економічної теорії, жоден суб'єкт господарювання не може досягти подібної ситуації сталого підвищення прибутковості, адже підприємство у своєму господарському циклі неминує переживає коливання, які включають фази підйому, кризи, депресії та поживлення. Водночас кожне підприємство прагне до кращих результатів, яких можна досягти тільки завдяки ретельному аналізу і контролю витрат, доходів і фінансових результатів. З огляду на тісний взаємозв'язок витрат і фінансових результатів управлінському персоналу потрібно раціонально використовувати власні та запозичені ресурси, які мають вплив на результати діяльності підприємства. Для забезпечення ефективності їх використання на кожному конкретному підприємстві необхідний комплексний аналіз ланцюжка «доходи — витрати — фінансові результати» і виявлення резервів для підвищення прибутку та рентабельності. Таким чином, узагальнення і подальший розвиток теоретико-методичних підходів щодо аналізу доходів, витрат і фінансових результатів підприємств є актуальним питанням сьогодення та потребує більш глибоких досліджень.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Питаннями аналізу витрат, доходів і фінансових результатів підприємств займалися такі вітчизняні вчені, як: В. Є. Ануфрієв, М. Д. Білик, Ф. Ф. Бутинець, О. О. Вороніна, А. Г. Грязнова, Т. А. Дубровіна, В. Н. Жуков, А. Г. Загородний, Н. І. Карпенко, Н. П. Кондракова, Я. В. Лебедзевич, О. М. Лисюк, Л. Ш. Лозовський, В. А. Луговий, Т. П. Михайлова, Г. О. Москалюк, С. В. Мочерний, В. А. Пипко, М. С. Пушкар, Б. А. Райсберг, Я. В. Соколов, О. Б. Стародубцева, Ю. Д. Чацкіс, М. І. Чердакоголова, Д. В. Шлапак, С. В. Шубіна і багато інших. Проте, попри на велику кількість наукових

праць, присвячених цій проблемі, багато питань щодо аналізу процесів формування і використання фінансових результатів залишаються невирішеними як у теоретичному аспекті, так і на багатьох підприємствах України.

Метою статті є узагальнення і подальший розвиток теоретико-методичних підходів щодо аналізу витрат, доходів і фінансових результатів, а також дослідження їх взаємозв'язку на прикладі вітчизняного підприємства. Визначена мета окреслила низку завдань:

- визначення сутності понять «доходи», «витрати» і «фінансові результати»;
- аналіз динаміки доходів, витрат і фінансових результатів Державного підприємства «Харківський механічний завод» (далі — ДП «ХМЗ»);
- розроблення факторної моделі валового прибутку ДП «ХМЗ»;
- узагальнення результатів аналізу і визначення резервів підвищення прибутку підприємства.

Результати дослідження. Діяльність підприємств направлена на отримання прибутку, його раціонального розподілу та використання, а за наявності збитків — на виявлення їхніх причин і джерел відшкодування. Оскільки від результатів діяльності підприємства залежить його успішність, аналіз і контроль фінансових результатів є важливими та актуальними питаннями, тим більше, ураховуючи такі головні фактори впливу, як доходи і витрати. Останні взаємопов'язані між собою і визначають характер діяльності підприємства: залежно від їхніх обсягів фінансові результати можуть бути як позитивними, так і негативними.

Різноманітність видів господарської діяльності, а також галузеві відмінності підприємств зумовлюють широкий набір визначень поняття «фінансові результати». Окрім цього, існує безліч наукових праць, присвячених вивченню особливостей цих трьох ка-

тегорій, тому трактування їх залежить від багатьох причин. Проте з-поміж усіх них можна відстежити

об'єднувальні риси, загальні для будь-яких видів підприємництва (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «фінансові результати»

Автор	Підходи до трактування поняття
Мочерний С.В., Москалюк Г.О., Чердакоголова М.І., Пипко В.А., Грязнова А.Г., Лебедзевич Я.В.	Підсумки господарської діяльності, виражені у грошовій формі
Бутинець Ф.Ф., Білик М.Д., Пушкар М.С., Луговий В.А., Ануфрієв В.Є., Жуков В.Н., Карпенко Н.І., Чацкіс Ю.Д., Лисюк О.М., Михайлова Т.П.	Прибуток або збиток, отримані суб'єктом господарювання на кінець звітного періоду
Шлапак Д.В., Шубіна С.В., Райсберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева О.Б.	Різниця між доходами і витратами
Загородний А.Г., Соколов Я.В., Кондракова Н.П., Дубровіна Т.А.	Приріст або зменшення капіталу внаслідок діяльності підприємства під час звітного періоду
Вороніна О.О.	Якісна характеристика господарської діяльності

Примітка. Узагальнено за [1—4].

На основі досліджених робіт науковців пропонуємо комплексне визначення категорії «фінансові результати»: фінансові результати — це підсумковий господарсько-економічний показник, отриманий від різниці між сумами доходів і витрат з урахуванням результатів від кожного виду діяльності підприємства за звітний період та виражений грошовою формою.

Окрім наукових досліджень, сутність поняття «фінансові результати» детально розкривається в нормативно-законодавчих документах. Слід зауважити, що поняття «фінансові результати» має двоїстий характер, адже вони можуть мати як позитивне значення — у разі прибутку, так і негативне — при збитках. Види фінансових результатів, а також статті, які впливають на їхнє кінцеве значення, розкрито і в НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності».

Згідно з НП(с)БО 1, прибуток — це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. У свою чергу, збиток визначається як перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати [5].

З огляду на те, що формування фінансових результатів залежить від обсягу витрат, неможливо розглядати поняття «фінансові результати», не приділивши уваги поняттям «витрати» і «доходи», регулювання обліку яких розкрито в П(с)БО 16 «Витрати» і П(с)БО 15 «Доходи», а їхній взаємозв'язок відображено в П(с)БО 3 «Звіт про фінансові результати».

Облік доходів і витрат діяльності підприємства є однією з вагомих ділянок обліково-аналітичної роботи бухгалтера. Своєчасно і прозоро потрібно формувати інформацію щодо доходів і витрат підприємства (організації) за їх видами, передбачати нарахування і перерахування податків, які поповнюють Державний бюджет України [6, с. 90].

Високий рівень доходів є гарантом отримання прибутку в майбутньому за умови його перевищення над рівнем витрат. Дохід є збільшенням активу або зменшенням зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства) [7]. Слід зазначити, що доходи підприємства бувають від різних

сфер діяльності, тобто від операційної діяльності, інвестиційної, фінансової тощо [6, с. 90].

Витратами, навпаки, є зменшенням активів або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені [8].

Витрати є визначальним чинником впливу на собівартість виробленої продукції, робіт послуг, яка, у свою чергу, впливає на підсумки діяльності підприємства. Проте варто зазначити, що на неї впливають багато зовнішніх і внутрішніх факторів, унаслідок яких змінюються рівень, обсяг, структура, динаміка витрат будь-якого суб'єкта господарювання. Зокрема, обсяг витрат змінюється під впливом вартості матеріалів і ресурсів для виробництва, технічного і кадрового забезпечення, які визначаються якістю та професійним рівнем вищеперелічених.

Дослідження виробничих факторів впливу на витрати свідчить, що між ними існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність. Зміна величини підприємства, виробничої програми чи організації виробництва завжди зумовлюють зміну якості виробничих факторів та їх пропозиції. При цьому кожна зміна рівня витрат спричиняє зворотний вплив на якість факторів виробництва, їхню ціну і пропозицію. Якщо зазначені фактори не змінюються, то й рівень витрат підприємства залишається незмінним [9, с. 395].

Як було зазначено вище, дослідження здійснювалося на основі фінансової звітності, наданої Державним підприємством «Харківський механічний завод» (далі — ДП «ХМЗ»). Для отримання вичерпної картини діяльності підприємства було відображено і проаналізовано вихідні дані за декілька років. Оскільки мета дослідження включала розгляд головних складових формування фінансового результату діяльності підприємства, комплексний аналіз та оцінку ланцюжка «доходи — витрати — фінансові результати» доцільно проводити за такими етапами:

— дослідження динаміки доходів, витрат і фінансових результатів;

- проведення факторного аналізу валового прибутку за визначеними чинниками;
- дослідження факторної моделі чистого прибутку;
- аналіз показників рентабельності (прибутковості) підприємства за видами;
- узагальнення результатів аналізу і визначення резервів підвищення рівня прибутку та рентабельності підприємства.

На прикладі фінансової звітності ДП «ХМЗ» було здійснено комплексний аналіз доходів, витрат і фінансових результатів за окремими етапами, характерни-

ми саме для цього підприємства, ураховуючи специфіку його функціонування.

За результатами «читання» форми № 2 «Звіт про фінансові результати» («Звіт про сукупний дохід»), ураховуючи, що цей документ дає можливість побачити комплексне відображення статей доходів, витрат і фінансових результатів підприємства за кожним видом діяльності за період, було проведено ґрунтовне дослідження звітності ДП «ХМЗ» за декілька років (2014—2017 рр.).

Процес формування доходів ДП «ХМЗ» представлено в *табл. 2*.

Таблиця 2

Аналіз динаміки доходів ДП «ХМЗ», 2014—2017 рр., тис. грн

Стаття	Роки				Абсолютне відхилення 2017—2014 рр., тис. грн
	2014	2015	2016	2017	
1. Чистий дохід від реалізації продукції, робіт, послуг	8 568	11 439	1 577	1 174	-7 394
2. Інші операційні доходи	198	677	74	1 846	1 648
3. Інші доходи	84	15	101	288	204
Разом	8 850	12 131	16 052	13 508	4 658

Примітка. Розроблено за даними звітності підприємства.

Як видно з *табл. 2*, загальний дохід ДП «ХМЗ» майже повністю сформований за рахунок чистого доходу від реалізації продукції, робіт і послуг. Операційні та інші доходи мають незначну питому вагу. Фінансових доходів підприємство не мало. Аналіз показує зрос-

тання доходів упродовж перших трьох років, проте крім 2017 року.

Дослідження процесу формування фінансових результатів неможливе без розгляду витрат та джерел їх появи (*табл. 3*).

Таблиця 3

Аналіз динаміки витрат ДП «ХМЗ», 2014—2017 рр., тис. грн

Стаття	Роки				Абсолютне відхилення 2017—2014 рр., тис. грн
	2014	2015	2016	2017	
1. Собівартість реалізованих продукції, робіт, послуг	7 467	9 872	1 223	1 089	-6 378
2. Сума операційних витрат	3 736	4 729	4 500	5 312	1 576
3. Сума фінансових витрат	0	0	16	11	11
Разом	11 203	14 601	18 039	15 612	4 409

Примітка: розроблено авторами за даними звітності підприємства

З *табл. 3* видно, що значну частку в загальній сумі витрат займає собівартість реалізованої продукції, робіт і послуг, але, порівнюючи її обсяги з обсягами чистих доходів, упродовж досліджуваного періоду підприємство мало незначні обсяги валового прибутку. Проте суми всіх доходів не вистачає для покриття суми всіх витрат, а тому чистий фінансовий результат є збитковим.

З огляду на зазначене вище доцільно здійснити факторний аналіз прибутку підприємства. Узагальнювальним показником було обрано валовий прибуток як базовий показник у системі оцінок фінансових результатів підприємства.

Вихідною формулою для складання моделі валового прибутку було обрано рентабельність продажу:

$$R_{np} = \frac{BP}{ЧД}, \quad (1)$$

де R_{np} — рентабельність продажу;

BP — валовий прибуток;

$ЧД$ — чистий дохід.

Факторна модель валового прибутку:

$$BP = ЧД \cdot R_{np}. \quad (2)$$

Завдяки способу розширення факторних систем і з метою введення у формулу (1) потрібних чинників було отримано багатфакторну модель рентабельності продажу (R_{np}):

$$R_{np} = BP / ЧД \cdot B1_{грнТП} / B1_{грнТП} = R_v \cdot B1_{грнТП}, \quad (3)$$

де $B1_{грнТП}$ — витрати на 1 грн товарної продукції;

R_v — рентабельність витрат.

Таким чином, загальна модель валового прибутку буде такою:

$$BP = ЧД \cdot B1_{грнТП} \cdot R_v. \quad (4)$$

Факторний аналіз валового прибутку було проведено за 2014—2017 рр. з розмежуванням за звітними періодами: 2014—2015 рр., 2015—2016 рр. і 2016—2017 рр.

Для проведення факторного аналізу валового прибутку (BP) за 2014—2015 роки було складено таблицю вихідних розрахункових даних (*табл. 4*).

Таблиця 4

Вихідні дані для факторної моделі валового прибутку за 2014—2015 рр., тис. грн

Показники	2014	2015	Абсолютне відхилення 2015—2014 рр., тис. грн
Собівартість реалізованої продукції	7 467	9 872	2 405,00
Валовий прибуток (збиток)	1 101	1 567	466,00
Чистий дохід (Виручка від реалізації продукції)	8 568	11 439	2 871,00
Витрати на 1 грн товарної продукції	0,87	0,86	-0,01
Рентабельність витрат	0,15	0,16	0,01

Примітка. Розроблено за даними звітності підприємства.

Отже, розрахунок впливу включених у модель факторів за 2014—2015 роки буде таким.

1) Вплив чистого доходу (ЧД) на валовий прибуток (ВП):

$$\pm \Delta ВП1 = \Delta ЧД \cdot В1_{грнТП2014} \cdot R_{в2014} \quad (5)$$

$$\pm \Delta ВП1 = 2\,871 \cdot 0,87 \cdot 0,15 = 368,93 \text{ (тис. грн).}$$

Отже, за рахунок того, що чистий дохід збільшився на 2 871,00 тис. грн, валовий прибуток підвищився на 368,93 тис. грн, що є позитивним явищем.

2) Вплив витрат на 1 грн товарної продукції ($B1_{грнТП}$) на валовий прибуток (ВП):

$$\pm \Delta ВП2 = \Delta ЧД2015 \cdot \Delta B1_{грнТП} \cdot R_{в2014}; \quad (6)$$

$$\pm \Delta ВП2 = 11\,439 \cdot (-0,01) \cdot 0,15 = -14,31 \text{ (тис. грн).}$$

Через зменшення витрат на 1 грн товарної продукції валовий прибуток підприємства збільшився на 14,31 тис. грн.

3) Вплив рентабельності витрат ($R_{в}$) на валовий прибуток (ВП):

$$\pm \Delta ВП3 = \Delta ЧД2015 \cdot B1_{грнТП2015} \cdot \Delta R_{в}; \quad (7)$$

$$\pm \Delta ВП3 = 11\,439 \cdot 0,86 \cdot 0,01 = 111,39 \text{ (тис. грн).}$$

Рентабельність витрат є показником, який відображає, наскільки ефективно використовуються ресурси підприємства — матеріальні, трудові або грошові. Він розраховується шляхом ділення валового прибутку на собівартість реалізованої продукції. З результатів аналізу видно, що за рахунок підвищення рентабельності витрат на 0,01 тис. грн валовий прибуток збільшився на 111,39 тис. грн.

4) Сумарний вплив усіх факторів на валовий прибуток за період 2014—2015 рр. становив 466 тис. грн. Розрахунки показали, що включені в модель фактори позитивно вплинули на формування валового прибутку.

Аналогічно був проведений факторний аналіз валового прибутку за періоди 2015—2016 рр. і 2016—2017 рр.

У табл. 5 і 6 представлено вихідні дані для факторного аналізу валового прибутку.

Таблиця 5

Вихідні дані для факторної моделі валового прибутку за 2015—2016 рр., тис. грн

Показники	2015	2016	Абсолютне відхилення 2016—2015 рр., тис. грн
Собівартість реалізованої продукції	9 872	13 523	3 651,00
Валовий прибуток (збиток)	1 567	2 354	787,00
Чистий дохід (Виручка від реалізації продукції)	11 439	15 877	4 438,00
Витрати на 1 грн товарної продукції	0,86	0,85	-0,01
Рентабельність витрат	0,16	0,17	0,02

Примітка. Розроблено за даними звітності підприємства.

Розрахунок впливу факторів на валовий прибуток за 2015—2016 рр. показав:

1) позитивний вплив чистого доходу на валовий прибуток:

$$\pm \Delta ВП1 = \Delta ЧД \cdot B1_{грнТП2015} \cdot R_{в2015}; \quad (8)$$

$$\pm \Delta ВП1 = 4\,437 \cdot 0,86 \cdot 0,16 = 607,95 \text{ (тис. грн).}$$

2) Зниження витрат на 1 грн товарної продукції на 0,01 тис. грн викликало позитивні наслідки для валового прибутку, який підвищився на 28,42 тис. грн:

$$\pm \Delta ВП2 = \Delta ЧД2016 \cdot \Delta B1_{грнТП} \cdot R_{в2015}; \quad (9)$$

$$\pm \Delta ВП2 = 15\,877 \cdot (-0,01) \cdot 0,16 = -28,42 \text{ (тис. грн).}$$

3) За рахунок зростання рентабельності витрат на 0,02 тис. грн валовий прибуток підвищився на 207,47 тис. грн, що є позитивним явищем для діяльності підприємства:

$$\pm \Delta ВП3 = \Delta ЧД2016 \cdot B1_{грнТП2016} \cdot \Delta R_{в}; \quad (10)$$

$$\pm \Delta ВП3 = 15\,877 \cdot 0,85 \cdot 0,02 = 207,47 \text{ (тис. грн).}$$

4) Як і за попередній досліджуваний період, обрані показники позитивно вплинули на формування валового прибутку.

Тож тенденція до зростання валового прибутку збереглася.

Таблиця 6

Вихідні дані для факторної моделі валового прибутку за 2016—2017 рр., тис. грн

Показники	2016	2017	Абсолютне відхилення 2017—2016 рр., тис. грн
Собівартість реалізованої продукції	13 523	10 289	-3 234,00
Валовий прибуток (збиток)	2 354	1 085	-1 269,00
Чистий дохід (Виручка від реалізації продукції)	15 877	11 374	-4 503,00
Витрати на 1 грн товарної продукції	0,85	0,90	0,05
Рентабельність витрат	0,17	0,11	-0,07

Примітка. Розроблено за даними звітності підприємства.

Наведемо розрахунок впливу факторів на валовий прибуток за 2016—2017 роки.

1) Чистий дохід за той період зменшився на 4 504 тис. грн, що спричинило негативні наслідки для валового прибутку, рівень якого впав на 667,64 тис. грн:

$$\pm \Delta ВП1 = \Delta ЧД \cdot В1_{грнТП2016} \cdot R_{в2016}; \quad (11)$$

$$\pm \Delta ВП1 = (-4\,503) \cdot 0,85 \cdot 0,17 = -667,64 \text{ (тис. грн).}$$

2) Зростання показника витрат на 1 грн товарної продукції на 0,05 тис. грн спричинило зниження валового прибутку на 104,68 тис. грн:

$$\pm \Delta ВП2 = ЧД_{2017} \cdot \Delta В1_{грнТП} \cdot R_{в2016}; \quad (12)$$

$$\pm \Delta ВП2 = 11\,374 \cdot 0,05 \cdot 0,17 = 104,68 \text{ (тис. грн).}$$

3) Зниження рентабельності витрат на 0,07 тис. грн спричинило зменшення валового прибутку до рівня 706,05 тис. грн:

$$\pm \Delta ВП3 = ЧД_{2017} \cdot В1_{грнТП2017} \cdot \Delta R_{в}; \quad (13)$$

$$\pm \Delta ВП3 = 11\,374 \cdot 0,90 \cdot (-0,07) = -706,05 \text{ (тис. грн).}$$

4) На відміну від попередніх двох років, 2017-го відбулися негативні зміни у формуванні валового прибутку. За результатами розрахунків він знизився на 1 269 тис. грн і досяг значення 1 085 тис. грн станом на кінець 2017 року. Такий показник був сформований під впливом негативних зрушень у всіх трьох факторах — зниження чистого доходу і рентабельності витрат та зростання витрат на 1 грн товарної продукції. Ці фактори слугують резервом для підвищення валового прибутку на майбутнє.

Висновки. Проведені дослідження підтверджують важливість розуміння сутності категорій «доходи», «витрати» і «фінансові результати», а також їхній взаємозв'язок і взаємозалежність у процесі фінансово-

господарської діяльності будь-якого підприємства. Проведений аналіз доходів, витрат і фінансових результатів діяльності ДП «ХМЗ» дозволив виявити проблемні явища на цьому підприємстві. Судячи з результатів аналізу, суттєву частку доходів займає чистий дохід, якого вистачає тільки на забезпечення валового прибутку підприємства, але в подальшому доходи від операційної та фінансової діяльності не перекривають витрат, тож сукупність усіх надходжень і витрат призводить до негативного фінансового результату — збитку.

За результатами факторного аналізу валового прибутку за 2014—2017 роки вплив усіх трьох факторів (чистого доходу, витрат на 1 грн товарної продукції та рентабельності витрат) показав ефективність використання ресурсів підприємством упродовж 2014—2016 рр. і негативність їхнього впливу на валовий прибуток за 2016—2017 рр.

Таким чином, у процесі дослідження було доведено необхідність проведення комплексного аналізу витрат, доходів і фінансових результатів діяльності підприємства з урахуванням його галузевих особливостей і специфіки функціонування, який має складатися з таких головних етапів, як: дослідження динаміки доходів, витрат і фінансових результатів; проведення факторного аналізу валового прибутку за визначеними чинниками; складання факторної моделі чистого прибутку; аналіз показників рентабельності (прибутковості) підприємства за видами; узагальнення результатів аналізу і визначення резервів підвищення прибутку та рентабельності підприємства.

Список використаної літератури

1. Шубіна С. В. Теоретико-методичні підходи до аналізу витрат, доходів і фінансових результатів / С. В. Шубіна, О. Ю. Мірошник, К. С. Сулименко // Вісник УБС. — 2017. — № 3 (30). — С. 83—88.
2. Шубіна С. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «фінансові результати» підприємства / С. В. Шубіна, А. Т. Медведєва // Наукові дослідження молоді за темою «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики»: матеріали V Міжнародної наук.-практ. конф. молодих учених і студентів. — Харків: ХННІ ДНВЗ «УБС», 2018. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). — Систем. вимоги: Pentium; 1 Gb RAM.
3. Сторчак А. О. Економічна сутність фінансових результатів діяльності підприємства в сучасних умовах [Електронний ресурс] / А. О. Сторчак // Тези доповідей XLVI науково-технічної конференції факультету менеджменту та інформаційної безпеки. Секція фінансів та інноваційного менеджменту (22—24 березня 2017 року). — Вінниця: НТКП ВНТУ, 2017. — Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2017/paper/view/1786/1447>.
4. Білий М. М. Фінансові результати підприємства: факторний аналіз в умовах економічної кризи / М. М. Білий // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. — 2014. — Вип. 14. — С. 234—241.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73: за станом на 17.02.2017 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE22868.html.
6. Маркова Т. Д. Оцінка впливу витрат і доходів на фінансові результати на прикладі ПП фірма «Гармаш» / Т. Д. Маркова, В. В. Тройніна, С. В. Чорна // Економіка харчової промисловості. — 2018. — Т. 10. — Вип. 2.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 № 290: за станом на 27.06.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/REG4153?an=1553>.
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 № 318: за станом на 09.08.2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG4248.html.
9. Грінченко А. В. Класифікація факторів впливу на витрати підприємства [Електронний ресурс] / А. В. Грінченко // Теоретичні та прикладні питання економіки. — 2012. — Вип. 27 (1). — С. 392—398. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2012_27\(1\)_52](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2012_27(1)_52).

References

1. Shubina, S. V., Miroshnyk, O. Yu., & Sulymenko, K. S. (2017). Teoretyko-metodychni pidkhody do analizu vytrat, dokhodiv i finansovykh rezultativ [Theoretical and methodological approaches to the analysis of expenses, income and financial results]. *Visnyk Universytetu Bankivskoi spravy — Bulletin of the Banking University*, 3 (30), 83—88 [in Ukrainian].
2. Shubina, S. V., & Medvedieva, A. T. (2018). Teoretychni pidkhody do vyznachennia poniattia «finansovi rezultaty» pidpriemstva [Theoretical considerations to the understanding of the «financial results» of the company]. Proceedings from MIIM'2018: V Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia molodykh uchenykh ta studentiv «Finansovo-kredytna diialnist: problemy teorii ta praktyky» — *The Fifth International Scientific and Practical Conference of young scientists and students «Financial and credit activity: problems of theory and practice»*. Kharkiv: KhESI of SHEI «Banking University» [in Ukrainian].
3. Storchak, A. O. (2017). Ekonomichna sutnist finansovykh rezultativ diialnosti pidpriemstva v suchasnykh umovakh [Economical sunshine of financial results in the corporate business in the minds of the day]. Tezy dopovidei XLVI naukovo-tekhnichnoi konferentsii fakultetu menedzhmentu ta informatsiinoi bezpeky. *Sektsiia finansiv ta innovatsiinoho menedzhmentu (22—24 bereznia 2017 roku)* — *Proceedings of the XLVI Scientific and Technical Conference of the Faculty of Management and Information Security. Finance and Innovation Management Section*. Retrieved from <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2017/paper/view/1786/1447> [in Ukrainian].
4. Bilyj, M. M. (2014). Finansovi rezultaty pidpriemstva: faktornyj analiz v umovakh ekonomichnoi kryzy [Financial results of the company: factorial analysis in the minds of economic crisis]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ekonomika — Bulletin of the Precarpathian University. Economics*, 14, 234—241 [in Ukrainian].
5. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhaltenskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 07.02.2013 r. № 73: Za stanom na 17.02.2017 [National Accounting Standard (Standard) 1 «General requirements for financial statements»: Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013, № 73: as at 17.02.2017]. (2017). *search.ligazakon.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE22868.html [in Ukrainian].
6. Markova, T. D., & Troynina, V. V., & Chorna, S. V. (2018). Otsinka vplyvu vytrat i dokhodiv na finansovi rezultaty na prykladi PP firma «Harmash» [Assessment of the impact of expenses and income on financial results from the example of «Garmash» PP firm]. *Schokvartalny naukovy zhurnal «Ekonomika harchovoyi promyslovosti» — Quarterly scientific journal «Economics of the food industry»*, 2 (10), 90 [in Ukrainian].
7. Polozhennia (standart) bukhhaltenskoho obliku 15 «Dohody»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 29.11.1999 r. № 290: Za stanom na 27.06.2013 [Regulation (standard) of accounting 15 «Costs»: Order of the Ministry of finance of Ukraine dated 29.11.1999 № 290: as of June 27, 2013]. (2013). *ips.ligazakon.net*. Retrieved from <https://ips.ligazakon.net/document/view/REG4153?an=1553> [in Ukrainian].
8. Polozhennia (standart) bukhhaltenskoho obliku 16 «Vytraty»: Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 31.12.1999 r. № 318: Za stanom na 09.08.2013 [Regulation (standard) of accounting 16 «Expenses»: Order of the Ministry of Finance of Ukraine as of 31.12.1999 № 318: as of 09.08.2013]. (2013). *search.ligazakon.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG4248.html [in Ukrainian].
9. Hrinchenko, A. V. (2012). Kласифікація факторів впливу на витрати підприємства [Classification of factors of influence on expenses of the enterprise]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky — Theoretical and applied questions of economy*, 27 (1), 392—398. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2012_27\(1\)_52](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tppe_2012_27(1)_52) [in Ukrainian].

УДК 657.421.31, 330.322.011

ЗДІЙСНЕННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ: УПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Левченко Вікторія Сергіївна,
магістр кафедри обліку та оподаткування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: levchenko.viks@gmail.com

Мірошник Олексій Юрійович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: a.miroshnik84@gmail.com

Анотація. Розроблено систему автоматизації обліку для забезпечення ефективності капітальних інвестицій. Визначено порядок інвестування в нематеріальні активи на підприємстві, здійснено аналіз кожного з етапів його впровадження, включаючи аналіз вимог до програмного засобу, проведення експрес-обстеження, формування стратегії проведення робіт, створення плану-графіка, аналіз і побудова технічної архітектури та, як результат, введенням програмного забезпечення в експлуатацію. Викладено різні методи інтерв'ювання на підприємстві. У формі блок-схеми розроблено механізм вибору і підготовки технологічної системи підприємства для придбання і введення програмного забезпечення. Відображено бухгалтерський облік програмного забезпечення, що розглядається залежно від способу його отримання, відповідно до чого програмне забезпечення може відображатись як об'єкт основних засобів, нематеріальних активів, оренди або плати за обслуговування. Комп'ютерна система на підприємстві має бути відповідного рівня для введення нового програмного продукту. Цю систему досліджують і якщо вона не відповідає вимогам — удосконалюють, оновлюють. Остаточне введення програмного забезпечення в експлуатацію відбувається після проведення адаптації і тестування програмного продукту. Закінчення робіт оформляють протоколом введення у промислову експлуатацію. При здійсненні капітального інвестування в нематеріальні активи після впровадження цієї системи будуть мінімізовані ризики, пов'язані з невідповідністю можливостей програмного забезпечення потребам підприємства.

Ключові слова: капітальні інвестиції, нематеріальні активи, програмне забезпечення, бухгалтерський облік, експертна оцінка.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; бібл.: 9.

IMPLEMENTATION OF CAPITAL INVESTMENTS IN INTANGIBLE ASSETS: IMPLEMENTATION OF THE SOFTWARE

Levchenko Victoriia,
Master of Accounting and Taxation Department
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»;
e-mail: levchenko.viks@gmail.com

Miroshnik Alexey,
Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Taxation
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»;
e-mail: e-mail: a.miroshnik84@gmail.com

Abstract. In the article the system of automation of accounting for ensuring the efficiency of capital investments is developed. Identifying the most appropriate software for the enterprise is an important strategic decision. It can be based on the results of the survey of accounting officers and a number of expert experts to highlight the most important characteristics of accounting software in the enterprise. The order of investing in intangible assets at the enterprise is determined. An analysis of each stage of its implementation, including analysis of software requirements; conducting

express survey; formation of a strategy of carrying out of works; creating a schedule; analysis and construction of the technical architecture and, as a result, the introduction of the software into operation. Different interviewing methods are outlined in the company. According to the results of surveys and questionnaires consisting block diagram of material and information flows between the structural units. In the block diagram, a mechanism for selecting and preparing an enterprise technological system for the acquisition and introduction of software is developed. Displays the accounting software considered depending on how it is received, according to which the software can be displayed as an object of fixed assets, intangible assets, lease or service charge. The computer system at the enterprise should have the appropriate level for the introduction of a new software product. This system needs to be investigated, refined and updated if it does not meet the requirements. The final introduction of the software into operation occurs after the adaptation and testing of the software product. The completion of works is made by the protocol of introduction into industrial exploitation. At this stage, it is necessary to determine the order of the work, to develop a schedule for the transition of individual workers to work in the new system. Sometimes parallel accounting is allowed for some time, but it is desirable not more than one reporting period. In case of capital investment in intangible assets, after the introduction of this system, the risks associated with the discrepancy of software capabilities with the needs of the enterprise will be minimized.

Keywords: capital investments, intangible assets, software, accounting, expert evaluation.

Formulas: 0; fig.: 2; tabl.: 0; bibl.: 9.

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ КАПИТАЛЬНЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В НЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ АКТИВЫ: ВНЕДРЕНИЕ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

Левченко Виктория Сергеевна,

магистр кафедры учета и налогообложения
Харьковского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»;
e-mail: levchenko.viks@gmail.com

Мирошник Алексей Юрьевич,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Харьковского образовательного-научного института;
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: a.miroshnik84@gmail.com

Аннотация. Разработана система автоматизации учета для обеспечения эффективности капитальных инвестиций. Определен порядок инвестирования в нематериальные активы предприятия, осуществлен анализ каждого из этапов его внедрения, включая анализ требований к программному средству, проведение экспресс-обследования, формирование стратегии проведения работ, создание плана-графика, анализ и построение технической архитектуры и, как результат, введением программного обеспечения в эксплуатацию. Изложены различные методы интервьюирования на предприятии. В форме блок-схемы разработан механизм выбора и подготовки технологической системы предприятия для приобретения и введения программного обеспечения. Отражен бухгалтерский учет программного обеспечения, рассмотренный в зависимости от способа его получения, в соответствии с чем программное обеспечение может отображаться как объект основных средств, нематериальных активов, аренды или платы за обслуживание. Окончательное введение программного обеспечения в эксплуатацию происходит после проведения адаптации и тестирования программного продукта. Окончание работ оформляется протоколом ввода в промышленную эксплуатацию.

Ключевые слова: капитальные инвестиции, нематериальные активы, программное обеспечение, бухгалтерский учет, экспертная оценка.

Формул: 0; рис.: 2; табл.: 0; библи.: 9.

Вступ. На сучасному етапі за умови гострої конкуренції українські підприємства потребують швидкого реагування на зміни в економічному середовищі. Для цього необхідною умовою є використання у своїй діяльності капітального інвестування в нематеріальні активи. Упровадження санкцій до виробника, низки франчайзерів, дилерів і дистриб'юторів програмних продуктів «1С: Бухгалтерія» [1] зумовило появу проблеми вибору програмного забезпечення для ведення

бухгалтерського обліку, що б відповідало всім потребам підприємства. Саме тому питання вибору (створення) найбільш оптимального, функціонального, а головне — адаптованого під сферу діяльності — програмного забезпечення наразі є актуальним.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженням капітальних інвестицій у нематеріальні активи та основним сучасним проблемам їхнього розвитку приділили увагу такі вітчизняні науковці,

як Ф. Ф. Бутинець, О. С. Гавриловський, М. Ф. Огійчук, С. М. Кафка, О. В. Побережець, Л. О. Тарасенко, М. В. Плекан та інші. *Мета статті* полягає в дослідженні ключових аспектів автоматизації обліку на підприємстві, в особливості обліку нематеріальних активів і вдосконаленні процесу автоматизації обліку шляхом розроблення алгоритму введення програмного забезпечення на підприємстві.

Результати дослідження. Визначення найдоцільнішого програмного забезпечення для підприємства

є важливим стратегічним рішенням, що може базуватися на результатах опитування співробітників бухгалтерської служби і низки експертів-фахівців, які знають особливості автоматизованого обліку та можуть виділити найважливіші характеристики програмного забезпечення для ведення обліку на підприємстві.

Первинні роботи зі збору інформації і визначення вимог до майбутнього програмного забезпечення можуть бути представлені таким чином, як на *рис. 1*.

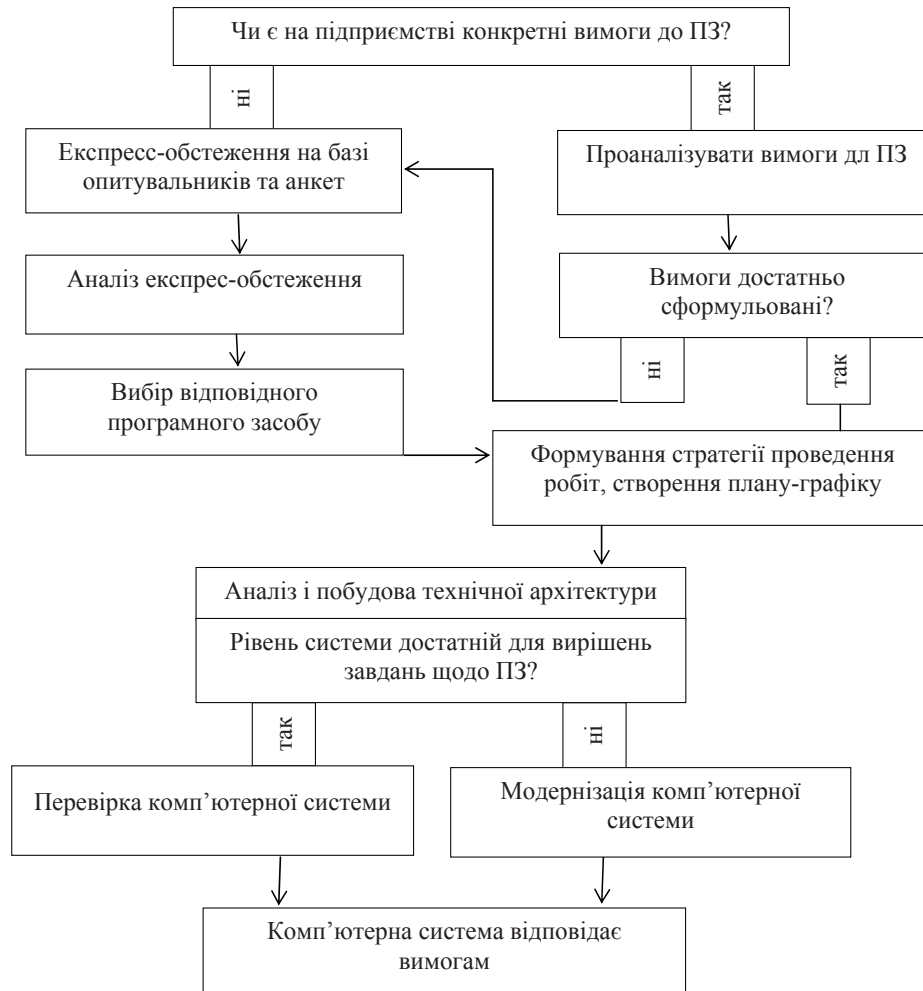

Рис. 1. Визначення вимог до програмного засобу і побудова технічної архітектури

Примітка. Розроблено авторами.

Завданням експрес-обстеження є опис структури підприємства, збір інформації про види діяльності підприємства, опис системи ведення обліку на підприємстві, інформація про галузеві особливості підприємства [2]. Мета збору інформації — отримання уявлення про об'єкт, який потрібно автоматизувати.

За наслідками першого етапу потрібно здійснити попередню діагностику проблем, які можуть виникати при впровадженні програмного забезпечення. Серед таких проблем можуть бути неправильне оформлення первинних документів, неправильне проведення облікових процедур і порядку реєстрації господарських операцій, брак кваліфікованого персона-

лу, недоліки передбачуваного для використання устаткування тощо.

За наслідками цього обстеження потрібно сформулювати документ, який вказує на всі виявлені недоліки і формує шляхи їх ліквідації.

Для підвищення якості проведення експрес-обстеження і зменшення часу на виконання цього етапу можна використовувати різні методики проведення опитування на підприємстві.

Можна запропонувати три альтернативні способи отримання даних: усне опитування персоналу бухгалтерії, що задіяний у проекті за планом, анкетування персоналу бухгалтерії, письмові опитувальники.

Останні два способи зручні тим, що дозволяють значно заощадити час на проведенні опитувань і є незатратними з фінансового погляду на етапі експрес-обстеження.

Заповнені анкети та опитувальники можуть бути використані для проведення наступних обстежень як базові та можуть використовуватися в подальшій роботі. Використання їх на етапі експрес-обстеження сприятиме економії часу на етапах детального обстеження підприємства в майбутньому [1].

За наслідками опитувань та анкетування складають структурну схему матеріальних та інформаційних потоків між структурними одиницями. Така схема є наочним способом представлення матеріалів. Під матеріальними потоками розуміють рух матеріальних цінностей (товарів, матеріалів, готової продукції і т. д.), під інформаційними потоками — рух інформації в будь-якій формі.

На цьому етапі обстеження потрібно отримати копію затвердженого альбому первинних документів і графік документообігу, що відповідно до нормативних документів повинні бути на кожному підприємстві [3]. Якщо такого альбому немає, повинні бути зразки первинної документації в іншому варіанті, завірені підписами уповноважених співробітників підприємства.

Альбом первинних документів знадобиться практично на всіх подальших етапах виконання проекту впровадження програмного забезпечення, але краще отримати його вже на етапі експрес-обстеження. На

основі результатів детального обстеження документи об'єднують у логічні групи і будують збільшену модель документообігу на підприємстві.

Після проведення експрес-обстеження всю отриману інформацію обробляють і аналізують з урахуванням наявних вимог. За наслідками аналізу обирають програмний продукт, що є найбільш відповідним для проведення автоматизації обліку на підприємстві з урахуванням його потреб і галузевих особливостей. Оформляють звіт про експрес-обстеження.

На наступному етапі визначають стратегію проведення робіт. Розробляють детальний план-графік, спеціально призначений для ефективного впровадження. Переліки конкретних пунктів цього плану містять такі питання, як обов'язки учасників проекту, терміни початку і закінчення робіт, а також інші паралельно вирішувані завдання [4].

Коли обсяг майбутніх робіт визначено, потрібно провести аналіз побудови технічної архітектури на підприємстві, тобто комп'ютерна система на підприємстві має бути відповідного рівня для введення нового програмного продукту. Цю систему досліджують і якщо вона не відповідає вимогам — удосконалюють, оновлюють.

Програмний продукт, залежно від способу його отримання, може обліковуватися різним чином. Для того, щоб визначитися з рахунками обліку програмного забезпечення, підприємство може користуватися принципами, зображеними на рис. 2.

Рис. 2. Визначення рахунку обліку програмного забезпечення

Примітка. Розроблено авторами.

До об'єктів основних засобів відносять матеріальні активи зі строком корисного використання більше ніж рік [5], а для податкового обліку враховується умова, що вартість об'єкта становить більше ніж 6 000 грн.

Як впливає з цього визначення, комп'ютерна програма такої матеріальної форми не має, але якщо говорити про системне програмне забезпечення, наприклад MS Windows, то тут не все так однозначно.

Комп'ютер не може функціонувати окремо від операційної системи, а верстат, який управляється комп'ютером, не може функціонувати, якщо комп'ютерна програма, що ним керує, не буде на ньому встановлена [6]. Тому такі програми є невід'ємною частиною комп'ютера чи верстата і повинні обліковуватись як об'єкти основних засобів, навіть якщо програмне забезпечення купують окремо від об'єкта основних засобів.

У бухгалтерському обліку первісна вартість комп'ютера і системного програмного забезпечення, що придбані разом, відображається як цілісний об'єкт основних засобів за дебетом субрахунку 104 «Машини та обладнання». У податковому обліку цей об'єкт обліковується у складі групи 4 із мінімальним строком корисного використання п'ять років.

Якщо системне програмне забезпечення купують окремо і він обліковується як окремий об'єкт основних засобів, тоді його первісну вартість відносять до дебету субрахунку 109 «Інші основні засоби». У податковому обліку така програма обліковується у складі групи чотирьох об'єктів основних засобів із мінімальним строком корисного використання два роки [7].

Нематеріальним визнають актив, що не має матеріальної форми і може бути достовірно ідентифікований. До нематеріальних активів відносять: право користування майном, авторське та суміжні з ним права, включаючи права на комп'ютерні програми і бази даних.

Актив, що претендує на визнання нематеріальним активом, відповідає можливості ідентифікації, якщо він:

а) може бути відокремлений, тобто його можна відокремити або відділити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, надати в оренду або обміняти індивідуально чи разом із пов'язаним з ним контрактом, ідентифікованим активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має суб'єкт господарювання намір зробити це;

б) виникає внаслідок договірних або інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав і зобов'язань [8].

Такі критерії будуть виконуватися, якщо підприємство купує програмне забезпечення за договором із визначеним набором майнових прав на нього. Продукти «Майкрософт» придбавають саме на умовах ліцензійної угоди кінцевого користувача.

Щоб об'єкт капітального інвестування у програмне забезпечення згодом можна було перевести до нематеріальних активом, до покупця повинні перейти виключні майнові права на таку програму. Звичайно вони переходять при створенні розробником програми на замовлення підприємства. Якщо програму створює найманий працівник підприємства, варто врахувати, хто саме є власником майнових прав на таку програму: працівник чи роботодавець. Це слід передбачити у трудовому договорі.

Придбані за договором купівлі-продажу майнові права на комп'ютерну програму обліковуються як нематеріальний актив, тому витрати на придбання відо-

бражають за дебетом субрахунку 125 «Авторське право та суміжні з ним права».

Якщо ліцензійним договором ліцензіатові надане право користування комп'ютерною програмою без можливості її продажу (або відчуження іншим способом), умови використання програми не обмежені її функціональним призначенням, а її відтворення — певною кількістю копій, то плату за користування такою програмою можна вважати роялті [2].

У разі коли витрати на придбання програмного забезпечення не можна віднести ні до об'єкта основних засобів, ні до нематеріальних активів, ні до роялті, вони можуть обліковуватись як плата за послугу з обслуговування. Прикладом таких витрат може бути плата за обслуговування програми М.Е.Дос. Адже демонстраційну версію цієї програми можна використовувати безплатно, скачавши з Інтернету. Однак щоб з її допомогою можна було, наприклад, реєструвати податкові накладні або здавати звітність, потрібно внести плату за обслуговування за певний період. Придбання програми за таких умов не відбувається, оскільки купують послуги, пов'язані з її обслуговуванням. Витрати на оплату таких послуг у бухгалтерському і податковому обліку включають до складу витрат періоду залежно від напрямку використання програми.

Отже, купуючи комп'ютерну програму, підприємство повинне встановити порядок її обліку. Програма, потрібна для виконання комп'ютером його функціональних завдань, може обліковуватись як об'єкт основних засобів; майнові права на комп'ютерну програму включають до складу нематеріальних активів; ліцензіатові надано право користування комп'ютерною програмою без можливості її продажу, умови використання програми не обмежені її функціональним призначенням, а відтворення програми — певною кількістю копій, отже, плата за користування такою програмою вважається роялті; при оплаті обслуговування програми плата вважається платою за послуги.

Після проведення адаптації і тестування програмного продукту визначають доцільність проведення робіт з його впровадження. На цьому етапі потрібно визначити черговість виконання робіт, розробити графік переходу окремих працівників на роботу в новій системі, іноді допускають паралельне ведення обліку протягом деякого часу, але бажано не більше ніж один звітний період. Оптимальний час для введення системи в експлуатацію — початок року, адже можуть виникати розбіжності в даних між двома системами, наприклад, за рахунок використання різних способів заокруглення або за рахунок помилок при введенні інформації із двох систем одночасно [9].

Особливу увагу варто звернути на питання перенесення даних з автоматизованих систем, що використовувалися на підприємстві раніше. Якщо така операція є необхідною, то розробляють план перенесення даних і відповідно до такого плану здійснюють перенесення. Після проведення робіт із перенесення даних здійснюють введення програмного забезпечення в дослідну експлуатацію.

Після успішного проведення тестування програмний продукт вводять у промислову експлуатацію.

Реалізація цього етапу означає успішне здійснення інвестицій у нематеріальні активи. Закінчення робіт оформляють протоколом введення у промислову експлуатацію.

Висновки. Таким чином, за результатами введення алгоритмів на підприємствах можуть бути сформульовані основні вимоги до програмного забезпечення,

підготовлена база бухгалтерського обліку і технічна архітектура для подальшого введення програмних продуктів. При здійсненні капітального інвестування в нематеріальні активи після впровадження цієї системи будуть мінімізовані ризики, пов'язані з невідповідністю можливостей програмного забезпечення потребам підприємства.

Список використаної літератури

1. Грабчук І. Л. Програмне забезпечення для ведення обліку: проблеми вибору та використання в ході аутсорсингу / І. Л. Грабчук, Г. І. Ляхович // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2017. — № 3. — С. 32—36.
2. Гром'як О. Б. Експрес-діагностика діяльності підприємств: сутність та призначення / О. Б. Гром'як, О. Г. Мельник // Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — № 22. — С. 159—165.
3. Попадюха Н. Особливості комп'ютеризації бухгалтерського обліку та вибору програмного забезпечення / Н. Попадюха // Міжнародний збірник наукових праць. — 2009. — № 2. — С. 148—159.
4. Івахненко С. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудит : навч. посіб. / С. В. Івахненко. — 4-те вид., виправл. і доповн. — Київ : Знання, 2008. — 343 с.
5. Ковальчук Н. О. Аналіз стану основних засобів на підприємствах України / Н. О. Ковальчук, Т. А. Побіжан // Економічні науки. — 2017. — № 10. — С. 910—914.
6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
7. Побережець О. В. Ідентифікація та класифікація нематеріальних активів та проблеми їх визначення / О. В. Побережець, К. В. Іванова // Економіка: реалії часу. — 2012. — № 2. — С. 98—104.
8. Плекан М. В. Нематеріальні активи як об'єкт обліку і звітності / М. В. Плекан // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. — 2014. — № 794. — С. 222—225.
9. Говорущенко Т. О. Процес повторного тестування під час експертизи програмного забезпечення / Т. О. Говорущенко // Системні дослідження та інформаційні технології. — 2011. — № 1. — С. 71—86.

References

1. Hrabchuk, I. L., & Liakhovych, H. I. (2017). Prohramne zabezpechennia dla vedennia obliku: problemy vyboru ta vykorystannia [Accounting software: problems of selection and use during outsourcing]. *Problemy teorii ta metodologii bukhgalterskoho obliku, kontroliu i analizu — Problems of the theory and methodology of accounting, control and analysis*, 3, 32—36 [in Ukrainian].
2. Hromyak, O. B., & Melnyk, O. G. (2012). Ekspres-diahnostyka diialnosti pidpriemstv: sutnist ta pryznachennia [Express-diagnostics of enterprise activity: essence and purpose]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy — Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 22, 159—165 [in Ukrainian].
3. Popadiukha, N. (2009). Osoblyvosti kompiuteryzatsii bukhgalterskoho obliku ta vyboru prohramnoho zabezpechennia [Peculiarities of computerization of accounting and software selection]. *Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats — International collection of scientific works*, 2, 148—159 [in Ukrainian].
4. Ivakhnenkov, S. V. (2008). Informatsiini tekhnologii v orhanizatsii bukhgalterskoho obliku ta audytu [Information technologies in the organization of accounting and auditing]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
5. Kovalchuk, N. O., & Pobizhan, T. A. (2017). Analiz stanu osnovnykh zasobiv na pidpriemstvakh Ukrainy [Analysis of the state of fixed assets at the enterprises of Ukraine]. *Ekonomichni nauky — Economic sciences*, 10, 910—914 [in Ukrainian].
6. Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 38 «Nematerialni aktyvy» [International accounting standard 38 Intangible assets]. (n. d.). www.minfin.gov.ua. Retrieved from <http://www.minfin.gov.ua>.
7. Poberezhets, O. V., & Ivanova, K. V. (2012). Identyfikatsiia ta klasyfikatsiia nematerialnykh aktyviv ta problemy yikh vyznachennia [Identification and classification of intangible assets and problems of their determination]. *Ekonomika: realii chasu — Economy: realities of time*, 2, 98—104 [in Ukrainian].
8. Plekan, M. V. (2014). Nematerialni aktyvy yak ob'iekt obliku i zvitnosti [Intangible assets as an object of accounting and reporting]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku — Proceedings of the National University «Lviv Polytechnic». Management and Entrepreneurship in Ukraine and stages of development problems*, 794, 222—225 [in Ukrainian].
9. Hovorushchenko, T. O. (2011). Protsey povtornoho testuvannia pid chas ekspertyzy prohramnoho zabezpechennia [The process of re-testing during software expertise]. *Sistemni doslidzhennia ta informatsiini tekhnologii — System research and information technologies*, 1, 71—76 [in Ukrainian].

УДК 331.2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТРАКТУВАННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ЗАРОБІТНА ПЛАТА» У СУЧАСНИХ УМОВАХ ОПОДАТКУВАННЯ

Абрамова Ольга Сергіївна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: olga_abramova@ukr.net

Полтенко Ірина Віталіївна,
магістр кафедри обліку та оподаткування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: irinapoltenko@gmail.com

Макогон Поліна Володимирівна,
студентка Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: polinamakogoon@gmail.com

Анотація. Оплата праці є одним з головних інструментів стимулювання і матеріального мотивування працівників, елементом системи оподаткування та підвищення трудової активності країни. Проведено дослідження теоретичних засад та узагальнення сутності заробітної плати, включаючи інтереси всіх учасників трудового процесу, а також удосконалення механізму трактування і застосування терміна «заробітна плата» з урахуванням інтересів кожної зі сторін соціально-трудових відносин: роботодавця і найманого працівника, а також держави як регулятора національної економіки. З метою дослідження сутності теоретичного підходу до визначення терміна «заробітна плата» проведено аналіз літературних тематичних джерел. Узагальнено понятійно-категоріальний апарат у частині конкретизації терміна «заробітна плата», проведено логіко-економічний аналіз визначень дефініції. Обґрунтовано доцільність двоступеневого визначення дефініції «заробітна плата», що, на відміну від наявних трактувань, більш детально розкриває сутність відносин і відповідає системному підходу до визначень економічних категорій. Запропоновано ширше трактування дефініції «заробітна плата», що буде відповідати сучасним реаліям ринкової конкуренції та відображати інтереси не тільки двох зацікавлених сторін — працівника і роботодавця, а загалом трьох суб'єктів соціально-трудових відносин національної економіки: населення в особі працівників, підприємців та установи в особі виробників національного продукту і, власне, держави в особі уповноважених органів.

Ключові слова: заробітна плата, дефініція, оподаткування, соціально-трудові відносини, держава.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; бібл.: 13.

ANALYSIS OF THE FEATURES OF «WAGES» DEFINITION INTERPRETATION IN THE MODERN TAXATION CONDITIONS

Abramova Olha,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Accounting and Taxation Department
Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: olga_abramova@ukr.net

Poltenko Irina,
Master of Accounting and Taxation Department
Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: irinapoltenko@gmail.com

Makogon Polina,
student

Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: polinamakogoon@gmail.com

Abstract. The rational organization of remuneration and its correct definition effects not only on the enterprise efficiency, but also on a decent standard of population living level. The analysis of publications has shown that the issue of remuneration requires an improvement in line with current economic requirements. The whole society is interested in the process of creating a competitive product, but it is possible to separate the three parties directly involved: there are the producer, the employee and the state as the regulator of legal, economic and social relations.

A wider definition of wages is proposed that will reflect the current realities of market competition and determine the interests of not only two stakeholders — the employee and employer, but, in general, of three subjects of the national economy social and labor relations: the population represented by workers, entrepreneurs and institutions and the state. In the production process the state is represented by its authorized bodies for the regulation of relations between producers and their employees, and also is interested in increasing the income of both parties for the purpose of taxation and social protection. Thus, wages are an economic category that: 1) characterizes the relationship between the employer and the employee in the distribution process of the newly created value, motivation and payment of remuneration performed in accordance with the terms of the employment contract, as well as payment of the compulsory state social insurance amount in accordance with the laws; 2) reflects the market value of labor employment and the main taxable part of the employee's labor income, obtained as a result of the implementation of his labor capacity and which should ensure the necessary reproduction of manpower, decent standard of living and social protection, both presently and in the future. The expediency of a two-stage definition of the definition of «wages» is substantiated, which, in contrast to existing interpretations, reveals the essence of relations and corresponds to a systematic approach to economic categories' definitions.

Keywords: wages, definition, taxation, social and labor relations, state.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 13.

АНАЛИЗ ОСОБЕННОСТЕЙ ТРАКТОВКИ ДЕФИНИЦИИ «ЗАРАБОТНАЯ ПЛАТА» В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ

Абрамова Ольга Сергеевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и налогообложения
Харьковского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: olga_abramova@ukr.net

Полтенко Ирина Витальевна,
магистр кафедры учета и налогообложения
Харьковского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: irinapoltenko@gmail.com

Макогон Полина Владимировна,
студентка
Харьковского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: polinamakogoon@gmail.com

Аннотация. Оплата труда является одним из главных инструментов стимулирования и материального мотивирования работников, элементом системы налогообложения и повышения трудовой активности страны. Сделан акцент, что вопросы организации заработной платы составляют основу социально-трудовых отношений и должны учитывать интересы всех участников производственных процессов, включая государство. В исследовании обобщен понятийно-категориальный аппарат в части конкретизации термина «заработная плата», проведен логико-экономический анализ дефиниции. Обоснована целесообразность применения двухступенчатого определения дефиниции «заработная плата» со стороны предпринимателей и работников с участием государства, которое, в отличие от существующих трактовок, более подробно раскрывает сущность отношений и соответствует системному подходу к определениям экономических категорий.

Ключевые слова: заработная плата, дефиниция, налогообложение, социально-трудовые отношения, государство.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. У сучасних умовах глобального розвитку економіки України, поширення глобалізаційних процесів, прискорення змін та ускладнення нестабільності зовнішнього середовища успішна і результативна реалізація стратегічних цілей українських підприємств значною мірою залежить від ефективного використання наявних національних ресурсів та створення їхньої роботи задля забезпечення конкурентоспроможності підприємств і країни в цілому. Кризове становище і проблеми, що існують у національній економіці, спричинили високий рівень безробіття, поширення нелегальної трудової діяльності та значний розподіл населення за рівнями доходів. На всіх етапах розвитку економіки оплата праці була одним із головних інструментів стимулювання ринку, матеріального мотивування працівників, елементом системи оподаткування і підвищення трудової активності країни в усіх галузях національної економіки. Від раціональної організації системи оплати праці та її правильного визначення залежить не тільки економічна ефективність окремого підприємства, а й гідний рівень якості життя зайнятого населення і зокрема тих громадян, що вже отримують пенсійне забезпечення.

Аналіз досліджень і постановка завдання. На сьогодні заробітна плата є одним з основних мотиваторів для робітників до зацікавленості в результатах своєї праці, її продуктивності тощо. Аналіз публікацій з цієї теми показав, що питання оплати праці потребує вдосконалення та адаптації відповідно до сучасних економічних вимог. На дослідження теми про заробітну плату звернули увагу такі автори: як А. Колот [1], А. Калина [2], І. Петрова [3], О. Грішнова [4], С. Мочерний [5], Л. Швець [6] та інші. В їхніх публікаціях досліджуються актуальні складові цієї важливої багатопланової проблеми, що має визначальний характер щодо визначення сутності соціально-трудових відносин та відповідних до них економічних процесів.

Однак, незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, деякі питання, пов'язані з особливостями трактування самої дефініції «заробітна плата», залишаються недостатньо вивченими і єдиного розуміння поняття досі не існує. Тому *метою статті* є дослідження теоретичних засад та узагальнення сутності заробітної плати, включаючи інтереси всіх учасників трудового процесу, а також удосконалення механізму трактування і застосування терміна «заробітна плата» з урахуванням інтересів кожної зі сторін соціально-трудових відносин: роботодавця і найманого працівника, а також держави як регулятора національної економіки.

Результати дослідження. У процесі створення будь-якого якісного і конкурентоспроможного на ринку продукту або послуги у країні зазвичай зацікавлене все суспільство, але можливо відокремити три основні сторони, залучені безпосередньо до виробничого процесу. По-перше, це виробник — установка, компанія або підприємство, що прагне отримати прибуток від виробництва і вдалого продажу товару з якомога найменшими витратами, у числі яких і заробітна плата працівникам. По-друге, це населення краї-

ни загалом та окремо — працівники національних підприємств, що прагнуть отримувати гідну зарплатню за відпрацьований час задля забезпечення достатнього рівня життя своєї родини. А також у виробничому процесі присутня держава в особі її уповноважених органів з метою правового, економічного і соціального регулювання відносин між виробниками та їхніми найманими працівниками, що також є зацікавленою у зростанні доходів обох сторін з метою оподаткування і соціального захисту населення. Тому можливо припустити, що дефініцію «заробітна плата» можна розглядати з трьох різних позицій кожної із зацікавлених сторін.

З метою дослідження сутності теоретичного підходу до визначення терміна «заробітна плата» було проведено аналіз літературних тематичних джерел. Так, А. М. Колот [1] визначає, що заробітна плата — це елемент ринку праці, що є ціною, за якою найменший працівник продає послуги робочої сили. На думку А. В. Калини [2], заробітна плата є елементом витрат виробництва і водночас головним чинником забезпечення матеріальної зацікавленості працівників у досягненні високих кінцевих результатів праці. І. Л. Петрова [3] надає визначення заробітної плати як винагороди, що обчислена, здебільшого, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. О. А. Грішнова [4] надає схоже визначення: заробітна плата — це винагорода, обчислена, зазвичай, у грошовому вираженні, яку згідно з трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу.

С. В. Мочерний [5] розглядає заробітну плату як грошове вираження вартості і ціни товару «робоча сила», а також часткової оплати результатів праці з урахуванням виконуваних заробітною платою основних функцій. За роботами Л. П. Швець [6] з'ясовано, що заробітна плата — це елемент витрат виробництва і, водночас, головний чинник забезпечення матеріальної зацікавленості працівників у досягненні високих кінцевих результатів праці. На думку О. О. Дробішевої [7], заробітна плата є винагородою, зазвичай, у грошовому вираженні, яка виплачується працівникові за виконану роботу, необхідна для подальшого існування людини і спроможності надалі працювати. Н. М. Жидовська [8] визначає, що заробітна плата — це будь-яка винагорода або заробіток, що обчислюється у грошах, котрі підприємство виплачує за працю, яка або виконана, або має бути виконана, або за послуги, які або надані, або мають бути надані.

К. Ф. Брезницька [9] надає визначення заробітної плати як плати за працю, виражену, зазвичай, у грошовому еквіваленті, яку згідно з трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. С. В. Васильчак у роботі [10] використовує також схоже визначення: заробітна плата — це будь-який заробіток, обчислений у грошовому вираженні, що його за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу або надані послуги. На думку В. С. Толуб'яка [11], заробітна плата є платою

робітникам за виконану роботу, яка дає йому можливість забезпечувати себе і свою сім'ю потрібними засобами до життя, а також заощаджувати на майбутнє, у тому числі здійснювати страхування на пенсійне забезпечення.

За результатами логіко-теоретичного аналізу робіт сучасних українських учених можна зробити висновок, що переважна частина ключових теоретичних положень сформульована досить ґрунтовно, що дає чітке розуміння дефініції «заробітна плата», але спостерігаються обмеження в розумінні з боку тих самих зацікавлених сторін. Наразі лише перше визначення є більш різноплановим, адже автор [1] пропонує розглядати процес оплати праці одночасно як з боку підприємства, так і працівника; визначення [3—5; 8—10] є дещо схожими і відображають заробітну плату більше з правового погляду як обов'язок роботодавця сплатити за роботу працівникові, тим часом як визначення [2; 6; 7; 11] є такими, що зорієнтовані на інтереси працівника.

Також цілком правове визначення надає стаття 14 Податкового кодексу України: «Заробітна плата — це основна і додаткова заробітна плата, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, які виплачуються (надаються) платнику податку у зв'язку з відносинами трудового найму згідно із законом» [12]. У цьому формулюванні мовиться виключно про факт отримання працівником винагороди за виконану роботу згідно з умовами його працевлаштування.

У сучасних ринкових умовах заробітна плата трактується з двох боків — вона одночасно виступає як дохід і як витрати виробництва. З одного боку, заробітна плата є доходом найманого працівника, а з другого — одним із елементів витрат виробництва. Найманий працівник зацікавлений у високій заробітній платі, а роботодавець — у її зниженні. В умовах ринкових відносин ця суперечність урегулюється в результаті взаємодії попиту на працю відповідної кваліфікації з боку роботодавців і її пропозицією з боку найманих працівників, оскільки в результаті цієї взаємодії формується ринкова ціна використання найманої праці [7].

У зазначеному дослідженні пропонується розглядати заробітну плату як комплексну економічну категорію з декількох позицій, а саме:

з позиції підприємця, організації чи будь-якої установи — для яких заробітна плата є суттєвим чинником мотивування працівників, а також двома статтями витрат, що знижують прибуток: виплати самої заробітної плати і відрахування чималих сум єдиного соціального внеску (ЄСВ) на загальнообов'язкове державне соціальне страхування;

з позиції працівника — для якого заробітна плата є основним джерелом доходу, ключовим показником рівня життя, основою поточних заощаджень і базою соціального страхування щодо всіх випадків і на пенсійне забезпечення;

з позиції держави — для якої як прибуток підприємств будь-якого сектору національної економіки, так і заробітна плата працівників є базою оподаткування податком на прибуток і податком на доходи фізичних

осіб, а також базою нарахування сум єдиного соціального внеску в розмірі відповідно до закону [13].

У національній економіці держава виконує роль законодавця, захисника прав, регулювальника і роботодавця. Сутність реалізації кожної з цих ролевих функцій держави, характер їх поєднання в кожен конкретний момент часу визначається наявними політичними та економічними умовами розвитку держави. Через те її роль у соціально-трудових відносинах може змінюватися. Держава виступає не тільки як арбітр у регулюванні соціально-трудових відносин, не тільки встановлює правила гри на ринку праці між різними соціальними верствами населення, а й регламентує діяльність підприємств, тому що держава є водночас і власником засобів виробництва. І як власник засобів виробництва (через апарат управління і профспілки) вона повинна регулювати соціально-трудові відносини. Взаємозв'язки між суб'єктами соціально-трудових відносин виникають на різних рівнях: працівник — працівник; працівник — роботодавець; профспілка — роботодавець; роботодавець — держава; працівник — держава та ін. [2]. Якщо спростити цей ланцюг, то соціально-трудові відносини будуть складатися за трьома рівнями попарно: працівник — роботодавець, працівник — держава і роботодавець — працівник, роботодавець — держава.

Також слід узяти до уваги, що заробітна плата є невід'ємним елементом ринку праці, що складається в результаті взаємодії попиту на працю і її пропозицію з боку населення, і що виражає ринкову вартість використання найманої праці; а також заробітна плата є базовою економічною категорією, що відображає стосунки роботодавця і найманого працівника.

Разом з тим оплата праці у бюджетному і небюджетному секторах економіки України є досить різною. У разі якщо держава підвищує рівень оплати праці у бюджетних установах, це спричиняє підвищення рівня зайнятості населення в цьому секторі, і, навпаки, — зниження, коли рівень зарплатні у бюджетній сфері є нижчим, працівники змінюють місце роботи на приватний сектор. Проте бюджетна сфера характеризується стабільною зайнятістю, що певною мірою сприяє перерозподілу робочої сили на користь державних підприємств. У свою чергу, виплата заробітної плати і сплата страхових внесків на пенсійне забезпечення є теж більше стабільною.

Наразі, поряд із розвитком сучасних ринкових відносин, на жаль, розвивається і тіньовий сектор економіки. Тіньові інститути створюються та існують як у закордонних державах по всьому світі, так і в Україні [11]. Варто зазначити, що заробітна плата безпосередньо стосується такого явища українських реалій, як тіньова економіка. У своєму прагненні отримання більшого прибутку підприємці, не бажаючи сплачувати податки та ЄСВ, свідомо уникають легальних трудових відносин із працівниками, приховують від обліку реальні суми своїх доходів, занижують кількість працюючих і суми заробітку персоналу. Працівники, зі свого боку, також не оформлюють своє працевлаштування, уникаючи оподаткування, — неформальна зайнятість є істотним джерелом доходів, що, безумовно,

допомагають підтримувати рівень життя громадянам, а заможні навіть отримують з цього процесу неабияку вигоду. Саме тому мають місце такі явища, як «зарплатня в конвертах», «подвійна бухгалтерія» і як наслідок — системні порушення в національній економіці:

- чимале зменшення вартості праці на ринку працевлаштування;

- недоотримання податкових надходжень бюджетом і фондами соціального страхування;

- недостатній рівень соціального захисту населення;

- стрімке зниження рівня життя у країні в цілому.

Виходячи з вищевикладеного, можливо запропонувати більш ширше трактування дефініції «заробітна плата», що буде відповідати сучасним реаліям ринкової конкуренції та відображати інтереси не тільки двох зацікавлених сторін — працівника і роботодавця, а загалом трьох суб'єктів соціально-трудових відносин національної економіки: населення в особі працівників, підприємців та установи в особі виробників національного продукту і, власне, держави в особі уповноважених органів — Державної фіскальної служби і Пенсійного фонду України. Отже, заробітна плата — це економічна категорія, що:

- характеризує відносини між роботодавцем і найманим робітником із приводу розподілу новоствореної вартості, мотивування і виплати винагороди за виконану роботу згідно з умовами трудового контракту,

а також виплати сум загальнообов'язкового державного соціального страхування відповідно до законів країни;

- відображає ринкову вартість використання найманої праці та основну оподатковувану частину трудового доходу працівника, що отриманий у результаті реалізації здатності до праці та що має забезпечити об'єктивно необхідне відтворення робочої сили, гідний рівень життя і соціального захисту як у теперішній час, так і в майбутньому.

Таким чином, наведене розуміння дефініції «заробітна плата» з боку підприємців і працівників за участі держави більш детально розкриває сутність відносин та відповідає системному підходу до визначень економічних категорій.

Висновки. У нашому дослідженні узагальнено понятійно-категоріальний апарат у частині конкретизації терміна «заробітна плата», проведено логіко-економічний аналіз визначень дефініції. Питання організації заробітної плати становлять основу соціально-трудових відносин, бо включають нагальні інтереси всіх учасників виробничих процесів національної економіки, включаючи державу, тому будь-які зміни, що стосуються заробітної плати, прямо чи опосередковано впливають на життя всіх членів суспільства. Обґрунтовано доцільність двоступеневого визначення дефініції «заробітної плати» з боку підприємців і працівників за участі держави, що, на відміну від наявних трактувань, базується на принципі системності та поєднанні різних підходів до її визначення.

Список використаної літератури

1. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник / [А. М. Колот, О. А. Грішнова, О. О. Герасименко та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. — Київ : КНЕУ, 2009. — 711 с.
2. Калина А. В. Економіка праці / А. В. Калина. — Київ : МАУП, 2009. — 272 с.
3. Український ринок праці: особливості розвитку та ефективність функціонування : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. І. Л. Петрової. — Київ : Фенікс, 2010. — 332 с.
4. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : [підручник] / О. А. Грішнова. — Київ : Знання, 2004. — 535 с.
5. Мочерний С. В. Основи економічної теорії : підручник / [С. В. Мочерний, В. К. Симоненко, В. В. Секретарюк, А. А. Устенко] ; за ред. С. В. Мочерного. — Київ : вид-во «Знання», КОО, 2000. — 601 с.
6. Швець Л. П. Дослідження шляхів удосконалення використання фонду оплати праці та системи преміювання на підприємствах зв'язку / Л. П. Швець, Н. І. Доберчак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. — 2009. — Т. 1. — № 4. — С. 40—45.
7. Дробішева О. О. Економічна сутність, форми та система оплати праці / О. О. Дробішева, Д. В. Домаш // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. — 2014. — № 8. — С. 48—55.
8. Жидовська Н. М. Удосконалення систем оплати праці України з урахуванням зарубіжного досвіду / Н. М. Жидовська // Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки. — 2012. — Т. 2. — № 2 (18). — С. 138—146.
9. Брезницька К. Ф. Аналіз сучасних систем оплати праці в зарубіжних країнах / К. Ф. Брезницька // Управління розвитком. — 2011. — № 8 (105). — С. 30—31.
10. Васильчик С. В. Теоретичні основи формування оплати праці на підприємстві / С. В. Васильчик // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.12. — С. 152—157.
11. Толуб'як В. С. Заробітна плата та її вплив на формування фінансових ресурсів системи пенсійного забезпечення / В. С. Толуб'як // Теорія та практика державного управління. — 2010. — Вип. 2. — С. 242—249.
12. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
13. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України № 2464-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2011. — № 2—3. — Ст. 11. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.

References

1. Kolot, A. M. (Ed.), Grishnova, O. A., & Gerasymenko, O. O. (2009). *Ekonomika praci ta socialno-trudovi vidnosyny* [Economics of labor and social-labor relations]. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Kalyna, A. V. (2009). *Ekonomika praci* [Economics of labor]. Kyiv: MAUP [in Ukrainian].
3. Petrova, I. L. (Ed.) (2010). *Ukrayinskyj rynek praci: osoblyvosti rozvytku ta efektyvnist funkcionuvannya* [Ukrainian labor market: peculiarities of development and efficiency of functioning]. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
4. Grishnova, O. A. (2004) *Ekonomika praci ta socialno-trudovi vidnosyny* [Economics of labor and social-labor relations]. Kiev: Znannya [in Ukrainian].
5. Mochernyj, S. V. (Ed.), Symonenko, V. K., Sekretaryuk, V. V., & Ustenko, A. A. (2000). *Osnovy ekonomichnoyi teorii* [Foundations of economic theory]. Kyiv: Znannya [in Ukrainian].
6. Shvecz, L. P., & Doberchak, N. I. (2009). Doslidzhennya shlyaxiv udoskonalennya vykorystannya fondu opłaty praci ta systemy premiyuvannya na pidpryyemstvax zvyazku [The study of ways to improve the use of the wage fund and bonus systems at communication enterprises]. *Visnyk Khmelnytskogo nacionalnogo universytetu. Ekonomichni nauky — Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic sciences*, 4 (1), 40—45 [in Ukrainian].
7. Drobysheva, O. O., & Domash, D. V. (2014). Ekonomichna sutnist, formy ta systemy opłaty praci [Economic nature, forms and systems of remuneration]. *Ekonomichnyj visnyk Zaporizkoyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi — Economic Herald of Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 8, 48—55 [in Ukrainian].
8. Zhydovska, N. M. (2012). Udoskonalennya system opłaty praci Ukrayiny z urahuvanniam zarubizhnogo dosvidu [Improvement of Ukrainian remuneration systems taking into account foreign experience]. *Zbirnyk nauk. prats Tavrijskogo derzhavnogo agrotekhnologichnogo universytetu. Ekonomichni nauky — Collection of scientific works of the Tavria State Agrotechnological University. Economic sciences*, 2 (2), 138—146 [in Ukrainian].
9. Brezyczka, K. F. (2011). Analiz suchasnykh system opłaty pratsi v zarubizhnykh krainakh. *Upravlinnia rozvytkom — Management of Development*, 8, 30—31 [in Ukrainian].
10. Vasylychuk, S. V. (2011). Teoretychni osnovy formuvannya opłaty praci na pidpryyemstvi [Theoretical foundations of the labor remuneration formation at the enterprise]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy — Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 21.12, 152—157 [in Ukrainian].
11. Tolubiyak, V. S. (2010). Zarobitna plata ta yii vplyv na formuvannya finansovykh resursiv systemy pensiinoho zabezpechennia [Salary and its Impact on the formation of financial resources of the pension provision system]. *Teoriya ta praktyka derzhavnogo upravlinnya — Theory and Practice of Public Administration*, 2, 242—249 [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Podatkovy kodeks Ukrainy» № 2755-VI vid 02 hrudnia 2010 r. [The Law of Ukraine «Tax Code of Ukraine» from December 02 2010, № 2755-VI]. (n. d). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17> [in Ukrainian].
13. Zakon Ukrainy «Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannya» № 2464-VI vid 08 lypnia 2010 r. [The Law of Ukraine «About the collection and registration of a single contribution to the compulsory state social insurance» from July 08 2010, № 2464-VI]. (n. d). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17> [in Ukrainian].

УДК 330.3:336:519.86

FRactal Analysis and Forecasting of Budgeting Efficiency in Ukraine Under Conditions of Transformational Change¹

Kvasniy Mariya,

Ph. D. in Economics, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Information Technologies
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: kvasnijmary@gmail.com

Tymergazina Veronika,

Master student
Undergraduate of Economics and Information Technology
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: tymergazina@ukr.net

Abstract. The article analyzes the revenue and expenditure part of the budget of Ukraine, assesses their dynamics based on the use of basic and chain indexes, and it is established that the dynamics of the budget is nonlinear with a nonsmooth character — alternatively, it increases, then decreases. To analyze the efficiency of budgeting, the income expense ratio has been calculated and imbalances have been identified. The author's concept of forecasting of budgeting efficiency in Ukraine is proposed on the basis of fractal analysis and determination of the type of dynamics, the method of organization of the process and integration of the totality of mathematical methods of forecasting with the help of moving average, exponentially smoothed simple average, growth rates taking into account seasonality and Hurwitz's criterion. Projections are made taking into account instability of filling and distribution of the budget of Ukraine in the conditions of transformation changes.

Keywords: budget of Ukraine, coefficient of budgeting efficiency, fractal analysis, integration of methods, sliding average, growth rate, Hurwitz criterion.

Formulas: 6; fig.: 2; tabl.: 7; bibl.: 11.

ФРАКТАЛЬНИЙ АНАЛІЗ І ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТУВАННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН

Квасній Марія Миколаївна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: kvasnijmary@gmail.com

Тимергазіна Вероніка Віталіївна,

магістрант
кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: tymergazina@ukr.net

Анотація. Розглянуто основні економічні показники бюджету України, проаналізовано дохідну і витратну частини бюджету та оцінено їхню динаміку на основі використання базисних і ланцюгових індексів. У результаті дослідження встановлено, що динаміка бюджету є нелінійною з негладким характером — поперемінно то зростає, то спадає. Особливістю динаміки є зростання амплітуди коливань, зменшення періодів стабільності та значна незбалансованість показників у вересні та грудні. Наявність хаотичних змін дохідної частини бюджету впливає на стабільність фінансування витратної частини бюджету, що породжує дисбаланси бюджетної

¹ Статтю підготовлено в рамках НДР «Теорія та методологія трансформаційних процесів у фінансовому секторі країни» (номер державної реєстрації 0117U002441), що виконується за рахунок видатків із загального фонду держбюджету.

політики. Для аналізу ефективності бюджетування розраховано коефіцієнт покриття видатків доходами, який підтверджує наявність дисбалансів. Оскільки економіка України перебуває під впливом глобалізаційних, інтеграційних і трансформаційних процесів, а її динаміка є нелінійною, мінливою за поведінкою і структурою, тому прогнозування методами за незмінних умов буде некоректним. Для врахування як зовнішніх, так і внутрішніх джерел змін бюджету запропоновано авторську концепцію прогнозування ефективності бюджетування в Україні на основі інтегрування методів фрактального аналізу, що дає можливість визначення типу динаміки і способу організації процесу, та сукупності математичних методів прогнозування за допомогою ковзної середньої, експоненційно згладженої простої середньої, темпів зростання з урахуванням сезонності, а також уточнення і врахування впливу навколишнього середовища за допомогою математичної теорії ігор, а саме використання критерію Гурвіца. На основі фрактального аналізу виявлено персистентність досліджуваного ряду динаміки і зроблено прогнози з урахуванням нестабільності наповнення і розподілу бюджету України в умовах трансформаційних змін.

Ключові слова: бюджет України, коефіцієнт ефективності бюджетування, фрактальний аналіз, інтегрування методів, ковзна середня, темпи зростання, критерій Гурвіца.

Формул: 6; рис.: 2; табл.: 7; бібл.: 11.

ФРАКТАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ И ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ БЮДЖЕТИРОВАНИЯ В УКРАИНЕ В УСЛОВИЯХ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПЕРЕМЕН

Квасний Мария Николаевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: kvasnijmary@gmail.com

Тимергазина Вероника Витальевна,
магистрант
кафедры экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: tymergazina@ukr.net

Аннотация. Проанализированы доходная и расходная части бюджета Украины, оценена их динамика на основании использования базисных и цепных индексов и установлено, что динамика бюджета является нелинейной с негладким характером — попеременно возрастающая или убывающая. Для анализа эффективности бюджетирования рассчитан коэффициент покрытия расходов доходами и выявлены дисбалансы. Предложена авторская концепция прогнозирования эффективности бюджетирования в Украине на основании проведения фрактального анализа и определения типа динамики, способа организации процесса и интеграции совокупности математических методов прогнозирования с помощью скользящей средней, экспоненциально сглаженной простой средней, темпов роста с учетом сезонности и критерия Гурвица. Сделаны прогнозы с учетом нестабильности наполнения и распределения бюджета Украины в условиях трансформационных изменений.

Ключевые слова: бюджет Украины, коэффициент эффективности бюджетирования, фрактальный анализ, интегрирование методов, скользящая средняя, темпы роста, критерий Гурвица.

Формул: 6; рис.: 2; табл.: 7; библи.: 11.

Formulation of the problem. The state budget is the main central fund of centralized funds. With the help of the budget, the state concentrates a certain share of the gross domestic product and centralizes it to the development of the national economy, for social protection of the population, the maintenance of state power and administration, and the defense of the country. The state budget for each fiscal year is considered by the Verkhovna Rada of Ukraine and is approved as a law. With the help of the budget, the most important proportions of the development of the economic system are reproduced,

in particular, the structure of social production is formed, and an appropriate correlation between consumption and accumulation is provided [1]. The budget creates an opportunity to regulate the efficiency and balance of development of the production and non-productive sphere, influence on the pace of development and structure of social production. Long-term planning options are limited, as the budget should reflect the cost estimate for a specific period of time. The effectiveness of budget planning depends on the quality of its implementation, that is, the formation of a financial plan sufficiently real

enables the balance to be ensured between revenue and expenditure, to accumulate the necessary funds and to effectively finance the expenditures necessary for the successful execution of tasks entrusted to the state. One of the most effective planning tools is prediction, which caused the research problem.

Analysis of recent research. The budget and problems of managing it, according to both foreign and Ukrainian scholars [1], belong to the most acute. The question of effective planning and execution of the budget, optimization of the structure of the revenue and expenditure parts of it become of particular importance. A broad reflection of the issue of the budget process was found in the writings of O. Vasilik [2], V. Oparin [1], V. Fedosova [1], J. Schumpeter [3], and others. However, the analysis of scientific literature shows that in the context of transformational changes, the question of assessing the

dynamics of the budget, changes in its structure and the impact of the economic environment remain relevant. Forecasting, which was not given proper attention, is especially important for budgeting.

The purpose of the study is to analyze the dynamics of the coefficient of budgeting efficiency in conditions of transformation changes, to develop analytical tools for forecasting it, based on the integration of simple and exponential smoothing methods, growth rates, and the Hurwitz criterion.

Main results of the study. One of the conditions for the correct definition of planned budget indicators is a deep retrospective and prospective analysis of its state and dynamics.

Analyze the behavior of the revenue and expenditure part of the State Budget of Ukraine per month from January 2017 to September 2018 (*Table 1*).

Table 1

The dynamics of incomes and expenditures of the State Budget of Ukraine during 2017—2018

№	Period, t	Revenues, million UAH	Basic growth rates	Chain growth rates	Expenditures, million UAH	Basic growth rates	Chain growth rates
1	01.02.2017	59 447			42 892		
2	01.03.2017	52 601	0,885	0,885	67 685	1,578	1,578
3	01.04.2017	62 711	1,055	1,192	73 982	1,725	1,093
4	01.05.2017	85 027	1,430	1,356	55 687	1,298	0,753
5	01.06.2017	65 987	1,110	0,776	59 792	1,394	1,074
6	01.07.2017	69 133	1,163	1,048	65 989	1,538	1,104
7	01.08.2017	52 809	0,888	0,764	54 461	1,270	0,825
8	01.09.2017	79 874	1,344	1,513	68 589	1,599	1,259
9	01.10.2017	58 167	0,978	0,728	81 991	1,912	1,195
10	01.11.2017	61 713	1,038	1,061	75 172	1,753	0,917
11	01.12.2017	77 003	1,295	1,248	73 685	1,718	0,980
12	01.01.2018	68 793	1,157	0,893	119 317	2,782	1,619
13	01.02.2018	55 187	0,928	0,802	46 881	1,093	0,393
14	01.03.2018	56 257,4	0,946	1,019	66 333,6	1,547	1,415
15	01.04.2018	82 137,3	1,382	1,460	101 062,7	2,356	1,524
16	01.05.2018	79 266,7	1,333	0,965	79 128,5	1,845	0,783
17	01.06.2018	96 882,2	1,630	1,222	86 495,9	2,017	1,093
18	01.07.2018	79 276,3	1,334	0,818	79 064,9	1,843	0,914
19	01.08.2018	64 502,0	1,085	0,814	67 356,3	1,570	0,852
20	01.09.2018	94 054,7	1,582	1,458	68 889,1	1,606	1,023

Source: the authors constructed on the basis of [4; 5].

Analysis of Table 1 gives us an opportunity to draw conclusions about the nonlinearity of the behavior of the income and expenditure part of the State Budget of Ukraine in 2017—2018. The existing imbalance between the revenue and expenditure parts of the State Budget of Ukraine is explained by the opposite processes in 2017: a slight increase in production and a significant increase in spending on reform and wages. Under such conditions, ensuring the balance of the budget, and at the same time

the financial stability of Ukraine, becomes a complex problem [6].

The system has the property of an emergence, which manifests itself in the presence of properties not characteristic of its constituents.

For the system-wide feature of the budget we will adopt a coefficient of coverage of expenditures income, the amount of which we expect, as the ratio of income to expenditures (*Table 2*).

Table 2

The dynamics of revenues, expenditures and budgeting efficiency during 2017—2018

№	Period, t	Revenues, million UAH	Expenditures, million	Coating ratio	Basic growth rates	Chain growth rates
1	01.02.2017	59 447	42 892	1,386		
2	01.03.2017	52 601	67 685	0,777	0,561	0,561

Continuation of table 2

№	Period, t	Revenues, million UAH	Expenditures, million	Coating ratio	Basic growth rates	Chain growth rates
3	01.04.2017	62 711	73 982	0,848	0,612	1,091
4	01.05.2017	85 027	55 687	1,527	1,102	1,801
5	01.06.2017	65 987	59 792	1,104	0,796	0,723
6	01.07.2017	69 133	65 989	1,048	0,756	0,949
7	01.08.2017	52 809	54 461	0,970	0,700	0,926
8	01.09.2017	79 874	68 589	1,165	0,840	1,201
9	01.10.2017	58 167	81 991	0,709	0,512	0,609
10	01.11.2017	61 713	75 172	0,821	0,592	1,157
11	01.12.2017	77 003	73 685	1,045	0,754	1,273
12	01.01.2017	68 793	119 317	0,577	0,416	0,552
13	01.02.2018	55 187	46 881	1,177	0,849	2,042
14	01.03.2018	56 257,4	66 333,6	0,848	0,612	0,720
15	01.04.2018	82 137,3	101 062,7	0,813	0,586	0,958
16	01.05.2018	79 266,7	79 128,5	1,002	0,723	1,233
17	01.06.2018	96 882,2	86 495,9	1,120	0,808	1,118
18	01.07.2018	79 276,3	79 064,9	1,003	0,723	0,895
19	01.08.2018	64 502,0	67 356,3	0,958	0,691	0,955
20	01.09.2018	94 054,7	68 889,1	1,365	0,985	1,426

Source: the authors constructed on the basis of [4; 5].

The dynamics of the coefficient of income-expenditure coverage varies from 0,577 to 1,527, indicating a low level of budgeting efficiency and a budget deficit.

To determine the prediction methods we find the fractal dimension of the time series and determine the nature of its dynamics. Fractality implies the presence of properties that allow us to assess the trend of time series, in particular, the presence of memory. In order to assess the dynamics of the financial market, a standard deviation is used if the process is considered to be random, or the Hurst indicator, if the process is chaotic. As a measure of nonlinearity of motion, using the Hurst index, a fractal dimension is established that diagnoses the character of the dynamics, that is, it shows its trend (proximity to the linear) or reversibility (breakage) [6].

To determine the character of the dynamics, use R/S , proposed by E. Peters. Consider the methodology for determining the Hurst index, the essence of which is to measure the change in time of the level of accumulation of deviations from the mean value of the time series. First you need to define for the whole number of W_t .

If it is approximately equal to 0,5, then a series of dynamics describes a random wandering. The process is random and the state of the system is uncorrelated. Present does not affect the future. If it differs significantly from 0,5, then the process is not independent. Each subsequent value of the series contains a long-term memory of the past behavior of the series. Theoretically, this memory is stored forever. Recent events have a greater impact than events remote, but their residual effects are always noticeable.

To find H , we first find accumulation of deviations from the average time series W_t for each interval t :

$$R_t = \sum_{i=1}^t (W_i - \bar{W}). \quad (1)$$

For the analyzed data $R = 0,950$. The next step is to find the magnitude of the accumulated deviation for periods and the mean square deviation S :

$$S = \sqrt{\frac{1}{N} \sum_{i=1}^N (W_i - \bar{W})^2}. \quad (2)$$

For the analyzed data, $S = 0,054$. The last step is to find N :

$$H = \frac{\log R / S}{\log N}. \quad (3)$$

After carrying out calculations $H = 0,959$.

In $0,5 \leq H \leq 1$ a row — persistent, or trend-resistant. That is, if in the past the number has increased, then it is likely that the trend will continue for the future and the number will grow in the future. Trend stability of behavior increases with approximation H to 1. A persistent series characterizes shifted random wandering, the displacement of which depends on the proximity H to 0,5. Consequently, we can use trend models for prediction [7].

Forecasting economic indicators based on trend models, like most other methods of economic forecasting, is based on the idea of extrapolation. Under extrapolation is usually understood distribution of regularities, relationships and relationships operating in the investigated period, beyond its limits. In the process of constructing predictive models in their structure, sometimes elements of the future predicted state of an object or phenomenon are laid, but in general, these models reflect the patterns observed in the past and present, therefore reliable forecast is possible with respect to such objects and phenomena which is largely determined by the past and present.

All forecasts are built using the MS Excel 2010 software environment.

In order to predict the efficiency of the state budget in Ukraine by 2018 and 2019, using the growth curve models in MS Excel, it is first necessary to select the initial range of dynamics based on which forecasting will be carried out. The result of the forecast will be a series of data that will increase linearly, but it will show rather poorly the

forecast, as the dynamics of the State Budget revenues in different periods of the year is different from the average annual, due to some seasonality in budget filling, which is

observed in each of the previous years among the initial data we have selected [8].

Determine the coefficients of seasonality (*Table 3*).

Table 3

The value of seasonal factors for the coverage ratio

Month	Seasonality factor
January	124,50%
February	98,18%
March	102,78%
April	113,45%
May	119,97%
June	101,80%
July	103,79%
August	92,74%
September	87,88%
October	83,97%
November	79,66%
December	91,27%

Source: built by the authors based on their own calculation.

The next step is to find the deviation and, accordingly, confidence intervals for the first forecast. The confidence interval is the range around each predicted value, which, according to the forecast, should reach 95 % of the values

(in the case of a normal distribution). After calculating the deviation, which is 0,126, we subtract and add its predicted value and get an interval in which with a probability of 95 % there will be a forecast (*Table 4*).

Table 4

The obtained results of the forecast of the efficiency coefficient of the State Budget of Ukraine for 2018—2019

Forecast period	Forecast	Pessimistic forecast	Optimistic forecast
01.10.2018	0,839	0,713	0,966
01.11.2018	0,795	0,668	0,921
01.12.2018	0,909	0,782	1,035
01.01.2019	1,237	1,111	1,363
01.02.2019	0,974	0,847	1,100
01.03.2019	1,017	0,891	1,144

Source: built by the authors based on their own calculations.

Graphically displayed results of forecasting (*Fig. 1*).

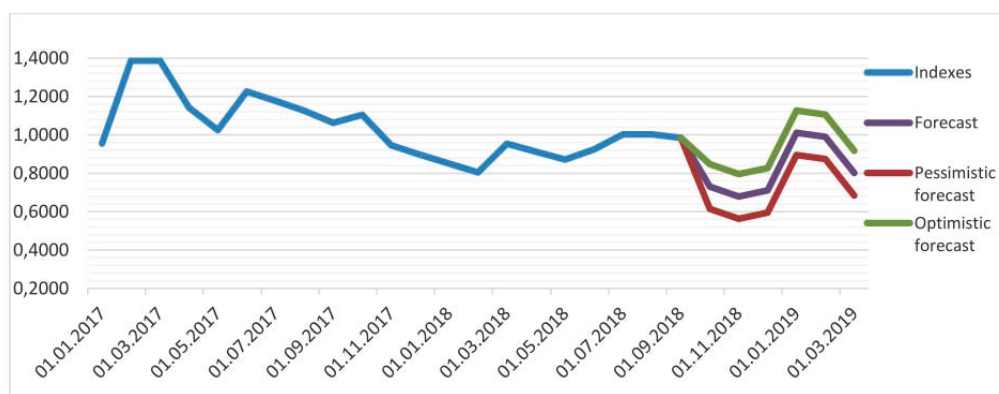

Fig. 1. The forecast is based on simple moving average, taking into account seasonality

Source: built by the authors based on their own calculations.

The second forecast is based on the exponentially smoothed series of dynamics using the simple moving

average. After calculations the following results were obtained (*Table 5*).

Table 5

The forecast based on the exponentially smoothed method
of simple moving average

Forecast period	Forecast	Pessimistic forecast	Optimistic forecast
01.10.2018	0,731	0,615	0,847
01.11.2018	0,679	0,563	0,795
01.12.2018	0,711	0,595	0,827
01.01.2019	1,011	0,894	1,127
01.02.2019	0,990	0,874	1,106
01.03.2019	0,801	0,685	0,917

Source: built by the authors based on their own calculations.

The deviation in this forecast is 0,116.

The results of the forecasting are graphically represented (Fig. 2).

Fig. 2. The forecast based on exponentially smoothed
by a simple moving average

Source: built by the authors based on their own calculations.

The third forecast is based on growth rates.

To do this, we first find the average growth rate of a number of analyzed data $\bar{\epsilon}$:

$$\bar{\epsilon} = \sqrt[n-1]{W_n/W_1}. \quad (4)$$

To find the predictive value, you need to multiply the value for the previous period by the found average rate of growth:

$$W_t = W_{t-1} \cdot \bar{\epsilon}, \quad (5)$$

and adjust that snap on the seasonal factor [9]. As a result of the calculations, we obtain the values (Table 6).

Table 6

Forecast based on growth rates

Forecast period	Forecast
01.10.2018	1,184
01.11.2018	1,133
01.12.2018	1,092
01.01.2019	1,292
01.02.2019	1,852
01.03.2019	1,566

Source: built by the authors based on their own calculations.

To improve the forecasting models, the Hurwitz pessimistic-optimistic criterion must be used. Its meaning is that when choosing a solution, it is advisable to be guided by some average result that characterizes the state between extreme pessimism and unbridled optimism, that is, the

criterion chooses an alternative with a maximum average score (with the assumption that each of the possible states of the environment can occur with equal probability). Formally, the Hurwitz criterion looks like this:

$$H = \max_i \left(k \min_j X_{ij} + (1-k) \max_j X_{ij} \right), \quad (6)$$

where k is the pessimism coefficient that falls between 0 and 1, depending on how the decision maker evaluates the situation. If you are optimistic, then this value should be greater than 0,5. With a pessimistic estimate, the value is less than 0,5 [10]. In this case, the coefficient is determined depending on the situation that is observed in the economy [11].

Calculate with the help of the Hurwitz criterion for each of the predictions more accurate values. Parameter k — we will give value at level 0,5.

Table 7

Refined by Hurwitz's criterion forecast

Forecast period	Forecast
01.10.2018	0,900
01.11.2018	0,848
01.12.2018	0,844
01.01.2019	1,129
01.02.2019	1,350
01.03.2019	1,126

Source: built by the authors based on their own calculations.

Conclusion. In this paper, the analysis of income and expenditure parts of the state budget of Ukraine for the period from January 2017 to September 2018 and their non-linearity is established — incomes fluctuate within the limits of 52601—96 882,2 million UAH, and expenditures — 42 892—119 317 million UAH.

To estimate the effectiveness of budgeting, the coefficient of expenditure coverage is calculated, which

varies from 0,577 to 1,527. In order to improve the efficiency of budgeting, this paper proposes an improved forecasting method based on conducting fractal analysis and forecasting calculations using the simple moving average, exponentially smoothed moving average and growth rates taking into account the influence of the environment, which is taken into account with the help of the Hurwitz criterion.

Список використаних джерел

1. Федосов В. Бюджетний менеджмент : підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін. ; за заг. ред. В. Федосова. — Київ : КНЕУ, 2004. — 864 с.
2. Василик О. Д. Бюджетна система України : підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. — Київ : Центр навчальної літератури, 2010. — 544 с.
3. Шумпетер И. Теория экономического развития / И. Шумпетер. — Москва : Прогресс, 1982. — 454 с.
4. Матеріали веб-порталу Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua>.
5. Матеріали сайту Державної статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Квасній М. М. Аналіз та особливості динаміки бюджету України в умовах трансформаційних змін / М. М. Квасній // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. — Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2018. — Вип. 2 (130). — С. 19—25.
7. Мандельброт Б. Фракталы, случай и финансы / Б. Мандельброт. — Ижевск : Регулярная и хаотическая динамика, 2004. — 256 с.
8. Квасній М. М. Моделювання динаміки валютного ринку в умовах трансформації на основі інтегрування методів термодинаміки та фрактального аналізу / М. М. Квасній // Фінансовий простір. — 2018. — № (29). — С. 191—198.
9. Квасній М. М. Інтеграція методів моделювання для прогнозування якості кредитного портфеля банку / М. М. Квасній // Актуальні проблеми економіки. — 2014. — № 4 (154). — С. 387—394.
10. Козачук В. С. Побудова виробничих моделей депозитних корпорацій України в умовах трансформації засобами термодинаміки та фрактального аналізу / В. С. Козачук, В. В. Тимергазіна // Матеріали II туру Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт у 2017/2018 н. р. зі спеціалізації «Економічна кібернетика» / [за ред. проф. В. М. Вовка]. — Суми : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018. — С. 55—58.
11. Яценко Н. А. Теория игр в экономике : учебное пособие / Н. А. Яценко, Л. Г. Лабскер ; под ред. Л. Г. Лабскер. — Москва : КноРус, 2013. — 264 с.

References

1. Fedosov, V. (Ed.), Oparin, V., Safonova, L., & (et. al.). (2004). *Biudzhetnyj menedzhment [Budget Management]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
2. Vasylyk, O. D., & Pavliuk, K. V. (2010). *Biudzhetna systema [Ukrainy Budget system of Ukraine]*. Kyiv: Tsentr navchal'noi literatury [in Ukrainian].
3. Shumpeter, Y. (1982). *Teoriia ekonomicheskoho razvitiia [The theory of economic development]*. Moscow: Prohress [in Russian].
4. Materialy Veb-portalu Derzhavnoi kaznachejs'koi sluzhby Ukrainy [Materials of the Web-portal of the State Treasury of Ukraine]. (n. d.). www.treasury.gov.ua. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua> [in Ukrainian].
5. Materialy sajtu Derzhavnoi statystyky Ukrainy [Materials of the site of the State Statistics of Ukraine]. (n. d.). www.ukrstat.gov.ua. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
6. Kvasnij, M. M. (2018). Analiz ta osoblyvosti dynamiky bjudzhetu Ukrai'ny v umovah transformacijnyh zmin [Analysis and features of the dynamics of the budget of Ukraine in the conditions of transformation changes]. *Social'no-ekonomichni problemy suchasnogo periodu Ukrainy — Socio-economic problems of the modern period of Ukraine*, 2 (130), 19—25. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy» [in Ukrainian].
7. Mandel'brot, B. (2004). *Fraktaly, sluchaj y fynansy [Fractals, case and finance]*. Yzhevsk [in Russian].
8. Kvasnij, M. M. (2018). Modeljuvannja dynamiky valjutnogo rynku v umovah transformacii' na osnovi integruvannja metodiv termodynamiky ta fraktal'nogo analizu [Modeling dynamics of the foreign exchange market in conditions of transformation on the basis of integration of methods of thermodynamics and fractal analysis]. *Finansovyj prostir — Financial space*, 1, 191—198 [in Ukrainian].

9. Kvasnij, M. M. (2014). Integracija metodiv modeljuvannja dlja prognozuvannja jakosti kredytnogo portfelja banku [Integration of modeling methods for predicting the quality of a bank's loan portfolio]. *Aktual'ni problemy ekonomiky — Actual problems of the economy*, 4, 387—394 [in Ukrainian].
10. Kozachuk, V. S., & Tymergazina, V. V. (2018). Pobudova vyrobnych modelej depozytnyh korporacij Ukraïny v umovah transformacij zasobamy termodynamiky ta fraktal'nogo analizu [Construction of production models of deposit-taking corporations in Ukraine under conditions of transformation by means of thermodynamics and fractal analysis]. V. S. Kozachuk (Eds.). *Materialy II turu Vseukrainskoho konkursu studentskykh naukovykh robit u 2017/2018 n.r. zi spetsializatsii «Ekonomichna kibernetyka» — Materials of the 2nd round of the All-Ukrainian contest of student research papers in 2017/2018 year from the specialization «Economic Cybernetics»*, (pp. 55—58). Sumy: Publishing Center of Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
11. Jashhenko, N. A., & Labsker, L. G. (2013). *Teorija igr v jekonomike [The theory of games in economics]*. Moscow: KnoRus [in Russian].

ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ Z-ІНДЕКСУ¹

Гірна Олександра Йосипівна,
кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник,
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: hirnaoleksandra@gmail.com

Анотація. Проаналізовано динаміку фінансової стійкості банківського сектору України на основі побудови квартальних часових рядів агрегованого і зваженого Z-індексів для вибірки українських банків за період 2010—2017 років. Виявлено доцільність використання медіани як міри центральної тенденції та розмаху як міри мінливості для розрахунку Z-індексів українських банків. Порівняння зваженого за ринковими частками Z-індексу з іншими індикаторами стійкості банківської системи підтвердило можливість його трактування як агрегованого показника стійкості системи банків. Отримані оцінки агрегованого і зваженого Z-індексів показали, що фінансова стійкість української банківської системи досягла критичного рівня. Груповий аналіз вказує на першочергове зниження стійкості державних банків із 2014 року, що підтверджує негативний вплив монополізації державою банківського сектору. Низькі показники стійкості банків з іноземним капіталом можуть свідчити про невисоку зацікавленість іноземних інвесторів вкладати в банківський бізнес в Україні в сучасних умовах. Найкращими з трьох груп виявились показники фінансової стійкості банків з українським капіталом, що зберегли свою присутність на ринку після очищення банківського сектору у 2015—2017 роках і демонструють стабілізацію своєї діяльності.

Ключові слова: банківський сектор, фінансова стійкість, ризик неплатоспроможності, Z-індекс.

Формул: 4; рис.: 8; табл.: 0; бібл.: 11.

THE ASSESSMENT OF THE UKRAINIAN BANKING SECTOR'S FINANCIAL SOUNDNESS BY Z-INDEX

Hirna Oleksandra,
Ph. D. in Physics and Mathematics
Senior Researcher,
of SHEI «Banking University»
e-mail: hirnaoleksandra@gmail.com

Abstract. Z-score is one of the most popular indicators of banks' soundness in the modern scientific literature. The paper analyzes the dynamics of the financial stability of the banking sector in Ukraine using the time-series of aggregated and weighted Z-scores during 2010—2017. The ROA dynamics as an element of Z-score was highlighted. Our empirical results are supportive of the measure, which uses rolling mean and standard deviation (or rolling median and range-based volatility) of ROA over previous sixteen quartiles, combined with the current period value of the equity-to-asset ratio. The paper reveals the efficiency of using the median as a measure of the central tendency and range as a measure of variability for the Z-scores calculation in the case of Ukrainian banks. The weighted Z-index of the banking system when market shares of banks are selected as weighting factors could not assess the probability of insolvency. However, we propose to use it as an assessment of the cumulative effect of banks' financial soundness, which might change through the time under the influence of internal and external transformations.

The comparison of the market shares weighted Z-score with other indicators of the banking system stability confirmed its using as an aggregated indicator of the banking system stability. The both aggregated and weighted Z-scores showed that the financial stability of the Ukrainian banking system had reached a critical level.

Group analysis points on the financial soundness reduction primarily of the state banks from 2014 and confirms the negative impact of the state monopolization in the banking sector. Low indicators of financial soundness of the banks with foreign capital may indicate a low interest of foreign investors in putting money in the banking business in Ukraine under current conditions. The best among three investigated groups were indicators of financial soundness of banks with Ukrainian capital, which retained their presence on the market after cleaning of the banking system in 2015—2017 and showed stabilization of their activities.

Keywords: banking sector, financial soundness, insolvency risk, Z-score.

Formulas: 4; fig.: 8; tabl.: 0; bibl.: 11.

¹ Статтю підготовлено в рамках НДР «Теорія та методологія трансформаційних процесів у фінансовому секторі країни» (номер державної реєстрації 0117U002441), що виконується за рахунок видатків із загального фонду держбюджету.

ОЦЕНКА УРОВНЯ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ НА ОСНОВЕ Z-ИНДЕКСА

Гирна Александра Иосифовна,
кандидат физико-математических наук,
старший научный сотрудник,
ГБУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: hirnaoleksandra@gmail.com

Аннотация. Проанализирована динамика финансовой устойчивости банковского сектора Украины на основе построения квартальных временных рядов агрегированного и взвешенного Z-индексов для выборки украинских банков за период 2010—2017 годов. Выявлено целесообразность использования медианы как меры центральной тенденции и размаха как меры изменчивости для расчета Z-индексов украинских банков. Сравнение взвешенного по рыночным долям Z-индекса с другими индикаторами устойчивости банковской системы подтвердило возможность его толкования как агрегированного показателя устойчивости системы банков. Полученные оценки агрегированного и взвешенного Z-индексов показали, что финансовая устойчивость украинской банковской системы достигла критического уровня. Групповой анализ указывает на первоочередное снижение устойчивости государственных банков с 2014 года, что является подтверждением негативного влияния монополизации государством банковского сектора. Низкие показатели устойчивости банков с иностранным капиталом могут свидетельствовать о невысокой заинтересованности иностранных инвесторов вкладывать в банковский бизнес в Украине в современных условиях. Лучшими из трех групп оказались показатели финансовой устойчивости банков с украинским капиталом, которые сохранили свое присутствие на рынке после очистки банковского сектора в 2015—2017 годах и демонстрируют стабилизацию своей деятельности.

Ключевые слова: банковский сектор, финансовая устойчивость, риск неплатежеспособности, Z-индекс.

Формул: 4; рис.: 8, таб.: 0; библи.: 11.

Вступ. Діагностика і вибір доцільних індикаторів фінансової стійкості та стабільності може здійснюватися за двома популярними напрямками. Перший, так званий інституційний напрям, акцентує на стійкості та стабільності діяльності окремих фінансових інституцій та ринків. З цієї позиції фінансова стабільність може оцінюватися через стабільність ключових ланок системи. Інституціональний підхід передбачає використання мікропруденційних і макропруденційних аналітичних методик для оцінювання стану окремих інституцій та знаходження на цій основі агрегованих показників окремих ринків і фінансової системи в цілому.

Моніторинг за діяльністю фінансових установ відбувається на основі розробленої ВСBS методики (Базель I і Базель II) через систему нормативів, дотримання яких трактується як індикатор стабільності і дозволяє об'єктивно оцінити та порівняти достатність, оптимальне співвідношення активів і фінансових ресурсів, ліквідність і платоспроможність окремих банків. Недоліком нормативів те, є те що їхні усереднені значення в системі загалом можуть бути нерепрезентативними [1; 2].

З другого боку, відповідно до функціонального підходу стабільність оцінюється як спроможність виконувати свої функції. Щодо фінансової системи — це ефективний перерозподіл фінансових ресурсів; щодо фінансових інституцій — це досягнення поставлених цілей прибуткової діяльності. З цієї позиції стійкість є системною ознакою сукупності інституційних одиниць. При цьому причини, силу впливу і наслідки дестабілізаційних явищ оцінюють як відповідні ризики діяльності.

Традиційно банківські ризики вимірюються на мікрорівні рекомендованими Базельським комітетом методиками, основними з яких є Value-at-Risk (VaR) та Expected Shortfall (ES). Ці ймовірнісні методики оцінювання оптимального рівня ризику для практичного використання потребують наявності та спеціального опрацювання великих масивів даних як щодо внутрішніх банківських параметрів, так і щодо ситуації на ринку. Для моніторингу діяльності банків з боку клієнтів, інвесторів, загалом громадськості, а також, частково, регулятивними органами така інформація часто недоступна в повному обсязі. У цьому разі ризикованість діяльності як окремого банку, так і окремого банківського ринку і системи в цілому може бути оцінена на основі облікових даних, які банки зобов'язані висвітлювати.

Для функціонального підходу характерне використання агрегованого індикатора стабільності як показника вразливості до дії ризиків. Перевагами таких індикаторів є можливість діагностувати динаміку трансформаційних процесів фінансової системи, тестувати вразливість до несприятливих непередбачуваних шоків, а також прогнозувати ситуацію наступного періоду.

Разом з тим агреговані показники мають різну ідентифікаційну і прогностичну здатність. Тому їх побудова є досить складним завданням.

Одним із найпопулярніших показників стійкості банків у сучасній науковій літературі є Z-індекс. Світовий банк у базі даних Global Financial Development Database поширює розраховані його фахівцями річні значення Bank Z-Score для більшості країн, що дозволяє проводити зіставлення стійкості банківських сек-

торів різних країн і регіонів. Однак недоліком є дещо запізнити оприлюднення таких даних.

Наприклад, на даний час для України висвітлено агреговані значення Bank Z-Score включно до 2014 року.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Виходячи з основної мети діяльності банку як фінансового посередника — отримання прибутку, як агреговані показники доцільно використовувати рентабельність активів (*англ.* Return on assets, ROA) — фінансовий коефіцієнт, що характеризує ефективність використання всіх активів банку і розраховується як частка від ділення прибутку на середню за період величину активів. Крім того, цей показник володіє високою інформативною і прогностичною здатністю щодо стійкості фінансової системи [10].

Індикатор фінансової стійкості Z-Score (інші вживані назви — Z-індекс, Z-статистика) поєднує позитивні характеристики як статичного коефіцієнта рентабельності активів, так і ймовірнісної міри. Здебільшого, ймовірнісні методики потребують попереднього оцінювання рівня ризикованості ситуації на ринку або наперед заданого допустимого ризику портфеля. Натомість для розрахунку Z-Score не потрібно попередніх припущень і він базується на фінансовій звітності інституцій.

Додатковою перевагою Z-Score є можливість його розрахунку і трактування як на рівні банку, так і для окремих груп банків та банківської системи в цілому.

Означення Z-статистики виходить із потреби оцінити ймовірність банкрутства окремого банку, тобто ситуації, коли капітал банку не зможе покрити отримані збитки.

У цьому разі завдані збитки переважають величину власного капіталу:

$$ROA + \frac{EQ}{TA} < 0, \quad (1)$$

де $\frac{EQ}{TA}$ — коефіцієнт фінансової стійкості.

Математично, якщо припустити, що розподіл рентабельності активів має скінченне середнє і дисперсію, то з нерівності Чебишева отримуємо таку нерівність обмеження ймовірності банкрутства:

$$P\left\{ROA + \frac{EQ}{TA} \leq 0\right\} \leq \frac{\sigma^2(ROA)}{\left(\mu(ROA) + \frac{EQ}{TA}\right)^2}. \quad (2)$$

Квадратний корінь до оберненої величини у правій частині нерівності (2) називають Z-Score і позначають через Z:

$$Z = \frac{E(ROA) + \frac{EQ}{TA}}{\sigma(ROA)}. \quad (3)$$

Таким чином, квадрат оберненої до Z-статистики величини обмежує зверху ймовірність банкрутства інституції. Тобто більше значення Z-індексу є індикатором вищої фінансової стійкості, і — навпаки.

$$\begin{aligned} P\left\{ROA + \frac{EQ}{TA} \leq 0\right\} &= P\left\{\frac{ROA - \mu(ROA)}{\sigma(ROA)} \leq \frac{-\frac{EQ}{TA} - \mu(ROA)}{\sigma(ROA)}\right\} = \\ &= P\left\{\frac{ROA - \mu(ROA)}{\sigma(ROA)} \leq -Z\right\} = P\{ROA \leq \mu(ROA) - Z\sigma(ROA)\} \end{aligned} \quad (4)$$

Виходячи з рівності (4), Z-Score можна трактувати як відстань до неплатоспроможності в середньоквадратичних відхиленнях рентабельності активів.

Основна ідея Z-індексу полягає в тому, щоб пов'язати рівень капіталу банку з мінливістю його доходів для того, щоб можна було знати, наскільки коливання прибутку може бути поглинене капіталом, аж доки банк не стане неплатоспроможним. Якщо ми хочемо врахувати загальний ризик банку, то мінливість ROA є комплексною мірою, що відображає не лише кредитний ризик, а й процентний ризик, ризик ліквідності та будь-який інший ризик, який реалізується у прибутку банку. Коливання доходності, зазвичай, вимірюється стандартним відхиленням рентабельності активів (ROA) як знаменника індексу, тоді як чисельник визначається як сума ROA і коефіцієнта фінансової стійкості. У Z-індексі поєднано три складові: по-перше, прибутковість активів; по-друге, волатильність прибутковості активів; по-третє, частка фінансового важеля (позикових коштів) [9, с. 24].

Через переважно ненормальний розподіл рентабельності активів оцінки індивідуальних Z-індексів є часто завищеними. Разом із цим часові ряди Z-індексу досить добре ідентифікують динаміку фінансової стійкості банку, групи банків і банківської систем системи в цілому під впливом трансформаційних процесів та є популярним інструментом дослідження. Науковці пропонують для конкретних ситуацій використовувати модифіковані формули, наприклад, із поточними значеннями рентабельності активів, згладженими рядами ROA чи капіталу, різними довжинами рядів для розрахунку середнього і квадратичного відхилення, а також можливістю заміни оцінки центральної тенденції та мінливості на медіану і розмах, відповідно. Найчастіше автори використовують поточні значення ROA чи рухомі вікна для обчислення середнього і середнього квадратичного відхилення довжиною від трьох до шести років. В окремих роботах замість поточного значення коефіцієнта стійкості застосовують його рухоме середнє [4].

В українській науковій літературі є відносно небагато робіт із використанням Z-індексу. Це пов'язано із недостатньо довгими дотепер рядами даних банківської статистики і частою зміною присутніх на ринку банків. Відзначимо роботи С. С. Шумської і Д. В. П'ятницького [6] з оцінкою Z-статистики для виокремлених Національним банком банківських груп. У роботі І. В. Белової [7] зроблено спробу побудови регресійної залежності Z-індексу окремих українських банків від зовнішніх і внутрішніх факторів за методологією моделі, що використовує Центральний банк Казахстану. У статті Б. Кишакевича та І. Климкович [8] побудована економетрична модель за річними даними із залежною змінною Z-score та пояс-

новальними змінними: часткою іноземного капіталу в банківській системі, інфляцією, зміною номінального ВВП і частки прострочених кредитів у кредитному портфелі. Недоліком цієї моделі є невелика кількість спостережень і невисока адекватність.

У цій статті ми маємо за мету оцінити значення Z-індексів груп банків і банківської системи України і на цій основі провести аналіз динаміки фінансової стійкості, а також виявити наявність чи відсутність тенденцій зміни Z-індексів у групах банків.

Результати дослідження. Унаслідок аналізу квартальних даних Національного банку України за 2007—2017 роки виділено 43 банки, які були присутні на банківському ринку впродовж цього періоду. З них чотири державні банків, 15 банків з іноземним капіталом, 24 банки з приватним українським капіталом (відповідно до останньої класифікації центрального банку).

Загалом у групі досліджуваних банків зосереджено на різні моменти часу від 26 до 50 % учасників українського банківського ринку; від 62 до 88 % активів банківської системи, що може підтверджувати репрезентативність цієї вибірки.

Проаналізуємо складові розрахунку Z-індексу. Коефіцієнт фінансової стійкості обчислювали як відношення власного капіталу (різниці між активами і зобов'язаннями) до поточного розміру активів. Подібно, як у більшості робіт, ROA розраховані як відношення квартального прибутку після оподаткування до середнього розміру активів. Квартальна рентабельність активів українських банків за період

2007—2017 років коливалась від -0,55 до 0,46 із середнім медіанним значенням 0,001. У групі державних банків екстремальні викиди в бік негативної рентабельності спостерігаються в усіх чотирьох банків, а особливо ПриватБанку з найгіршою рентабельністю активів близько -0,55. Найвищий квартальний показник рентабельності серед державних банків (0,04) показав Укргазбанк. Серед банків з іноземним капіталом найбільш екстремальне негативне значення рентабельності активів -0,55 на 01.01.2017 — показав російський БМ Банк, який вийшов з українського ринку в березні 2018 року. Серед банків з українським капіталом найнижче значення рентабельності було в Родовід банку (-0,51), для якого у грудні 2017 року розпочалася процедура ліквідації. Разом з цим Промислово-фінансовий банк і банк «Земельний капітал» мали екстремально високі рентабельності активів аж до показника 0,3.

Відповідно до графіка сумарної рентабельності активів системи досліджуваних банків (рис. 1) період із 2012 року до середини 2014-го характеризувався в більшості низькою, хоч позитивною рентабельністю, на відміну від негативної рентабельності попереднього періоду з 2009 року до кінця 2011-го унаслідок впливу світової фінансової кризи. Середина 2014 року, третій квартал 2015-го і кінець 2016-го відзначилися суттєвими негативними значеннями рентабельності, з яких найменше значення — за результатами 2016 року. Отже, у цілому підтверджується здатність показника рентабельності активів ідентифікувати кризові періоди діяльності банківської системи України.

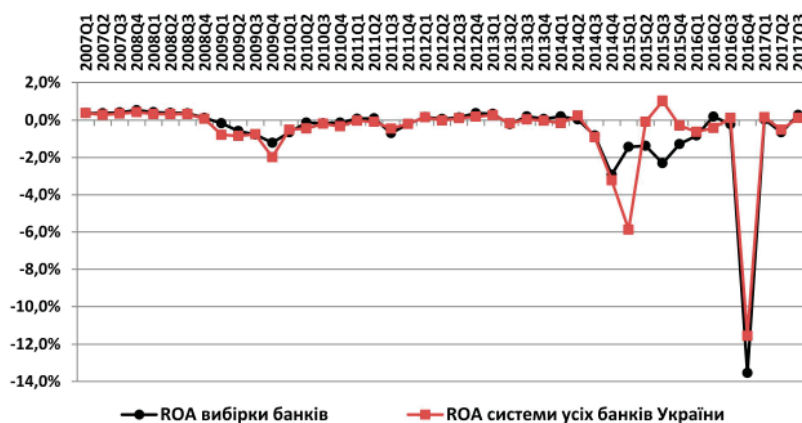

Рис. 1. Динаміка ROA вибірки банків і всієї системи банків України за 2007—2017 роки

Примітка. Розраховано за даними НБУ.

Динаміка рентабельності активів вибірки банків майже збігається з динамікою аналогічного показника для всієї банківської системи України, за винятком глибини збитковості 2014 і 2016 років. У першому варіанті для вибірки збитковість нижча, а у другому — навпаки, вища. Тобто вибірка банків є репрезентативною щодо всієї банківської системи, за винятком деякої відмінності у 2014—2016 роках, коли практично більш як третину банків було виведено з ринку.

Наслідуючи роботу LiX. [4] та інші, ми використовували рухомі вікна для розрахунку оцінок центральної тенденції та мінливості рентабельності активів, оскільки бізнес-стратегії банку включно з допустимим ризиком можуть періодично коригуватися банком. Значна, переважно лівостороння зміщеність розподілів рентабельності активів українських банків спонукала нас використати різні шляхи для побудови часових рядів Z-індексу і порівняти їхні результати.

Підхід Z1 використовує середнє і стандартне квадратичне відхилення рентабельності активів за періоди 16 кварталів (чотири роки), яке комбінується з поточним значенням відношення власного капіталу до активів.

Підхід Z2 також передбачає періоди 16 кварталів (чотири роки), але з використанням медіани як міри центральної тенденції, а як міри мінливості — розмаху, тобто різниці між максимальним і мінімальним значеннями ROA.

У результаті проведених розрахунків ми отримали значення Z-індексів із третього кварталу 2010 року до третього кварталу 2017-го.

Агрегування коефіцієнта стійкості Z-score для всієї досліджуваної групи банків може трактуватись як показник групової стійкості, а саме як обернена величина до ймовірності отримання системою банків сумарних збитків, що переважають їхній сумарний капітал. Отримані значення агрегованого Z-індексу за двома підходами — Z1 і Z2 — показали однакову динаміку з різницею у шкалі показника. Оскільки зі статистичного погляду для більшості банків вибірки (через асиметричність розподілу) більш репрезентативною мірою центральної тенденції є медіана, то другий підхід ми вважаємо об'єктивнішим у нашому варіанті (рис. 2 і 3).

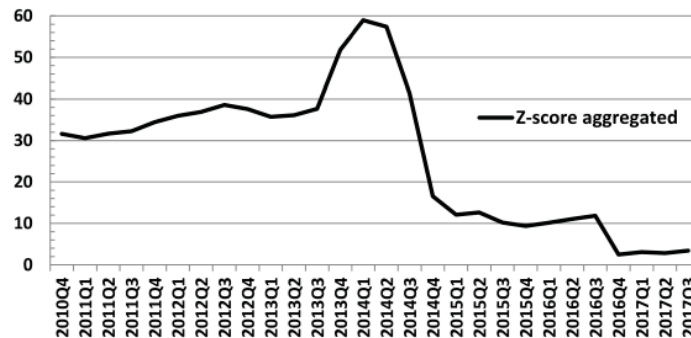

Рис. 2. Динаміка агрегованого Z-індексу вибірки банків у 2010—2017 рр. (підхід Z1)

Примітка. Розраховано за даними НБУ.

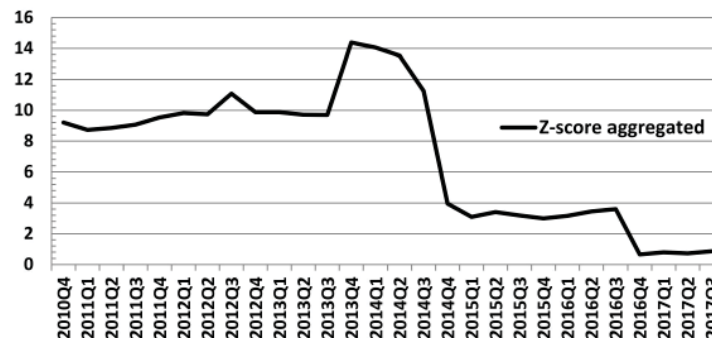

Рис. 3. Динаміка агрегованого Z-індексу вибірки банків у 2010—2017 рр. (підхід Z2)

Примітка. Розраховано за даними НБУ.

Порівнявши доступні на нинішній день розраховані фахівцями Світового банку Bank Z-score для України та отримані нами оцінки Z-індексів для групи

українських банків можемо зробити невтішний прогноз, що наступні дані Світового банку будуть нижчі за критичну для Z-score позначку «2» (рис. 4).

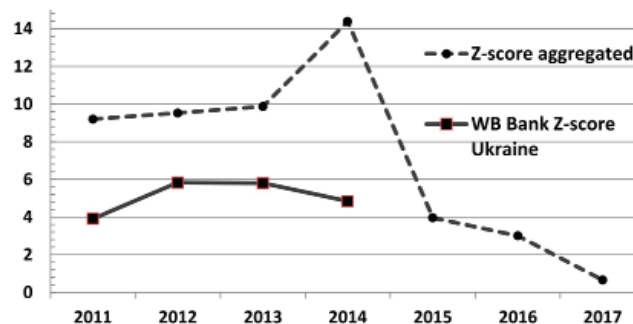

Рис. 4. Динаміка Z-індексу вибірки банків у 2010—2017 рр. (підхід Z2) і Z-score Світового банку для України у 2011—2014 рр.

Примітка. Розраховано за даними НБУ і Світового банку.

Z-індекс є оцінкою сумарних ризиків фінансової діяльності, у тому числі — кредитного ризику, ризику ліквідності, ризику зміни відсоткової ставки, ринкового ризику і валютного ризику. Тому, на нашу думку, на його основі можна будувати зважений показник стійкості системи банків, якщо за вагові коефіцієнти обрати ринкові частки банків. У такій інтерпретації показник стійкості витрачає своє ймовірнісне трактування, але набуває нового — як оцінка ефекту сумування стійкості кожної інституції з урахуванням її ринкової ніші. Відповідно до цієї ідеї зважене значення Z-індексу системи досліджуваних банків ми об-

числювали з ваговими коефіцієнтами, які дорівнюють частці в сукупних активах системи на кожен період часу, виходячи з того, що більшою є ринкова частка банку, то більше загальна стійкість фінансової системи залежить від стійкості цієї фінансової інституції.

У такому розумінні зважений Z-індекс можна розглядати як індикатор стабільності фінансової системи під впливом трансформаційних перетворень.

Зауважимо, що, на відміну від агрегованого Z-індексу, зважений Z-індекс відобразив зростання загальної стійкості системи банків у 2012 та 2013 роках (рис. 5 і 6).

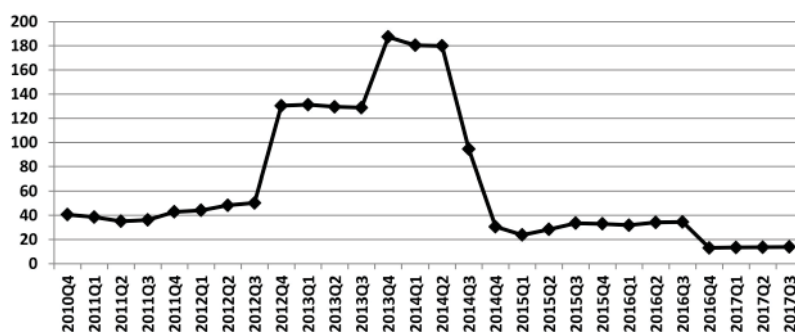

Рис. 5. Зважений Z-індекс за підходом Z1

Примітка. Розраховано за даними НБУ.

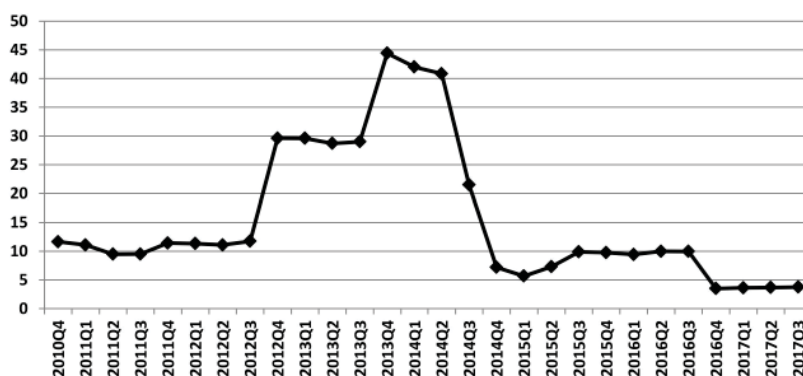

Рис. 6. Зважений Z-індекс за підходом Z2

Примітка. Розраховано за даними НБУ.

Упродовж 2010—2011 років вітчизняна банківська система долала нагромаджений значний обсяг проблемної заборгованості, проте в період 2010—2013 рр. спостерігалися позитивні тенденції зростання фінансової стійкості, що супроводжувалось збільшенням банками обсягів активних операцій і залучених коштів. З 2014 року і до сьогодні внаслідок безпрецедентного поєднання політичної, фінансово-економічної та банківської криз банківська система перебуває в нестабільному стані, досягнувши мінімуму стійкості наприкінці 2016 року.

Порівнюємо динаміку введеного нами зваженого Z-індексу з деякими іншими агрегованими індикаторами стабільності, запропонованими вітчизняними авторами. Зокрема, у роботі О. І. Фарини і П. Р. Дадашової [2] побудовано агрегований нормований індикатор стабільності на основі усереднення та умовних

оцінок індикаторів фінансової стабільності FSI Міжнародного валютного фонду. Як бачимо (рис. 6 і 7), обидва індикатори показують однакову динаміку на спільному інтервалі часу від кінця 2010 року до кінця 2014-го.

О. Б. Васильчишин було запропоновано інтегральний показник фінансової безпеки банківської системи України, який, крім внутрішніх показників ліквідності та прибутковості, урахує кон'юнктуру зовнішніх і внутрішніх ринків [1].

Кількісне значення показника пропорційне загрозі фінансовій безпеці банків, тобто обернено пропорційне до фінансової стійкості.

Варто зауважити, що цей інтегральний показник відобразив пік загроз фінансовій безпеці банків на початок 2015 року, що збігається з мінімальним значенням зваженого Z-індексу, причому для обох інте-

грованих показників відношення максимального і мінімального рівнів становить близько восьми. Таким чином, запропонований зважений Z-індекс узгоджу-

ється з іншими аналогічними індикаторами фінансової стійкості, а його перевагою є мінімальна кількість потреб облікових даних для обчислення.

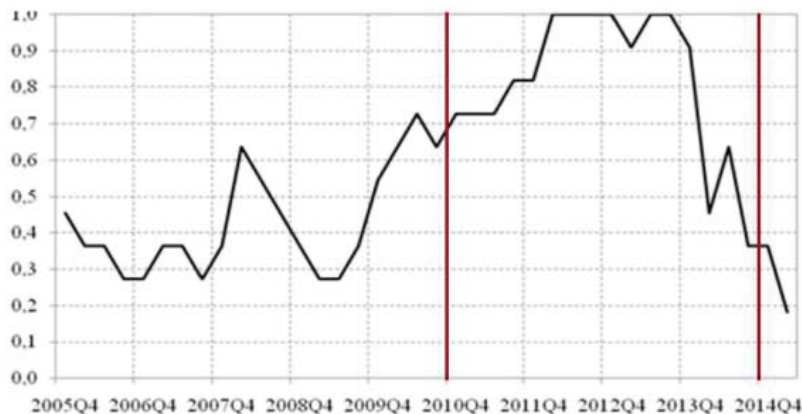

Рис. 7. Динаміка оціночного коефіцієнта рівня індикаторів фінансової стійкості в Україні за 2005—2015 рр.

Джерело: [1, с. 190].

За аналогічним підходом ми побудували зважені Z-індекси для трьох груп банків за класифікацією Національного банку України (рис. 8).

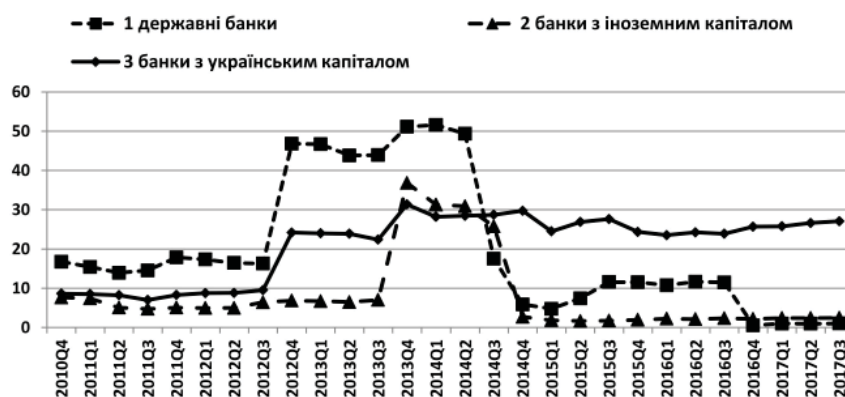

Рис. 8. Динаміка зважених Z-індексів груп банків за 2010—2017 рр.

Примітка. Розраховано за даними НБУ.

Відповідно до інтегрованих індексів з 2010 до 2014 рр. найбільш стійкими були державні банки. Банки з іноземним капіталом найпевніше почувалися на українському ринку з кінця 2013 року до середини 2014-го. Натомість ситуація змінилася наприкінці 2014 року. Унаслідок нестабільності різко впала фінансова стійкість групи державних банків, а також помітно знизилась у банків з іноземним капіталом. Разом з тим частина банків з українським капіталом, яка залишились на ринку після виведення неплатоспроможних банків, зберегла свою фінансову стійкість. Таким чином, після 2016 року державні банки є найслабші щодо своєї фінансової стійкості з усіх трьох груп банків.

Висновки. З позиції функціонального підходу оцінювання стійкості банківського сектору як спроможності виконувати свої цільові функції, щодо України,

підтверджено високу здатність показника рентабельності активів (ROA) ідентифікувати кризові періоди щодо стійкості не тільки окремих банків, а й фінансової системи загалом. Індикатор стійкості Z-індекс розширює позитивні характеристики статичного коефіцієнта рентабельності активів до трактування цього індексу як імовірнісної міри неплатоспроможності. Через асиметричність розподілів для розрахунку Z-індексів щодо українських банків за міру центральності — розмах. Побудовані агреговані часові ряди Z-індексу ідентифікують динаміку фінансової стійкості груп банків і банківської системи в цілому під впливом трансформаційних процесів.

Зважене значення Z-індексу системи банків, у якому за вагові коефіцієнти обрано ринкові частки банків, може оцінювати ефект сумування стійкості банків

під впливом внутрішніх і зовнішніх трансформацій та виступати індикатором стабільності фінансової системи, що підтверджує його порівняння з іншими напрацьованими у вітчизняній літературі агрегованими показниками. Проведене дослідження показало, що фінансова стійкість українського банківського сектору досягла критичного рівня, про що свідчить близьке до критичного рівня «2» значення Bank Z-score для репрезентативної вибірки українських банків.

Порівняльний аналіз зважених Z-індексів груп банків виявив, що з 2014 року найбільше знизилась фінансова стійкість групи державних банків унаслідок створення державної монополії на банківському ринку. Така сама тенденція характерна і для банків з іноземним капіталом, які займають очікувальну пози-

цію через слабку зацікавленість іноземних інвесторів у розширенні банківського бізнесу в Україні в таких умовах.

Банки з українським капіталом демонструють стабілізацію діяльності після очищення банківського сектору, а це підтверджується фактом, що вперше від початку кризи 2014 року в першому півріччі 2018-го жоден банк не був визнаний неплатоспроможним.

Для успішного виконання банками своєї ролі в національній економіці та для підтримки банками, перш за все — банками з українським капіталом, достатнього для виживання в несприятливих умовах рівня фінансової стійкості доцільне проведення запланованої фінансової лібералізації та впорядкування нормативного поля банківського бізнесу.

Список використаної літератури

1. Васильчишин О. Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти : монографія / О. Б. Васильчишин. — Тернопіль : «Економічна думка», 2017. — 190 с.
2. Фарина О. І. Сучасні підходи до оцінки стабільності фінансової системи країни / О. І. Фарина, А. Д. Первін // Економічний аналіз : зб. наук. пр. / THEU. — Тернопіль : «Економічна думка», 2015. — Т. 20. — С. 210—217.
3. The World Bank Group Data Catalog [Electronic resource]. — Available at : <https://datacatalog.worldbank.org>.
4. Li X. Measuring bank risk: An exploration of z-score [Electronic resource] / X. Li, D. Tripe, C. Malone. — 2017. — Available at : http://www.efmaefm.org/0EFMSYMPOSIUM/2017/papers/Measuring%20Bank%20Risk_An%20exploration%20of%20z-score.pdf.
5. Lepetit L. Bank insolvency risk and time-varying Z-score measures / L. Lepetit, F. Strobel // Journal of International Financial Markets, Institutions and Money. — 2013. — № 25. — P. 73—87.
6. Шумська С. С. Тенденції розвитку та стійкість банківської системи України / С. С. Шумська, Д. В. П'ятницький // Управління розвитком. — 2015. — № 3 (181). — С. 7—19.
7. Белова І. В. Оцінка фінансової стійкості банків України за допомогою методики Z-score / І. В. Белова, М. В. Греченок // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. / ДВНЗ «УАБС НБУ». — 2013. — Вип. 37. — С. 45—54.
8. Kyshakevych B. Estimation of Z-score for Ukrainian banking system / B. Kyshakevych, I. Klymkovych // Periodyk naukowy Akademii Polonijnej. — 2018. — № 5. — P. 43—51.
9. Мамонов М. Е. Неструктурный подход к оценке уровня конкуренции в российском банковском секторе / М. Е. Мамонов // Банковское дело. — 2010. — № 11. — С. 24.
10. Iacobelli A. Determinants of Profitability: Empirical Evidence from the Largest Global Banks [Electronic resource] / A. Iacobelli. — Available at : <https://www.albany.edu/honorscollege/files/AntonioIacobelli.pdf>.
11. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

References

1. Vasylychshyn, O. B. (2017). *Finansova bezpeka bankivskoi systemy Ukrainy: filosofski determinant [Financial security of the banking system of Ukraine: philosophical determinants]*. Ternopil: «Ekonomiczna dumka» [in Ukrainian].
2. Faryna, O. I., & Pervin, A. D. (2015). Suchasni pidkhody do otsinky stabilnosti finansovoi systemy krainy [Modern approaches to assessing the stability of the financial system of the country]. *Ekonomicnyi analiz — Economic analysis*, 20, 210—217 [in Ukrainian].
3. The World Bank Group Data Catalog. (2018). *datacatalog.worldbank.org*. Retrieved from <https://datacatalog.worldbank.org>.
4. Li, X., Tripe, D., & Malone, C. (2017). Measuring bank risk: An exploration of Z-score. *www.efmaefm.org*. Retrieved from http://www.efmaefm.org/0EFMSYMPOSIUM/2017/papers/Measuring%20Bank%20Risk_An%20exploration%20of%20z-score.pdf.
5. Lepetit, L., & Strobel, F. (2013). Bank insolvency risk and time-varying Z-score measures. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 25, 73—87.
6. Shumska, S. S., & Piatnytskyi, D. V. (2015). Tendentsii rozvytku ta stiiikist bankivskoi systemy Ukrainy [Development Trends and Resilience of the Banking System of Ukraine]. *Upravlinnia rozvytkom — Development management*, 3, 7—19 [in Ukrainian].

7. Bielova, I. V. (2013). Otsinka finansovoi stiikosti bankiv Ukrainy za dopomohoiu metodyky Z-score [Estimation of financial stability of Ukrainian banks by the Z-score method]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy — Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, 37, 45—54 [in Ukrainian].
8. Kyshakevych, B., & Klymkovych, I. (2018). Estimation of Z-score for Ukrainian banking system. *Periodyk naukovy Akademii Polonijnej*, 5, 43—51.
9. Mamonov, M. E. (2010). Nestrukturnyi podkhod k otsenke urovnia konkurentsyy v rossyiskom bankovskom sektore [The nonstructural approach to the assessment of the level of competition in the Russian banking sector]. *Bankovskoe delo — Banking*, 11, 24 [in Russian].
10. Iacobelli, A. (2016). Determinants of Profitability: Empirical Evidence from the Largest Global Banks. *www.albany.edu*. Retrieved from <https://www.albany.edu/honorscollege/files/AntonioIacobelli.pdf>.
11. Ofitsiyni sait Natsionalnoho banku Ukrainy [The official website of the National Bank of Ukraine]. *www.bank.gov.ua*. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua/control/allinfo> [in Ukrainian].

УДК 336.7:338.2

ВИКОРИСТАННЯ R/S-АНАЛІЗУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ДИНАМІКИ ОБЛІКОВОЇ СТАВКИ НБУ¹

Колодій Сергій Юрійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту та ІТ
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: kolodii_sergei@ukr.net

Гаряга Леся Олегівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та банківської справи
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: garyaga@ukr.net

Руденко Микола Вікторович,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та ІТ
Черкаського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: mykola_rudenko@ukr.net

Анотація. Обґрунтовано доцільність використання фрактального аналізу при дослідженні динаміки облікової ставки НБУ. Здійснено R/S-аналіз і визначено показник Херста для реальної середньорічної облікової ставки НБУ. Показник Херста за різної кількості спостережень змінюється в інтервалі від 0,527 до 0,619, причому він збільшується із розширенням діапазону спостережень, що означає відсутність персистентності та антиперсистентності і свідчить про те, що облікова ставка НБУ використовувалась саме як інструмент регулювання грошової маси в результаті здійснення дискретної монетарної політики макроекономічного регулювання. Проведений R/S-аналіз (період дослідження динаміки облікової ставки НБУ становить 22 роки) дозволяє стверджувати, що реальна середньорічна облікова ставка НБУ є стохастичною змінною і може бути використана як результуючий або пояснювальний показник в економетричних дослідженнях. Варто зазначити, що зі збільшенням діапазону досліджень динаміка облікової ставки має незначні ознаки персистентності, що свідчить про деяку зашумленість ряду і послаблення вираженого тренду.

Ключові слова: динаміка, облікова ставка, фрактальний аналіз, R/S-аналіз, показник Херста.

Формул: 5; рис.: 2; табл.: 2; бібл.: 18.

APPLICATION OF R/S-METHOD IN THE ANALYSIS OF THE NBU DISCOUNT RATE DYNAMICS

Kolodii Sergii,
Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Management and IT
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: kolodii_sergei@ukr.net

Haryaga Lesya,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associate Professor of the Department Finance and Banking
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: garyaga@ukr.net

¹ Статтю підготовлено в рамках НДР «Теорія та методологія трансформаційних процесів у фінансовому секторі країни» (номер державної реєстрації 0117U002441), що виконується за рахунок видатків із загального фонду держбюджету.

Rudenko Mykola,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associate Professor of the Department of Management and IT
of the Cherkasy Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: mykola_rudenko@ukr.net

Abstract. The expediency of using fractal analysis in studying the dynamics of the discount rate of the NBU have been researched in the article. The central bank's rate is an important monetary policy tool. The dynamics of this indicator gives the "signal" of the market in relation to the optimal level of interest rates, which should contribute to the achievement of the objectives of monetary regulation. Forecasting and analyzing the dynamics of the discount rate is a prerequisite for realizing the objectives of the monetary policy transmission mechanism.

In conditions of significant instability and volatility of both financial and real sectors of the economy, the most appropriate method for analyzing the dynamics of stochastic processes is a fractal analysis, in particular R/S-method that allows to detect the randomness or persistence of the time series.

The average annual discount rate, taking into account the period of time during the year in which it operated has been calculated. The R/S analysis have been carried out and the Hurst indicator has been determined for the real average annual discount rate of the NBU. The Hurst index varies from 0.527 to 0.619, varying from 0.527 to 0.619, and increases with the widening of the range of observations, which means that there is no persistence and antipersistence, and suggests that the NBU discount rate has been used as a tool for regulating money supply as a result of a discrete monetary policy macroeconomic regulation.

The R/S-analysis (the study period of the dynamics of the NBU discount rate is 22 years) suggests that the real average NBU discount rate is a stochastic variable and can be used as a result or explanatory indicator in econometric studies. It should be noted that with an increase in the range of research of the dynamics of the discount rate, there are insignificant signs of persistence, which indicates a certain numbness of the series and a weakening of the expressed trend.

Keywords: dynamics, discount rate, fractal analysis, R/S-analysis, Hurst index.

Formulas: 5; fig.: 2; tabl.: 2; bibl.: 18.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ R/S-АНАЛИЗА ПРИ ИССЛЕДОВАНИИ ДИНАМИКИ УЧЕТНОЙ СТАВКИ НБУ

Колодий Сергей Юрьевич,
доктор экономических наук, профессор,
профессор кафедры менеджмента и ИТ
Черкасского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: kolodii_sergei@ukr.net

Гаряга Леся Олеговна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов и банковского дела
Черкасского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: garyaga@ukr.net

Руденко Николай Викторович,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры менеджмента и ИТ
Черкасского образовательного-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: mykola_rudenko@ukr.net

Аннотация. Обоснована целесообразность использования фрактального анализа при исследовании динамики учетной ставки НБУ. Осуществлен R/S-анализ и рассчитан показатель Херста для реальной средней учетной ставки НБУ. Показатель Херста при разном количестве наблюдений меняется в интервале от 0,527 до 0,619, причем он увеличивается с расширением диапазона наблюдений, что означает отсутствие персистентности и антиперсистентности и свидетельствует о том, что учетная ставка НБУ использовалась именно как инструмент регулирования денежной массы в результате осуществления дискретной монетарной политики макроэкономического регулирования. Проведенный R/S-анализ позволяет утверждать, что реальная

среднегодовая учетная ставка НБУ является стохастической переменной и может быть использована как результирующий или пояснительный показатель в эконометрических исследованиях.

Ключевые слова: динамика, учетная ставка, фрактальный анализ, R/S-анализ, показатель Херста.

Формул: 5; рис.: 2; табл.: 2; библи.: 18.

Вступ. Облікова ставка центрального банку є важливим інструментом монетарної політики. Динаміка цього показника дає «сигнал» ринку щодо оптимального рівня процентних ставок, що повинно сприяти досягненню цілей грошово-кредитного регулювання. Зміна рівня облікової ставки впливає не тільки на фінансовий, а й на реальний сектор економіки шляхом розширення або згортання кредитування суб'єктів економіки залежно від напрямку руху показника.

Прогнозування та аналіз динаміки облікової ставки є необхідною передумовою реалізації цілей трансмісійного механізму монетарної політики, оскільки встановлення відповідного рівня облікової ставки не повинно бути реакцією на попередні події, а відповіддю на очікувані зміни в майбутньому на підставі макроекономічних прогнозів. В умовах значної нестабільності та волатильності розвитку як фінансового, так і реального секторів економіки найбільш прийнятним методом аналізу динаміки стохастичних процесів є фрактальний аналіз, зокрема R/S-аналіз, що дозволяє виявити випадковість або персистентність часового ряду. Саме тому при дослідженні динаміки облікової ставки НБУ використовуємо R/S-аналіз.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Теоретичним аспектам і практичній реалізації використання облікової ставки як інструменту монетарної політики присвячено значну кількість наукових праць, зокрема дослідження в цій сфері здійснювали А. Гриценко [1], О. Дзюблук [2], С. Єгоричева [3], А. Кузнецова [4], М. Макаренко [5], В. Міщенко [6], О. Петрик [7], В. Стельмах [8] та ін. Дослідженням фінансових ринків з допомогою фрактального аналізу займалися Е. Федер [9], Е. Петерс [10], Н. Бічєнова [11], О. Сохацька [12], О. Пластун [13], М. Куссий [14] та ін.

Метою статті є дослідження динаміки облікової ставки НБУ з використанням R/S-аналізу.

Результати дослідження. Нестабільна і постійно змінювана динаміка розвитку фінансового сектору економіки змушує шукати альтернативу традиційним методам аналізу (базуються на теорії ефективного ринку). У таких умовах найбільш адекватним методом аналізу динаміки показників є набір методів, що базується на фрактальній теорії. Фрактальний аналіз широко використовується для аналізу динамічних даних, що характеризують розвиток процесів, які мають самоподібну природу і, у тому числі, залежать від рішень, що були ухвалені раніше. Фінансовий ринок є динамічною системою, тому важливим завданням є виявлення можливих варіантів його розвитку і складання прогнозів.

Дослідження базових ставок центрального банку проведемо з позицій аналізу того, наскільки облікова ставка НБУ впливала на вартість фінансових ресурсів, які НБУ надавав комерційним банкам за різними каналами, і порівняємо середньорічну облікову ставку зі середньозваженою ставкою НБУ за всіма інструментами.

Попередньо на основі даних НБУ [15] розрахуємо середньорічну облікову ставку з урахуванням періоду часу протягом року, в рамках якого вона діяла. Якщо облікова ставка не змінювалася протягом року, то для розрахунку використовувалося її фактичне значення (2003, 2011 рр.). За іншими роками проводилися додаткові розрахунки відповідно до конкретної дати ухвалення рішення про зміну облікової ставки. Місяць умовно розбивався на чотири частини, що дозволяло використовувати вагові коефіцієнти із кратністю до «0,25» місяця.

Динаміку середньорічної облікової ставки НБУ і середньозваженої ставки НБУ за всіма інструментами представлено на рис. 1.

Рис. 1. Середньорічна облікова ставка НБУ і середньозважена ставка НБУ за всіма інструментами у 1993—2017 рр. (%)

Примітка. Складено за даними НБУ і власними розрахунками.

Аналіз даних *рис. 1* показує, що починаючи з 1996 року існує чітка взаємозалежність руху середньорічної облікової ставки НБУ і середньозваженої ставки НБУ за всіма інструментами.

Далі розрахуємо реальні ставки шляхом урахування індексів інфляції на основі даних Державної служби статистики України [16].

У *табл. 1* наведено динаміку індексу споживчих цін, який є ціновим показником розвитку товарного ринку і реального сектору економіки, та представлених вище ставок НБУ в 1996—2017 рр. Такий часовий період обраний із багатьох причин, основними серед яких є відсутність гіперінфляції та наявність гривні як національної валюти.

Таблиця 1

Індекс споживчих цін, середньорічна облікова ставка НБУ
і середньозважена ставка НБУ за всіма інструментами в 1996—2017 рр. (%)

Рік	Індекс споживчих цін (грудень до грудня)	Середньорічна облікова ставка НБУ	Середньозважена ставка НБУ за всіма інструментами
1996	39,7	62,0	51,8
1997	10,1	24,5	25,2
1998	20,0	61,1	52,7
1999	19,2	50,1	44,0
2000	25,8	30,6	29,6
2001	6,1	19,8	20,2
2002	-0,6	9,5	9,2
2003	8,2	7,0	8,0
2004	12,3	7,5	16,1
2005	10,3	9,2	14,7
2006	11,6	8,9	11,5
2007	16,6	8,2	10,1
2008	22,3	11,3	15,3
2009	12,3	11,2	16,7
2010	9,1	9,1	11,6
2011	4,6	7,8	12,4
2012	-0,2	7,6	8,1
2013	0,5	7,0	7,2
2014	24,9	10,2	15,6
2015	43,3	25,1	25,2
2016	12,4	17,9	17,4
2017	13,7	13,2	15,9

Примітка. Складено за власними розрахунками, даними Національного банку України і Державної служби статистики України.

Період аналізу охоплює 22 роки, що відповідає мінімальній кількості спостережень при проведенні фрактального аналізу (20) і є доволі широким щодо статистичних вимог до ступенів свободи факторів

(незалежних змінних) і буде використовуватися при подальших дослідженнях.

На основі даних *табл. 1* розрахуємо реальні середньорічні облікові ставки НБУ (*рис. 2*).

Рис. 2. Реальна середньорічна облікова ставка НБУ
і середньозважена ставка НБУ за всіма інструментами в 1996—2017 рр. (%)

Примітка. Складено за власними розрахунками.

Аналіз динаміки показників, що представлені на рис. 2, дозволяє зробити висновок про те, що протягом досліджуваного періоду мали місце періоди додатних і від'ємних ставок. Так, найвище значення реальних ставок припадає на період фінансової кризи 1997—1998 рр., після чого має місце середньострокова тенденція до їх зниження, причому мінімальних значень (абсолютних і локальних) вони досягали в періоди значної девальвації національної валюти в умовах застосування цільового орієнтира фіксованого валютного курсу. Починаючи з 2002 року, реальні ставки не перевищують 10 %, причому, вочевидь, мають місце періоди їхнього середньострокового зростання та зниження.

Подальші дослідження сконцентруємо на застосуванні аналізу динамічних рядів ключових індикаторів розвитку фінансового і реального секторів економіки, що дозволить виявити наявності чи відсутності персистентності або антиперсистентності та на базі цього обрати методи дослідження, що дозволять мінімізувати статистичну похибку.

Показник Херста виступає універсальним індикатором наявності певних трендів динамічних рядів. Спочатку він був запропонований дослідником Нілу британським ученим Гарольдом Херстом для виявлення характеру протікання певних процесів (розливів річки) у часі [17]. Питання, що стояло перед дослідником, полягало у визначенні, чи існують певні тенденції в динамічних подіях, які мали місце до цього та зафіксовані в документах, чи вони є повністю або здебільшого стохастичними.

Для пошуку відповіді на це питання вчений використав відому формулу Альберта Ейнштейна, що характеризує броунівський рух, а саме:

$$R = T^{0.5}, \quad (1)$$

де T — проміжок часу;

R — відстань, що була пройдена за проміжок часу T .

Г. Херст запропонував формулу, що пов'яже кількість спостережень із відносною амплітудою значень, що набуває певний показник X , який і спостерігається. Вона є такою:

$$R/S = (a \cdot N)^H,$$

звідки

$$H = \ln(R/S) / \ln(a \cdot N), \quad (2)$$

де R — розмах варіації, що визначається як різниця між максимальними із мінімальними накопиченими відхиленнями від середнього значення в періоді;

S — стандартне відхилення;

N — кількість спостережень;

a — константа, що характеризує середнє значення інтервалу. Більшість дослідників індексу Херста, у тому числі його розробник, показують, що з позицій його правильної кінцевої інтерпретації краще її брати за «1,5708» або $\pi/2$.

Коефіцієнт Херста дозволяє проводити ефективну оцінку наявності персистентності або антиперсистентності в динамічних рядах, коли має місце доволі велика вибірка, яка становить тисячі або навіть десятки тисяч спостережень. Вітчизняний дослідник Ерік Найман [18] показав, що у варіанті з відносно не-

великою статистичною вибіркою задля забезпечення порядку розрахунку показник Херста потрібно трансформувати.

$$H_t = \ln(R/S_t) / \ln(pi \cdot N/2) \cdot (-0,0011 \cdot \ln(N) + 1,0136), \quad (3)$$

де $R/S_t = R/S \cdot 0,998752 + 1,051037$.

Крім того, діапазон визначення персистентності та антиперсистентності також змінюється залежно від N , і конкретні його межі містяться в таблицях Наймана.

Ерік Найман також запропонував формулу розрахунку повної фази циклу:

$$F = 0,83447 \cdot N^{1,003456}, \quad (4)$$

де F — довжина циклу (період);

N — кількість спостережень у перетині фактичного і регресійного рядів, що характеризує залежність $\ln(R/S)$ від $\ln(N)$.

Також можна розрахувати і довжину кожної фази (піднесення чи спаду), використавши такі формули:

$$F_k = 0,7385 \cdot N_k^{1,0063}, \quad (5)$$

де $F_1 = F - F_k$.

У рамках дослідження динаміки облікової ставки НБУ за допомогою методів фрактального аналізу використано річні базові показники ціни, а саме:

- 1) реальна середньорічна облікова ставка НБУ;
- 2) реальна середньозважена за всіма фінансовими інструментами ставка НБУ;
- 3) темп економічного зростання;
- 4) індекс споживчих цін.

Розглянемо основні показники розвитку фінансового сектору України з використанням R/S -аналізу та дослідженні річних статистичних показників.

R/S -аналіз дозволяє визначити для різних часових проміжків, буде розмах більшим чи меншим від того, який можна очікувати в разі, коли кожен окремий елемент вихідних даних незалежний від попереднього.

Як зазначалося раніше, для визначення рівня стохастичності цінних рядів використовують показник Херста. Інтерпретація показника може бути такою [11]:

1) $0 < H < 0,5$ — антиперсистентний часовий ряд, тобто ряд, за якого відбувається так зване «повернення до середнього»: якщо система зростає в якийсь період, то в наступний період треба очікувати спаду. Якщо вчора йшло зниження цін, то завтра треба чекати їхнє підвищення. Що ближче H до нуля, то стійкіші ці коливання, але таких процесів у реальності дуже мало. Антиперсистентний часовий ряд називають «рожевим шумом»;

2) $H = 0,5$ — часовий ряд є стохастичним. Такий процес називають «білим шумом»;

3) $0,5 < H < 1$ — персистентний часовий ряд (ці процеси ще називають «чорним шумом») і це трендостійкі ряди. Часовий ряд характеризується ефектом довготривалої пам'яті. Якщо ряд почав зростати, чекайте, що він буде зростати і надалі, якщо він зменшується сьогодні, завтра теж буде спадати. Трендостійкість більша, що ближче H до 1, тому що більша кореляція між процесами, то більш однаково вони поведуться. Що ближче H до 0,5, то більше зашумлений і менш виражений тренд отримуємо на виході.

Період дослідження динаміки облікової ставки НБУ становить 22 роки, з 1996 р. до 2017 р., що також дозволяє проводити аналіз для різної кількості спо-

стережень, зменшуючи діапазон на два роки, із 22-х до 10 років. Дослідимо динаміку реальної середньорічної облікової ставки НБУ (табл. 2).

Таблиця 2

Результати R/S-аналізу і розрахунку показника Херста при дослідженні динаміки реальної середньорічної облікової ставки НБУ для різної кількості спостережень (N)

Показник / N	22	20	18	16	14	12	10
Сер. знач.	19,0	16,6	12,3	10,7	11,0	11,4	12,0
Ст. відх.	17,2	14,9	6,7	4,7	5,0	5,3	5,6
Max	133,82	95,05	25,79	-1,18	-3,47	-2,51	-0,69
Min	0,89	-6,37	-19,36	-24,20	-23,16	-21,84	-20,11
R	132,93	101,43	45,15	23,01	19,69	19,33	19,42
R/S	7,74	6,82	6,71	4,85	3,96	3,68	3,46
R/St	8,78	7,86	7,75	5,90	5,01	4,73	4,51
$\log(p/2 \cdot N)$	3,54	3,45	3,34	3,22	3,09	2,94	2,75
$\log(R/St)$	2,17	2,06	2,05	1,77	1,61	1,55	1,51
$\ln(N)$	3,1	3,0	2,9	2,8	2,6	2,5	2,3
H	0,619	0,604	0,619	0,556	0,527	0,535	0,553

Примітка. Складено за власними розрахунками.

Аналізуючи дані табл. 2, можна зробити висновок про те, що показник Херста для реальної середньорічної облікової ставки НБУ за різної кількості спостережень змінюється в інтервалах від 0,527 до 0,619, причому він збільшується з розширенням діапазону спостережень, що означає відсутність персистентності та антиперсистентності, відповідно реальна середньорічна облікова ставка НБУ є стохастичною змінною і може бути використана як результуючий або пояснювальний показник в економетричних дослідженнях.

Варто зазначити, що зі збільшенням діапазону досліджень динаміка облікової ставки має незначні

ознаки персистентності, що свідчить про деяку зашумленість ряду і послаблення вираженого тренду.

Висновки. Отже, в умовах значної волатильності фінансового ринку для аналізу динаміки показників і прогнозування їхніх тенденцій варто використовувати фрактальний аналіз. Проведений аналіз динаміки облікової ставки НБУ з використанням R/S-аналізу показав, що відсутність персистентності та антиперсистентності реальної середньорічної облікової ставки НБУ свідчить про те, що вона використовувалась саме як інструмент регулювання грошової маси в результаті здійснення дискретної монетарної політики макроекономічного регулювання.

Список використаної літератури

- Гриценко А. А. Яка грошово-кредитна політика потрібна Україні [Електронний ресурс] / А. А. Гриценко. — Режим доступу : <http://ief.org.ua/?p=5030>.
- Дзюблук О. В. Ефективність монетарного впливу центрального банку на кредитне стимулювання розвитку виробництва / О. В. Дзюблук, Г. М. Забчук // Фінанси України. — 2012. — № 7. — С. 17—27.
- Єгоричева С. Б. Вплив механізму монетарної трансмісії на фінансовий стан підприємств / С. Б. Єгоричева, Т. П. Гудзь // Фінанси України. — 2013. — № 8. — С. 62—72.
- Кузнецова А. Я. Теоретична концепція таргетування цінової стабільності: ревізія засадничих принципів провадження монетарного режиму / А. Я. Кузнецова, О. В. Клішук // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. — 2017. — Вип. 2 (23). — С. 388—396.
- Макаренко М. І. Вразливість механізму монетарної трансмісії до макроекономічних шоків [Електронний ресурс] / М. І. Макаренко, Д. В. Погорілий // Ефективна економіка. — 2018. — № 1. — Режим доступу : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/4.pdf.
- Міщенко В. І. Удосконалення дії каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в Україні в умовах переходу до таргетування інфляції / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — № 1. — С. 421—428.
- Петрик О. Інфляційне таргетування після кризи: міжнародний досвід / О. Петрик, А. Даниленко // Вісник Національного банку України. — 2012. — № 10. — С. 15—19.
- Стельмах В. С. Грошово-кредитна політика в Україні / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, Н. І. Гребеник, В. І. Міщенко. — 2-ге вид., перероб. і доповн. — Київ : Знання, 2003. — 421 с.
- Федер Е. Фракталы : пер. с англ. / Е. Федер. — Москва : Мир, 1991. — 254 с.

10. Петерс Э. Хаос и порядок на рынках капитала. Новый аналитический взгляд на циклы, цены и изменчивость рынка : пер. с англ. / Э. Петерс. — Москва : Мир, 2000. — 333 с.
11. Биченова Н. Вычисление показателя Херста для динамики стоимости компании / Н. Биченова // Transactions. Georgian Technical University. AUTOMATED CONTROL SYSTEMS. — 2015. — № 1 (19). — С. 42—45.
12. Сохацька О. М. Використання фракталів у технічному аналізі ринку FOREX / О. М. Сохацька, І. І. Роговська-Іщук // Вісник Української академії банківської справи. — 2005. — № 2. — С. 68—76.
13. Пластун О. Л. Моделювання поведінки фінансових ринків під час фінансової кризи із застосуванням фрактальної гіпотези ринку / О. Л. Пластун, І. О. Макаренко // Вісник Національного банку України. — 2014. — № 4. — С. 34—41.
14. Куссый М. Ю. Текущая волатильность. Методологические и прикладные аспекты : монография / М. Ю. Куссый. — Симферополь : ДИАИПИ, 2015. — 184 с.
15. Облікова ставка Національного банку України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національного банку України. — Режим доступу : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=53647&cat_id=12057279&time=1448979308293.
16. Статистичний збірник «Індекси споживчих цін» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Державної служби статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Hurst H. Long-term Storage. An Experimental Study / H. Hurst, R. Black, Y. Simaika. — London : Constable, 1965. — 184 p.
18. Найман Э. Расчет показателя Херста с целью выявления трендовости (персистентности) финансовых рынков и макроэкономических индикаторов / Э. Найман // Економіст. — 2009. — № 10. — С. 25—29.

References

1. Hrytsenko, A. A. (2015). Yaka hroshovo-kredytна polityka potribna Ukraini [What kind of monetary policy is needed for Ukraine]. *ief.org.ua*. Retrieved from <http://ief.org.ua/?p=5030> [in Ukrainian].
2. Dzyublyuk, O. V., & Zabchuk, H. M. (2012). Efektyvnist' monetarnoho vplyvu tsentral'noho banku na kredytne stymulyuvannya rozvytku vyrobnytstva [Efficiency of monetary influence of the central bank on credit stimulation of production development]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine*, 7, 17—27 [in Ukrainian].
3. Yehorycheva, S. B., & Hudz', T. P. (2013). Vplyv mekhanizmu monetarnoyi transmissiyi na finansovyy stan pidpryyemstv [Effect of the mechanism of monetary transmission on the financial state of enterprises]. *Finansy Ukrainy — Finance of Ukraine*, 8, 62—72 [in Ukrainian].
4. Kuznyetsova, A. Ya., & Klishchuk, O. V. (2017). Teoretychna kontseptsiya tarhetuvannya tsinovoyi stabil'nosti: reviziya zasadchnykh pryntsyip provadzhennya monetarnoho rezhymu [Theoretical Concept of Targeting Price Stability: Revision of Fundamental Principles for Monetary Regime]. *Finansovo-kredytна diyal'nist': problemy teorii ta praktyky — Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2 (23), 388—396 [in Ukrainian].
5. Makarenko, M. I. (2018). Vrazlyvist' mekhanizmu monetarnoyi transmissiyi do makroekonomichnykh shokiv [Vulnerability of the mechanism of monetary transmission to macroeconomic shocks]. *Efektivna ekonomika — Effective economy*, 1. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_2018/4.pdf [in Ukrainian].
6. Mishchenko, V. I., & Mishchenko, S. V. (2015). Udoshkonalennya diyi kanaliv transmissiynoho mekhanizmu hroshovo-kredytной polityky v Ukraini v umovakh perekhodu do tarhetuvannya inflyatsiyi [Improvement of the channels of the transmission mechanism of monetary and credit policy in Ukraine in the context of the transition to inflation targeting]. *Aktual'ni problemy ekonomiky — Current problems of the economy*, 1, 421—428 [in Ukrainian].
7. Petryk, O., & Danylenko, A. (2012). Inflyatsiyne tarhetuvannya pislya kryzy: mizhnarodnyy dosvid [Inflationary Targeting After the Crisis: International Experience]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 10, 15—19 [in Ukrainian].
8. Ctel'makh, V. S., Yepifanov, A. O., Hrebenyk, N. I., & Mishchenko, V. I. (2003). *Hroshovo-kredytна polityka v Ukraini [Monetary Policy in Ukraine]*. Kyiv : Znannia [in Ukrainian].
9. Feder, E. (1991). *Fraktaly [Fractals]*. Moscow: Myr [in Russian].
10. Peters, E. E. (2000). *Khaos i poriadok na rynkakh kapitala. Novyy analiticheskiy vzglyad na tsikly, tseny i izmenchivost' rynka [Chaos and Order in the Capital Markets. A New View of Cycles, Prices, and Market Volatility]*. Moscow: Myr [in Russian].
11. Bichenova, N. (2015). Vychisleniye pokazatelya Khersta dlya dinamiki stoimosti kompanii [Calculation of the Hurst index for the dynamics of company value]. *Transactions. Georgian Technical University. AUTOMATED CONTROL SYSTEMS*, 1 (19), 42—45 [in Russian].
12. Sokhatska, O. M., & Rohov'ska-Ishchuk, I. I. (2005). Vykorystannya fraktaliv u tekhnichnomu analizi rynku FOREX [Using Fractals in FOREX Market Analysis]. *Visnyk Ukrain'skoi akademii bankivskoi spravy — Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 2, 68—76 [in Ukrainian].

13. Plastun, O. L., & Makarenko, I. O. (2014). Modelyuvannya povedinky finansovykh rynkiv pid chas finansovoyi kryzy iz zastosuvannyam fraktal'noyi hipotezy rynku [Modeling the behavior of financial markets during the financial crisis using the fractal market hypothesis]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy — Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 4, 34—41 [in Ukrainian].
14. Kussyi, M. Yu. (2015). *Tekushchaia volatyl'nost. Metodolohycheskye i prykladnye aspekty* [Current volatility. Methodological and applied aspects]. Symferopol: DYAIPIY [in Russian].
15. Oblikova stavka Natsionalnoho banku Ukrainy [The discount rate of the National Bank of Ukraine]. (2018). *bank.gov.ua*. Retrieved from https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=53647&cat_id=12057279&ctime=1448979308293 [in Ukrainian].
16. Statystychnyi zbirnyk «Indeksy spozhyvchykh tsin» [Statistical Compilation «Consumer Price Indices»]. (2018). *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian].
17. Hurst, H., Black, R., & Simaika, Y. (1965). *Long-term Storage. An Experimental Study*. London: Constable [in English].
18. Naiman, E. (2009). Raschet pokazatelya Khersta s tsel'yu vyyavleniya trendovosti (persistentnosti) finansovykh rynkov i makroekonomicheskikh indikatorov [Calculation of the Hurst exponent to identify trend (persistence) of financial markets and macroeconomic indicators]. *Ekonomist — Economist*, 10, 25—29 [in Russian].

УДК 368.1

MODELING THE LEVEL OF COMPETITIVENESS OF INSURANCE COMPANIES

Golovko Olena,

Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: elena.golovko13@gmail.com

Gnyp Nataliia,

Ph. D. in Economics, Senior Lecturer
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: x-goldystar@rambler.ru

Baklanov Erik,

Master student
of the Kharkiv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: baklanov.erik@hotmail.com

Abstract. In the article reviewed the necessity of assessing the level of competitiveness of insurance companies. Identified factors that affect competitiveness and insurers activity taking into account them in econometric models. By means of coefficients of regression of fictitious variables factors that have a significant impact on the insurance company's competitiveness: payments, gross premiums are determined. We combine all insurance companies in a single set and estimate the regression with differentiated coefficients, respectively, forming the fictitious variables of the slope and intersection. According to the position of the insurance company in the rating, we introduce the following fictitious variables: 1 — for an insurance company with a high level of insurance payments; 0 — for insurance companies with insufficient level of insurance payments. A multi-factor regression model and a variance analysis and their comparison are constructed that are statistically significant and adequate. The model is checked for absence of autocorrelation, and can be used as predicted and to assess the state of the insurance company in the insurance market.

Keywords: insurance company, competitiveness, payout, gross premiums, modeling.

Formulas: 2; fig.: 0; tabl.: 8; bibl.: 9.

МОДЕЛЮВАННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Головко Олена Григорівна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: elena.golovko13@gmail.com

Гнип Наталія Олексіївна,

кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Харківського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»
e-mail: x-goldystar@rambler.ru

Бакланов Ерік Антунесович,

магістр

Харківського навчально-наукового інституту

ДВНЗ «Університет банківської справи»

e-mail: baklanov.erik@hotmail.com

Анотація. Визначено, що конкуренція у сфері страхування має особливості, пов'язані зі специфікою страхової діяльності, доведено необхідність оцінки рівня конкурентоспроможності страхових компаній. Виявлено фактори, що впливають на конкурентоспроможність і діяльність страховиків. Відповідно до результатів перевірки статистичної значущості коефіцієнтів регресії фіктивних змінних визначено лише ті фактори, які мають суттєвий вплив на конкурентоспроможність страхової компанії: виплати (що є безпосереднім показником діяльності страхової компанії, адже її фінансовий потенціал складається зі страхових резервів, страхових виплат та інших показників); валові премії. Побудовано багатофакторну регресійну модель і дисперсійний аналіз та їх порівняння, що є статично значущі та адекватні. Перевірено статистичну значимість параметрів багатофакторної моделі та адекватність за критерієм Фішера. Для перевірки гіпотези про значимість регресійної моделі використано дисперсійний аналіз. Проведено моделювання впливу факторів на діяльність страхової компанії для визначення впливу страхових премій на виплати за допомогою фіктивних змінних з урахуванням характеристик моделей для різних груп страхових компаній. Побудовано регресійне рівняння для групи великих і середніх страхових компаній, що надало можливість оцінити регресію з диференційованими коефіцієнтами, відповідно сформувавши фіктивні змінні нахилу і перетину. Відповідно до становища страхової компанії в рейтингу, введено такі фіктивні змінні: 1 — для страхової компанії, що має високий рівень страхових виплат; 0 — для страхових компаній, що мають недостатній рівень страхових виплат. Перевірено модель на наявність автокореляції, що є відсутньою і може використовуватись як прогнозованою і оцінювати стан страхової компанії як малих, так і великих на страховому ринку.

Ключові слова: страхова компанія, конкурентоспроможність, виплати, валові премії, моделювання.

Формул: 2; рис.: 0; табл.: 8; бібл.: 9.

МОДЕЛИРОВАНИЕ УРОВНЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ

Головко Елена Григорьевна,

кандидат экономических наук, доцент,

доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

Харьковского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: elena.golovko13@gmail.com

Гнип Наталия Алексеевна,

кандидат экономических наук,

старший преподаватель кафедры финансов, банковского дела и страхования

Харьковского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: x-goldystar@rambler.ru

Бакланов Эрик Антунесович,

магистр

Харьковского образовательного-научного института

ГВУЗ «Университет банковского дела»

e-mail: baklanov.erik@hotmail.com

Аннотация. Рассмотрена необходимость оценки уровня конкурентоспособности страховых компаний. Определены факторы, которые влияют на конкурентоспособность и деятельность страховой компании для определения влияния страховых премий на выплаты с помощью фиктивных переменных.

Ключевые слова: страховая компания, конкурентоспособность, выплаты, валовые премии, моделирование.

Формул: 2; рис.: 0; табл.: 8; библи.: 9.

Introduction. At the modern phase of economic development of Ukraine, the problem of increasing of the insurance company's competitiveness becomes more relevant, because the competitive struggle both

on the domestic and on the world market are intensifies under the conditions of foreign trade development, the strengthening of the processes of integration of the country into international organizations. To achieve a dominant

position, it is necessary to improve the process of managing in the competitiveness of an insurance company, increase its competitive advantages in more active way, research and analyze both the internal and external environment constantly.

Therefore, the question arises in the approach to the assessment of the competitiveness of insurance companies, considering the influence of factors on the practice.

Literature review and the problem statement. The theoretical problems of competition and competitiveness are studied in quite widely way in the modern literature but the authors have not yet reach a consensus on the estimating and analysis of the insurance companies' competitiveness. Issues of competitiveness are analyzed in the works of foreign scientists, such as: F. Knight, K. P. McConnell and S. L. Brue, I. Schumpeter, P. Heine etc. Also problem of evaluation, analysis and enhancement of competitiveness is the subject of native authors' scientific interest, such as: G. M. Azarenkova, O. G. Golovko [1], P. V. Zabelin, N. K. Moiseyeva, V. P. Groshev, A. I. Kredisov, N. V. Tkachenko [2], V. Ya. Vovk, A. Ya. Kuznetsova [3], S. S. Osades [4] etc. At the same time, there are still a sufficient number of unresolved issues which prevent the full evaluation of the insurance companies' competitiveness. The aim of the research is to model the level of competitiveness in the insurance market based on econometric models with fictitious variables.

Research results. The process of integrating national markets for financial services in general and the segments of this market leads to the needs of assessing the competitive advantages of each economic entity.

The insurance companies are no exception. The development of insurance in the conditions of globalization of the world insurance market, the concentration of capital lead to the huge increasing of competition between powerful transnational insurers. Competitive processes become more acute, and competition is becoming more and more diverse.

It is necessary to consider an indicators like the amount of own funds, the possibility of obtaining additional funds in the form of targeted financing; the amount of accounts receivability; efficiency of financial management, etc. Assessing the insurance company's competitiveness, it is necessary to distinguish factors those influence on activities to determining the insurance company's competitiveness. That is why the modeling of the influence of factors on the insurance company's activity was conducted.

The analysis of complicated socio-economic phenomena and processes leads to the necessity of reflecting both quantitative and qualitative (attributive) factors in econometric models of action. The direct introduction of qualitative factors of its kind in regression models is impossible to implement, because their planes acquire qualitative, not quantitative values. At the same time, attributive factor signs can significantly affect on density of the connection between the features that explained and explanatory features [5].

According to the results of review of the statistical significance of the regression coefficients of fictitious variables, only factors those have a significant impact on the

competitiveness of an insurance company are identified [6; 7].

For this purpose, 20 insurance companies of Ukraine were identified:

- PJSC «Insurance Company «INGOSSTRAKH» (hereinafter referred to as INGOSSTRAKH);
- PJSC «Insurance Company «AXA Insurance» (hereinafter — AXA INSURANCE);
- PJSC «Insurance Company «UNIQUA» (hereinafter referred to as UNIQUA);
- PJSC «Insurance Company «PROVIDNA» (hereinafter referred to as PROVIDNA);
- PJSC «Joint-stock insurance company «INGO Ukraine» (hereinafter — INGO UKRAINE);
- PJSC «Insurance Company «Ukrainian Insurance Group» (hereinafter — UKRAYINSKA STRAKHOVA);
- PJSC «Insurance Company «Pzu Ukraine» (hereinafter — PZU UKRAINE);
- PJSC «STR GRU «TAS» (hereinafter — TAS);
- PJSC «Insurance Company «Arsenal Insurance» (hereinafter — ARSENAL INSURANCE);
- PJSC «Ukrainian Insurance Company «Knyazha Vienna Insurance Group» (hereinafter referred to as KNAZHA);
- PJSC «Alliance Ukraine» (hereinafter — ALLIANZ UKRAINE);
- PJSC «NASK «ORANTA» (hereinafter — ORANTA);
- PJSC «Insurance Company «PERSHA» (hereinafter — PERSHA);
- PJSC «Insurance Company «Universalna» (hereinafter — UNIVERSALNA);
- PJSC «Insurance Company «Alfa Insurance» (Ukraine) (hereinafter — ALPHA INSURANCE);
- PJSC «Insurance Company «Krayina» (hereinafter referred to as the «KRAYINA»);
- PJSC «Insurance Company «VUSO» (hereinafter — VUSO);
- PJSC «Ukrainian Transport Insurance Company» (hereinafter — UTICO);
- PJSC «Ukrainian joint stock company «ASKA» (further — ASKA);
- PJSC «Insurance Company «Colonnade Ukraine» (hereinafter referred to as COLONNEYD UKRAINE) [8].

That is why a number of indicators of the activity of insurance companies for 2016 were selected and analyzed, namely:

- payments ($Y_{viplaty}$). Insurance payments are monetary amounts paid to the insured or those entitled to this right in case of an insured event [2]. This is a direct indicator of the activity of an insurance company, because its financial potential consists of insurance reserves, insurance payments and other indicators. This is the indicator we build the rating of insurance companies on;
- gross premiums ($Xi_{valovi premii}$). The economic content of the insurance premium is that it is part of the national income carried out by the insured in order to guarantee his interests in the event of unwanted, unfavorable events (cases of insurance) [4].

Insurance payments are the main indicator of the built model, and that is why we will place insurance companies in order to their decreases. Accordingly, the first places

will be of those insurance companies that have paid the most sum and have a large cash flow. *Table 1* shows certain indicators.

Table 1

Data on payments and gross premiums on companies, for 2016, thousand UAH

№	The company name	Y_viplaty	X1_valovi premii
1	INGOSSTRAKH	1136199	1479194
2	AXA INSURANCE	601896	1400430
3	UNIQUA	482183	1064115
4	PROVIDNA	387693	786642
5	INGO UKRAINE	368357	903449
6	UKRAYINSKA STRAKHOVA	321085	745944
7	PZU UKRAINE	314406	1120361
8	TAC	262224	763238
9	ARSENAL INSURANCE	243454	1211259
10	KNYAZHA	185767	434880
11	ALLIANZ UKRAINE	341369	123235
12	ORANTA	149940	508651
13	PERSHA	116885	362492
14	UNIVERSALNA	128273	501721
15	ALPHA INSURANCE	120237	476363
16	KRAYINA	115752	293714
17	VUSO	104053	352822
18	UTICO	71509	290433
19	ASKA	92791	603748
20	COLONNEYD UKRAINE	64938	148071

Software package Statistica has been chosen as main software [9]. Let's construct a linear multivariate econometric model and define all of its characteristics. Check

the statistical significance of the model parameters and the adequacy of the model according to Fisher's criterion. The results of constructing the model are given in *Table 2*.

Table 2

Results of multivariate regression analysis

Regression Summary for Dependent Variable: Y_viplaty (Spreadsheet!.sta)						
R= 0,78777340 R²= 0,62058693 Adjusted R²= 0,60334088 F(1,22)=35,984 p						
	Beta	Std.Err. - of Beta	B	Std.Err. - of B	t(22)	p-level
Intercept			-2656,69	16449,36	-0,161507	0,873168
X1_valovi premii	0,787773	0,131324	0,23	0,04	5,998691	0,000005

Analysis of adequacy:

R = 0,77777 — is the coefficient of multiple correlation (the closer its value to 1, the stronger the tightness of the connection). Connection is tight; R² = 0,6205 — determination factor;

Adjusted R² = 0,6033 — Adjusted determination coefficient based on the number of observations and number of model parameters;;

F (1,22) = 35,98 — Fisher's criterion for the statistical significance of the model with the number of degrees of freedom and the level of significance p.

Therefore, there is a connection in the model (R is close to 1); the determination coefficient is significant and equals approximately 0,62, which means that the factors are influenced by 62 %, while the remaining 38% indicates the dependence on the factors not included in the model. Then, the model statistically significant and adequate.

A dispersion analysis is used to test the hypothesis of the regression model's significance. This table shows the sum of the squares of regression deviation, the sum of the squares of error deviation, the variance of errors, Fisher's criteria (*Table 3*).

Table 3

Table of dispersion analysis

Analysis of Variance; DV: Y_viplaty (Spreadsheet!. sta)					
	Sums of - Squares	df	Mean - Squares	F	p-level
Regress.	1,029114E+11	1	1,029114E+11	35,98430	0,000005
Residual	6,291776E+10	22	2,859898E+09		
Total	1,658292E+11				

This table shows the sum of the squared deviations by regression, the sum of the squares of error deviations, the variance of errors, and Fisher's criteria. These results indicate that the model is adequate, but not all parameters are statistically significant. Fisher's criteria is 35,98. The value is more tabular, so the model is statistically significant.

The next step of the research is to determine the characteristics of models for different groups of insurance companies those use fictitious changes.

We construct a regression equation for a group of large and medium-sized insurance companies (Table 4, 5).

Table 4

Table of dispersion analysis for large insurance companies

Analysis of Variance; DV: Y_viplaty (Spreadsheet1.sta) Exclude cases: 1:12					
	Sums of - Squares	df	Mean - Squares	F	p-level
Regress.	141916255	1	141916255	1,694777	0,222161
Residual	837374414	10	83737441		
Total	979290669				

Table 5

Dispersion Analysis Table for Medium-Term Insurance Companies

Analysis of Variance; DV: Y_viplaty (Spreadsheet1.sta) Exclude cases: 13:24					
	Sums of - Squares	df	Mean - Squares	F	p-level
Regress.	9,313874E+10	1	9,313874E+10	16,30140	0,002371
Residual	5,713540E+10	10	5,713540E+09		
Total	1,502741E+11				

We combine all insurance companies in a single set and estimate the regression with differentiated coefficients, respectively, forming the fictitious variables of the slope and intersection. According to the position of the insurance

company in the rating, we introduce the following fictitious variables: 1 — for an insurance company with a high level of insurance payments; 0 — for insurance companies with insufficient level of insurance payments (Table 6).

Table 6

Results of multi-factor regression analysis

Regression Summary for Dependent Variable: Y_viplaty (Spreadsheet1.sta) R= ,99552436 R²= ,99106875 Adjusted R²= ,98972906 F(3,20)=739,78 p						
	Beta	Std.Err. - of Beta	B	Std.Err. - of B	t(20)	p-level
Intercept			43558	4251,740	10,24489	0,000000
X1_valovi premii	-0,12676	0,042255	-0,003	0,012	-2,99992	0,007077
Di	-0,26188	0,033505	-43536	5570,153	-7,81611	0,000000
Di*X	1,234	0,052106	1,1	0,047	23,69358	0,000000

Adequacy analysis:

R = 0,9955 — the coefficient of the multiple correlation (the closer it is to 1, the stronger the tightness of the connection). Connection is tight;

R² = 0,9910 — model determination coefficient;

Adjusted R² = 0,9897 — Adjusted determination coefficient based on the number of observations and number of model parameters;

F (3,2) = 739,78 is a Fisher's criteria for the statistical significance of a model with the number of degrees of freedom and the level of significance of p.

Therefore, there is a close connection in the model (R is closer to 1); the determination coefficient is significant and equals about 0,99, which means that effect of the factors is 99 %, while the remaining 1 % indicates the dependence on the factors not included in the model. Therefore, the model as a whole is statistically significant and adequate.

The coefficients of pair correlations and scatter plot diagrams indicate differences in the degrees of linear interrelation between the pairs of variables studied.

Models for developed (form. 1) and less developed insurance companies (forms. 2) are as follows:

$$Y = 22 = 1.097 \cdot X_1, \quad (1)$$

$$Y = 43558,6 - 0,003 \cdot X_1, \quad (2)$$

Y — insurance payments;

X1 — gross premiums.

Calculate and analyze the remnants. We obtain a table with the observed values of the dependent variable, the theoretical values of the dependent variable and the model errors.

Next, check the model for auto-correlation. We obtain the value of autocorrelation of error models according to the Darwin—Watson criterion and the value of non-cyclic coefficient of autocorrelation (Table 7).

Table 7

Value of the Durbin-Watson criterion

	Durbin - Watson d	Serial - Corr.
Estimate	1,531469	0,224857

Analyzing the data, we find that $DL = 0,95$; $Du = 1,53$. Therefore, there is no auto-correlation. After analyzing the data, it was found that the constructed model is adequate,

its parameters are statistically significant, and therefore the model can make a prediction. The results of the forecasting of the econometric model are given in Table 8.

Table 8

Results of the forecast of the model of large and medium-sized insurance companies

	B-Weight	Value	B-Weight - * Value
1	2	3	4
X1 valovi premii	-0,0	500000,0	-18114,0
Di	-43536,9	1,0	-43536,9
Di · X	1,1	500000,0	561324,4
Intercept			43558,6
Predicted			543232,1
-95,0 %CL			507012,8
+95,0 %CL			579451,4
Predicting Values for (Spreadsheet1.sta) variable: Y_viplaty			
	B-Weight	Value	B-Weight - * Value
X1 valovi premii	-0,0	70000,00	-2535,95
Di	-43536,9	0,00	-0,00
Di · X	1,1	0,00	0,00
Intercept			43558,60
Predicted			41022,65
-95,0 %CL			33513,72
+95,0 %CL			48531,58

Therefore, this analysis gives an opportunity to construct a model for determining the impact of insurance premiums on payments with fictitious variables. The model gives an opportunity to assess the condition of the insurance company in the insurance market. The conformity between insurance payments and a model with fictitious variables, gives an opportunity to determine the competitiveness of an insurance company.

Conclusions. Competition in the area of insurance has features that are related to the specific nature of insurance activity. It follows that the main position in the insurance market is occupied by existing competitors. The growth rates of the insurance industry, the degree of concentration of the market, together with the level of operating expenses of insurance companies and the degrees of differentiation of insurance services determine the intensity of rivalry among competing insurers. Therefore, if the

growth rate of the industry is high, then the participants in the insurance market can expect to receive a high level of profit not only from insurance but also from investment activity, which, in turn, positively affects the financial security of insurers. Therefore, competition on the insurance market is intended to promote the formation of an effective competitive environment as a mechanism that will promote economic growth in the short term, and in the long run it will become one of the most important factors for the establishment and functioning of a socially oriented market economy.

This process regulates the number of companies in the market, the level of prices and quality of services provided to customers, as well as stimulates the further development of the market. The behavior of the insurance market subjects is also determined by the conditions of the competitive environment.

Список використаної літератури

1. Azarenkova G. Determining the level of competitiveness and financial capacity of the insurance company / G. Azarenkova, O. Golovko, K. Piddubna, D. Polurezov // European Journal of Service Management. — 2017. — № 22 (2). — P. 5—11.
2. Ткаченко Н. В. Страхування : навч. посіб. / Н. В. Ткаченко. — Київ : Ліра-К, 2007. — 375 с.
3. Кузнецова А. Я. Механізм забезпечення конкурентоспроможності банків в умовах економіки знань : монографія / А. Я. Кузнецова, Н. Є. Рак. — Київ : УБС НБУ, 2013. — 266 с.
4. Осадець С. С. Страхова справа : підручник / С. С. Осадець. — Вид. 2-ге, перероб. і доповн. — Київ : КНЕУ, 2002. — 599 с.

5. Войнаренко М. П. Формування конкурентного потенціалу підприємств на основі семантичних мереж [Електронний ресурс] / М. П. Войнаренко, Л. В. Скоробогата // Вісник Хмельницького національного університету. — 2013. — № 4. — Режим доступу : http://tribology.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/VKNU-ES-2013-N4-2-e_202.pdf.
6. Студопедия. Кластерный анализ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://studopedia.net/4_24446_klasterniy-analiz.html.
7. Центр статистических технологий. Кластерный анализ [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.nickart.spb.ru/analysis/cluster.php>.
8. Рейтинг страхових компаній — 2016. Forbes Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://forbes.net.ua/ua/business/1398567-rejting-strahovih-kompanij-2016>.
9. Халафян А. А. Statistica 6.0. Статистический анализ данных : учебник / А. А. Халафян. — Москва : Бином-Пресс, 2007. — 512 с.

References

1. Azarenkova, G., Golovko, O., Piddubna, K., & Polurezov, D. (2017). Determining the level of competitiveness and financial capacity of the insurance company. *European Journal of Service Management*, 22 (2), 5—11.
2. Tkachenko, N. V. (2007). *Strakhuvannya [Insurance]*. Kyiv: Lira [in Ukrainian].
3. Kuznjecova, A. Ja., & Rak, N. Je. (2013). *Mekhanizm zabezpechennja konkurentospromozhnosti bankiv v umovakh ekonomiky znanj [Mechanism for ensuring the competitiveness of banks in the knowledge economy]*. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
4. Osades, S. S. (2002). *Strakhova sprava [Insurance business]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
5. Vojnarenko, M. P., & Skoroboghata, L. V. (2013). Formuvannja konkurentnogho potencialu pidpryjemstv na osnovi semantychnykh merezh [Formation of competitive potential of enterprises on the basis of semantic networks]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu — Herald of Khmelnytsky national university*, 4. Retrieved from http://tribology.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/VKNU-ES-2013-N4-2-e_202.pdf [in Ukrainian].
6. Studopediia. Klasternyi analiz [Studios. Cluster analysis]. (n. d.). *studopedia.net*. Retrieved from http://studopedia.net/4_24446_klasterniy-analiz.html [in Russian].
7. Sait statisticheskikh tekhnologii. Klasternyi analiz [Center of Statistical Technologies. Cluster analysis]. (n. d.). *www.nickart.spb.ru*. Retrieved from <http://www.nickart.spb.ru/analysis/cluster.php> [in Russian].
8. Reiting strahovykh kompanii 2016. Forbes Ukraina [Rating of insurance companies — 2016. Forbes Ukraine]. (n. d.). *forbes.net.ua*. Retrieved from <http://forbes.net.ua/ua/business/1398567-rejting-strahovih-kompanij-2016> [in Ukrainian].
9. Halafian, A. A. (2007). *Statistica 6.0. Statisticheskii analiz dannykh [Statistica 6.0. Statistical analysis of data]*. Moscow: Binom-Press [in Russian].

УДК 330.159.923:378

ПЕДАГОГІЧНІ ПОКРУЧІ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ (МІЖПРЕДМЕТНИЙ ПОГЛЯД)

Горбачевська Оксана Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
e-mail: oxihorb@ukr.net

Халабова Олена Олександрівна,
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
e-mail: lenafabulus@gmail.com

Анотація. В умовах глобалізації набули пріоритету питання не тільки раціонального споживання, а й моделі поведінки особистості. Тому викладання економічних дисциплін доповнено новим предметом — поведінковою економікою. Поведінкова економіка використовує міжпредметні зв'язки економіки й психології. Розглянуто два види поведінки індивіда — опортуністичної в економіці та «професійної деформації» у педагогіці. Перший тип поведінки пов'язаний з асиметрією наявної інформації на ринку. Другий тип поведінки характеризує зміни особистості через його професійну діяльність. З другим видом поведінки переплітається поняття «троянського навчання», яке ми досліджуємо. Проведено опитування серед студентів і викладачів Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» про існування «троянського навчання» в інституті. На цій основі проведено аналіз факторів, що впливають на «троянське навчання», оцінено форми несприйнятливої освіти, зроблено висновки щодо пом'якшення наслідків «троянського навчання» в освітньому процесі. Зокрема, бачимо шлях подолання цих недоліків у розвитку професійних компетенцій, як того вимагає Закон України «Про вищу освіту».

Ключові слова: поведінкова економіка, модель особистості, опортуністична поведінка, професійна деформація, троянське навчання, міжпредметні зв'язки, компетентності.

Формул: 0; **рис.:** 0; **табл.:** 0; **бібл.:** 13.

PEDAGOGICAL DIGRESSIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS (INTERDISCIPLINARY APPROACH)

Horbachevska Oksana,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department of Economics and Information Technologies
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: oxihorb@ukr.net

Khalabova Olena,
student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»
e-mail: lenafabulus@gmail.com

Abstract. Modern globalization of society requires from its members a high level of knowledge, and in all areas. It is important for us to emphasize that economic education has undergone changes at the expense of other social sciences. There were priority not only questions of rational consumption, but also behavior model of the individual. A new branch in economics was formed — behavioral economics. It uses interdisciplinary connections of economics and psychology. As an example, the article considers two types of behavior — opportunistic behavior in the economy and the behavior of «professional deformation» in pedagogy. The first type is due to the asymmetry of available information in the market. The second type characterizes personality changes due to its professional activity. The second kind of behavior is correctable, since it is a reflection of the personality traits of the individual. It is possible to associate «Trojan learning» with the first look. According to the authors, two undesirable trends in economic education have

emerged in connection with the intense competition in the labor market. Both are associated with non-sedulous relation of teachers to the professional craft. In article the conscious and unconscious non-sedulous learning of students called by «Trojan learning» is investigated. Irresponsible learning arises unintentionally, due to didactic errors and lack of knowledge of the teacher. The unconscious «Trojan learning» is intended to present the material in such way that the graduates do not become candidates for the position of teacher. The authors conducted a survey of students and teachers of the Lviv Institute of University of Banking on existence of «Trojan learning» in institute. Data analysis made it possible to uncover various forms of non-sedulous education, to give them an assessment. The authors see the path to overcoming these shortcomings in the development of professional competencies, as required by the Law of Ukraine «On Higher Education».

Keywords: behavioral economics, personality model, opportunistic behavior, professional deformation, Trojan learning, interdisciplinary communication, competencies.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 0; bibl.: 13.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ДИГРЕССИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ (МЕЖПРЕДМЕТНЫЙ ВЗГЛЯД)

Горбачевская Оксана Васильевна,
кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: oxihorb@ukr.net

Халабова Елена Александровна,
студентка
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»
e-mail: lenafabulus@gmail.com

Аннотация. В условиях глобализации приоритетным стал вопрос не только рационального потребления, но и модели поведения личности. Поэтому преподавание экономических дисциплин дополнено новым предметом — поведенческой экономикой. Поведенческая экономика использует межпредметные связи экономики и психологии. Рассматриваются два вида поведения индивида — оппортунистическое в экономике и «профессиональной деформации» в педагогике. Первый тип поведения связан с асимметрией имеющейся информации на рынке. Второй тип поведения характеризует изменения личности вследствие его профессиональной деятельности. Со вторым видом поведения переплетается понятие «тройского обучения», которое мы исследуем. Проведен опрос среди студентов и преподавателей Львовского образовательно-научного института ГВУЗ «Университет банковского дела» о существовании «тройского обучения» в институте. Анализ данных позволил выявить различные формы неблагоприятного образования, дать ему оценку. На этой основе проведен анализ факторов, влияющих на «тройское обучения», оценены формы невосприимчивости образования, сделаны выводы по смягчению последствий «тройского обучения» в образовательном процессе. В частности, мы видим путь преодоления этих недостатков в развитии профессиональных компетенций, как того требует Закон Украины «О высшем образовании».

Ключевые слова: поведенческая экономика, модель личности, оппортунистическое поведение, профессиональная деформация, тройское обучение, межпредметные связи, компетентности.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 0; библи.: 13.

Вступ. Розвиток суспільства на початку ХХІ століття пронизаний процесом плюралізації: економічної, соціальної, наукової, політичної. Логіка цього процесу диктується тим, що центром цивілізації стає людина, яка має не лише різноманітні матеріальні потреби, а й чинники ціннісного характеру. Глобалізація нерозривно пов'язує плюралізацію споживання з виробництвом, що характеризується поєднанням нано-, біоінформаційних технологій, інноваційним характером розвитку економіки та її нової структури, зростанням ролі сфери послуг, переважанням не матеріальних, а соціальних факторів: науки, освіти, організаційної та екологічної культури.

Людина все більше позиціонує себе не як особистість, а як частину суспільства. І не бажає ігнорувати такі важливі для аналізу економіки і соціуму речі, як справедливість і несправедливість, соціальна оцінка, доброзичливість і недоброзичливість, доброта і жадібність, працьовитість і лінь, агресивність. Ці складові сучасного суспільства довгий час вважалися прерогативою таких соціальних наук, як філософія, соціологія, психологія.

Зараз стає очевидним необхідність використання в економіці досягнень інших наук при аналізі плюралістичної поведінки людини в період соціальних змін суспільства.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Нео-класична економічна теорія ґрунтується на раціональній моделі поведінки людини: максимізація корисності або прибутку за мінімізації затрат. Нині ж науковці вважають за доцільне відмовитися від теорії мінімаксу і замінити її більш реальними, конкретними поведінковими моделями. Адже в реальності є місце емоціям, почуттям і навіть помилкам професійній діяльності економічних суб'єктів. Так, інституціоналісти О. Вільямсон, Д. Акерлоф [1] використовують в економічній теорії модель поведінки людини, мотиваційною складовою якої є досить сильна форма егоїстичної поведінки — опортунізм. Про нераціональну складову поведінки людей висловлюються і представники поведінкової економіки — психологи Д. Аріелі [2], Л. Верт, Д. Канеман та ін. Явище «професійної деформації» вивчали й українські педагоги: В. Гладуш [3], Е. Беляєва і Л. Зубкова [4], І. Олійник [5], Г. Майборода [6].

Досліджень, що об'єднували б аналіз людини щодо прояву реальних, але негативних рис формування професійних якостей, проведено недостатньо. Тому нашою метою є аналіз так званих «педагогічних покручів» в освітньому процесі, які ми розуміємо як певні відхилення в розвитку особистості викладача, що дозволить пом'якшити шкоду, заподіяну ними в освітньому процесі, а також підвищити якість навчання майбутніх економістів. Це є неможливим без перегляду методологічного інструментарію. Комплексне дослідження різних проявів людської особистості в системі економічної освіти має ґрунтуватися на усвідомленні процесу цілісності соціальної науки. Оскільки основним об'єктом дослідження є людина в контексті еволюції цивілізації, системи панівних цінностей, стали актуальними методи досліджень, що застосовуються в соціально-гуманітарних науках (філософії, соціології, психології, економіці, педагогіці та ін.). Ідеться про застосування міждисциплінарного пізнавально-методологічного інструментарію. Зокрема, на передній план вийшли методи абстрагування, аналізу й синтезу, історичний і логічний, теоретичного моделювання, формалізації, системного і порівняльного аналізу, еволюційний підхід, економічне анкетування.

Результати дослідження. Природа людини — це одна з основних тем філософії XXVII—XXVIII століть. Її вивчали Б. Спіноза, Д. Юм, Б. Мандевіль, А. Сміт, Ж.-Ж. Руссо, І. Бентам та ін. Одні доводили, що людина первісно є доброю, другі — що в людині переважають сили зла, агресії, егоїзму. Така позиція найбільш яскраво виражена Б. Мандевілем, який стверджував, що коли зло перестало б існувати, то суспільство мало би занепасти, а можливо, і зруйнуватися зовсім. Ж.-Ж. Руссо вважав, що початково людина була доброю, але цивілізація (у тому числі науки і мистецтва) зробили її злою і егоїстичною.

Більшість авторів виходять з того, що в кожній людині уживаються як добро, так і зло; альтруїзм і егоїзм. Такий підхід своєрідно відображений у роботах А. Сміта. Його перша книга — «Теорія моральних почуттів» — присвячена аналізу добрих почуттів, насамперед почуттів симпатії і співчуття; а друга (найбільш відома) — «Добробут націй» — ґрунтується на

аналізі прояву егоїзму. Якоюсь мірою перша книга написана Смітом-філософом, а друга — Смітом-економістом.

Для економістів проблема природи людини є важливою насамперед із позиції джерел її виробничої діяльності. Традиційний утилітаристський підхід сформульовано ще А. Смітом: «Не через доброзичливість м'ясника, пивовара чи булочника очікуємо ми одержати свій обід, а через дотримання ними їхніх власних інтересів. Ми звертаємося не до їх гуманності, а до їхнього егоїзму, і ніколи не говоримо їм про наші потреби, а лише про їхні вигоди» [7, с. 16].

Багато авторитетних економістів і сьогодні стверджують, що мотиви особистої вигоди, як і максимізації прибутку, є присутніми в сучасних економічних системах.

Найважливішими цілями діяльності людини є матеріальні блага, влада і слава, знання і творчість, духовне вдосконалення. Перші дві цілі властиві й для тваринного світу, а третя і четверта — лише людям. Цікавою тенденцією сьогодні є дослідження економістами не тільки людської поведінки, а й поведінки тварин. К. Ченем, професор економіки з Єльського університету, досліджував питання щодо використання грошей групою мавп. Дослідження засвідчили достатньо раціональну їхню поведінку. Спроби перевірити здатність тварин до ірраціональної поведінки теж дали цікавий результат, вони демонстрували «прагнення уникнення втрат», коли втрата означає більше, ніж те, що тварина отримує. На жаль, адміністративні органи, що контролювали хід лабораторних експериментів, заборонили їх, вважаючи, що це може незворотно зруйнувати соціальну структуру зграї [8, с. 243—247].

Оригінальну спробу розглянути багатих людей крізь призму поведінки тварин здійснив зоолог Р. Конніфф. Ця нова галузь науки — еволюційна психологія — досліджує поведінкові та біологічні фактори, що впливають на спосіб життя. Біолог А. Захаві запропонував принцип гандикапу, варіантом якого в економіці є теорія марнотратного споживання Т. Веблена. Це два варіанти однієї ідеї: поведінка людей і диких тварин однакова — це демонстраційна поведінка, важливою складовою якої є неощадливість. Тварини і люди досягають успіху не всупереч своїй ризикованій та ексцентричній поведінці, а завдяки їй. Така поведінка — своєрідна реклама [9, с. 223]. Так, поведінка антилопи, що здійснює небезпечні стрибки перед гепардом, є ризикованою. Прагнення людини до марнотратної демонстрації — символи статусу, що дають зрозуміти іншим — ця людина може собі це дозволити [9, с. 241]. У цьому світі вже важко когось здивувати, і тому у свою рекламу багаті люди вкладають суттєві ресурси (інакше кажучи — призначають собі гандикап), щоб вона була переконливою. Для них є важливим довести, що вони багаті, здорові та сміливі.

Сучасна поведінкова економіка по-новому формулює концептуальну модель людини, прагне дослідити реальну поведінку економічних суб'єктів, не обмежується суто описовими методами, а прагне побудувати узагальнену модель ухвалення рішень [10, с. 639]. На

протизагу від неокласики, ця теорія базується на тому, що людина — це споживач у сучасній економіці, який здійснює раціональний вибір на різних рівнях: психології, біології, соціології, економіки. У цій моделі все, що збільшує шанси у виживанні (максимізація корисності — це лише другорядне завдання людини), і вважається раціональним вибором.

Якщо економіка акцент робить на моделі людини, то психологія вивчає модель особистості. Численні теорії дають нам певний погляд на особистість, що допомагає зрозуміти і передбачити людську поведінку. Персонологію представляють три напрями.

1. Психодинамічний: відводить головну роль складній взаємодії між інстинктами, мотивами і потягами, які конкурують або змагаються між собою за верховенство в регуляції поведінки людини. Особистість є динамічною конфігурацією процесів, що перебувають у нескінченному конфлікті [11, с. 106]. Представниками цього напряму є З. Фрейд, Е. Фромм.

2. Навчально-біхевіоральний напрям увагу концентрує на тому, що досвід відповідає за багато рис нашої поведінки. Через навчання ми отримуємо знання, оволодіваємо мовою, формуємо відносини, цінності, страхи, особистісні риси і самооцінку [11, с. 331]. Рефлекторне відгалуження цієї теорії представлено роботами Б. Скіннера і Дж. Уотсона, а соціально-когнітивне — працями А. Бандури і Дж. Роттера.

3. Гуманістична психологія розглядає особистість як певне психологічне утворення, яке виникає у процесі життєдіяльності в суспільстві як продукт розвитку людського досвіду [12, с. 128]. Засновниками гуманістичної психології були К. Роджерс і А. Маслоу. Основна ідея зводиться до того, що людина за природою є хорошою і здатною до самовдосконалення. Сама суть людини постійно спонукає її до особистісного росту, творчості, самодостатності, якщо тільки якісь певні надзвичайно сильні обставини оточення не заважають цьому.

Сьогодні концептуальну модель людини формують поведінкова й експериментальна економіки. Вони не відкидають ні неокласичну теорію раціонального вибору, ні соціологічну теорію слідування нормам, ні психологічну теорію навчання. Сучасна економічна наука і далі базує модель людини на раціональному виборі, але тепер моделює його дещо інакше. Найнижчий рівень вибору — біологічні інстинкти, тобто правила поведінки, що успадковані людиною генетично. Середній рівень — культура — це правила поведінки, які набуваються людиною в результаті життя в суспільстві. Найвищий рівень — свідомий вибір — це усвідомлені логічні рішення для досягнення поставленої цілі — виживання. Збільшення шансів на виживання — це і є раціональний вибір людини. Тому люди наслідують норми конкретних генетичних і культурних програм. Наприклад, «чесність». Людині важливо її демонструвати своїм партнерам, щоб довести їм можливість і вірогідність співпраці. Існують докази, що програма чесності значною мірою проходить на рівні культури. Цікавий експеримент було проведено серед студентів Гарвардської школи бізнесу. Школа займає особливе місце в житті США, оскільки відома

як основна кузня лідерів бізнесу. Експериментально створили ідеальні умови для шахрайства. Результат такий: навіть еліта американської молоді схильна за певних обставин до обману. Аналогічні експерименти в інших престижних університетах США підтвердили ці результати [2, с. 218—220].

«Страх» — почуття біологічне, успадковане від тварин. Людина має страх втратити фінансовий добробут, зазнати фізичних або психологічних травм. Страх примушує її утриматися від дій і шляхом усвідомленого рішення запобігти втратам.

Таким чином, споживач формується як генетично, так і під впливом культури або навчання людини. Вивчення економіки забезпечує соціально необхідні систематизовані знання, є базою формування сучасної економічної культури особистості, формує зрілу творчу особистість, що здатна реалізувати як свій потенціал, так і збагатити економічний потенціал країни. Але при набутті знань нерідко виникає ситуація недобросовісної конкуренції між людьми, що є «споживачами» на ринку освітніх послуг. Фактично основним методом такої конкуренції є свідомо протидія навчанню, що отримала назву «троянське навчання». Воно виникає в ситуації, коли викладач (учитель) вважає за потрібне досягнути своїх цілей шляхом приховування частини інформації.

У реальному житті люди завжди пробують обійти ті умови і правила життя, які їм пропонують. Автором ідеї про схильність людей до опортуністичної поведінки став Нобелівський лауреат 2009 року О. Вільямсон. Він визначив її як поведінку із застосуванням засобів хитрості і підступності — або поведінку, що не обмежена нормами моралі. Навряд чи це потребує спеціальних доказів, але новаторство Вільямсона полягає в тому, що за допомогою його ідей можна пояснити, як люди оминають ті чи інші обмеження.

Яскравий приклад роботи цього механізму — модель ринку «лимонів», за яку економіст Д. Акерлоф 2002 року отримав Нобелівську премію. Ринок «лимонів» — це ринок уживаних автомобілів. Існує велика різниця в ціні на нові автомобілі і вживані. Побутує думка, що різниця в ціні — це плата за задоволення володіння «новим автомобілем». Але Д. Акерлоф пропонує інше рішення. Власник, що користувався автомобілем, здатен краще розумітися на тому, яка машина йому дісталася. Виникає асиметрія доступної інформації: продавці знають про якість машини більше за покупців [1, с. 92].

Ситуація, коли продавець із користю для себе свідомо приховує частину інформації про технічний стан автомобіля, тобто поводить себе опортуністично. У педагогічній діяльності троянське навчання можна кваліфікувати як опортунізм викладачів — досягнення своїх цілей за підступності та лукавства. Правда, є і суттєва різниця між цими видами поведінки. Опортуністична поведінка націлена на результат шляхом обманних дій, а троянське навчання тісно пов'язане з такою рисою сучасної економічної системи, як конкуренція. Використовуються прийоми для послаблення суперника в бізнесі, роботі, навчанні, щоб досягнути успіху, мати переваги.

Троянське навчання може бути ненавмисним, результатом дидактичних помилок. Така ситуація трапляється в невеликих, погано укомплектованих навчальних закладах, де один викладач веде декілька дисциплін. Навмисне троянське навчання є двох видів: з добрими намірами і зі злим умислом. Перше характеризується прихованою метою розвитку учнів, студентів і використовується тоді, коли вчитель вважає, що обсяг навчання, потрібний його підопічному, викличе в нього опір, а не буде засвоєним найкращим чином.

А от злий умисел виникає в навчанні, коли викладачеві невигідно когось навчити, хто може стати йому конкурентом. За такого виду навчання відбувається дезорієнтація суперника всіма можливими способами, часом навіть аморальними.

У реальному житті троянське навчання існує не лише у сфері освіти, а й у бізнесі. Освітнє троянське навчання спостерігається в таких ситуаціях:

1) серед студентів, які можуть свідомо приховувати виконання певних завдань або їх частину. Причина полягає в тому, що студенти прагнуть стати кращими в навчанні, виділитися, заробити вищі бали і в результаті стати більш конкурентоздатними в навчальному процесі;

2) серед викладачів, які можуть приховувати частину інформації для того, щоб продемонструвати свою вищу компетентність у середовищі студентів або колег. Викладачі, що розробляють курси дисциплін, не поспішають видрукувати програми, посібники, щоб зберегти своє «монопольне» становище на кафедрі, як і «недопущення» інших до свого предмета.

Ми досліджували явище троянського навчання через опитування студентів і викладачів Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи».

Опитувані визнали, що напруженість між людьми при навчанні існує: 46 % студентів оцінили її як сильну, 36 % — як помірну і 18 % — як слабку. З боку викладачів результат дещо інший. Вони відкинули оцінку напруженості як сильну і спинилися на тому, що 62 % вважають її поміркованою, а 38 % — слабкою. Це є свідченням того, що конкурентність у навчанні між студентами закладу є більш гострою, ніж між викладачами.

Відносно готовності допомогти іншій людині навчитися чого-небудь: 78 % студентів відповіли, що пробували це зробити. Водночас тільки 92 % відповідей викладачів свідчать про допомогу в навчанні. Виходить, що 8 % опитуваних допускають недобросовісне виконання своїх обов'язків. При цьому 76 % як студентів, так і викладачів пошкодували про те, що витрачали свої зусилля на навчання інших. Серед найголовніших причин цього стану студенти назвали такі:

- у 36 % випадків інша людина цілеспрямовано завдала їм шкоди;
- 35 % опитуваних робили наголос на ненавмисному збитку;
- 13 % зазначили, що незважаючи на витрачені зусилля, інша людина не змогла навчитися;

- 38 % викладачів на перше місце поставили фактор нанесення навмисної шкоди з боку іншої людини, на другому місці — констатація, що інша людина не змогла навчитися навіть за допомогою в навчанні.

Відповіді респондентів дозволили виявити таку тенденцію: усі вони були і як «жертви», коли відчули на собі вплив троянського навчання, і як «агресори», коли самі використовували недобросовісні методи навчання щодо інших.

Так, 49 % студентів і 42 % викладачів знають про ці випадки із власного досвіду. Фактично 60 % студентів і 58 % викладачів були «жертвами» троянського навчання, визнавши існування ситуацій, коли інші люди намагалися стосовно них провести «навчання із злим умислом»; 60 % студентів пояснюють таку поведінку інших людей боротьбою за кращі умови навчання, а 27 % викладачів вважають, що це пов'язане зі сподіваннями на кращі умови праці.

«Агресорами» можна назвати 47 % студентів і лише 8 % викладачів. При цьому 49 % студентів і 12 % викладачів визнали, що причина такої їхньої поведінки теж пояснюється боротьбою за кращі умови навчання (праці). Розбіжність свідчить, що опитувані більше готові звинувачувати інших людей у недобросовісному ставленні до себе, ніж визнати такі вчинки зі свого боку, які було зроблено задля власної вигоди.

Висновок: у практиці навчання поширені такі явища, як нечесна конкуренція, перешкоди чужому навчанню, використання ситуацій навчання для нанесення цілеспрямованої шкоди.

Якщо поведінкова економіка оперує поняттям «троянське навчання» у ситуації з не зовсім етичним явищем, то педагогіка при характеристиці поведінки викладача в цьому разі використовує термін «професійна деформація».

Так, В. Гладуш робить наголос на зміни у структурі особистості фахівця, що проявляються через 10—15 років педагогічної діяльності [3, с. 194].

Е. Беляєва і Л. Зубкова називають це негативними професійними змінами, які порушують цілісність особистості, знімають її адаптивність і стійкість [4, с. 26—27].

І. Олійник вважає, що деформація особистості є результатом впливу суб'єктивних якостей людини, що сформувались відповідно до специфіки певного виду професійної діяльності, на особистісні характеристики індивідуальності працівника [5, с. 118].

Г. Майборода визначає деформацію як зміну якостей і властивостей особистості (стереотипів сприйняття, ціннісних орієнтацій, характеру, способів спілкування і поведінки) під впливом тих чи інших факторів, що відіграють життєво важливу роль [6, с. 78].

Відмінність між непрофесійною етикою і троянським навчанням пов'язана з тим, що в першому варіанті виконання професійних обов'язків може змінити людину, зробити її дратівливою, підозрілою, цинічною. У другому — «троян» не змінює особистість. Йдеться про набір різноманітних прийомів, скерованих на послаблення позиції суперника з метою отримання

певної переваги, вигоди при виконанні своїх службових обов'язків, досягнення вищої конкурентоздатності на ринку праці.

Висновок: повністю ліквідувати вплив троянського навчання на якість освіти неможливо. Тому можна говорити лише про пом'якшення шкоди від нього.

У 70-х роках ХХ століття чітко намітилася певна тенденція: вимоги ринку праці не відповідали результатам освіти. Представники бізнесу активно критичували школу, ВЗО за брак потрібних для розвитку економіки якостей після отримання ними атестатів і дипломів. Промисловики підкреслювали, що швидше зацікавлені в базисній готовності випускників до роботи, ніж у спеціальній підготовці до конкретних операцій.

Дискусія між освітянами і працедавцями зумовила потребу впровадження нового типу освітнього результату, що отримав назву «компетентність». Важливість його підкреслена в Законі України «Про вищу освіту», де компетентність трактується як динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [13].

Освітній процес повинен створити умови для формування досвіду самостійного розв'язання пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших проблем; засвоєння адаптованого соціального досвіду. Якщо говорити про економічну теорію, то вона призначена для впровадження низки загальнопредметних компетентностей:

1) інформативності — отримання інформації щодо принципів і тенденцій розвитку сучасної економіки; засвоєння сучасного категоріального апарату;

2) формування світогляду — використання економічної грамотності для розвитку економічного мислення;

3) здатності до відповідальності — засвоєння потреби ухвалювати оптимальні рішення і нести відповідальність за власні вчинки і за самі ухвалені рішення;

4) активності — здатність відстоювати свої права (наприклад, права споживача) і здійснювати раціональний вибір; уміння пристосуватися до ситуації (як приклад, економічно правильно поводитися під час інфляції).

Введення компетентнісної складової в економічну освіту посилить прагматичність навчання, але не знищить академічну складову.

Динамізм сучасної економіки зумовлює необхідність постійного нагромадження знань шляхом неперервної освіти. Людина, яка нездатна постійно вчитися, не може вважатися успішною. Економічну науку слід опановувати поступово і на різному рівні: школи, ВЗО, післядипломне підвищення рівня знань. Кожний рівень освіти має своє значення, завдання і наслідки. Шкільні знання з економіки повинні стати дієвим помічником у повсякденному житті. Молода людина через соціальний досвід буде вміти обирати моделі по-

ведінки в житті. ВЗО є помічниками в оволодінні професійними знаннями. Їхнє завдання — забезпечення підготовки спеціалістів в умовах ринкової економіки. Унаслідок цього формується вміння застосовувати отримані знання в реальній економічній ситуації. Значення післядипломної освіти полягає в корекції економічних знань, що сприятиме професійному росту. Стає актуальним вміння опрацьовувати інформацію і нагромаджувати знання із суміжних з економікою галузей. Унаслідок цього формується висока конкурентоздатність у сучасних умовах. Забезпечення неперервності в освіті ми розглядаємо як важливий фактор її модернізації, що сприяє боротьбі з троянським навчанням.

Іншим фактором є інтернаціоналізація освіти. Сьогодні університети опинилися не лише в національному, а й у глобальному конкурентному середовищі. Заклади освіти конкурують і за студентів, і за викладачів. Приплив студентів регулюють такі фактори, як демографічний тренд, добробут населення і відкритість країни. Конкуренція між викладачами розгортається через призму їхньої здатності викладати і займатися дослідженнями на світовому рівні, тобто основний акцент робиться на інтелекті.

В умовах швидкого оновлення знань і технологій ВЗО повинні не тільки навчати, а й дати змогу займатися дослідженнями прикладного характеру. Мовиться про інтеграцію науки і освіти. Так, найпрестижнішою нагородою Американської економічної асоціації є Медаль Кларка, якою нагороджують найкращого економіста у віці до 40 років. Авторами робіт є викладачі, що вміло поєднують викладання з науковою роботою. Більшість робіт є емпіричними, а їхньою особливістю є те, що вони мають практичне значення. Наприклад, 2018 року медаль отримав П. Патак за роботу, що поєднує «інституціональне знання, теоретичну витонченість і ретельний емпіричний аналіз у забезпеченні розуміння важливих питань державної політики».

Д. Дональдсон (2017) дослідив наслідки соціально-економічного росту ринкової інтеграції і як продовольчу безпеку й ризики голоду можна оптимізувати торгівлею і спеціалізацією. Ю. Санніков, американський економіст, українець з походження, 2016 року розробив нові методи для аналізу неперервності в часі динамічних ігор. Його відкриття застосовується у сфері дизайну цінних паперів, макро- і мікроструктури ринку, змови.

Ще одним напрямом пом'якшення шкоди від троянського навчання є індивідуалізація освіти. Працедавці сьогодні оголошують свої, специфічні вимоги до компетенцій, які повинні надавати ВЗО. Це вимагає індивідуального підходу до складання освітніх програм. Це повинні бути комбінації великого числа модулів, які пропонують освітні заклади. Саме можливість вибору модуля стає важливим кроком до індивідуальної освіти.

Висновки. Новизною роботи є аналіз і синтез сучасних тенденцій в економічній науці. Показано, що людина повинна керуватися у своїй діяльності не лише матеріальними потребами, а й моральними принци-

пами. Відтак освіта нині має мати багатогранний характер і стати об'єктом різних соціальних і гуманітарних наук: економіки, психології, соціології тощо. Це дозволяє створити інтегровану модель особистості, яка трактує людину як споживача, що формується як генетично, так і під впливом культури, навчання.

У процесі навчання іноді виникає ситуація педагогічних покручів, тобто певних відхилень у професійній діяльності педагога від ціннісно-моральних орієнтирів.

Формами педагогічних покручів є «професійна деформація» і «троянське навчання». Ми зробили означення цих понять.

На прикладі опитування студентів і викладачів Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ

«Університет банківської справи» показано ступінь їх поширеності в навчальних закладах.

Підкреслена в Законі України «Про вищу освіту» важливість компетентностей розглядається як шлях до пом'якшення шкоди від троянського навчання. Це є можливим завдяки поширенню міжпредметних зв'язків, посиленню ролі соціальних наук.

Важливими факторами модернізації освіти є забезпечення її неперервності за схемою: школа — ВЗО — післядипломна освіта; інтернаціоналізація освіти, інтеграція науки і освіти, її індивідуалізація.

У перспективі подальшої наукової роботи — більш детальне вивчення впливу психологічних факторів протидії навчанню, аналіз використання троянських технологій не лише в навчанні, а й у бізнесі.

Список використаної літератури

1. Акерлоф Д. Рынок «лимонов»: неопределенность качества и рыночный механизм / Д. Акерлоф // THESIS. — 1994. — № 5. — С. 91—104.
2. Ариели Д. Поведенческая экономика. Почему люди ведут себя иррационально и как заработать на этом / Д. Ариели ; пер. с англ. П. Митронов. — Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2013. — 296 с.
3. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. / В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко. — Дніпропетровськ, 2014. — 416 с.
4. Беляєва Е. Ф. Професійна деформація викладача вищої школи / Е. Ф. Беляєва, Л. М. Зубкова // Наукові записки кафедри педагогіки / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. — Харків, 2010. — Вип. XXIV. — С. 25—32.
5. Олійник І. В. Причини виникнення та профілактика синдрому професійного вигорання у педагогів / І. В. Олійник // Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Педагогічні науки. — 2017. — № 1 (13). — С. 118—125. — Серія «Педагогіка і психологія».
6. Майборода Г. Я. Професійна деформація соціальних педагогів та стратегічні напрями профілактики / Г. Я. Майборода // Вісник Черкаського університету. — 2014. — № 24 (317). — С. 77—80. — (Серія «Педагогічні науки»).
7. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А. Сміт ; пер. з англ. О. Васильєва, М. Межевкіна, А. Малівський. — Київ : Port-Royal, 2001. — 594 с.
8. Левитт С. Суперфрікономика / С. Левитт, С. Дабнер ; пер. с англ. П. Митронов. — Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2010. — 288 с.
9. Коннифф Р. Естественная история богатых : полевые исследования / Р. Коннифф ; пер. с англ. М. Леонovich. — Екатеринбург : У-Фактория, 2006. — 464 с.
10. История экономических учений : учеб. пособие / А. Автономов, О. Ананьина, Н. Макашева. — Москва : ИНФРА, 2000. — 784 с.
11. Хьелл Л. Теории личности / Л. А. Хьелл, Д. Дж. Зиглер. — Санкт-Петербург : Питер, 2005. — 607 с.
12. Цигульська Т. Ф. Загальна та прикладна психологія : навч. посіб. / Т. Ф. Цигульська. — Київ : Наукова думка, 2000. — 192 с.
13. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/paran504>.

References

1. Akerlof, D. (1994). Rynok «limonov»: neopredelennost' kachestva i rynochnyy mekhanizm [The market for "lemons": quality uncertainty and the market mechanism]. *THESIS*, 5, 91—104 [in Russian].
2. Ariely, D. (2014). *Povedencheskaya ekonomika. Pochemu lyudi vedut sebya irratsional'no i kak zarabotat' na etom* [Behavioral economics. Why do people behave irrationally and how to make money on it]. (P. Mironov, Trans.). Moscow: Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].
3. Hladush, V. A., & Lysenko, H. I. (2014). *Pedahohika vyshchoyi shkoly: teoriya, praktyka, istoriya* [Higher School Pedagogy: Theory, Practice, History]. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
4. Byelyayeva, E. F., & Zubkova, L. M. (2010). Profesiyina deformatsiya vykladacha vyshchoyi shkoly [Professional deformation of a teacher of higher education]. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky. Kharkivs'kyi natsional'nyi universytet imeni V. N. Karazina — Proceedings of the Department of Pedagogy. Karazin Kharkiv National University, XXIV*, 25—32. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Oliynyk, I. V. (2017). Prychyny vynyknennya ta profilaktyka syndrome profesiynoho vyhorannya u pedahohiv [Causes and prevention of professional burnout syndrome among teachers]. *Visnyk universytetu imeni Al'freda*

- Nobelya. Seriya «Pedahohika i psykholohiya». Pedahohichni nauky — Bulletin of Alfred Nobel University, Series «Pedagogy and Psychology». Pedagogical sciences, 1, 118—125 [in Ukrainian].*
6. Maiboroda, H. Ya. (2014.) Profesynna deformatsiya sotsial'nykh pedahohiv ta stratehichni napriamy profilaktyky [Professional deformation of social pedagogues and strategic directions of prevention]. *Visnyk Cherkas'koho universytetu — Bulletin of Cherkasy University, 24 (317), 77—80 [in Ukrainian].*
 7. Smith, A. (2001). *Dobrobut natsiy. Doslidzhennya pro pryrodu ta prychyny dobrobutu natsiy [The welfare of nations. Research on the nature and causes of the welfare of nations].* (O. Vasylieva, M. Mezhevkina, A. Malivskyi, Trans.). Kyiv: Port-Royal [in Ukrainian].
 8. Levitt, S., & Dabner, S. (2010). *Superfrikonomika [Superfriconics].* (P. Mironov, Trans.). Moscow: Mann, Ivanov and Ferber [in Russian].
 9. Konniff, R. (2006). *Yestestvennaya istoriya bogatykh: polevyye issledovaniya [Natural history of the rich. Field studies].* (M. Leonovich, Trans.). Yekaterinburg: U-Faktoriya [in Russian].
 10. Avtonomov, A., Anan'ina, O., & Makasheva, N. (2014). *Istoriya ekonomicheskikh ucheniy [History of Economic Thought].* Moscow: INFRA [in Russian].
 11. Kjell, L. A., & Ziegler, J. J. (2005). *Teorii lichnosti [Personality theory].* Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
 12. Tsyhul'ska, T. F. (2000). *Zahal'na ta prykladna psykholohiya [General and Applied Psychology].* Kyiv: Naukova Dumka [in Ukrainian].
 13. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII [On Higher Education. Law of Ukraine on July 1, 2014 № 1556-VII]. (n. d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/paran504> [in Ukrainian].

УДК 004:33

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА НА ІНФОРМАЦІЙНУ ЕКОНОМІКУ

Ноздріна Лариса Василівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та інформаційних технологій
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Височанська Каріна Євгенівна,
магістрант
Львівського навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»

Анотація. Описано, що на сучасному етапі стрімкий розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій (ІКТ) спричинив зростання ролі інформації та знання в усіх сферах людської діяльності. Зазначено, що в сучасній інформаційній економіці інформація ототожнюється з товарною продукцією і завдяки провідній ролі ІКТ впливає на економічний розвиток країни. Проаналізовано, що інформаційна діяльність в суспільстві належить до «індустрії знань», яка охоплює і сектор мас-медіа, які, зокрема, представлені в Інтернеті. Вивчено сучасні тенденції розвитку інформаційної економіки за допомогою реалізації проекту дослідження впливу Інтернет-медіа на її розвиток в Україні. За допомогою хмарного сервісу Google Form проведено анкетування користувачів Інтернет-медіа, на підставі якого порівняно сучасний стан українсько- та польськомовних ринків. За результатами проекту було визначено: найбільш інформативні канали онлайн-ресурсів на українському і польському ринках; масовість використання Інтернет-джерел у веденні господарської діяльності; залежності між віком, статусом, місцем проживання досліджуваних та їхнім ставленням до Інтернет-ресурсів; вплив інформації з Інтернет-медіа на: 1) імідж, рентабельність компанії, попит на її товари і послуги; 2) розвиток новітніх технологій; 3) політичну, соціальну та бізнес-ситуацію у країні; 4) міжнародну бізнес-співпрацю.

Ключові слова: інформаційна економіка, індустрія знань, мас-медіа, Інтернет-медіа, хмарний сервіс, анкетування, українсько- і польськомовні Інтернет-медіа.

Формул: 0; **рис.:** 5; **табл.:** 2; **бібл.:** 10.

FEATURES OF INFLUENCE OF INTERNET MEDIA ON THE INFORMATIONAL ECONOMY

Nozdrina Larysa,
Ph. D. in Economics, Associated Professor,
Associated Professor of the Department
of Economics and Information Technologies
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»

Vysochanska Karina,
Master student
of the Lviv Educational-Scientific Institute
of SHEI «Banking University»

Abstract. The rapid development of information and telecommunication technologies (ICTs) nowadays has led to an increase in the role of information and knowledge in all spheres of human activity was described in this article. It is noted that in the modern information economy information is commodity products that due to the leading role of ICT influences the country's economic development. It is analyzed that information activity in society belongs to the «knowledge industry», which also covers sectors such as: 1) information technologies and services; 2) education; 3) scientific research; 4) development; 5) the media (which are represented in particular on the Internet). The modern tendencies of the information economy development with the help of project's realization of the research of influence of the Internet mass-medias on economics development in Ukraine was studied. Using the Google Form cloudservice, a survey on Internet media users, that was based on comparatively modern state of Ukrainian- and Polish-language markets, was conducted. The results of the project identified: the most informative channels of online resources in the Ukrainian and Polish markets; the using of Internet sources in conducting business activities; dependencies between

age, status, place of residence of the respondents and the irrelations to Internet resources; impact of Internet media's information on: 1) the image, profitability of the company, demand for its goods and services; 2) of the development of the latest technologies; 3) the political, social and business situation in the country; 4) international business cooperation. The results of this project can help determine the role of information on the Internet mas-media in the development of the information economy, in particular in business and international cooperation, and become the basis for further research in this direction: in particular, in terms of both nationalities and countries: comparing the views of Ukrainian and Polish respondents, citizens of both Ukraine and Poland.

Keywords: information economy, industry of knowledge, mass media, Internet media, cloud service, questionnaires, Ukrainian and Polish Internet media.

Formulas: 0; fig.: 5; tabl.: 2; bibl.: 10.

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ИНТЕРНЕТ-МЕДИА НА ИНФОРМАЦИОННУЮ ЭКОНОМИКУ

Ноздрина Лариса Васильевна,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики и информационных технологий
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»

Височанська Карина Евгеньевна,

магистрант
Львовского образовательно-научного института
ГВУЗ «Университет банковского дела»

Аннотация. Описано, что на современном этапе стремительное развитие информационно-телекоммуникационных технологий (ИКТ) привело к росту роли информации и знания во всех сферах человеческой деятельности. Отмечено, что в современной информационной экономике информация отождествляется с товарной продукцией и, благодаря ведущей роли ИКТ, влияет на экономическое развитие страны. Проанализировано, что информационная деятельность в обществе относится к «индустрии знаний», которая охватывает и сектор масс-медиа, которые, в частности, представлены в Интернете.

Описано проект исследования влияния Интернет-медиа на развитие информационной экономики в Украине. С помощью облачного сервиса Google Form проведено анкетирование, на основании которого было проведено сравнение современного состояния украинско- и польскоязычных рынков интернет-медиа.

По результатам проекта были изучены: наиболее информативные каналы онлайн-ресурсов на украинском и польском рынках; массовость использования интернет-источников в ведении хозяйственных отношений общества; зависимости между возрастом, статусом, местом жительства испытуемых и их отношение к интернет-ресурсам; влияние информации с интернет-медиа на: 1) имидж, рентабельность компании, спрос на ее товары и услуги; 2) развитие новейших технологий; 3) политическую, социальную и бизнес-ситуацию в стране; 4) международное бизнес-сотрудничество.

Ключевые слова: информационная экономика, индустрия знаний, масс-медиа, Интернет-медиа, облачный сервис, анкетирование, украинско- и польскоязычные Интернет-медиа.

Формул: 0; рис.: 5; табл.: 2; библи.: 10.

Вступ. Сьогодні під впливом стрімкого розвитку інформаційних процесів та їх глобалізації ринок стає гнучкішим і багатомірнішим, традиційні промислові виробництва відходять на другий план, а головним виробничим ресурсом стає інформація. Класичні економічні твердження, що ринок самостійно забезпечує ефективність господарської діяльності, уже не спроможні пояснити й ефективно розв'язати багато проблем сучасної економіки.

Оскільки економіка невід'ємна від життя суспільства, нові цінності спричинили розвиток нових поглядів на сучасну економіку, розглядаючи її як «інформаційну економіку», яка передбачає зростання ролі інформатизації в усіх сферах людської діяльності за допомогою впровадження новітніх технологій. «Інформаційна економіка» характеризується адаптацією

до змін у суспільстві згідно з розвитком інформаційно-телекомунікаційних технологій, наданням цінності інформації як основному продукту виробництва, створенням нового ринку продуктів і послуг у мережевому просторі.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Поняття «інформаційне суспільство» та «інформаційна економіка» поширилися в 1970-х — на початку 1980-х років завдяки роботам Ф. Махлупа і його послідовника М. Пората, який припустив, що економіка США розвивається «від такої, що ґрунтується, перш за все, на промисловості, до такої, що базується на знаннях, комунікації та інформації» [1].

У розробленні теорії інформаційної економіки значний внесок також здійснили як закордонні, так і вітчизняні вчені: Ф. Найт, Дж. Маршак, П. Друкер,

Я. Жаліло, М. Кастельс, Е. Тоффлер, Д. Белл, Д. Дзюба, С. В. Мочерний, С. Андреев та ін.

На нашу думку, сутність інформаційної економіки можна визначити як концепцію, що характерна для інформаційного суспільства, у якому інформація отожднюється з товарною продукцією, яка створюється завдяки провідній ролі інформаційно-телекомунікаційних технологій у розвитку всіх секторів економіки.

Метою статті є дослідження сучасних тенденцій, що спостерігаються в інформаційній економіці, за допомогою реалізації проекту з вивчення впливу Інтернет-медіа на українськомовних і польськомовних користувачів мережі. Оскільки аспект впливу Інтернет-медіа на інформаційну економіку, зокрема в розрізі національностей, досліджений ще недостатньо, тема статті є актуальною.

Результати дослідження. З кожним роком збільшується кількість користувачів Інтернету. Згідно із

звітом «Digital in 2018» міжнародного агентства «We are social», що спеціалізується на дослідженнях у сфері медіа, 25,59 мільйона українців користуються мережею «Інтернет» [2; 3]. Це більше ніж у середньому у світі, але значно менше, ніж у сусідній Польщі, що підтверджується й іншими показниками *табл. 1*.

Станом на 2018 рік в Україні зросла частка щоденних користувачів Інтернету з 58 до 64 % [2]. Відтак у результаті цих тенденцій, а це збільшення покриття мережею «Інтернет», розвиток мережевої інфраструктури, стрибок у розвитку техніки та інформаційних технологій, збільшення часу перебування в мережі, економічні відносини також трансформуються в мережу «Інтернет».

Сьогодні Інтернет надає великі можливості для ефективного ведення бізнесу, наприклад, для щоденних бізнес-процесів, маркетингу, електронної комерції (e-commerce) тощо.

Таблиця 1

Стан розвитку цифрового світу (на 2017 рік)

Світ/Країна	Кількість (у %)			
	користувачів Інтернету	активних користувачів соціальних медіа	користувачів мобільних пристроїв	активних користувачів соціальних медіа з мобільних пристроїв
Світ	55	42	68	39
Україна	58	29	77	22
Польща	78	45	81	37

Примітка. Розроблено за даними [2].

За даними European Ecommerce Report, 2018 року частка e-commerce у структурі всієї роздрібної торгівлі України теж поки що незначна (*табл. 2*).

Проте обсяг української інтернет-торгівлі у грошовому вираженні швидко зростає.

Таблиця 2

Частка e-commerce в роздрібних продажах, %

Рік	Україна	Польща	ЄС	Великобританія
2015	1,7	3,3	7	15,2
2016	2,5	3,7	8	16,8
2017	3,2	4,3	8,8	17,8

Джерело: [4].

Наша країна 2016 року з показником 31 % стала одним зі світових лідерів зростання у цій сфері. Найвищий показник був у Австралії, грошовий оборот Інтернет-торгівлі в цій країні збільшився на 40 %, (у Польщі — на 25 %, а у США — на 9 % [4]).

Світовий досвід засвідчує, що розвиток Інтернет-підприємництва веде до поширення новітніх технологій, збільшення прибутковості фірм, кількості робочих місць, швидкого та якісного обміну кадрами. Основним і невід'ємним продуктом віртуального ринку стає інформація, правильне використання якої здатне ефективно коригувати мережеві ринкові відносини і сприяти розвитку економіки. Саме через багатство інформації, яка зібрана в мережі, швидкість її розповсюдження і способи представлення формується віртуальний ринковий простір, який на нинішній день є важливою платформою для ведення бізнесу.

Загалом, інформаційна діяльність у суспільстві, за Ф. Махлупом, належить до «індустрії знань», яка

охоплює п'ять секторів [5]: 1) інформаційні технології і послуги; 2) освіту; 3) наукові дослідження; 4) розробки; 5) засоби масової інформації (ЗМІ, мас-медіа). Саме останній сектор — мас-медіа, які представлені в Інтернеті і які також називають новими медіа, і є предметом нашого дослідження з урахування якісних аспектів процесу передавання інформації та одержання знань і їхнього впливу на інформаційну економіку.

Інтернет-медіа — це мережева версія традиційних ЗМІ, яка регулярно надає оновлену інформацію і має свою постійну онлайн-аудиторію.

Онлайн-ресурсами називають мережеві об'єкти, до яких належать Інтернет-видання, індивідуальні авторські проекти, блоги, Інтернет-радіо та Інтернет-ТБ, новинні агрегатори, дайджести й інші елементи Інтернет-медіа.

Американські користувачі медіа 2008 року вперше повідомили, що отримують новин переважно з Інтернету, а не преси. Сьогодні молоді люди у віці від 18 до

29 років майже завжди отримують новини лише через Інтернет і соціальні мережі [6].

З огляду на широкомасштабність функціонування Інтернет-медіа в сучасному суспільстві рівень розуміння феномену медіа в інформаційну епоху суспільством говорить про його зрілість, готовність до ведення господарських відносин у новому онлайн-просторі. Так виникла потреба формування такого напрямку інформаційної економіки, як медіаекономіка, яка займається вивченням ЗМІ як окремої галузі ринкового господарства. Медіаекономіка розглядає конкретні медіаіндустрії та медіаринки, поведінку виробників і споживачів медіапродуктів. Однак на ці мікроекономічні фактори прямим чином впливають явища макроекономічного порядку. Індустрія інтернет-ЗМІ в силу специфіки виробленого товару особливим чином включена в суспільне життя. Товарами медіаринку є сам зміст ЗМІ, тобто новини, думки (ідеї), розваги, знання, місце під рекламу. Інтернет-ЗМІ «продають»

рекламодавцям доступ до аудиторії. Усе це становить окрему галузь економіки, яка на сьогодні тісно пов'язана із формуванням бізнес-процесів у всіх секторах економіки [7].

Щоб зрозуміти, де і яку інформацію в Інтернеті споживає українська аудиторія, соціологічною компанією InMind на замовлення міжнародної організації Internews Network було проведено дослідження «Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів ЗМІ», яке охопило 5 000 новин із 50 найвідвідуваніших українцями новинних сайтів і показало, що новинні Інтернет-ЗМІ становлять 60 % і збільшили аудиторію на 6 % у порівнянні з 2017 роком (рис. 1). Рівень задоволеності новинами в Інтернет-медіа залишається стабільним. Більшість респондентів три роки поспіль вказують основними вимогами до новин (43 % у 2017 році) чесність і достовірність. Зокрема, під час моніторингу було встановлено, що 5 % новин містили маніпуляції з емоціями [7].

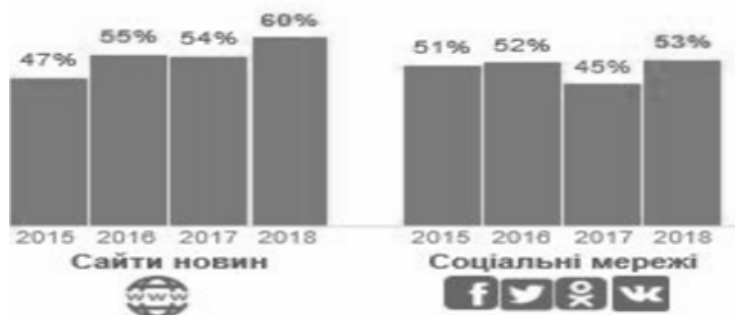

Рис. 1. Медіа-активність протягом місяця в Інтернеті (2015—2018 рр.)

Джерело: [7].

Моніторинг показав незначну кількість неправдивої інформації: 0,4 % фейків і 5,36 % недостовірних новин. Потрібну інформацію в мережі шукають 64 % людей, що на 9 % більше, ніж попереднього року, і читають новини 51 % (на 5 % більше, ніж 2017-го) [7].

Для того, щоб дослідити особливості впливів Інтернет-медіа на інформаційну економіку, започаткували проект «Дослідження впливу інтернет-медіа на

економіку», який включає визначення найактуальніших способів поширення інформації в сучасному суспільстві, опис ринку інтернет-ЗМІ, а також з'ясування впливів онлайн-медіа на економіку.

Проект спрямований на користувачів українського і польського ринку Інтернет-медіа з метою виявлення аспектів впливу на будівництво бізнес-співпраці між країнами-сусідами. Відповідно до діяльності проекту планується здійснити низку заходів (рис. 2).

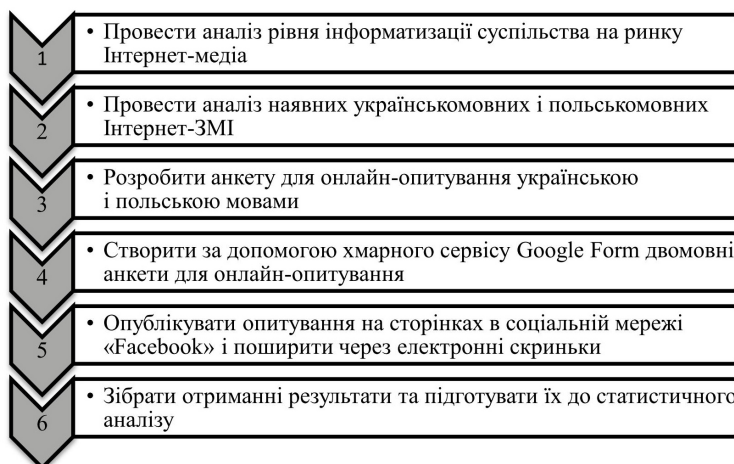

Рис. 2. Етапи проведення дослідження

Примітка. Авторська розробка.

Опитування польською мовою проводилось в анонімній формі та розкривало такі теми, як: довіра сучасного суспільства до Інтернет-медіа, найпопулярніші інформаційні ресурси, використання отриманої інформації під час роботи, вплив інформації Інтернет-медіа на ведення бізнесу і на міжнародну бізнес-співпрацю. Збір та аналіз отриманих результатів було проведено за допомогою хмарного сервісу Google Form [9] і програми STATISTICA [10].

Станом на 12 листопада 2018 року отримано від респондентів 48 анкет, з яких 31 (63 %) були від українськомовних респондентів, а 17 (38 %) — польсь-

комовних. Заповнення анкет ще триває, тому надаємо поточну версію дослідження.

Результати опитування у проєкті за допомогою хмарного сервісу Google Form були записані на Google Disk у графічній і табличній формі, потім опрацьовані. Анкети заповнили 31 жінка і 17 чоловіків. Оскільки опитування проводилося в Інтернеті, а його користувачі, зазвичай, молоді люди, то за віком респонденти поділилися таким чином: віком 18—25 років — 29 респондентів, 25—55 років — 16, до 18 років — двоє, після 55 років — один.

Статус респондентів подано на *рис. 3*.

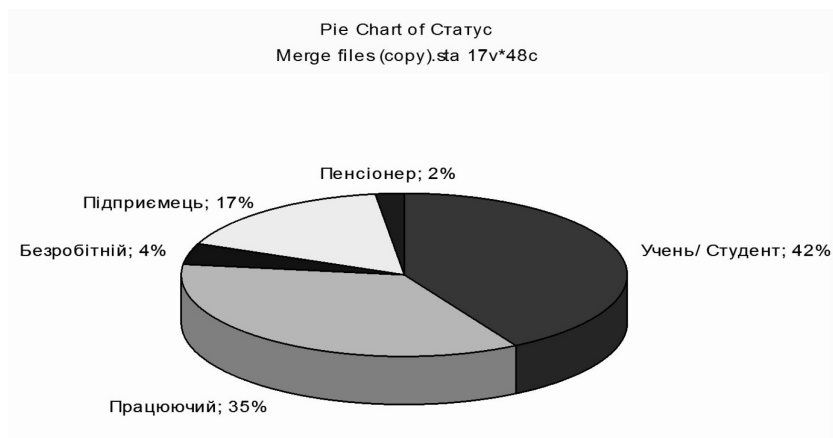

Рис. 3. Статус респондентів

Примітка. Досліджено авторами.

Місця проживання респондентів охоплюють міста Львів, Київ, Івано-Франківськ, Вінниця, Запоріжжя, Бидгощ, Сянок, Лодзь, Гданськ, Лондон, Вільнюс та ін.

Відповіді на 1-ше питання анкети «Чи вважаєте ви інтернет-медіа найпопулярнішим джерелом масової інформації на нинішній день?» показали, що всі респонденти з Польщі і майже 92 % з України надають перевагу саме новинам в Інтернеті.

Наступне питання стосувалося інтернет-ресурсів, які респонденти найчастіше використовували для читання/перегляду новин (портали, інтернет-сторінки, ютубканали, соціальні мережі). Серед української аудиторії лідирують Facebook, YouTube, Google, переглядають новини з Instagram, Telegram, Кореспондент, Pikabu, BBC, Zaxid.net, Meta.ua, ukr.net, сайта ТСН «1+1», WAS, The Ukrainians, «Української правди». З польського боку незаперечні лідери ідентичні — це Facebook, YouTube і Google, далі йдуть Instagram, Gazeta.pl, Rp.pl, kultura liberalna, krytyka polityczna, Onet, Kurier Galicyjski, Obserwator Miedzynarodowy, Warszawska gazeta.

На питання анкети «Чи довіряєте ви новинам, представленим в Інтернеті?» відповіді респондентів поділилися таким чином: 77,4 % українськомовних (16,1 % узагалі вважають 90 % Інтернет-новин брехнею) і 88,2 % польськомовних респондентів довіряють частково тільки обраним ресурсам. Тобто українці менше довіряють новинам з Інтернет-медіа.

Більшість респондентів обох національностей у відповіді на питання «Як ви визначаєте, що новина є

фейковою?» зазначили, що перевіряє новину на інших сайтах і за допомогою логічного мислення, а також звертає увагу на джерело. І українці (64,5 %), і поляки (70,6 %) вважають, що інформація в Інтернет-медіа має велике значення у власній думці про певну компанію. Тобто інформація здатна впливати на ставлення людей до продукції тієї чи іншої компанії та на її репутацію. Хоча 11,8 % у Польщі і 9,7 % в Україні не вважають це підставою для зміни думки, тобто не довіряють Інтернет-медіа.

А от українці завжди цікавляться (у майже 54,8 % випадках проти майже 17,6 %) відгуками Інтернет-спільноти про продукт чи послугу, яку вони збираються придбати, тобто менше довіряють виробникам чи постачальникам послуг.

У відповідях на питання «Чи використовували ви Інтернет-медіа для пошуку місця працевлаштування чи ВНЗ для вступу?» в обох категоріях респондентів більшість (58,1 % українців і 47,1 % поляків) підтвердили, що використовують Інтернет-медіа для пошуку роботи чи ВНЗ. Цікавим є той факт, що обирали не з допомогою ЗМІ, а за якимось іншими критеріями лише українські респонденти (близько 10 %).

На питання про вплив Інтернет-медіа на розвиток новітніх технологій 75 % усіх респондентів дали позитивну відповідь, бо це створює простір для швидкого передавання інформації про новітні технології, дає можливість створення онлайн-аудиторії, зацікавленої в їх поширенні і співпраці без кордонів щодо розроблення. І українці, і поляки були в цьому питанні

одностайні. Тільки 2 % респондентів зазначили, що це має негативні наслідки, пов'язані з проблемою захисту інтелектуальної власності.

Наступне питання «Чи цікавилися ви за допомогою Інтернет-медіа політичною, соціальною і бізнес-ситуацією в Україні від 2013 року до сьогодні?» отримало 64,7 % ствердних відповідей поляків і 32,2 % — українців, що може бути обґрунтовано почуттям втоми від постійного перебування українців у стресовій ситуації, починаючи з 2013 року. Хоча відповідь «Так, але не детально» зазначили 58,1 % українських і 17,6 %

польських респондентів. І логічно, що менше українців (9,7 %), ніж поляків (11,8 %) зовсім не цікавляться цим питанням.

Дуже важливими, на нашу думку, є десяте питання анкети (рис. 4), відповіді на яке засвідчили, що і українці, і поляки вважають, що відносини між країнами поліпшились, зросла довіра, виникли нові міжнародні компанії тощо.

На жаль, українці менше цікавляться спільними бізнес-відносинами, але, попри це, не вважають, що кількість спільних проектів зменшилась.

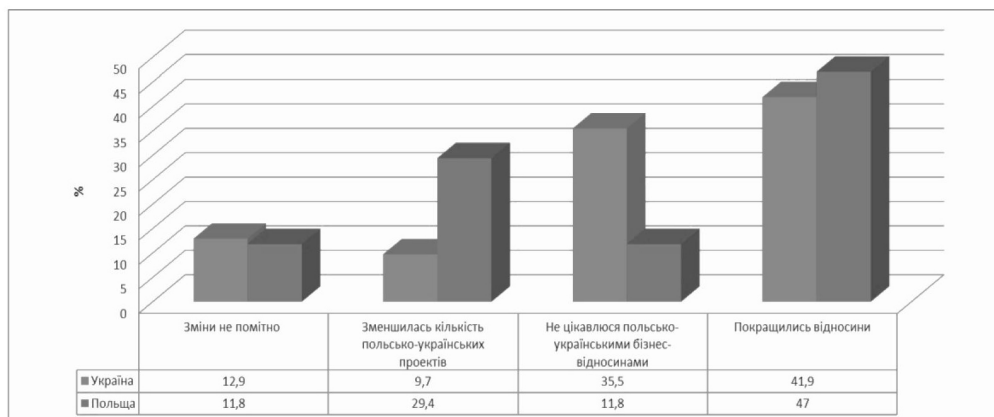

Рис. 4. Гістограма відповідей «Як, на вашу думку, вплинули події кінця 2013 — початку 2014 рр. («Революція гідності») і війна на Сході України на рівень довіри та польсько-українську співпрацю в бізнесі?»

Примітка. Досліджено авторами.

Відповіді на наступне питання засвідчили, що отриману в Інтернет-медіа інформацію обидві сторони використовують у роботі, навіть українці незначно більше (45,2 %), ніж поляки (41,2 %).

А от 12,9 % українців використовують цю інформацію в соціальних або волонтерських проектах, на відміну від поляків, що пояснюється сучасною політичною ситуацією у країні.

Наступним етапом дослідження став імпортування даних із Google Form у таблицю Excel, а потім у

пакет Statistica для подальшого статистичного аналізу. Зокрема, було обрано вид статистичного аналізу «Непараметрична статистика», бо змінні вхідного файлу подані в номінальній і порядковій шкалі, крім того, на вході — відносно невелика кількість відповідей респондентів [9].

Було проведено тест Манна — Уїтні порівняння угруповань непараметричної статистики за груповальними змінними (країна, стать, вік, статус) і залежними змінними (відповідями на питання анкети).

Mann-Whitney U Test (Merge files (copy).sta)										
By variable Статус										
Marked tests are significant at p < .05000										
variable	Rank Sum Учень/ Студент	Rank Sum Підприємець	U	Z	p-value	Z adjusted	p-value	Valid N Учень/ Студент	Valid N Підприємець	2*1sided exact p
П1	294,0000	112,0000	76,00000	0,17799	0,858730	0,55340	0,579991	20	8	0,861667
П4	310,5000	95,5000	59,50000	1,01710	0,309109	1,13159	0,257809	20	8	0,303932
П3	314,0000	92,0000	56,00000	1,19509	0,232054	1,66922	0,095074	20	8	0,237484
П5	284,0000	122,0000	74,00000	-0,27970	0,779707	-0,35255	0,724430	20	8	0,784150
П6	295,0000	111,0000	75,00000	0,22885	0,818988	0,24405	0,807195	20	8	0,822692
П7	309,0000	97,0000	61,00000	0,94081	0,346801	0,99104	0,321666	20	8	0,354218
П8	304,0000	102,0000	66,00000	0,68654	0,492374	0,91480	0,360296	20	8	0,500234
П9	246,5000	159,5000	36,50000	-2,18675	0,028761	-2,36840	0,017866	20	8	0,024684
П10	247,5000	158,5000	37,50000	-2,13590	0,032688	-2,15937	0,030822	20	8	0,028482
П11	300,0000	106,0000	70,00000	0,48312	0,629011	0,51521	0,606407	20	8	0,635772

Рис. 5. Результати аналізу Mann-Whitney U test для категорій змінної «Статус»: «Учень/Студент» і «Підприємець»

Примітка. Досліджено авторами.

Результати показали, що значущі результати були отримані тільки під час порівнянь за групувальною змінною «Статус» таких категорій, як «Підприємець» і «Працюючий», а також «Учень/студент» і «Підприємець» (рис. 5). Великі за абсолютною величиною значення статистики Z-критерію свідчать проти гіпотези про подібність груп, тобто відповіді респондентів на дев'яте і десяте питання відрізняються в зазначених групах.

Для перевірки проведено тест Kolmogorov — Smirnov two-sample test, який засвідчив, що до уваги можуть прийматися тільки відмінності у відповідях вищезазначених категорій лише на десяте питання, що може пояснюватися різним ставленням цих груп до впливу подій 2013—2014 рр. на рівень довіри і польсько-українську співпрацю в бізнесі.

Аналогічний результат дала перевірка тестами Манна — Уїтні і Kolmogorov — Smirnov двох вікових категорій «18—25 років» і «понад 25 до 55 років», які показали подібні відповіді також у всіх питаннях, окрім десятого. Проведення такого виду порівнянь для змінної «Стать» не показало відмінностей у жодному з питань анкети, тобто жінки і чоловіки були однотайні.

Висновки. Популярність Інтернет-мас-медіа зростає щорічно, але якість інформації залишається під питанням, що не може не впливати на процеси, які відбуваються в інформаційній економіці, зокрема на веденні бізнесу у країні. Ринок Інтернет-медіа — це простір інформатизації суспільства, який є сьогодні одним із найпопулярніших, але найневрегульованішим українським законодавством.

Україномовний ринок Інтернет-медіа є досить новим, проте активно розвивається і потребує досліджень основних важелів впливу на господарське життя суспільства. Станом на нинішній день аналогічні дослідження на українському ринку проводились, але їх порівняно мало і вони не містять порівнянь у міжнародному розрізі. Розроблений проект має інформативний характер. Його метою є виявлення феномену Інтернет-медіа як невід'ємної складової господарського життя сучасного суспільства і висвітлення системи їхніх взаємозв'язків.

Ми дослідили, що як польськомовні, так і українськомовні респонденти вважають, що: 1) Facebook, YouTube, Google — найпопулярніші на ринку Інтер-

нет-медіа; 2) використовують Інтернет-медіа для пошуку роботи чи ВНЗ; 3) перевіряють новину на інших сайтах і за допомогою логічного мислення, а також звертають увагу на джерело; 4) стверджують, що інформація в Інтернет-медіа має велике значення у власній думці про певну компанію.

Отриману в Інтернет-медіа інформацію обидві сторони використовують у роботі, навіть українці незначно більше (45,2 %), ніж поляки (41,2 %); 12,9 % українців використовують цю інформацію в соціальних або волонтерських проєктах, на відміну від поляків, які не зазначили участі в таких проєктах узагалі.

Політичною, соціальною і бізнес-ситуацією в Україні від 2013 року до сьогодні цікавляться за допомогою Інтернет-медіа 64,7 % поляків і 32,2 % українців, але відповідь «Так, але не детально» зазначили 58,1 % українських і 17,6 % польських респондентів.

Українці завжди цікавляться, на відміну від поляків (у майже 54,8 % випадках проти майже 17,6 %), відгуками Інтернет-спільноти про продукт чи послугу, яку вони збираються придбати, тобто менше довіряють виробникам чи постачальникам послуг.

Обидві категорії респондентів вважають, що відносини між країнами поліпшились, зросла довіра, виникли нові міжнародні компанії тощо. На жаль, українці менше цікавляться спільними бізнес-відносинами, але, попри це, не вважають, що кількість спільних проєктів зменшилась.

Непараметричний статистичний аналіз показав, що за відповіді на всі питання, крім десятого (про вплив подій кінця 2013—2014 рр. на рівень довіри і польсько-українську співпрацю в бізнесі) у всіх досліджених групах (наприклад, за статтю, віком і статусом) не відрізняються. Відрізняються тільки відповіді груп «18—25 років» і «понад 25 до 55 років», а також «Підприємець» і «Працюючий», «Учень/Студент» і «Підприємець», що пов'язане з їхньою залученістю до бізнесу.

Результати цього проєкту можуть допомогти у визначенні ролі інформації з онлайн-медіа в розвитку інформаційної економіки, зокрема в бізнесі та міжнародній співпраці, і стати основою для проведення подальших досліджень у цьому напрямі, зокрема, у розрізі і національностей, і країн: зіставленні думок українськомовних і польськомовних респондентів, громадян як України, так і Польщі.

Список використаних джерел

1. Кононова К. Ю. Інформаційна економіка: моделювання еволюційних процесів : монографія / К. Ю. Кононова. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. — 310 с.
2. Kemp S. Digitalin 2018: world's internet users pass the 4 billion mark [Electronic resource]. — Available at : <https://www.wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018>.
3. Полякова А. Лише 58 % українців користуються Інтернетом [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/news/2018/01/31/633590/>.
4. «Молодий і перспективний». Який потенціал приховує ринок інтернет-торгівлі України [Електронний ресурс] // Сайт газети «Економічна правда». — 2018. — 31 серпня. — Режим доступу : <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/08/31/639949/>.
5. Маруховський О. О. Витоки концепцій інформаційного суспільства та суспільства знань / О. О. Маруховський // Освіта регіону. Політологія психологія комунікації. — 2009. — № 2. — С. 154—159.

6. Як Інтернет змінив медіа в Україні [Електронний ресурс] // Сайт журналу «Новое время». — 2018. — 19 листопада. — Режим доступу : <https://biz.nv.ua/ukr/publications/jak-internet-zminiv-media-v-ukrajini-934104.html>.
7. Михайлин І. Л. Журналістика як всесвіт: вибрані медіадослідження / І. Л. Михайлин. — Харків : Прапор, 2008. — 512 с.
8. Ставлення населення до ЗМІ та споживання різних типів ЗМІ у 2018 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.slideshare.net/ssuserce0e43/ss-113052343?ref=https://detector.media/infospace/article/140807/2018-09-06-doslidzhennya-56-ukraintsiv-vvazhayut-shcho-mozhut-vidrizniti-zamovni-materiali-v-zmi/>.
9. Create beautiful forms [Electronic resource]. — Available at : <https://www.google.com/intl/en-GB/forms/about/>.
10. Ноздріна Л. В. Методологія наукових досліджень в інформаційній економіці : навч. посібник / Л. В. Ноздріна. — Львів : Вид-во Львівської комерційної академії, 2015. — 257 с.

References

1. Kononova, K. Yu. (2015). *Informatsijna ekonomika: modeliuvannia evoliutsijnnykh protsesiv* [Information Economics: Modeling of Evolutionary Processes]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina [in Ukrainian].
2. Kemp, S. (2018). Digital in 2018: world's internet users pass the 4 billion mark. *www.wearesocial.com*. Retrieved from <https://www.wearesocial.com/blog/2018/01/global-digital-report-2018>.
3. Poliakova, A. (2018). Lyshe 58 % ukraintsiv korystuiut'sia internetom [Only 58% of Ukrainians use the Internet]. *www.epravda.com.ua*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/news/2018/01/31/633590/> [in Ukrainian].
4. «Molodyj i perspektyvnyj». Yakyj potentsial prykhovuie rynek internet-torhivli Ukrainy [«Young and promising». What potential hides the Internet trade market of Ukraine]. (2018, August, 31). *www.epravda.com.ua*. Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/08/31/639949/> [in Ukrainian].
5. Marukhovs'kyj, O. O. (2009). Vytoky kontseptsij informatsijnoho suspil'stva ta suspil'stva znan [Origins of the concepts of information society and knowledge society]. *Osvita rehionu. Politolohiia psykholohiia, komunikatsii — Education of the region. Political science psychology of communication*, 2, 154—159 [in Ukrainian].
6. Yak Internet zminyv media v Ukraini [How has the Internet changed the media in Ukraine]. (2018, November 19). *biz.nv.ua*. Retrieved from <https://biz.nv.ua/ukr/publications/jak-internet-zminiv-media-v-ukrajini-934104.html> [in Ukrainian].
7. Mykhajlyn, I. L. (2008). *Zhurnalistyka iak vsesvit: vybrani media doslidzhennia* [Journalism as the Universe: Selected media research]. Kharkiv: Prapor [in Ukrainian].
8. Stavlennia naselennia do ZMI ta spozhyvannia riznykh typiv ZMI u 2018 roku. [Attitudes of the population towards mass media and consumption of different types of mass media in 2018]. (2018, August, 05). *www.slideshare.net*. Retrieved from <https://www.slideshare.net/ssuserce0e43/ss-113052343?ref=https://detector.media/infospace/article/140807/2018-09-06-doslidzhennya-56-ukraintsiv-vvazhayut-shcho-mozhut-vidrizniti-zamovni-materiali-v-zmi/> [in Ukrainian].
9. Create beautiful forms. (n. d.). *www.google.com*. Retrieved from <https://www.google.com/intl/en-GB/forms/about/>.
10. Nozdrina, L. V. (2015). *Metodolohiia naukovykh doslidzen' v informatsijnij ekonomitsi* [Methodology of scientific research in the information economy]. Lviv: Vydavnytstvo L'vivs'koi komertsijnoi akademii [in Ukrainian].

ШАНОВНІ НАУКОВЦІ! ЗАПРОШУЄМО ВАС І ВАШИХ КОЛЕГ ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

ДВНЗ «Університет банківської справи» видає збірник наукових праць «Вісник Університету банківської справи» (сайт збірника: visnuk.ubsnbu.edu.ua). Вісник входить до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватись результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук [Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.03.2017 № 374 «Про затвердження рішень Атестаційної колегії Міністерства щодо діяльності спеціалізованих вчених рад від 28 лютого 2017 року» (Додаток 8)].

У Віснику висвітлюються тенденції та напрями розвитку фінансово-економічної науки, фінансових систем, результати аналізу особливостей функціонування банківської системи України і зарубіжних країн.

Мови публікації: українська, англійська або російська. Періодичність видання – три номери на рік.

Тематичні рубрики збірника:

- *Теоретичні засади та макроекономічні аспекти розвитку фінансових систем;*
- *Проблеми і перспективи розвитку банків та небанківських фінансових установ у сучасних умовах;*
- *Проблеми обліку, аналізу і аудиту;*
- *Економіко-математичне моделювання та інформаційні технології;*
- *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку фінансово-економічних систем.*

Вісник розрахований на науковців, працівників НБУ, комерційних банків, підприємств та фінансових установ, студентів.

«Вісник Університету банківської справи» представлено у міжнародних інформаційних та наукометричних базах даних: Ulrich's Periodicals Directory (США), ResearchBib (Японія), Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського, міжнародній пошуковій системі Google Scholar та в загальнодержавній реферативній базі даних «Україніка наукова».

До публікації приймаємо статті, які відповідають таким вимогам

1. Стаття має бути написана на актуальну тему, містити результати глибокого наукового дослідження та обґрунтування отриманих наукових висновків.
2. Стаття має бути написана українською, англійською або російською мовами, ретельно вчитана автором, відповідати тематичному спрямуванню збірника наукових праць і включати всі структурні елементи (з дотриманням вказаної послідовності) відповідно до п. 3 Постанови ВАК України від 15.01.2003 № 7-05/1, а саме:
 - на першій сторінці зліва — індекс Універсальної десятикової класифікації (УДК), що розміщується на початку статті;
 - посередині – назва статті;
 - метадані (інформація про автора (ів) статті та її реферативна частина), що розміщуються послідовно українською, англійською і російською мовами та включають:
 - відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи або навчання, e-mail);
 - анотація; кожна публікація не англійською мовою (українською або російською) супроводжується анотацією англійською мовою (Abstract) обсягом не менше ніж 1 800 знаків (включно з ключовими словами); кожна публікація не українською мовою (англійською або російською) супроводжується анотацією українською мовою обсягом не менше ніж 1 800 знаків, включаючи ключові слова; анотація оригіналу статті має бути обсягом не менше ніж 150 слів (1 000 знаків);
 - ключові слова (5—8 слів);
 - кількість формул, таблиць, рисунків і літературних джерел зазначаємо так: для української мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; бібл.: 12); для англійської (Formulas: 2; fig.: 3; tabl.: 1; bibl.: 12); для російської мови (Формул: 2; рис.: 3; табл.: 1; библи.: 12);
 - текст статті, який повинен вміщати взаємопов'язані розділи, які починаються вказаним заголовком, виділеним напівжирним шрифтом:
 - **Вступ** (постановка проблеми в загальному варіанті і її зв'язок з останніми дослідженнями і публікаціями, а також із важливими науковими і практичними завданнями, з обов'язковими посиланнями в тексті на використану літературу. Автор повинен виділити із загальної проблеми ту частину, яку він досліджує, і показати її актуальність);
 - **Аналіз досліджень і постановка завдання** (формулювання мети і методів дослідження теми, що розглядається);
 - **Результати дослідження** (виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних наукових результатів);
 - **Висновки** (наукова новизна, теоретичне і практичне значення досліджень, соціально-економічний ефект, який виникає внаслідок упровадження наукових результатів. Перспективи подальших наукових розробок у цьому напрямі);

- **Список використаної літератури**, складений відповідно до українського стандарту бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»). Список використаних джерел має містити **не менше ніж 8 найменувань**. На всі першоджерела повинні бути зроблені посилання. У тексті порядковий номер першоджерела проставляють у квадратних дужках. Посилання на неопубліковані роботи не допускаються. До **списку літератури** додається її переклад англійською мовою (**References**), де розміщуються ті ж самі джерела англійською мовою, оформлені за міжнародним бібліографічним стандартом **APA-2010**. Назви періодичних українських і російських видань (журналів, збірників та ін.) подаються транслітерацією, а в дужках — англійською мовою. Назва статей допускається транслітерацією, згідно з правилами транслітерації (Постанова від 27 січня 2010 року № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею»).

Назви джерел у списку літератури розміщуються в порядку цитування в тексті (а не за абеткою).

3. Обсяг статті має становити не менше ніж 10 сторінок формату А4, набраних шрифтом «Times New Roman», 14 кеглем (розмір шрифту), через 1,5 інтервалу, верхнє і нижнє поля — 1,5 см, ліве — 3 см, праве — 1 см, абзацний відступ — 1 см.
4. Файл статті слід готувати за допомогою текстового редактора Word. У файлі не використовувати стилі тексту, сторінки нумерувати. Слова друкувати без переносів.
5. Усі нетекстові об'єкти створювати вбудованими засобами Word, формули за допомогою редактора Equation, діаграми, графіки — Graph або Excel. Весь графічний матеріал повинен бути чорно-білого кольору, заповнення виконувати штрихуванням. При створенні діаграм, графіків потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 12 кегль (розмір шрифту). Математичні формули мають бути чіткими, із загальноприйнятим використанням символів, написані за допомогою текстового редактора Microsoft Word із застосуванням шрифту Symbol при написанні математичних символів і грецьких букв. При наборі складних формул слід застосовувати Редактор формул. Усі символи повинні пояснюватися.
6. Виклад статті мусить бути чітким, стислим, кількість таблиць, формул та ілюстрацій (схеми, рисунки, графіки, діаграми) — мінімальною і застосовувати їх потрібно лише в тому разі, коли це значно поліпшує зміст статті, дає змогу зрозуміти його повніше і глибше порівняно з текстовою формою викладу.
7. Таблиці повинні бути компактними, логічно побудованими, мати порядковий номер і короткий виразний заголовок, що точно охоплює тему і зміст таблиці. Цифровий матеріал по можливості зводиться в таблиці і не дублюється в тексті.
8. Усі дані в таблиці слід набирати шрифтом «Times New Roman», 12 кеглем. Таблиці не повинні виходити за межі полів сторінки.
9. За наявності ілюстрацій їх доцільно додатково подавати окремими файлами того формату, в якому вони були виготовлені. Якщо ілюстрації виконані у програмі «Corel Draw», то потрібно надати файли у форматі *.cdr. Якщо ілюстрації відскановані — то у форматі *.tif і т. п.
10. Цитати, таблиці, ілюстрації, всі цифрові дані подаються з обов'язковими посиланнями на джерела. Під кожною таблицею і рисунком має бути зазначено джерело. Для подання джерела потрібно використовувати шрифт «Times New Roman», 10 кегль (розмір шрифту).
11. У кінці статті автор має вказати, що надсилає її лише для публікації у збірнику «Вісник Університету банківської справи», поставити підпис і дату.
12. Статтю автор має подати в електронному форматі.
13. До статті додають зовнішню рецензію доктора наук, якщо автор або один із співавторів не має вченого ступеня доктора наук, і довідку про автора (авторів).
14. Наукова редколегія здійснює внутрішнє і зовнішнє рецензування статті. У разі негативної рецензії статтю може бути повернуто авторові на доопрацювання або відхилено. Статті, що оформлені з відхиленнями від вказаних вимог, редакція не розглядатиме. Редакція залишає за собою право скорочувати і виправляти статті.

Статтю, довідку про автора (ів) і скановану рецензію надсилати на електронну адресу редакції: visnuk_ubs@ukr.net.

Публікації Вісника захищені міжнародним законодавством і не можуть бути відтворені в будь-якій формі без письмового дозволу видавця.

Довідка про автора

У Довідці про автора треба вказати:

- 1) прізвище, ім'я та по батькові автора (співавторів);
- 2) науковий ступінь, учене звання, посаду, установу;
- 3) назву статті та її обсяг (вказати кількість сторінок);
- 4) точну поштову адресу (з поштовим індексом);
- 5) контактні телефони;
- 6) електронну скриньку (вона має містити прізвище автора), яка буде зазначена у збірнику.

З повагою і надією на плідну співпрацю

редакція збірника наукових праць «Вісник Університету банківської справи».

DEAR AUTHORS!

WE INVITE YOU AND YOUR COLLEAGUES TO COOPERATION.

University of banking publishes the Banking University Bulletin (site of the Bulletin: visnuk.ubsnbu.edu.ua). The Bulletin is devoted to the questions of Economics, Accounting, Finance and Banking.

Languages of publication: Ukrainian, Russian and English. The periodicity of Bulletin is three per year.

The topical subjects of Bulletin are following:

- *Theoretical principles and macroeconomic aspects of the financial systems development;*
- *Banks and other financial institutions development problems and prospects in modern terms;*
- *Accounting, analysis and audit problems;*
- *Ekonomik mathematical modelling and informational technologies;*
- *Social aspects of the financial-ekonomik systems' development.*

The Bulletin is intended for specialists of banking and financial systems, enterprise managers of all types of ownership, academics and students.

By the regulations of presidium of High Attestation Commission of Ukraine from M, the 13th, 2017 № 374 the Banking University Bulletin is included to the list of the specialized editions of Ukraine.

The Bulletin is presented in such international information and scientometric databases: National library of Ukraine named after V.I. Vernadsky, Ulrich's Periodicals Directory (USA), Research Bib (Japan), Google Scholar International Search Engine, The national abstract database "Ukraine Science".

For publication we accept the articles meet with the following requirements:

1. The paper should be written on the current issues, contain the results of deep research and explanation of received scientific conclusions.
2. The paper must be written in Ukrainian, Russian or English; the author should thoroughly proof the paper, it should correspond to the thematic orientation of Review and include all structural elements (in specified order) in accordance with paragraph 3 of Regulation of High Attestation Commission of Ukraine from 15.01.2003 № 7-05/1, namely:
 - index of Universal decimal Classification (UDC), that is placed at the beginning of article;
 - metadata (information about author (s) of the article and its abstract part) that is placed sequentially in Ukrainian, Russian and English and include:
 - information about author (full name, academic title and academic degree, place of work or study, position, place, E-mail);
 - title of the article;
 - keywords (5—8 words);
 - number of formulas, tables, figures and literature should be as follows (Formulas: 2; fig. 3, table 1; bibl.: 8);
 - Papers in English should have an abstract in Ukrainian with no less than 1800 characters, including keywords, where is clearly formulated the main idea of the article and proved its actuality; abstract in English with no less than 150 words (1000 characters).
 - The text of the article should contain interrelated parts, which start with specified title in bold
 - **Introduction** (statement of problem in general view and its connection with the actual researches and publications and also with important scientific and practical problems, with the obligatory references in the text to the used literature. The author should separate from the general problem the part, which is explored by him, and show its actuality.)
 - **Literature review and the problem statement** (statement of purpose and methods of theme research that is considered).
 - **Research results** (description of main material with explanation of scientific results).
 - **Conclusions** (scientific novelty, theoretical and practical importance of research, socio-economic effects arising from the implementation of scientific results. Prospects for further research in this area).
 - **Literature.**
 - **For domestic authors.** The list of used literature should be made in accordance with Ukrainian standard bibliographic description (GOST 7.1:2006 "Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules of drawing up"). For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. References to the unpublished works are not permitted. **The reference list** is added with translation in English (**References**) due to the international standard bibliographic APA-2010. Names periodic Ukrainian and Russian editions (magazines, collections and other) are served transliteration, and in brackets in English. The name of articles Pets transliteration, according to the rules of transliteration

(Decision of 27 January 2010 N 55 On regulation transliteration of Ukrainian Latin alphabet). The titles of Ukrainian and Russian periodicals (magazines, books etc.) are presented with transliteration, and in brackets — in English. **Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically).** To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.

- **For foreign authors.** The list of used literature should be made in accordance with international standard bibliographic APA-2010. For all source material must be corresponding references. In the text the sequence number of original source should be taken in square brackets. Original sources are specified in original language. Source name in the references are placed in the order of citing in the text (but not alphabetically). To make references to textbooks, teaching aids, journalistic articles are not rational.
3. The volume of the article is no less than 10 pages of A4 (Times New Roman 14 point, 1,5 line spacing, margins: top and bottom — 1,5 cm, left — 3,0 cm, right — 1,0 cm; paragraph indent — 1,0 cm).
 4. The document should be in MS Word. Don't use the text styles and don't number the pages. Print words without hyphen.
 5. Create all nontextual objects with the text redactor of Word, formula — with Equation editor, diagrams, and graphs — with Graph or Excel. All graphic material should be in black and white, fillings are made by shading. By making of diagrams, graphs and formulas it is necessary to use Times New Roman, 12 point.
 6. The presentation of the article should be clear, concise, number of tables, formulas and illustrations (schemes, figures, graphs, diagrams) — minimum and they should apply only if it significantly improves the content of the article, and in case of better and deeper understanding of the article meaning.
 7. The tables should be compact, logically built, and have ordinal number and a short expressive title that covers the topic and content of the table.
 8. All data in tables should be presented with font Times New Roman, 12 point. The tables should not go beyond the page margins.
 9. If there are illustrations they should additionally submit as separate files in the format they were made. If illustrations are made with program Corel Draw, it is necessary to give files in format of *.cdr. If illustrations are scanned — in format of *.tif, etc.
 10. Citing, tables, illustrations, all data are submitted with reference to the source. Under each table and figure should be indicated the source (Source:). For notations should be used the font: Times New Roman, 10 point.
 11. At the end of article the author should indicate that it is submitted for publication only in the Banking University Bulletin, then sign and date.
 12. The author should submit the article to the Editorial board of Bulletin in electronic form.
 13. Add to the article the information about author.
 14. Scientific editorial board provides an internal and external review of article. In case of negative review the article can be returned to the author for improvement or can be rejected. Articles issued with deviations from these requirements, will be not considered. Editorial board has the right to reduce and correct the articles.

Article, information about author (s) should be sent to the following e-mail address of editorial board: visnuk_ubs@ukr.net.

The publications of Bulletin are protected by an international legislation and cannot be reprinted in any form without writing permission of the publisher.

Every author has the right to get one copy of Bulletin of scientific papers, in which his article is published.

Information about author

Here should be indicated the following information:

- 1) The full name of the author (co-authors),
- 2) Degree, academic title, position, institution (in two languages — Ukrainian and English);
- 3) Title of the article and its volume (indicate number of pages);
- 4) The exact postal address (with postal code) for sending the author copy;
- 5) Contact phones;
- 6) E-mail.

With kind regards and hope for fruitful cooperation,
Editorial Board of the Bulletin.

Зміст

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ

Смовженко Тамара Степанівна, Хмелярчук Марія Ігорівна Європейські цінності і традиції класичної школи економічної науки та їхній розвиток в українській економічній науці	3
Боярко Ірина Миколаївна, Голуб Роксолана Ростиславівна Трансформація інформаційних потреб фінансів в умовах інформаційної економіки	10
Петрик Олександр Іванович, Дейсан Ігор Миколайович Інфляція та інфляційні очікування в умовах суттєвих невизначеностей	17
Пухир Світлана Тимофіївна, Данилевич Христина Валеріївна Аналіз функціонування трансфертів між державним бюджетом України і місцевими бюджетами у 2015—2018 роках	25
Хуторна Мирослава Емілівна Застосування теорії Х. Мінські для розроблення індикаторів раннього діагностування ознак фінансової нестабільності кредитного сегмента фінансового сектору	33
Семеген Ірина Богданівна, Слісарчук Юрій Миколайович Перспективи інвестування і трейдингу за криптовалютою ефіріум	43
Азаренкова Галина Михайлівна, Свередюк Катерина Сергіївна, Омеляненко Денис Олегович Антикризове фінансове управління підприємствами в сучасних умовах	51
Майборода Аліна Вікторівна Фінансова безпека підприємства: теоретичні особливості її системи і місце у структурі економічної безпеки	58
Погореленко Наталія Петрівна До питання про понятійний апарат фінансової стабільності банківської системи	66
Романчукевич Віталій Вікторович Економічний розвиток і державна фінансова політика як взаємозумовлені категорії: зміст та основні концепції	83

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВ ТА НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Нагайчук Неля Григорівна, Басанська Наталія Володимирівна, Брайченко Сергій Миколайович, Чернявський Анатолій Леонідович, Фоменко Валентина Миколаївна Трансформація економічної природи банку в умовах цифровізації: правовий аспект	94
Грудзевич Уляна Ярославівна Рейтингове оцінювання діяльності банків України на сучасному етапі	102
Малафєєв Тимур Романович, Жигунов Олексій Сергійович Оцінка використання інструментарію антикризового управління АТ КБ «ПриватБанк»	110
Стаднійчук Роман Васильович Сутність і види фінансового оздоровлення банків: теоретичний аспект	116

ПРОБЛЕМИ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ І АУДИТУ	
Шубіна Світлана Валентинівна, Малахов Валерій Андрійович, Медведева Аліна Тарасівна Теоретико-методичні підходи до аналізу витрат, доходів і фінансових результатів на основі звітності державного підприємства «Харківський механічний завод»	122
Левченко Вікторія Сергіївна Мірошник Олексій Юрійович, Здійснення капітальних інвестицій у нематеріальні активи: упровадження програмного забезпечення	130
Абрамова Ольга Сергіївна, Полтенко Ірина Віталіївна, Макогон Поліна Володимирівна Аналіз особливостей трактування дефініції «заробітна плата» у сучасних умовах оподаткування	136

**ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**

*Квасній Марія Миколаївна,
Тимергазіна Вероніка Віталіївна*
**Фрактальний аналіз і прогнозування ефективності
бюджетування в Україні в умовах трансформаційних
змін (англ.) 142**

Гірня Олександра Йосипівна
**Оцінювання рівня фінансової стійкості банківського
сектору України на основі Z-індексу. 150**

*Колодій Сергій Юрійович,
Гаряга Леся Олегівна,
Руденко Микола Вікторович*
**Використання R/S-аналізу при дослідженні динаміки
облікової ставки НБУ 159**

*Головко Олена Григорівна,
Гнип Наталія Олексіївна,
Бакланов Ерік Антунесович*
**Моделювання рівня конкурентоспроможності
страхових компаній (англ.) 167**

**СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ
ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

*Горбачевська Оксана Василівна,
Халабова Олена Олександрівна*
**Педагогічні покручі в освітньому процесі
(міжпредметний погляд) 174**

*Ноздріна Лариса Василівна,
Височанська Каріна Євгенівна*
**Особливості впливу інтернет-медіа
на інформаційну економіку 182**

До уваги авторів! 190
Information for Authors 192

Підписано до друку 21.12.2018. Формат 60 × 84^{1/8}.
Обл.-вид. арк. 25,31. Умовн. друк. арк. 22,79. Тираж 100. Зам. № 1415.

ДВНЗ «Університет банківської справи».
04070, м. Київ, вул. Андріївська, 1.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи серія ДК № 5033 від 29.12.2015.